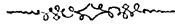
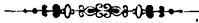

LUŽIČAN.

ČASOPIS

ZA ZABAWU A POWUCENJE.

Redaktor: *Mich. Hórník.*

Wudawař: *J. E. Smoleř.*

Štwórty zešiwk.

W BUDYŠINJE.

Čišćal E. M. Monse.

1863.

W o b s a h.

We wjazanej ryči.

	Strona		Strona
Poslenja róža	1	Nadžija	113
Što chceł być!	2	Serbske holčo w cuzbje	129
Wila	7	Zajtřa (delnjołuž.)	132
Barby Serbowki	17	Pachołowe żelenje	145
Serbšćina	17	Zachod	145
Różine sylzy	21	Božemje	146
Přeco wjacý!	22	Pokhěrlušć	146
Zblědnjena róža	33	Će w myslach mam!	150
Khudoba je najwjetše zbožo	49	Zlož ličko swoje	150
Mój spěw	50	Požedanje (delnjołuž.)	151
Nad Kamjencom	65	Hanjerjam kóždeje nowoty	161
Wječor a ranje wutroby	81	Ćernjowy wěnc	161
Ach, zo by moja była!	81	Pacholo w cuzbje	162
Žedzenje po wěčnej domiznje	81	Carica Milica a wóju. Wladeta	171
Ave, Cæsar, morituri te salutant	86	Přepasene ‚haj‘	177
Tajne rudenje	97	Potajnstwo hwěžkow	177
Meja	97	Na piwo!	178
Domojwrót	97	Serbski kraj	178
Pratyja za małželskich (delnjoł.)	98	Hamjeń	181
Maruška	113	Sylza	181

W njewjazanej ryči.

	Strona		Strona
Předstawčko	1	Wobrazy ze žiwjenja zbożow- neho bura	20
Džěćo jateho	2 18 33	Wěža babylonska	22
Zwěrinske přěnjoprawa	4	Popjelniča	22
Franc Palacký	7	Zemja	24
Wjes Hornja Hórka	10	Přirunanje wšědnego ranja ze stworjeńskim ranjom	24
Škódliwosć łobody na polach	12	K serbskej statisticy	24
Škórc	12		
Dopis	14		

	Strona		Strona
Kuzlařstwo, kuzlařniče a pro-		Wjelk, mjedźwjedź a liška . . .	122
cesy přećiwo nim	27	Woda	122 123
Khěžor Alexander I.	29	Bažant	124 134 153
Zaso namakana knjeni	35	Cogodla w Wochozu žednego	
Bože zastaranje we přiroduže	38	torma njamaju (delnjołuž.)	132
Ptaček leći ščerčo bóřco	41	Bawmowc	136
Přinošk k słowjanskej geografii	42	Kraj Amur	139
Kus narańšeje mjezy Serbow		Hišće wo molerju Wehli	141
před 200 lětami	43	Ćibka a Mudroń	144 160
Wobrazk z wójny	47	Bratrowstwo a služba	146
Synowska lubosć	50	Swjateje Mařcyne džećo	153
Hlupy Hans	52	Šibak a Mudrak	162 179
Ruska krutosć a wudźerženje .	58	Swjateho Pětrowa zawisć	169
Rjedžeř a porjedžeř	64	Móc maćeřskeho žohnowanja .	171
Sigwaldowa lesć	68	Kral Bjedrich Wulki w Rodecach	172
Njebjeski wótc a swjaty Pětr .	71	Swětło słońca wo poľnocy w	
Welehrad	71	sewjernych krajinach	173
Ruski lud a kraj	77	Bethlehem	174
Bozowe kćenje	82 98	Sakski kurwjeřeh Bjedrich Au-	
Lěkařske přiwerki pola Serbow	87	gust I. abo Syľny	187
Pućowka	89 103	Druzy wo nas	192
Kuzlařski process w Hornich			
Lužicach	91		
Něšto wo bitwje pola Budyšina	91		
Tkhór abo twór	105		
Serbske mjezy pola Biskopie .	107		
Serbski moleř Wehla	110		
Turkowska a Juhosťowjenjo			
118 151 164	182		
Husarska jama	121		

Stajne rubriki.

Z Budyšina a z Lužicy str. 13. 30.	
48. 59. 79. 96. 111. 127. 142.	
155. 175. 191.	
Słowjanski rozhlad str. 15. 32. 48.	
63. 80. 96. 128. 143. 160. 191.	
Drobnostki str. 110. 126. 159. 190.	

Tute wudźělki podachu abo zdźělchu (lićimy tež najmjeńše přinoški): kk. Čěsla (Borančanski), P. Dučman, Fiedleř, Guda, Hawš, Herrmann, J. A. Jenč, K. A. Jenč, Kopf (Bukowinski), Krečmař, Krušwica, K. Kulman, Łuscanski, Melda, Mućink, Dr. Pful, Pohonč, Róla, Rostok, Seileř, Stempel, Sykora, Šala (Hl.), Wjela a redaktor. Mjez spisacelimi su sedmjo duchowni, 1 professor, 1 aktuar, wosmjo wučerjo, 1 student lěkařstwa, 1 student duchownstwa, tři gymnasiastoj, dwaj seminaristaj a 1 ratař.

LUŽIČAN.

ČASOPIS ZA ZABAWU A POWUČENJE.

Pohlétnje
7½ nsl.

Redaktor: Wudawař:
Michał Hórnik J. E. Smoler
w Budyšinje.

Cyřolétnje
15 nsl.

Č. 1.

Januar.

1863.

Předstawěko.

Při spočatku noweho léta pohladujemy do zańdženosće a do přichoda, přirunujemy skutki a nadźije. Zawostajo Serbskim Nowinam přehlad, kajke skutki su so stałe za serbsku narodnosć a jeje prawa w zańdženym léće, kak je ze serbskej ryčy stało w cyrkwi, šuli a před sudom, wopominajmy tudy, što je so w serbskim pismowstwe podawało. Tež w loni su někotre wubjerne spisy wušće, kaž pokračowanje Dr. Pfuloweho Słownika, přeni zešiwk wubjernerho přełožka ‚Noweho Zakonja‘ wot J. Buka, přeni džěl hornjołužiskeje serbskeje ryčnicy wot Dr. Pfula, katholska modlitna knižka wot Dučmana atd.; naše časopisy a nowiny su tež něštožkuli dobre podawałe. Skónčnje stej so wažnej towařstwe załožiłej: lutherske knihowne towařstwo za ewangelskich a towařstwo SS. Cyrilla a Methoda za katholskich. Duž drje je so w někotrymžkuli nastupanju naše pismowstwo wobohaćilo, ale wjele lěpje mohło z nim stać, hdy bychy wšitcy študowani Serbjo za nje so starali, jeni z duchom a z pjerom a druzy z kupowanjom a rozšěrjenjom serbskich spisow. Njeh w nowym léće serbska horliwosć w započěnju a spěšnym dokonjenju wšeho trěbneho a wužitneho hišće přibjera; njeh nchtó wo sebi nízko njemysli prajo: Bjeze mnje tež póndze! Tajka wopačna ponižnosć druhim k ničemu njepomha! Jenož hdyž so wšitcy Serbjo, kiž maja duchowne abo materialne mocy k temu, za lěpše našeho Serbowstwa staraja, potom přihotujemy rjeniši přichod.

Poslenja róža.

Kće w haju róža poslenja,
So slónčko k domu niži,
A hižom so tam wot ranja
Róžk měšačkow bliži.

Duž róža sprócna zdychuje:
Mi, slónčko, daj so minyé,
Dóž hišće twój blyšč koši mje;
Mi njedaj w nocy zhinyé!

Ta próstwa je so słyšała,
Wět šumjo w hałzach drěje,
Hlaj, hlóžčku róža pokhila,
We zlotych pruhach mrěje!

Fiedler.

Što chcył być!

Ja chcył być zephyrk, najlubša,
Kiž w Tvojich włóskach hrajka,
A něžna, bruna kudźefka,
Kiž ličko Tebi majka!

Ja chcył być nócna hodžinka,
Kiž Tvojej wóčcy zanka,
Són słódki, kiž Će koleba
Najcuńšo hač do ranka!

Chcył być na Tvojej wutrobje
Ta róža, kiž Će debi,
A mrějo hišće zhladuje
Do miłoh' wóčka Tebi!

K. Pétrowić.

Džěco jateho.

Běše rano zahe.

„Wjedže tón puć do H....?“

„Haj“, wotmolwi z krótka a hněwnje wjesničan z wopalenym wobličom a džěše dale.

Běše popołdno, a přecy hišće kroči holčka dale. Słaba a sucha bě jeje postawa, přez jeje złamany słomjany kłobučk pali ju słónčko do čola, a roztorhane črijički njezamožachu jeje mučnej nozy na škropawym puću zakitać.

„Wjedže tón puć do H....?“

„Wě-zo, džěco. Što dha pak chceš w měsće?“

Holčka džěše dale, jeje hubka so zatřasowaše, ale tola nje-wotmolwi přecelnemu starcej, kotryž zadziwany při wuhladnjenju holčki konje zastaji a so za wotmyslenjom pućowanja tuteje zrudneje, spěšneje pućowafki wuprašowaše.

Rosa padaše, a Hanka džěše bjez přestaća dale, ale ach — nozy wustawaštej w jeje službje, a wona dyrbješe na kamjenju, z mochom zarosćenym, při puću so posydnyć. Zdaše so jara bjez-mocna a wuprócowana, hdyž tam sedžeše, ze zhorbjenym ćěłom, z wobličom wot ruki trochu zawodžetym, na kotrež čorne rozpušćene włosy padachu, a dołho zadđeržowane sylzy ronjachu so mócnje z wočow, kotrež so w bolosci dźiwje kuleštej.

„Holčka, što tu činiš?“ prašeše so přijomny, sobuželny hlós.

„Aj, kak wěpna!“ přistaji wažniši hlós, a Hanka, při tychle słowach so wobročicy, wuhlada rjanu młodu damu a pyšneho młodeho knjeza při sebi.

„Što pak tu činiš?“ prašeše so Józefina Borowska, k zastrozenemu džěscu hišće bliže přistupjo.

„Du do H....“, wotmolwi bojaznje Hanka.

„Slyš, Jano, te džěco dze hač do H...., a stej tam hišće dvě mili. Wěš-li drje, moje džěco, zo je to daloko?“

Hanka zatřase z hlówu a wótrje sebi ćežke sylzy.

„Čehodla, moje džěco, džeš do H....? Sy dha hižom tež něšto wječerjała?“

Hanka zawjerča z hłowu.

„Jano, ta wboha holčka je wěšće hlódna.“

„Bjeze wšeho dwělowanja!“ přiswědči bratr, mjez tym hač z hluboka při tym zywaše.

„Kak či rěkaja?“

„Hanka.“

„Nó, Hanka, póndžeš z nami a dóstanješ něšto jěsć. Pěši do H....! To njeje k wěrje podobne, k směcham! Pój, Hanka, přez nóc pola nas wotpočnješ a nazajtra rano sebi rozmyslimy, kak budžeš dale pućować.“

Hanka džěše z přecelnej damu a z jeje přewodžerjom. — Kak krasny napohlad wotewrja so tu před njej! Dom, krasnemu pałacej, brodej podobny, wokoło njeho šěroki park; wšudžom znamjenja bohatstwa a pychi. Džěchu na šěrokim, z krasnymi štomami wobsadženym puću. Jědle a duby mjetachu swoje scěny a z čerstwej trawu wobrosćene města, na kotrychž tu a tam hromadki różow jich lubozne barby wozjewjachu. Na stołpach hrodowego zastupa wiješe so wokoło zeleny winowy pjeńk, ze swojimi hałozami dosahajo hač k blyšćatym so woknam, kotrež kaž do ramow zapletowaše.

„Khata“, praješe mloda dama, k hospozy so wobročo, „daj tej wbohej holčcy něšto k jědži. Je wěšće prawje hlódna a słaba. Potom budžemy widžec, što je dale móžno za nju činić.“

Khata hladaše přecelnje na wbohu, cyle wostabjenu holčku, wza ju za třepotacu ruku, a wotwjedže ju do kuchinje.

Mjez tym powjedaše so wo njej we jstwě. Józefina, we dothej bělej drasće na mjehkim wotpočowacym stole so kolebajo, přewodžeše swoje wuprajenja z tak zrozemliwymi gestami, zo dospołnje jeje radosć ze přewzatym nadawkom zakitařki spóznać dachu.

„Rady bych přecy wjedžała, čehodla do H.... dže“, praješe Józefina, zamyslenje so zapjerajo na stoł. — „Dyrbj my jej hišće dać druhi kłobuček a por čirjičkow; móžemy ju traž tež kusk dowjesć dać, jelizo je jeje puć wažny. O to spodźiwne džěčo!“

„Koho dha ty měniš, luba džowka?“

„Ach, wy tu sće, nano! — powjedam wo khudym džěsću, něhdže džesać lět starym. Sedžeše wopuščena na kamjenju při puću a praješe, zo chce do H.... hić.“

„Sym tež tu holčku zetka“, praješe přecelny stary knjez. „Praješe so mje, kak daloko je do města; chcych ju kusk při sebi zdžeržec, ale wona khwataše dale. Hdze dha nětk je?“

„W kuchini, nano. Khata dawa jej něšto k jědži a hdyž so tróšku posylni, popowjedamy z njeju.“

Wjesoła hromadka třoch małych hólčkow přiňna so nutř, džěło položi so na bok, swěcy so zaswěćichu a čiła rozmłowa zahna kóždu zrudnu mysličku. Na dobo dopomni so Józefina zasy na džiwnu holčku, zawoła, z rukomaj zakleskajo: „Pokazam wam něšto!“ a wopušći je.

Khata sedžeše w kuchini a wuběraše jahodki.

„Hdže je to džěćo?“ woprašā so Józefina.

„Na prozy při durjach“, wotmłowi hospoza a pokračowaše we swojim džěle.

„Při durjach nichtó njeje, Khata.“

„Wěsće, knjeni!“ Z tymi słowami postany Khata, staji horna na blido a džěše k durjam.

„Zawěsće, je prječ! Tudy po wječeri sedžeše, jako k swojemu džělu woteńdžech. Hladaše přecy k hwězdam horje — to pobožne, dobre džěćo, myslach sebi —; ale nětk widžu, knjeni, zo je tak njekhmana, jako wšitcy tajcy ludžo. Prječ je! Dyrbju so džiwac, zo slěborne lžicy sobu wotnjesła njeje; tajkemu ludje ničo wěrić njeje.“

„Njejsy jej rjekła, zo by tu w nocy wostała?“ prašeše so Józefina, wšudžom so wobhladowajo, hač snadž nihdže zasy so zhubiwsu holěku njewuhlada.

„Haj, prajach jej to, knjeni, a prajach jej tež, zo změje na drjewjeńcu dobre postanje; wona hladaše pak tak džiwnje z tymaj wulkimaj woćomaj, kaž by wo tym a wo wšim ani słowa njesłyšała.“

„Wbohe džěćo zdaše so jara njezbožowne być!“ praješe Józefina, cyle zazrudnjena z tym, zo tak swojej małej přecelnicy žanu pomoc wjacy wopokazać njemóže. „Bych jej dała drastu, šaty, kłobuk a črije a bych ju dowjesć dała do H.... — Snadž so zasy wróci. Přińdže-li, dha pósćel ju hnydom ke mni, Khata!“

„Přińdže-li, dha ju pósćelu, knjeni; njewěrju pak temu“, wotmłowi hospoza a poda so zasy k swojim jahodkam.

Hanka so zasy njewróci. Wuži přiležnosć, hdžež móžeše njewobkedžbowana woteńić a běše hižom khětry kusk wot hrodu; hdyž bě so začmiło, zalěze do někajkeje džěry a přenocowaše tak pod samym njebjom. Rady běše cyłu nóc pućowała, ale boješe so, zo so we čmě zabłudzi.

(Skónčenje přichodnje.)

Zwěrińske přenjoprawa.

My smy w jenym prjedawšim nastawku dopokazali, zo we přirodžinym hospodarstwje čłowjek wjacy prawa nima dyžli zwěrjo. Tute prawa su: 1. prawo k žiwjenju; 2. prawo k rozplóđenju swogeho rodu a 3. prawo, so swogeho žiwjenja wjeselić. Tute prawa ma čłowjek ze zwjerjećom přez jene. Zo ma čłowjek zaso wosebnosće, kiž zwěrjo nima (rozom, swobodnosć wole, swědomje atd.) a zwěrjo druhdy tež swoje, kiž čłowjek nima (wótriše widženje, slyšenje, čuchanje), zo ma čłowjek prawo na zwěrjeću a zwěrjo druhdy tež na čłowjeku abo ke čłowjeku, wo tym my tudy njeryčimy, ale jeno wo zwěrińskich prawach.

Husto zda so, jako by zwěrjo wjacy prawa mělo dyžli čłowjek, k najmjeńšemu ma přenje prawo, hdžež čłowjek hakle druhe. My chcemy to z někotrymi příklady rozjasnić a dopokazać. Čłowjek

plahuje kaľ, zo by mohľ kaľowu solotej, slódky a kisaľy kaľ jěsć a zo by wot njeho něšto picy měľ za swóy domjacy skót. Wón ma po prawym prawo na kale. Nětk pohladaj raz do kaľu! Što so tu wjerješi, hiboli a pase na zelenej pastwje twojebo prawa? Tysacy husancow žeru a wonjerjedža twój rjany kaľ a město wulkich hłowow dostanješ wotdzernjene khošća. Njeje tak, jako bychu husaney k tebi ryčale a prajite: Najprjedy my přińdzemy, potom ty!? Najprjedy chcemy so my nasyćić; štož ěi zbytkne wostajimy, to hakle je twoje!? Tak maja husancy přenje prawo; my jěmy po husancach a husancy su naši sobujědžcy. Tež husto zaječki; přetož kaľowe łopjena sló-dža lěpje dyžli wrjós a šnrěkowe wjerški.

Čłowjek plahuje žito, jako pšěncu, rožku, ječmjěń. Ale kak wjele njepräčělskim mocam je to same podćisnjene, prjedy hač móže je dom khować, a hdyž je je dom skhowaľ, njemóže je přeco hišće cyle swoje mjenować. Hdyž my tudy na njepräčělske mocy spomnimy, dha njeměnimy snadž wjedro, kiž rosćenju a tyću žita njehoji, jako suchota, mokrota, suche mjerznenje atd., tež nic připadne njezboža, jako krupobiće a zliwki, abo wšelake khorosće, jako pomjedž, sněć atd., ale zwěrinu, kiž nam žito kazy a žerje. Su to najprjedy šlinki, rybjacke waki, točate myše a wšelake kundrosy, kotrež koruški mlódeje rostlinki překusaju a nać a wutrobički wotežeru a husto burowu nadžiju cyle zanića. My mjenujemy tudy z kundrosow hišće wosebje kundrosy abo dodudki (Larven) mejskeho bruka (sakarja, Maikäfer, *Melolontha vulgaris*), kotryž na 400—500 jejkow nanjese, z kotrychž nam derje znate kundrosy nastanu, dale kundrosy čěšowca šěrokeho (*Wurzelaufkäfer*, *Calathus latus*), sywymórki horbateje (*Rückenkäfer*, *Zabrus gibba*), husmora ryšaworoha-teho abo swjatojanskeho bručka (*Brachkäfer*, *Amphimallus ruficornis*) a pikikowarja sywoweho (*Saatschnellkäfer*, *Elatер segetis*) a smuha-teho (*Elatер striatus*). Mało lěpje je zadžerženje dodudkow wšelakich kuntworow, wosebje ze swójbny komorow (*Tipuliden*). Wšě su nažrane kažerki našich žitowych plahowničkow.

Je nětko mlóda rostlinka svojim přěnim njepräčelam abo prajmy radšo přěnjoprawnikam trochu wušľa, je sebi twjerde stwjelco wutworila a chce so bórzy we najkrasnišej pyše swójeho žiwjenja wopokazać, dha čakaju na to hižom druzy zaso ze svojim prawom. Retomasy pšěněnych halenkow (*Hessenfliege*, *Cecidomya tritici*) woblětuja w měsačnym swětle jako nócne šerjenja pšěněne kłosy, naborkaja swoje jejka do njerozwiteho kćenja a zalěpja něžne próšniki. Z wobplódzacym próškom žiwja so wuwlečene čerwje, kćenje wostanje paskomne (taub) a njepräinjese žane zornjatko. Štož wo halenkach, to plaći tež wo pucheruškach (*Blasenfluss*, *Thrips Psysapus*). Namakamy je jako małe počerwjenjojte njewobkřidlane wački abo jako čorne jara wobwjertliwe wobkřidlane muški we žitnych klóskach, hdžež, kaž smy spomnili, kćenje kaža. Mjeno pucheruška abo pucherkojta nóžka (Č. miškonoh) je zwěrjatko teho dla dostaľo, dakeľž

ma nóžka město pazorkow puchefk. Prašenje we Serbskich Nowinach, na mnje stajene, potrjechi tule mušku a smy z tutym z krótka na to wotmolwili. Tři sta króć powjetšene zwěrjato je we wobrazu we wudawarni Serbskich Nowinow k wobhladanju.

Póčnje mlóčne zorno přibywać a zraliś, přikhadžuju nowi žračcy, nowi prawnicy. Ščane maraty (Laufkäfer, Carabus) a janske bručki, wo dnjo po polu hanjejo abo tajnje pod zeminej hruźlu łakajo, wopušća při směrkanju swoje skradźne kućiki, doleća k nadźijepołnym kłosam a skóncuja njedozralene plody. Bur žněje a dom khowa, štož jemu nažrana zwěrina zbytkne wostaji, wón mlóci a čisći žito a wjeseli so swojeho wumóženeho dobytku. Ale wón so přezahe wjeseli. Hižom w bróžni su myše pomhałe mlócić, tola nic za njeho, ale za so same, do swojeje huby. Je bur žito horje znosyl a na łubju zesypał, tež hač jow přewodžuju a přesćěhaju jeho přenjopravnicy. Ze wšěch džerkow a šmarkow přičahnu njelićomne syły drobných wobkřidlaných stworceńčkow, khodojčki (Kornmotte, Tinea granella) a žitne wački abo rački (Kornwurm, Calandra granarius et frumentarius = Sitophilus granarius) mjenowane, naborkaja tysacy přemaličkich jejkow mjez mučnate zornješka a z tutych nastanje wójsko njenasytných nažrancow, kiž so wo dnjo a w nocy prócuje a na swój wužitk džěła, a wobhladaš na lěto swoje bohate žně, namakaš hołu pluwčinu a čerwjowu mučku; žitne wački su ói do młyna woženje zalutowałe. — Tu maš swojich sobujědźkow; tu maš swojich přenjopravnikow! Najprjedy zwěrjo; potom, čłowjeće, ty!

My plahujemy dale běrny, len a raps abo rěpik; běrny k jědži, len k přazy a rěpik k wudobyću swěćeńskeho wolija. Běrny jěmy warjene a bělene, ale prjedy hač je ze zemje dostanjemy, su so druzy jědźcy do nich nawaleli, kotrymž hižom syre a njewarjene słodža: kundrosy, mjedwjedže a mučne waki, a my smy z džěła sami na tym winni, zo nam škodu naćinja, dokelž te zwěrjata kóncujemy, kiž bychu je zahanjeć mohłe, jako knoty, wróny atd., a te njekóncujemy, wot kotrychž někotre nastanu, jako mejske bruki. Zeskhadžany len žeru wački (Erdflöhe, Haltica oleracea), rěpikowe kćenje drobne čorne bručki, a čłowjek žněje wšudžom jeno to, štož jemu zwěrina zbytkne wostaji. — Sadowe štomy kažu husancy a dodudki wšelakich bručkow, kotrež lisce a kćenje žeru. Zrałe a njezrałe plody su pica čerwjow, šeršenjow a škórcow. Zahrodkowe plahownički kažu šlinki, husancy, wuchače, čerwje, šmicy, škórcy a wroble. Tu maš wšudžom lutyh njelubých a njeprošených hosćow, kotřiž na swojim prawje twjerdže džerža a će nihdže wo twoju dowolnosć prjedy njeprašeja. Njejsu tež zwěrinske přenjoprawa po prawym dale ničo, hač to same prawa, kotrež čłowjek tež ma, mjenujcy zdžerženje swojeho žiwjenja, dha je nam tola njelubo, zo zwěrjo ze swojim prawom prjedy přińdže dyžli my, a zo nimamy mocy dosć, naše swójtstwo cyle wobknjezić a so teho sameho cyle mocować. Tute přenjoprawa pak maja jeno džiwje zwěrjata, t. r.

tajke, kiž pod hołym njebjom přebywaja a kotrež dosć wobknjezić njemóžemy. Naš domjacy skót nima žane přenjoprawa; wón ma sobuprawa z čłowjekom; wón słuša we wěstym wotpohladanju sobu k swójbje a čłowjek ma jón sobu zastarać. Čłowjek je knjez nad svojim skotom, skót je poddan. Poddan nima wjacy prawa dyžli knjez, skerje mjenje, a teho dla tež žane přenjoprawa. Tak tež domjacy skót. Zo ma čłowjek jako knjez swoje prawo nad skotom a swoje přenjoprawa, to je wěste, njesluša pak sem, dokelž šochymy tudy jeno wo zwěrinskich přenjoprawach ryčeć. *Rostok.*

Wila.

Južnoserbska powjesć.

Hdžež brězyčki běle so zhibuja
We cunym sej wěťfiku šeptajo,
Hdžež na ranjo kwětki wšě rosuja,
Tam holička stupaše ščežičku.

Kak mohla so zradować wjesola,
Hdyž luba jej maćerka skhorjela?
Kak radostnje zaspěwać do doła,
Hdžež luby jej přebywa najlubši?

A k Wili je holičo spěch'walo
Tam k žórlešku čerstwemu pod lipu;
Zo wodźičku khłódnu by čerpało;
Z njej lubu chce maćerku napojić.

Hdyž podnurja karaněk we studničcy,
Tu lubozna Wila jej žalosci,
Zo w žórlešku, khłódnijej wodźičcy
Je drohe nětk bydleńčko zhubjene.

„K čom' holička, kruta ty njemila
Mje z mojeho bydleńčka wustorčiš?
Po hajach, po dolinach zrudniwa
Ja počahnu cuznica žar'wajo!“ —

A słowa, kiž po haju klinčachu,
Te přewođa wětr we halozach,
Wšě ptački we blizkosći mjelčachu,
Zo luba jim Wila je zhubjena.

A k holčcy, hdyž dom je zas stupala,
Wšě hory a doliny zaklinča:
„K čom' našu sy Wilu ty wuhnała
Ze studnički swjatej, z jej' bydleńčka?“

Wšak maćer nětk wotkhori po krótkim
A z ličkow pak róže tom' holiču
So zhubichu ze směwkom ze stódkim,
A luboznej wóčcy jej hasnyštej!

Borančanski.

Franc Palacký.

Jedyn z najslawniších Słowjanow našeho časa je Franc Palacký. Mjez mužemi, kiž so wo zbudjenje narodneho ducha w Čechach prócowachu, ma Palacký přenje město; wón položi z najmjeńša k wubudzeniu českeho naroda a k rozwiwenju žiwjeńskeje mysle we nim najwěšćiši podložk. Hdyž mějachu druzy ze svojim skutkowanjom, z pismom abo słowom snadź bóle njeposředny wliw (Einfluss) na wožiwjenje ducha naroda, kotryž bu juž za morwy dźeržany a kotrehož pohrjebanje bu hižom wočakowane, dha běchu jim při tym mysle Palackeho hłowne rozpokazowanje. Jako přepytowař stawiznow přewiđa wón ze svojim wótrym duchom cyłu zańdženosć svojeho naroda a wopisowaše z mištrowskim pjerom jeho blyšćace skutki, jeho móc a sławu — a na póznaću svojich starych stawiznow je so wukhowař a z nowa wurostł nětčiši zbudženy a wjele nadźije wubudźacy narod česki.

Franc Palacký narodzi so 14. junija 1798 w Hodslawicach na Morawje. Francowski spisowar St. René Taillandier¹ wopisuje jeho narodne město takle: ‚Hodslawice su morawska wjes blizko Fulneka, hdžež bě něhdy hłowne sydlišćo morawskich bratrow. Morawscy bratři su nětko rozdželeni po swojich sydłach, kotrež su sej wuzwolili, ale dotal su zakhowali swój wěsty charakter, wosebity a so wuznamjenjacy z pobožnej hłubokomyslnosću a z mužitej wutrajnosću. Morawa a Čechi, wobdate z horami, mějachu wosebite postajenje na stronje Němcow, a wjes Hodslawice wotwobrazuje w małej měrje cyłu krajinu. Kajka přistojnosć a čistosć wašnjow, kajka pobožnosć, kajke historiske spomnjenki a poetiske podawizny su so dotal zakhowale we wokołnych horach, hrodach a rozwalinach! Wot Fulneka hač do starych wěžow Jičinskich, a wottal hač do wysokeje hory Radhošća dyrbi so pućowar z Wina přihadźacy přepokazać, zo je daloko wot Němcow. Tudy wosrjedź słowjanskich wjesničanow, njeslyšo wokoło sebje druge dyžli zynki wótčneje ryče, narodzi so a přečini džěćace lěta Franc Palacký, hdžež běše jeho nan wjesny ewangelski wučer.‘

Wukhadžo z khudeje swójbje namaka wón w přečelu swojeho nana dobročerja, kiž jeho w studiach podpjeraše. Štyrnaće lět stary přińdže na gymnasium w Pressburgu, a pozdžišo we Winje. W Pressburgu stupi do přečelskeho zwjazka ze sławnym pozdžišo basnjerjom Kollarom, a ze znamjenitym slawistom P. J. Šafaříkom; a běše to rjana trójka přečelow, kotřiž na dobo jako tři hwězdy na wobwidženku (horizont) českeho pismowstwa so zabłyščichu. Zahe wustupi Palacký jako narodny spisowar; přetož hižom w léće 1818 wuda ze Šafaříkom ‚zasady českeje poesie‘, pozdžišo ‚theoriu rjaneho‘ a ‚historiu aesthetiki‘. — Hižom tehdy pokaza wón dokładnu znatosć ze wšelakimi europiskimi ryčemi, sobu z jich klassiskimi wutworami, a přihotowaše so k wulkemu džělu, z kotrymž chceše swój narod wosławić, a kotrež je tež jeho wosławiło, mjenujcy k spisaniu swojeje česki pisaneje ‚historie naroda českeho‘.

Přede wšitkim zahorjeny z lubosću k maćernej ryči a wótčinskej historii, poda so wón w léće 1823 do Prahi, zo by tam k swojim přeptywanjam ze samych žórłow čerpał. Tehdom poskićichu jemu hrabjowje Sternberg městno swojeho archivara, a při tym podachu jemu srědki, zo móžeše knihownje a archivy najwosebnišich českich zemjanow, kaž tež rakuskich a druhich wukrajnych, a wosebje rukopisy Watikana w Romje přehladać a znamjenitu zběrku wažnych historiskich dokumentow zhromadzić. Ze stajnymi tež druhimi pismowskimi džěłami sej sławne mjeno dobywši, dosta w léće 1828 redakciu ‚Časopisa českeho narodneho musea‘, tehdom w českim a němskim jazyku wudawaneho. Hdyž pak němske wudaće w léće 1831 přesta, wjedžeše wón bjez tym česke hač do lěta 1838,

¹ Wón je wjacy króć wo Čechach, českim narodže, českich stawiznach a stawiznarych we časopisu ‚Revue des deux mondes‘ pisał.

w kotrymž času wjacy króć do Italskeje pućowaše, a přepoda redakciu Šafaříkej.

Česćowajo wučenosć a zaslužby Palackeho, pomjenowachu jeho česke krajne stawy w léce 1829 za historiografa (stawiznarja) českeho kralestwa, a přizwolichu pjenjezy na wudaće jeho wjelelětného džěła, jeho historie, kotraž we tolstých zwjazkach we českim originalu a w němskim přeložku wukhadža. Čechojo sej wutrobnje přēja, zo by Palacký cyłu historiu sam dokončil; tola wón měni, zo budže jenož ze stawiznami hač do lěta 1526 sam hotowy, a chce nowiši čas swojemu potomnikkej zawostajić. Bóh daj jemu strowe mocy, zo mohł k česći swjeho naroda hišće dolho w pisanju historie pokračować! Jeho džěło je w nastupanju historiskeje kritiki powšitkowne spodobanje namakało, a swojemu wuwjedzerjej europisku slawu dobyło, hačrunje njeje bjez přećiwnikow wostało, wosebje mjez němskimi historikami. Tola česki narod je to džěło ze zapalom powitał, a móže so prajić, zo je z nim zdžělał swjeho ducha. Přistajamy tu jenož rozsudženje horjeka mjenowaneho francowskeho kritika wo tym: ‚Džěło Palackeho zasluža, zo bychy na nje kedžbnosć zložili wšitecy přepytowacy duchojo; přetož wone dyrbi zajimać přenje městno w europiskej historiskej literaturje. Wysoke wjedženstwo je we nim jasnje wuložene, tak zo wabi a zabawja a z tym wući; mało wučenych knihow znaju, kotrež bychy tak zajimawe byle jako ta. Je to woprawdžity phænomen.‘ — Wyše tehle hłowneho džěła je Palacký hišće wjele knihow a spisow wudał. Mjenujemy tudy jenož ‚Archiv český‘ t. j. wulka zběrka lisćinow a druhich žórłow za česku historiu, ‚Pućowanje do Italie‘, ‚Najstarše pomniki českeje ryče‘. W tu khwilu předžětuje hižom wudataj zwjazkaj ‚Doby (časy) husitské‘ k druhemu wudaću.

Ale nic jenož w pismowstwje, tež z cyłym žiwjenjom poswjeća so Palacký swojemu narodej. Wón bě wosebje a po prawym sobuzaložer českeje Maćicy, a srjedzizna literariskich prócowanjow. Haj wón bě a je jedyn z hłownych wojowarjow za prawa swjeho naroda a wótného kraja, tak zo jemu čestne mjeno ‚Otec otčiny‘ z poňnym prawom słuša. W léce 1848 při zjězdze słowjanskim w Prahy bě wón hłowny jeho wjedzićer, kaž tež potom na sejmje w Kroměřížu a Winje słowjansku stronu nawjedowaše.

W času reakcie w rakuskim mócnafstwje bě wosebje Palacký ministerstwu njeluba wosoba; ale hdyž khěžor z nowa zakłady konstitucie swjim narodam da, bu wón wot khěžora jako dožiwejski sobustaw přenjeje komory krajneje rady we Winje mjenowany. Wě-zo bu tež do sejma českeho kralestwa wuzwoleny; haj wón je přeni sobustaw wólbneho komiteta narodneje českeje a föderalistiskeje strony. Teho dla jeho tež němska a centralistiska strana rad nima. Tola cyły česki narod jemu džakownje přiwisuje; to wobswědča wyše druhého te wjele stow diplomow čestného měšćanstwa a přislušenstwa městow a wsow we Čechach a na Morawje.

Hdžežkuli wón přińdže, jeho sławnje witaja, štož je so wosebje w loni, hdyž z nowa česke archivy po Čechach přehladowaše, jasnje pokazalo. Kaž je znate poby wón tajkeho přehladowanja dla w loni druhi króc někotre dny w Budyšinje, hdžež smy česć měli, z nim wobkhadžować.

Při wšitkich podewzačach, kotrež su so w narodnym a literarnym žiwjenju stałe w nowišim času, bě Palacký z radu a z pomocu wobdželeny. Tak bě předsyda wubjerka k twarjenju českeho narodneho dźiwadla, kaž tež ‚Swatobora‘ t. r. towarstwa k podpjeranju žiwych a počesćowanju zemrjetych českich spisowarjow.

Palacký ma jedneho syna, kiž je pilny česki spisowar a profesor na pražskej universiće, a jenu dźowku, kotraž ma sławneho narodowca a ryčnika Fr. Riegera za mandželskeho. Swoju lubowanu mandželsku je Palacký před dwěmaj lětomaj zhubił.

Palacký je mužnjeje postawy, ma wurazne wobličo a mile pohladnjenje, a zwjeseluje so strowoty a mocy, kotruž jemu tež dale přeje cyły česki narod a wosebje cyły wučeny swět. Bóh daj jemu

МНОГАА ЛѢТА!

M. H.

Wjes Hornja Hórka.

Do serbskich stawiznow a do wopisanja serbskeho kraja słušeju tež serbska topografija abo wopiski serbskich wsow. Přede mnu leži stara pisana kniha z lěta 1786, kotraž wsy Hornjej Hórcy słuša a so hewak tam khowa. Wona je něhduši ‚Quatember-Steuer-Catastrum‘ Hornjeje Hórki, ‚wukupješkeje‘, do stołpnjanskeho hamta słušaceje džělby. Lubo mi je, zo móžu runje wot tejele wsy někotre stare stawizniske a wopisne data podać. Je wšak so tola tam naš wulki serbski narodowc Jan Michał Budař narodził, tam žiwy był a skutkował a tam wumrjel! — Ze spomnjeneho katastra wozmu teho dla tele wopiski: Wjes Hornja Hórka leži w luboznej dolinje, pod samsnymi horami, kotrež so w přenim rječazu na južnych lužiskich mjezach wot ranja k wječoru čahnu, nad rěku Sprewju, pođra hodžiny wot města Budyšina, w (něhdušim) stołpnjanskim hamtskim wokwrjesu, w jeho serbskej krajiny, na wječornym, lěwym brjozy spomnjejeje rěki. Jeje bližšej, susodnej wsy stej horka k połodnju Wjelečin a dale delka Čorne Noslisy. Tu we njej so namakacy wobydlerjo džěla so do dweju gmejnow, do hornjeje a delnjeje. Hornja gmejna rěka tež ‚wukupješka‘ (swobodnowukupjena, freikäuferische), kotraž je so w lěće 1619 (za 700 šěsnakow wot robotow a službow) swobodna wukupiła¹ a so w nastupanju sudnistwa k stołpnjanskemu hamtej sčahnula; delnja gmejna pak słuša hišće w tu khwilu (1786) pod tudomne ryčerkubło (knjejstwo). — Statoki (twarjenja a dwory) a zahrody wobedu gmejnow leža změšane jene do druhich, tež nic w porjadnych rynkach abo hasach, ale

¹ Lisćina, kotraž to wupokazuje, je wot 12. julija 1649 a w Stołpnju wustajena, přileži pak hewak spomnjenemu katastrej.

křivje a na kosu wokolo. Štož pola a jich wobsah nastupa, kotrež wobydlerjam tuteje wsy wukupjeřskeje džělby słušeju, dha wobsteji tale gmejna po prawym ze 4 burskich kubłow po dvěmaj jutromaj (hufomaj); te same leža jako jene leno wšitke w jenym zahonu hromadže a pornjo sebi wote wsy hač k wjelečinskim mjezam. Na delnich stronach k połnocy mjezuje tudyše ryčefkubło ze swojimi ležomnosćemi a horka w połodnju hona a ležomnosće Handrija Ryčerja a Michała Janaša; wobaj k delujej gnejnje słušataj. — Spomnjene 4 kubła maju pola, łuki a drjewo. — Pólna póda (zemja) je z wjetša čornohlinojta, mokra a zymna, tak zo žita lohko we njej wumjerznu; tu a tam su tež někotre wótre ščerkojčne a pěskowe blaki. Woprawdže dobre pola so tu njenadeńdu; teho dla hodža so te same tež jeno do 2 klassow, do ‚sřednich‘ a ‚špatnych‘ džělíc. A plody, kotrež so na nich plahuja, wobsteja wosebje w nazymnej rožcy, w ječmjenu, wowsu a lenje. Wot pšeńcy, hrochu a woki so tu jeno jara mało wusywa. Łuki su z wjetša léčne.¹ A drjewa wobstawaju w jědlach a šmrjókach (štomy), w žerdžach a keřkach, teho runja w brězowych hajniščach. Pódlu tych zahonow abo lenow spomnjenych štyrjoch kubłow namakaju so tež hišće někotre kuski pola w blizkosći twarjenjow, kaž tež smuha abo leno łukow w dolinje při Sprewi, kotrymž ‚wjesne łuki‘ rěkaju; wone su léčne łuki a móžeju so powodzić. (Samo wot so so wě, zo je so w běhu časa w tymle nastupanju, kaž wšudže druhdže, tež w Hornjej Hórcy přez lépše ratařstwo a hospodařstwo na polach atd. wšelake přeměniło.) Dale rěka w spomnjenym katastru: ‚Cyrkej a duchownske twarjenja tu žane njejsu a khodža wobydlerjo ke mši, hdžež chcedža. Po prawym je pječa ta wjes na sw. Mikławš w Budyšinje zafarowana, kotraž cyrkej pak je wot dołhich časow zašla.‘ Dale: ‚Hewak su tu kubła a žiwnosće zamknjene a njesmě so bjez wjedženja a dowolnosće wyšnosće a bjez přiměrneho rozdželenja dawkow při štrafje ničó dismembrować.‘

Hewak su w tym katastrje tež wšě statoki, dwory, kubła, khěže a wobsedženstwa, wšě pola, łuki, zahrody a keřki, kaž tež jich wobsedžerjo a wobydlerjo, teho runja tež poměry wšitkich dawkow a wobedžnosćow drobnje zapisane. Z tychle zapiskow je widžec, zo je tam njeboh Budař tehdy pódlu ryčefkubła tež tele burske wěcy: hornu korčmu, kowarńju, štwórcinu wot Gudec kubła (bjez twarjenjow), khěžu wot něhdušej Sommerec žiwnosće, wosminu wot Ackermanec kubła, štwórcinu wot Nowakec kubła (bjez twarjenjow), dvě hromadu séehnjenej połnej burskej kuble a Sommerec žiwnosć wobsedzał. Wšě tele ležomnosće wobsahachu 56 kórcow 1½ měrcow sřednjeho pola, 31 k. 11¾ m. špatneho pola, 11 k. 7½ m. łukow, 40 k. 6 m. lěsa a hajow a 3 k. pastwiščow. — Wobsydnych wobydlerjow běše tam tehdy 25.

Andrzejewič Wjelow.

¹ Léčne łuki su tajke, kotrež jeno jedyn raz za lěto (w léce) syku.

Škódlivosć łobody na polach.

Znata rostlina na našich polach je łoboda abo pólšica (*Chenopodium album et Atriplex patula*), kotruž tež na přetlatych pjeršćnych hromadach husto we wulkej mnohosći namakamy. Hdžež ta sama derje tučna a wulka zrosće, tam je w zemi wjele kalia a móžeja so tam tajke plody plahować, kotrež k swojemu tyću wjele kalia potřebaja, kaž bérny, runklica atd. Hdžež je so wjele popjela do lmoja zmjeťało, tam je tež wjacj kalia a teho dla přindže tež łoboda a cyruje z bérnami, z runklicu, z čerwjenej řepu atd. sobu a je najhórši a najnabrabniši paduch. Přetož tak wjele hač móžno spóžera kali a susodžinki dyrbjja tradać. Při wobkopowanju bérnow so tutón njerjad tak wjele hač móžno wumjeta, tola njepoda so cyle a wón wustupuje po krótkim zaso. Najprjedy nizki a ponižny, potom pak mójny a hordy pozběhuje swoju głowu wyše druhich wužitnych rostlinow. Lědom poł lohća wysoka pušća hižom łoboda symjo a kazy zemju přez to, zo dobre wutki wucyca, dokelž ma žalosnje głuboke korjenja. Sy-li sebi dał łobodu na polach bjez bérnami tu a tam wysoko zrosć, dha ju khroble njewutorhuj, přetož ty by bérnjace pjeńki sobu sylnje wobškodžił a sebi wulkeje škody načinił; ale wzmi sebi nóz a wotrězaj ju. Lěpje za polo a twoje plody pak skutkuješ, hdyž ju tak zahe hač móžno potłóčiš a wšudžom za njej slědziš, hdžež jeno so pokaže. Samo na pjeršćnych hromadach, kotrež chceš pozdzišo na polo wozyć, njedaj jej rosć, ale wutorhaj ju tak zahe hač móžno, wostaj ju na tej samej hromadze ležo a posypaj ju z pjeršću. Tak wostanje wjele mocow we pjeršći, kotrež móžeš pozdzišo twójim bérnam a druhim pólnym plodam k cyrobje poskićić. Sy pak dał łobodže přeměrnje wulkej nastać, je ěi wjele dobrych mocow wučahnyla a hižom zaso symjo k nowemu njerjadej do zemje spuščila, z čehož ěi pozdzišo nowe džěło a dališe mjerzanje nastanje.

Dr. Fresenius we Wiesbadenje je łobodžiny popjel přepytal a namakał, zo ma ta sama wjele kalia, kalka, fosforoweho kislika a magnesie we sebi. To su mocy, kotrež bérna k swojemu tyću trjeba a ze zemje wučahuje. Steji pak wulko- a dołhokorjenjata łoboda připódlu, dha tute mocy wusrěba a bérna wostanje mała, khripawa a njedobra. Teho dla ma so kóždemu radzić, zo by łobodu na svojich polach wšudžom a z wulkej pilnosću zahubjował, tak ruće a hdžež so pokazuje.

Horisław Mućink.

Škórc.

Škórc (*Sturnus vulgaris*), najlěpši přečel zahrodnikow a rólnikow, je čorny do wocelozeleneho přebiwaty ptačk, kotryž lohcy rjane khěrluški hwizdać a tež słowa wuprajeć nawukuje. Džiwać so dyrbimy, zo ludžo hišće temule ptačkej za žiwjenjom steja, hačrunje je wón jara wužitny žračk překasancow. Wobhladajmy jeho spěw, bydło, čahanjo a čłowjekowe zadđerženje přećiwo njemu. Škórc spěwa jara wjele:

nic jeno wšitke móžne zynki druhich ptačkow (kaž zybow, kačkow atd.), ale tež hłosy druhich stworjenjow (kaž: psow, tež spěwy čłowjekow), haj samo ropot a kwičenje druhich wěcow slyšimy w škórcowym khěr-lušku zaso, a to tak luboznje zaplečene, zo wokřewja. ‚Fijom, fi, fi‘, spěwa škórc a hrónčko džěla machotajo z křidleškom; w cuzbje je wón pobył, na wšěch strachach dobył, nětko stary wita dom. — Hdže dha je škórcowy dom abo jeho bydło? Škórc bydli na štomach w ‚kukawach‘, kotrež najlěpje na wulkich a šěrokih štomach wisaja; njesu pak tu tele, so tež na žerdki powisnyč hodža; wón so tež do swislow zasydli, hdyž štomy a žerdki nima. W tychle kukawach maja škórcy hnězda z jejkami (6, haj samo 8), hdžež tež swoje mlode zastaraja, hač su zraše. — W nazymje čahnu škórcy přez Italiu do Afriki a čakaja tam, hač so pola nas nalěčo započnje. Přeni pósli nalěča su pola nas škórcy (husto hižom kónc małego rózka přikhadzeju): najprjódce přindžetaj dwaj (sanc a sančka) wšitke kukawy wobhladowajo, a wotlečitaj zaso; bórzy přindže jich štyri, šěsć a přeco wjacy. ‚Kajka radosć, kajki čas! spěwy rža kaž był tu kwas!‘ A wšak tež je kwas a kermuša! Škórcy su pola znatych začahnyli a wjesela so nad wšitkich strowosći, spěwajo a hwizdajo. Spěwajo a hwizdajo twarja tež hnězka a tak ruče hač je bydleńčko hotowe, njesu jejka a lahnu mlode. — Njeradzi so škórcěj přenje lehnidło, dha přihotuje druhe. Stare škórcy wodža nětk svojich potomnikow wokoło, při čimž wulke syły překasancow zaniča a přez to so ratarjej wužitne sčinja. Něhdže za tři nje-džeze leča k starym bydłam, zo bychy jim ‚božemyč‘ hwizdali. Na dobo su wšitke prječ a hlaj bórzy kryje sněh naše runiny, hory a doły.

Naš přecel a spěwač je wučahnył, bohužel, z najwjetša do Italie, hdžež mordaške syče a brónje čłowjekow na njeho čakaju! K čemu dha je Italiscy trěbaju? K jědži je přihotuja; přetož za něčim khłóšćim su dawno žedžili. — Směmy pak na nich swarić? Ach ně! ně! Pola nas su wšak tež mnozy, kotřiž tak jara wužitne zwěrjatka (spěwarjow a rjedžerjow polow atd.) přez krk sunjeja! Kak škódní našim polam, lukam a zahrodam Italiscy su přez to, zo wjele našich spěwacych ptačkow zaniča, njech kóždy přemysli — potom pak pasmy so tež, zo njebychmy sobu zaničowali, ale zo bychmy dali so přisporječ temu, štož je wužitne!

Podat J. A. P—ć.

Z Budyšina a z Łužicy.

* Tež při spočatku tuteho lěta spominajmy tudy najprjedy na naše serbske nowinafstwo. Jene přeće je so dopjelniło, cyrkwinske nowiny za katolikow wjacy njepobrachuja. Duž wostanje hišće jeničke přeće wot lońšeho njedopjelnjene — ratafske abo hospodarske nowiny. Njedyrbjała ta wěc tež ratafskemu towarštwu luba być? W Čechach, Pólskej a druhdze wudawaja ratafske towarštwu tež w ryči wokolneho ludu swogeho sydła podobne časopisy. Njedyrbjał so w ratafskich towarštwach we Łužicy nihtó namakać,

kiž mohł serbske ratafske nowiny založić a wjesć? Znajemy wustojnych serbskich ratarjow, konjerjow, pčolarjow atd. Do dopjelnjenja našeho přeća wukhadžeja nětko: 1. Serbske Nowiny, tydženscy listno pod redakciu Smolerja; 2. Łužičan, kiž chce we wopriječcu po možnosći so porjedzić; 3. Časopis towarstwa Maćicy Serbskeje, lětnje dwaj zešiwkaj abo něhdže 8 listnow pod redakciu J. Buka, progymnasialneho direktora w Draždžanach; 4. Missionski Posoł, měsacnje listno za ewangelskich, pod redakciu fararja Rychtarja w Kotecach, čiścany we Wojerjecach; 5. Katholski Posoł, cyrkwinski časopis, měsacnje pod redakciu M. Hórnik; 6. w delnjołužiskej naryči: Bramborski ser(b)ski Casnik, tydženscy pollistna pod redakciu Panka, čiścany w Khoćebuzu. Njeh so tute časopisy přeco bóle wudokonjeja a tež rozšěrjuja k zdžělanju serbskeho luda!

* Serbske Nowiny su zasy kročalku do přédka sčiniće; su počate tu a tam ,c' za nowoprawopisne ,c' nałożować, tak zo su wot prawopisu ,Genovefy' a ,Katholskeho Pósla' a z tym tež wot noweho laćanskeho prawopisa jenož hišće wo połdra pismika zdalene, dokelž hišće ,f' město ,z' a z džěla ,ff (ß)' město jednoreho ,s' pisaja. Njedlijmy so tola tak dołho ze zjednoćenjom Serbow w pismje; woni wšak, hdyž wšitcy jenak pisamy, tajke hišće trěbne přeměnjenje za někotre minuty zapřimnjeja! Duž sčěhujće, wudawarjo knihow za ewangelskich, k. Smolerja a porjedžće hnydom a z dobom swój njeprawopis!

* Přenjeje knižki lutherskeho knihowneho towarstwa ,Bibliskeho pućnika' je so přnje wudaće w 2000 exemplarach rozpredało, tak zo je so dyrbjało druge w 1000 exemplarach wobstarać.

* Knihownja Maćicy Serbskeje je před někotrym časom krasne dary ze zakłada hr. Ossolińskich we Lwowje dostała.

Dopis.

Z Wulkeho Dažina, 5. januara. W běhu poslenjeje nazymy su zaso na našej 7 minutow wot našeje wsy ležacej ,Matej Landskronje' spody wysoko ležacych a stejacych basaltnych stołpow při kamjenjelaťamanju na 4 palcow dołhi křiwy na kóncu spošika (schräge) wotrězneny nóż namakali, kiž je wěsće, kaž te hižom prjedy namakane sudobja, wot našich pohanskich wótcow při woporach trjebany by. Tež je so spodziwny kamjeň z wołojom změšany na tutej horje w čistym basalće namakał. My tute wěcy do museja Maćicy Serbskeje posćeľemy. (Přisp. red.: Sława Wam!) Wot stareho něhdušeho lubijskeho klóštra wosta po twarjenju noweje měsćanskeje wučerńje hišće blisko pola serbskeje cyrkwy sw. Jana khěža radneje knihownje stejo. Lětsa 2. januara počachu tež tu khěžu wottorhować, dokelž bě k. Bretschneider kamjenje teje sameje wot rady kupił. Při wuryću a wuzběhnjenju zakladneje murje tejele khěže blisko serbskeje cyrkwy storčichu džělaćerjo na

row z wjele nopami a čłowjeskimi kosćemi. Pódl a bjez tutymi kosćemi ležachu pak hišće hornčefske bleški¹ a šklički; bjez tymi zbytknymi kosćemi bě něšto kalka ze zemju změšane. Te bleški su 3 palcy wysoke, 5 palcow we najwjetšim wobkruhu tołste a horkach šijka 2 palcaj; te šklički, kiž bohužel žane cyle njewostachu, su snadź 12 palcow we wobkruhu a maja štyrirózkate dno. — Zo tuto žane křescanske pohrjebnišćo njeje, wjele mjenje hišće wopokazmo złoštnych skutkow něhdušich wobydlerjow tuteho lubijskeho klóštra, na čož so tak husto rady z njeprawdu huda, swědči zjawnje to, zo je so to pohrjebnišćo spody zakładneje murje něhdušeho klóštra namakalo; po tajkim je to pohrjebnišćo tam prjedy było dyžli klóštr. Zo su kalk bjez čěla sypali, wopokaže jenož tak wjele, zo su te namakane čěla tam we wójskim abo mórskim času kładzene. Dokelž so pak w rowach hišće tež wšelake sudobja namakachu, je to zjawne swědčenje, zo je to pohanske pohrjebnišćo našich serbskich wótcow było, a dokelž tež při přetwarjenju pódlastejaceje serbskeje cyrkwyje před 20 lětami na wšelake zbytki čłowškich nowop a kosćow storčichu, dha je to čiste a dowjedźace dopokazanje, zo je jow we pohanskich časach wjetše pohrjebnišćo było. Kaž je znate, pokhilichu so křescanscy missionarjo po móžnosći k temu, štož bě pohanam drohe, zo bychu na te njeprawe nabožne spóznaća te čiste a prawe křescanske spóznaća twarili. Ale to so wosebje tež we zwonkownych wěcach sta. Zo bychu naši pohanscy wótcjo čím radšo a skeřšo so křescanstwu přikhilili, dachu jich předarjo a wučerjo na tajkich městach, kiž běchu jim swjate (jako wopornišća a pohrjebnišća) křescanske khapałki, cyrkwyje abo klóštry twarić. Dokelž je pak tuto pohrjebnišćo we Lubiju našim serbskim pohanskim wótcam lube a swjate było, su woni tam jako přewobroćeni k Jězusowej wěrje najprjedy khapałku, potom serbsku cyrkej swjateho Jana a naposledku we 14. lětstotku hišće pódl klóštr natwarili.

J. M.

¹ Tež wot tych samych smy jenu za serbske museum kupili.

Słowjanski rozhlad.

Horliwy a wučeny česki narodowe je 25. z. m. wumrjel, Dr. med. Józef Čejka, professor university w Praze. Wón bě rodzeny 7. měrcu w Rokycanach, wot lěta 1847 professor a w l. 1848 tež poslanec na sejmje we Winje. Pódl swojich lékařskich wědomnosćiwobsedžeše tež wulku znatosć w ryčespytu a w hudźbje, štož jeho spisy a nastawki dopokazuja. Wulke zaslužby dobu sebi z přeloženjom 12 dramow Shakespearowych, kaž tež z přeložkami z druhich słowjanskich ryči a z romanskich. Cyle swoje zamoženje, 15,000 šěsnakow, wotkaza wudowskemu fondu doktorow lékařskich. Swjaty měr jeho nadobnej duši! — W tu khwilu wukhadźa 55 wšelakich českich a słowakskich nowinow a časopisow; z nich wudawa so 6 kóždy dzeń, 3 dwójcy za tydźeń, 16 tydźeńsej atd., a to 40 w Čechach (36 w Praze), 5 na Morawje (2 w Brnje, 3 we Wolomucu), 1 w rakuskej Šlezskej (w Opawje), 8 we Słowakach, 1 w Americy (St. Louis). — Redakciu belletristiskeho časopisa „Lumír“ je nětko k. W. Hálek, jedyn z najplódnějšich mlódsch spisowarjow, na so wzal. Serbjaj, kiž běchu při poslednim spěwanskim swjedženju, wjedźa so derje na njeho dopomnić! — W Praze dźeržeštaj

w posledním čase k. Dr. Anton Frič a znaty narodowc Wójta Náprstek, kiž je tež sobustaw našeje Mačicy, zjawne přednoški wo poslednišej londonskej wustajency a wo jendźelskich zarjadowanjach, mašinach atd. W jenej z wóndanišich přednoškow měješe k. Náprstek we wulkim salu na Žofinje 1000 poslucharjow, mjez kotrymiž bě něhdźe 600 damow! Zastupne pjenjezy, kotrež jenož knjezojo plaća, naloža so na nowe industrialne museum w Praze. — Časopis „Lumír“ je k loňšemu lětnikej krasnu prěmiu „porazenje Tatarow pola Wolomuca“ wot J. Hellicha přidał. — W. Lhota je spis za ratarjow wudał, kotryž je ratařske towarstwo pokhwalilo. — Dostojne föderalistiske nowiny „Pozor“ su dyrbjale přestać, dokelž je jich redaktor, slawny kanonik Štule, w čišowym processu wotsuženy a dokelž k. Dr. Staněk, kiž cheyšce je dale wjesć, njeje dowolnosć dostał. — Džen 17. decembra swjećeše swětoznaty professor Purkyně 75. narodny džen. Towarstwje „Sokol“ a „Hlahol“ zřjadowaštaj teho dla wječor před tym čah z pokhodnicami (faklemi) a tež buchu někotre chory před jeho domom spěwane. — Na nowozaloženu Mačicu za Slovakow je so 30,000 šěsnakow dobrowólnych darow nawdalo. Wulke zaslužby wo nju ma wosebje biskop Moyses.

Ładnowski je štwórty zwjazk swojeje zběrki „Teatra wierszem i prozą“ wudawać započal. — Anczycoweje pólskeje historie we wobrazach je so wob dwaj měsacaj 2000 exemplarow předało. — Runje smy krasnu knižku za dźěci z Wařawy wot Celsa Lewickeho dostali; je to „Kolenda (nowolětni dar) dla dźeci polskich“ wot Gralewkeho. — Slawny redaktor „Gazety Polskej“ Kraszewski a nic mjenje slawny redaktor „Biblioteki Warszawskiej“ Wójcicki staj so dyrbjaloj redakcie wzdać. — „Gonic“ rěka nowy politiski a literarny dnjownik we Lwowje, kiž so pod redakciu H. Nowakowskeho wudawa. — „Jutrzenka“, časopis za židowskich Polakow we Wařawje, je so z nowym lětom znamjenicie powjetšil.

Horiwly Khorwat biskop Strossmajer je Mačicy w Zadru 300 šěsnakow daril a druhe 700 slubil. Wón bu z tym za přenjeho čestneho sobustawa njenowany. Po 50 šěsnakach darichu baronaj Vranyczanyi-Dobrinowicej a slawny basnjeř Nikola Tomaseo z Milana.

„Sowrjemjennik“ budže w nowym lěće wukhadžeć pod redakciu znateho basnjeřa Njekrasowa, znajerja staroruskeje literatury Pypina, filosofiskeho spisowarja Antonowiča a novellisty Sałtykowa.

Wot redaktora.

 Prošu svojich čescenych sobudźelarjow, zo chcyli mje nětko čim husćišo a z wjetšimi dźělami podpjerać, dokelž sym tež redakciu „Katholskeho Pósla“ na so wzał a zastupnika w redakcii „Łužičana“, Serbam tež trěbneho, dostać njemóžach. Štož do woprijeća njezměni so „Łužičan“; jenož chce wjacy historiskeho a zemjopisneho podawać, tola dyrbi to kóždočasnym swětnym podawkam po móžnosći blisko być. Za to njeprinjese my přichodnje wjacy nastawki, kiž hospodařstwo nastupaja. Přirodopisne nastawki wobroća so přichodnje k mjenje znatym předmjetam.

LUŽIČAN.

ČASOPIS ZA ZABAWU A POWUČENJE.

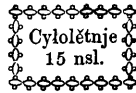

Pollětnje
7½ nsl.

Redaktor :
Michał Hórník

Wudawár :
J. E. Smoleř

w Budyšinje.

Cylolětnje
15 nsl.

Č. 2.

Februar.

1863.

Barby Serbowki.

Tři kwětki znaju młódníwe,
Su najlubše mi na swěće;
Te barbu troju Serbowstwa
Do zwjazka krasnoh' wjazaja,
A wšitke swěrne Serbowki
Njeh su kaž tute kwětaški.

Ta přenja nězna fijałka
So w trawcy, w lisću pokrywa;
Wšak lube znamjo módrinki,
Najstódsa wón, ju přeradzi.
Duž módrinka budź ponižna,
Ty holčo, swěrna Serbowka!

We sněhbělej pak drasćičcy
So druha krasni w zahrodcy;
To sotra rjana póćiwosć,
Kiž debi ćicha ponižnosć.
Nož njewinwatosć lilije
Budź pycha twojej młodosće.

A róžu třeću najrjeńšu
Ty k nimaj zwjazaj čerwjenu!
Z njej lubosć horca wukćěje
Za tebe k serbskej wóćinje.
Njeh módra, běła, čerwjena
Su twoje barby, Serbowka!

Borančanski.

Serbšćina.

Je serbska ryč, kaž lyry slěbrozuki,
Kiž hiba porsćik zefyra;
Kaž truny, kotrež přez hajnišća, łuki
Najmiłše zynki zaklinća;
 Zo kwětka tež směwa
 So wjesele, spěwa
 A klinči haj a dom.

Njej' serbšćina kaž wětry šepotace
A w hałzach móčne šumjenje?
Njej' w studničcy to źórło pluskotace
We sćinje ćiche zynčenje?
 Haj khwalimy miłu
 Tu mócnu a žiwu
 Sej serbsku našu ryč!

A praj, hač nješučí kaž žolmy wodow,
 Kiž wichor wala wějacy?
 Kaž hrimot, mróčelow to polny škodow,
 Hdyž njemdri z blyskom zatrašny?
 Haj, brožace słowa
 Ze žołmjacoh' doła
 To potom zynki su.

Sy słyšať hdy ty lubozniše spěwy,
 Hač sołobika, škowrončka?
 Sy posł'chať, na jězoru kołp hdyž běty
 Swój spěw we smjerći zanoša?
 Tak klinči kaž žana
 Tež ryč naša rjana;
 Duž najlubša nam budź!

Cěsla.

Džěco jateho.

(Pokračowanje.)

„Džens je so nam dziwna wěc stała, knježe jastwowniko, praješe hruby, zasadžity muž, jedyn z wobkedźbowarjow jatych we H.... k swojemu předstejićerjej. „Namakachmy wonka płakacu mału holčku, a moja žona dyrbyeše ju k nam domoj wzač: njemóžachmy ju tola dać zahyněć. Jeje mjeno njejsmy dotal wuslědźili. Praješe jeno, zo je Hanka — myslu, zo chce tu někoho w jastwje wopytać; ale njemóžemy so jeje ničo doprašeć, ani z wotkel přikhadža, ani kajki zamysľ ma.“

„Duž přiwjedźće ju sem, praji jastwownik. „Moja mandželska trjeba runje holcu, kotraž by jej w domjacym trochu pomhała. Móžno, zo so k temu hodži.“

Po khwilcy steješe Hanka, po cyłym čěle třepotajo, před jastwownikom. Hanka běše rjana holčka. Jeje wulkej mudrej woči měještaj jara dojimawy wuraz čěžkomyslnosće, a jeje cyła zwonkownosć činješe lubozny začíšć, hdyž bě nětko přecělska ruka jeje rjane žoltojte włosy hladcy wučesała a ju z dobrymi črijemi wobdarila.

„Z wotkel přikhadžeš, holčka?“ prašeše so jastwownik přecělnje.

„Z B.“, wotmolwi z čicha holčo.

Mužojo ze spodžiwanjom na so pohladachu.

„A tola nic pěši?“

„Haj, knježe“, wotmolwi holčka hišće bojaznišo; zdaše džě so jej, zo słyši krutosć w stajenym prašenju.

„Čeho dla sy sem přišla?“

„Zo bych nanka widžala.“

Při tychle słowach da so do płakanja, a jeje słaba postawa třepotaše w pohnuću začułow.

„Štó je twój nank?“ prašeše so jastwownik z lubosćiwym hłosom.
 „Mój nank rěka Čornak“, wotmolwi holčka, hdyž jej žalosćacy
 plač ryčeć dowoli.

„Mamy tudy třoch Čornakow: Józefa, Błažija a Hawštyna“, při-
 staji wobkedźbowař na prašace pohladnjenje swjeho předstejerja.
 „Holčka, rěka twój nan Józef?“

Hanka njewotmolwi; přetož wustate napinanje a podeńdženja
 mójnje nětko na nju skutkowachu, běchu ju takrjec wo rozom přinješe.

„Je-li to Józef“, praji wobkedźbowař při sebi, „je to zly čłowjek;
 smy jemu džensa rano dyrbjeli dwoje puta dać, dokelž chceše so
 z jastwa wudobyć — njezasłuža tak rjanu džowčičku. Nó pój, mó-
 lička, nadeńdžemy twjeho nana.“

Wza Hanku za třepotacu ruku a wjedžeše ju po čěmnych,
 dohlich khódbach nimo čornych wjelžnych murjow a zezamkanych
 durjow. Čěžke kročeje jastwownika a wobkedźbowařja wubudźachu
 zrudny wothłós w tutych čěsnych twarjenjach. Běše to dohli, šě-
 roki row, w kotrymž džěchu, row, w kotrymž so žiwe pokhowachu
 wutroby, wutroby, kotrychž pukot bě takrjec słyšeć w tutej hróžby-
 počnej čichosći. Wšitko tu ryčeše wo złósćach, wo strašnych, z kru-
 tosću zakonja sputowanych njepřecelstwow.

Jastwownik kročeše nětko z holčku, kotrejž nanowsku starosći-
 wosć wopokaza, po skhodach horje, potom hišće kusk po zawrjenej
 khódbje a zasta skónčnje před durjemi, na kotrychž zasuwu wotsuny.
 Wusate, hrube wobličo mužske so hnydom při wuhladku pokaza.

„Waša džowka tu je, chce was widžeć“, rjekny jastwownik.

„Džowka — hm! Štó wam připaduje?“ wotmolwi pokhmurjenje
 jaty. „Nimam žanu džowku. Hdy bych džowku měł, njebyšće mje
 tudy džerželi.“

„Nanko!“ zawoła Hanka. — Džěćacy hłós roznošowaše so tak
 stódcy, tak spodziwnje krasnje po strašnym jastwje; hdyž pak wo-
 bydleř teje komorki swjeho wobličo bóle do wuhladka při durjach
 stłóci, přikry holčka, z hróžbu zajata, swjeho wobličo zady jastwowni-
 ka, čiše zdychuju: „To njeje mój nank.“

„Nó, duž woprašamy so pola druheho“, praješe čěscomny jast-
 wownik, a wjedžeše swjedu mału přewodźerku k druhej komorcy.
 Přecelnišo dyžli při prjedawšej komorcy praješe přez durine wuh-
 ladko: „Horje, Błažijo, je tu waša Hanka, njechaće ju widžeć?“

„Hanka?“ běše wotmolwjenje — potom dohli mjelčenje — „mě-
 jach něhdy Hanku, ale nic mału Hanku — překłoch jej wutrobu.
 Bóh budž mi smilny. Džiće — to njeje moja.“

Zasy zawoła lubozny džěsćowy hłós: „Nanko!“ Jaty přińdže
 hač k samemu woknješku, młodostne to wobličo, kotrehož módrej
 woči skoro njewinowaće hladaštej, tak zo by so hrěch być zdał,
 tuteho młodźenca za někajkeho złóštnika džeržec. Jaty wuhlada
 sylzjoty, prošacy pohlad džěsćowy. Mróčno zrudoby pokry jeho čolo,
 hluboke zdychnjeńčko žolmješe so z jeho wutrobna a w čichim sto-

nanju khelpaše k swojemu łożu, wołajo: „Woteńdzće z njej, nje-móžu na tak čistu bytosć hladać. Njemóžu!“

Hanka zasy z óčha plakaše: „to wón njeje“, a jeje stary přećel wjedžeše ju dale k třećeje komorcy.

„Hawštynje, je tu mała holčka, Hanka, waša džowka, chce was widzieć.“

„Što?“ wotwoła so hlós z łoża w komorcy. Jaty bjezdwełnje runje wocući.

„Waša džowka.“

Šćerkot putow přeńdze wuši džěsća a zatřase je we hłubosci wutroby. We wuhladku durjow wozjewi so wobličo muža z přećelskim, ale ćěrpjacym pohladom. Na spočatku njezdaše so rozezmjeć, što jemu chcedža, a kaž daloko jemu to jeho puta dowolichu, bližeše so k wuhladku a hladaše na wuplakane holčo. To běše přewjele za to džěćo. Z kričenjom zawoła: „Nanko, nanko!“ a padže poľ bjez rozoma k nohomaj jastwownika k zemi.

„Hanka“, zawoła nětko jaty a bolostne wiwy sčahowachu jemu hubje. „Bože dla, što je će sem přiwjedło?“

Mjez tym jastwownik holčo zasy zbudźi.

(Skónčenje přichodnje.)

Wobraz ze žiwjenja zbožowneho bura.

Što čini čłowjeka zbožowneho a wjesoleho? Jeho wobsedženstwo, přiroda, jeho wobdawaca, a jeho swěrne skutkowanje. Chcemy raz wšitke druhe stawy čłowskeho towarstwa nastronić a jeničcy wobraz zbožowneho serbskeho bura sebi před woći stajić.

Khapon je spěwał, štyri je biło; njech dzeń swita abo njech hišće čěmnoś a mrokota zemju přikrywa: bur so zběha ze swogeho lěhwa. Wón skoči z lěhwa radostnje a khwali Boha džakownje. Wón budźi žonu, wón woła wotročka, wón čini žiwy cyły dom. A nětko do džěła spěšnje a wjesele, pak do bróžnje, pak won na polo abo na łuku abo do kerkow. Tež jeho mandžělska w tu khwilu njeje prózna; wona zatepja a wari snědanje za ludźi a skót, dze potom do hródze, hdzež ju hlódný skót mórčo a korčo lubje powituje. Wona picuje kruwy a swinje, sypa ječmjeń kurom a husom a njezapomni ani psa ani kóčki, zastara tež swoje mólčke, kiž su mjez tym stanyłe. A nětko přińdu nutř z próznymi brjuchami a dobrym požadom knjez a hospodař a cyła čeledź a sydaja so k blidu. Hospoza přinošuje poliwku (zopu) a běrny abo khofej a khlěb a butru a wšitkim zesłodži po čěžkim džěle zwučene snědanje. A nětko po mócnym wokřewjenju hnydom zaso do džěła; činić je dosć. Žně su wulke, rukow je mało. Po poměrje počasow je wšědne džěło wšelake. Tu ma so drjewo pušćeć, maja so walčki rubać; rola ma so přihotować, dyrbi so syc a sadzeć; łuka ma so syc, syno a wotawa domoj wozyć, žnjec a dom khować, štož je rola přińjesła, zbě-

rać a šćipać, štož je na winowym pjenku zezralilo abo štož je na sadowych štomach narostlo, a w zymje młócić abo přasć a pjerje drěć. A hdyž je nětko léto nimo a hdyž je samo srěnjemu burej jeho pilne prócowanje sto abo dvě sěć tolerjow čisteho dobytku wot-ćislo, njedyrbjał so wón zbožowny začuć a zradować we swojej wutrobje? Wšak je wšitko jeho; wšo je sebi zaslužil přez samsne skutkowanje; wšo je jemu spožčila dobroćiwa přiroda a jeje mócný knjez.

Ale tež we druhim nastupanju začuje so bur ze swojej swójbu zbožowny a radosćiwy. Přińdže-li njeďzela a z njej dzeń měra a wotpoćinka, wotpołožil wón swoju wšědnjacu drastu a swoje wšědnjace pomyslenja, kiž běchu jeno na zemske složene a pućuje swjedžeńscy zwoblekany ke mši, zo by Bohu lubemu Knjezej so džakował za spožčenu móc k džětu a za Bože žohnowanje na polu a łucy, na zahrodze a w lěsu, w pincy a bróžni, w hródzi a domje. — A hišće krasnišo wupyšena dyžli knjez dze za nim jeho mandželska, w rukomaj spěwařske knihi a rjane wonješko ze swojeje zahrodki, zo by z nuchanjom mócnje dynjacych kwětkow wostudne spanje sebi začěrjała, kiž mohło ju w cyrkwi nadpadać a jejnu nutrnosć haćić. Radosćiwy dze bur ke mši a z blyšćatym wobličom přińdže wote mše. Zda so, jako by z njeďzelskej drastu cyle druhi čłowjek do njeho začahnył. Popońdno je k wukhadej na polo, łuku a do keřkow postajene. Štož je wšědný dzeń nadžělał, štož je jemu na polu, na łucy a w keřkach narostlo, to chce wohladać, na tym chce raz njeďzelscy so zawjeselić, tež snadno spěwanje ptačkow a čisty miły powětr tak prawje z cylej wutrobu wužić. To su burowe njeďzelske wjesela. A jeho džěci? Te skakaja tak žiwje a wjesele wokoło nana a maćerje, zraduja so rjanosće kwětkow abo pychi pisanych mjetelow, abo hraja z psyčkom a kóčku abo majkaja a koša młode jehnjatko abo wjesela so nad ławki a stólcy přeskakowacymi lóštnymi kózlatkami. Tež burowe džěci maja swoje wjesela a začuja so zbožowne. A wobradza hakle Bože džěco, přińdu běle hody a z nimi swěćaty štomik Božeho džěsća, napowišany z pozłocenymi jabłukami a worjechami, rózynkami a cokorowymi wěcami, leža pod nim rózynkate kołački, rukajcy a knižki z barbjenymi wobrazami, to načini wjesele, wyskanje a skakanje, hladanje a powjedanje bjez kónca. To čini tež nana a maćer zaso młodeju; tež wonaj začujetaj so zbožownaj kaž jeju džěci. To su wjesela, to su zboža wjesneho serbskeho bura.

Rostok.

Róžine sylzy.

(Wot F. Stolle.)

Chceš widzeć w kwětnym zahonje
Ze znamjenjow najrjeniše,
Dha zhladuj rózi do wóčka,
Hdyž so w nim sylzy zybola.

Či Twoje horjo róža wě,
Tež znaje Twoje wjes'la wšě;
Haj wona, rózow najrjeńša,
Twój dónt rad z Tobu rozdzěla.

Hlaj, pod lipu tam éichowna
 Je smjertna hórka zelena,
 A před njej' widžiš mačernu
 Stać rozlamanu wutrobu!

Ta wboha maćeř zblédnjena
 Rowěk mały zrudna wobjima,
 Wšak do njeho so pušéito
 Je jeňčke jejne džécatko.

So směrka, rosa wustupa,
 W wšej krasy róže kéčwuja,
 Hdyž widža pak ból mačernu —
 Jim sylzy steja we wóčku!

Přel. Fiedler.

Přeco wjacy!

(Wot Eckermanna.)

Kak rady cheył ju widžeć,
 Ach jeno jeňčki króć!
 Hdyž sym ju nětko widžał,
 Cheył přeco zaso widžeć
 Ju wjele tysac króć!

Cheył jejnu ručku tlóćić,
 Ach jeno jeňčki króć!
 Hdyž sym ju nětko tlóčil,
 Cheył přeco zaso tlóćić
 Ju přez stotysac króć!

Kak rady cheył ju košeć,
 Ach jeno jeňčki króć!
 Hdyž sym ju nětko košił,
 Cheył přeco zaso košeć
 Ju milliony króć!

Přel. Pétrowič.

Wěža babylonska.

(Z ludu.)

Hdyž běchu babylonsku wěžu tak wysoko natwarili, zo bě jeje scín tři sta mil dołhi a zo jandželow w njejjesach spěwać slyšachu, přińdže Bóh tón Knjz na zemju a zetka dweju hólcow. ‚Pomhaj, Bóh, hólcaj, postrowi jeju. Wonaj pak wotmołwištaj: ‚Bóh nam nětko pomhać njetrjeba, hdyž smy hižom tak wysoko natwarili, nětko tež sami to dokonjamy.‘ Ale sprawny Bóh pokhosta jich hordosć a zašmjata jich rozom a ryč tak, zo jedyn druhemu wjacy njerozemješe a kóždy po swojej woli činješe: jeni twarjachu, druzy torhachu, jeni nošachu horje, druzy walachu je zaso dele. Tak so tale wěža njedotwari.

M. R—a.

Popjelniča.

(Z ludu.)

Běštaj něhdy nan a mać a taj měještaj jenu holcu, kotrejž so złoty měsačk na čole swéćeše. Na to ta mać wumrje, a nan chcyše sebi tu holcu za žonu wzać. Ta holčka njechaše. Wona měješe we wsy kmótru; duž tam džěše a jej wupowjeda, zo chce nan ju

za žonu měč. Kmótra pak praji: ‚Dži dóm, rjekn swojemu naněj, zo dyrbi či slěbornu drastu kupić.‘ Holčka wróci so dom a praješe to naněj. A nan dzěše na ħermank a přinjese tu slěbornu drastu. Potom dzěše ta holčka zaso k tej kmótre, a kmótra praješe, zo dyrbi jej nan hišće zlotu drastu kupić. Holčica wróci so domoj, praješe to naněj a nan jej kupi. Wona dzěše zaso k tej kmótre a ta praješe: ‚To hišće dosć njeje; dži dom, rjekn swojemu naněj, zo dyrbi či dejmantowu kupić.‘ Holčka wróci so dom, praji to naněj, a nan jej kupi. A holčica dzěše zaso k tej kmótre, a ta rjekny: ‚To přeco hišće dosć njeje; dži dom, rjekn swojemu naněj, zo dyrbi či wozyčk kupić, tajki, kiž sam jězdzi a kotryž nchtó njewidzi a křudzik k temu. Do teho so sydnú a wotjědz!‘ Mótka wróci so dom, praji to naněj a nan jej to kupi. A holčka sydze so do wozyčka a jědzeše do swěta. Přijědze do zeleneho lěska a tu zlěze z woza. Njedaloko wuhladawši knježi dwór dzěše do njeho a prašeše so, hač žanu dzowku njetrjebaju. Woni dzachu, ně. Knjez pak praješe, zo popjelniču pytaju. A tak so wona přistaji. Běše pak něhdze kwas a tež tón knjez so na njón hotowaše a wotjědze. Tež popjelniča běžeše do lěska, wotmjeta swoju popjelowu drastu a jědzeše w slěbornej na kwas. Po wobjedze tón knjez jara z njej rejwaše a chcyše ju dom přewodzeć; ale wona so jemu wutorže, čekny do swojeho wozyčka a jědzeše do lěska. Tam zwobлека swoju popjelowu drastu a dzěše dom. Druhi dzeń hotowaše so knjez zaso na kwas. Dokelž chcyše so škórnje přewobuc, dyrbješe popjelniča hić je dzerzeć. Ale wona je prawje njemóžeše a duž ju knjez ze zuwakom za wuši dyri. Potom dzěše tón knjez zaso na kwas. Holčka pak běžeše do lěska, zwotmjeta swoju popjelowu drastu a jědzeše we złotej na kwas. Tam hladaše tón knjez jara na nju, přetož ta cyła jstwa swěćeše so wot złoteho měsačka, a tak so wona temu knjezej jara lubješe. Po wobjedze tón knjez zaso jara z njej rejwaše a so prašeše: ‚Čeja dha sy?‘ Tola wona jemu njepowje, čekny do swojeho wozyčka a jědzeše dom. Tež třeci dzeń dzěše tón knjez na kwas, Popjelniča pak běžeše do lěska, zwotmjeta swoju popjelowu drastu a zhotowa so do dejmantneje. Potom sydze so do wozyčka a jědzeše tež na kwas. Knjez rejwaše po wobjedze zaso z njej a prašeše so jara: ‚Z wotkel dha sy?‘ A wona jemu wotmołwi: ‚Ja sym z teho kraja, hdzež ludžo ze zuwakom za wuši čepu.‘ Tón knjez so zastróži a praješe: ‚To tola žadyn kraj njeje, ja sym wóndy našu popjelniču ze zuwakom za wuši dyri.‘ Ta holčka mjelčeše, wón pak tykny jej swój slěborny pjeršćen na porst a chcyše ju jara rady dom přewodzeć; ale wona so jemu wutorže, čekny do swojeho wozyčka a jědzeše do lěska. Tam zwobлека swoju popjelowu drastu a dzěše dom. Na druhi dzeń rano prošeše popjelniča jara kucharku, zo chce knjezej poliwwu drjebić. Kucharka jej njechaše dać prajicy: ‚To móže něšto wot tebe wotpadnyć, a knjez by jara swarjeł.‘ Ale dokelž holčka jara prošeše, dha jej kucharka dowoli. A spody do

kuskow pušci ta holčka jeho slěborny pjeršćen. Knjez stany, snědaše a na duje poliwki běše tón pjeršćen. Duž zawoła kucharku nutř a praješe: ‚Štó je tu poliwku drjebił?‘ Kuchařka so zastrózi a praješe: ‚Popjelniča mje jara prošeše, zo chce ju drjebić a duž jej dowolich.‘ Knjez jej rjekny: ‚Dži po popjelniču!‘ A ta přińdže cyła popjełojta a čolo měješe z čornym rubiškom zawjazane. Knjez jej kazaše, zo by rubiško prječ wzała. Wona je wza a tu so ta cyła jstwa zaswěci. Potom wotřasny swoju popjełojtu drastu a spody běše cyła dejmantowa. A tón knjez wza tu holčicu za swoju mandželsku.

M. R—a.

Zemja.

Naša zemja je našich wšitkich mać, ta hospoda, w kotrejž swoje žiwjenje wobzamknjemy, row a wotpočink našeho džěła. Zemja je po tajkim započatk, překhod a wukhod našeho žiwjenja, kotraž je wot mnohich tysacow lět sem mnohe tysacy čłowjeskich narodow nosyła, poźrjeła a wupłodžiła, a je khmana a hotowa, na tymle swojim džěle wobstać a swoje čeze wuspožerać. Tak pučuje a překhadžuje žiwa zemja na morweji zemi, hač so na posledku jena z drugej změša.

Hdyž nětk tak zemju wobhladam, dha spominam, zo sym wot njeje wzaty a dyrby so, runje kaž wšitke druge čłowjeske džěci, zaso do zemje wrócić. Je pak to maćerska dobrota, zo mje zemja nosy, ze-žiwja a moje čělo k sebi wozmjje; ale hišće wjetšu lubosć wopokazuje mi, zo mje mjelčo na smjerć dopomina a mje wuči, zo drje je čělo zeńske, moja duša pak njebieska.

A. W.

Přirunanje wšedneho ranja ze stworjeńskim ranjom.

Na kóždym ranju je wšitko puste a prózne a čémno nad hlubokosću. Zymne raniše wětry poduwaju na morju směrkwow we switanju. Hlaj! Duž praji Bóh: ‚Budź!‘ — a raniše zerja stupaju horje. Ale hišće leži njebjo kaž na zemi, kaž jězor zda so čí do mhły zawalena přiroda. Tola nětk wuliwa so swětło dele, njebjo zběhuje so wot zemje kaž kryw: nětk rozdžěliš zemju, wodu, hory, štomy, rostliny. Slóncó, wšo wožiwjace, wustupi, kaž wóčko Bože; žiwjenje rozliwa so po cyłej přirodže, wšudže so hiba. Čłowjek pak pozběhuje swoju hłowu a widži to džiwow poľne skutkowanje teho njewidomneho a tola wšudže blizkeho.

A. W.

K serbskej statisticy.

Podawa Dr. *Pful.*

Přez khwalobnu wosebnu přećelnosć statistiskeho bureau'a w Dreždžanach je nam móžnota data, česćenemu serbskemu čitařtwu nadrobny přehlad poskićić, kak wjele je so při poslednim ludličanju 3. džeń de-

Krajska direkcija Lipsk.

Hantske hejtmanstwa I.—IV.

Mjeno městna.	Serbjo			Mjeno městna.	Serbjo		
	na wsach.	w měsće.	zhromadnje.		na wsach.	w měsće.	zhromadnje.
Sud Borna	1	4	5	Sud Burgstädt	1	—	1
„ Lipsk	4	62	66	„ Frohburg	1	2	3
„ Markranstädt	1	—	1	„ Geithain	3	1	4
„ Pegau	1	—	1	„ Kolditz	4	—	4
„ Rötha	—	—	—	„ Mittweida	9	7	16
„ Taucha	—	—	—	„ Penig	1	—	1
„ Zwenkau	—	—	—	„ Rochlitz	15	11	26
II.				IV.			
Sud Brandis	—	—	—	Sud Döbeln	10	—	10
„ Grimma	1	2	3	„ Geringswalde	1	—	1
„ Lausigk	1	—	1	„ Hartha	—	1	1
„ Oschatz	3	1	4	„ Leisnig	2	—	2
„ Strehla	14	—	14	„ Mügeln	—	—	—
„ Wermsdorf	14	6	20	„ Rosswein	4	8	12
„ Wurzen	5	—	5	„ Waldheim	1	20	21
				222			

Krajska direkcija Cwikawa.

Hantske hejtmanstwa I.—V.

Mjeno městna.	Serbjo			Mjeno městna.	Serbjo		
	na wsach.	w měsće.	zhromadnje.		na wsach.	w měsće.	zhromadnje.
Sud Augustusburg	4	—	4	Sud Remse	—	—	—
„ Frankenberg	2	1	3	„ Schneeberg	2	—	2
„ Kamjenica ¹	4	96	100	„ Schwarzenberg	1	—	1
„ Limbach	2	—	2	„ Werdau	—	—	—
„ Oederan	3	1	4	„ Wildenfels	—	—	—
„ Stollberg	2	—	2	III.			
„ Zschopau	1	—	1	Sud Annaberg	3	—	3
II.				„ Geyer	—	1	1
Sud Cwikawa	4	43	47	„ Jöhstadt	1	4	5
„ Eibenstock	5	—	5	„ Lengefeld	—	—	—
„ Johann-Georgenstadt	—	—	—	„ Marienberg	—	2	2
„ Kirchberg	3	—	3	„ Oberwiesenthal	1	—	1
„ Krimmitschau	6	—	6	„ Scheibenberg	—	—	—

¹ To je „Chemnitz“; wjetše města ze skepsanym slowjanskim mjenom njech so po serbsku pisaja.

Mjeno městna.	Serbjo			Mjeno městna.	Serbjo		
	na wsach.	w měsće.	zhromadnje.		na wsach.	w měsće.	zhromadnje.
Sud Wolkenstein	—	—	—	V. (Schönburgske recessne knjejtwa.) Město Ernstthal „ Glauchau „ Hartenstein „ Hohenstein „ Kallnberg „ Lichtenstein „ Lössnitz „ Meerane „ Waldenburg Na wsach	—	—	—
„ Zöblitz	—	—	—		—	6	6
IV.					—	3	3
Sud Adorf	—	—	—		—	—	—
„ Auerbach	—	1	1		—	—	—
„ Elsterberg	—	1	1		—	—	—
„ Falkenstein	1	—	1		—	—	—
„ Klingenthal	—	—	—		—	—	—
„ Lengenfeld	—	—	—		—	—	—
„ Markneukirchen	—	—	—		—	1	1
„ Oelsnitz	5	—	5		—	2	2
„ Pausa	—	—	—		—	4	4
„ Plauen	1	—	1		—	—	—
„ Reichenbach	2	—	2		—	2	2
„ Schöneck	—	—	—		23	—	23
„ Treuen	2	—	2	250			

Zjednočimy-li nětko ličbu Serbow w krajskich direkciach, dha widźimy, zo při poslednim ludličenju w saskich krajach 53,973 Serbow bydleše.

Přispomnjeje redaktora. Hdyž horniše ličby z ličbami wot třoch lět přjedy přirunujemy, dha zhonimy, zo je so mnohosć Serbow zasy přisporila; dokelž w ličenju 3. decembra 1858 bě w Saskej z cyla 53,829 Serbow a to w budyskej krajskej direkci 50,675 (po tajkim tehdom 66 čłowjekow wjacy), draždžanskej 2657 (nětko 235 wjacy, w Draždžanach samych tehdom 846, nětko nimalo 400 wjacy!), lipskowskej 254 (nětko 32 mjenje), ewikawskej 243 (nětko 7 wjacy). Hačrunje so přecy hišće dosć spušeć njemóžemy na tute ličby, dokelž so hišće někotryčkuli Serb jako Serb do wobydlerkich ličinow njezapisuje, dha je někotržkuli tychle ličbow napadna. Wuprajimy so snadź po dališim přepytowanju druhdže wo tej wěcy. Serbow je wjacy, hač so jich zapisuje; duž „Hišće Serbstwo njezhubjene!“ Prosimy skónčnje, zo bychy naši bratřa w Pruskej ze zapiskow z lěta 1861 ličbu hornjo- a delnjolužiskich Serbow w Pruskej wupytali. My nimamy tudy te wšolake „Kreisblatty“. Přirunaj Lužičan 1860 str. 91. 92.

Kaž so zda, su w sčěhowacych sudnistwach serbskeje ryče dospolnje mócní tolmáčerjo trěbni: Budyšín, Kamjenc, Wóspórk, Lubij, Rakecy, Šerachow, Biskopicy. Dokelž čile knjezojo hišće nihdže w serbskich knihach pomjenowani njejsu, prosimy wo sobudźělenje jich polnych mjenow. Kaž so nadźijamy, wuda Maćica Serbska lětsa nowy statistiski zapisk; přetož přeni „Hornje Lužicy atd.“ je dawno rozpredaty.

Kuzlařstwo, kuzlařniče a processy přećiwo nim.

Lěta a časy so minu a z nimi čłowjekajo a cyłe narody. W runej měrje přeměňuja so wšě jich wobstejenja, domjace a zjawne žiwjejske a towaršne, přirodne a samo narodne. Kóždy čas a narod ma, kaž kóždy čłowjek wosobliwje w kóždym wjetšim wotdźělenju swójeho žiwjenja, swóje wosebite nahłady, zhonjenja a póznaća: pak poňniše, pak njepoňniše, pak lépše, pak mjenje dobre. Tola njeda so přepóznać, zo

Čłowjestwo zhromadnje přeco k wjetšim a lepšim, k jasnišim póznačam, nawjedzitosćam a wobstejenjam překročuje. Krótše časy a peridy, w kotrychž snadno z khwilemi do zady wostawa abo samo z wopječicu dže, nješkodža w tymle nastupanju wjele. Jich zadžěwanje je z wjetša jeno nakhwilne a překhadžace. Čim móčnišo a jasnišo wudobywa so wěrnosć a lepše póznače w bližšej, přichodnej periodže. Čěmnosć předkhadžacych lět so potom často čim lóžo a cyłotnišo začěri. Tak naruna často jedyn čas poľnje to, štož je jeho předběžny zakomdžil. Přeco pak dže wěsće zhromadnje do předka, k lepšemu.

Často słyšimy stare, zańdžene časy jako ‚dobře‘ khwalić. Zo su wone wšelake dobre a khwalobne w svojich wobstejenjach měle, što chcył to přec?! Žadyn čas tu byl njeje, kotryž njeby cyle ničo khmaneho a hódneho we sebi wupokazać měl. Wobstejenstwa zańdženych časow běchu snadno runje tymle časam a jich narodam přisprawnjene; teho dla sebi je zdobnje khwalachu. — Ale runje tak derje, kaž su tamne minjene časy ‚dobře‘ byle, z runje tak poľnym prawom dyrbymy pak tež wuznać, zo běchu we nich tež mnohe njedostatki a njehody, wšelake wopačnosće a njedušnosće, tak zo móžemy jim runje tak tež ‚zle časy‘ rekać. Čłowjeski rozom hišće to a tamne mało přewidžošo a dowidžošo, a duch narodow njeběšo so hišće we tym a wonym tak daloko předobyl, kaž temu nětko je, hdžež we wšim jasnišo widži a spózna. Poslednišo wobswědčuja přede wšim wšitke te mnohe a bohate wumyslenja a wunamakanja z nowišeho časa w rjemjestach, nawukach a wědomosćach. Jich ličba je bjez kónca a přisporja so džeň wote dnja bóle. Čłowjeski duch dobywa so dale a nima wotpočinka. Jeho wudobytki su so čim bóle přisporjale a powjetšowale, čim bóle je wón swoje džěto k přirodže přiłožil a jeje potajne mocy wuslědzić, na zjawne přinjesć a nałožec pytał. Na tajke wašnje a w tymle duchu dže něčiči čas bjez přestaća dale. — Tola wróćmy so zaso k minylosći, k starodawnym časam! Štó chcył přec, zo běchu we wšelakim runje tak njedobre, kaž dobre, je-li nic hórše a bóle njedušne? Jich najwjetši korjeński njedostatk wobstawašo pak přede wšim we tym, zo w nich wulki błud a při wěra swoje móčne knjejestwo daloko a šěroko wupřesćeraštej, pola jeneho naroda přeco bóle hač pola druhého, w jenym času hórje hač w druhim. Hižom w napismje horka smy podótknyli, na čo chce naš nastawk wuběžeć. Wěra abo při wěra do kuzłowarstwa, do kuzlařnicow a khodojtow, do jich potajnych skutkowanjow a zlych činkow, ta běšo w prjedawšich časach jara wulka a daloko rozšěrjena. Njeje wšak so ta sama při wšěch dobrych šulach a zjawnych powučowanjach tola hišće džensa wšudže cyle zhubila!! W starych, dawnych časach, hdžež měješo so mało abo mjenje zjawneho rozwučowanja w šulach a hewak, běšo w tymle nastupanju jara zlě. Tehdy sylnje do ludži, najbóle žónskich, wěrjachu, kiž móžachu wjacy hač khlěb jěsć, snadno dokelž běchu te same někotre naturske mocy lepje hač jich sobučasni wuslědzić a spóznać, tak zo je tež nałožić wjedzachu, snadno dokelž so w jebařskim wotpohladanju za tajke wu-

dawachu, kiž móža druhim něšto načinić a kuzłować. Druhe buchu zaso wot druhich njeđušnych a złoštnych čłowjekow bjez winy za tajke wudawane a přisłodžowane. We tymle času błuda a přiwěry, jako so najsylnišo do kuzłowanja a khodojtow wěrješe, njeběchu same wyšnosće a krajne knježefstwa wot tuteje přiwěry wuwzate. Tež sami wučeni a zdžětani ludžo běchu we swobjich hłowach do tehole błuda zapadnjeni a zakhmurjeni. To dopokazuja nam wšelake knihi a samo zakonje z tamnych starych časow, po kotrychž bě kuzłowanje při čěžkich khostanjach zakazane. Němski stary zakonjownik (zakońska kniha) ‚C. c. Carolina‘ z lěta 1532, kotraž hač do započatka teho lěstotka plačeše, praji w 109. artikulu: ‚Štóž přez kuzłowanje druhého złoštniwe wobškodzi, je smjerće winowaty a dyrbi so spalić. Štóž pak kuzłuje, bjez tym zo by druhemu zeškodził, ma so hewak na druge wašnje (arbitrarne t. j. po sudnikowym dobropóznacu) khostać.‘ (Skónčenje přichodnje.)

Khěžor Alexander I.

Na swobjim puću přez Pólsku bě ruski khěžor Alexander I. nje-daloko města Wilna raz swobjemu přewodstwu sam něšto do přédka nakhwatał. We nazdalnosći wuhlada někotrych ludži, kotřiž po zdaću něšto na brjóh małeje rěčki wlečechu. Wón z khwatkom z woza wuskoči, džěše k tym ludžom a widžeše, zo mějachu z morwym čěłom zatepjeneho čłowjeka činić. Nichtó jeho njeznaješe a kóždy so džiwaše, jako sebi tón wyšk, za čož jeho mějachu, žadaše, zo dyrbja teho morweho zasy k žiwjenju přinjesé pytać. Haj poskićichu jemu jeno liwku pomoc, jako sam to čěło z wody dowučěže, jeho mokru drastu wuslekowaše a jemu přédku na wutrobje a skrónje pilnje a kruće rybowaše. Wša jeho próca bě pak bjez tym podarmo. Jeho přewodstwo bě jeho bjez tym dosčěhnyło, a w tym běše tež pódlá wjeřcha Wolkonskeho a hrabje Lievena khěžorowy přeni lazeńk Dr. Wjedli. Wšitcy štyrjo zjednoćichu nětk swobje prócowanja w jenajkim wotpohladanju. Łazeńk nałožowaše wšě srědki swobjeje wědomosće a wustojnosće; khěžor a čí druzy dzeržachu čěło a pytachu jemu rucy zhrěć. Tři hodžiny běchu hižom jich prócowanja traše, jako lékař wupraji, zo je zatepjenc bjeze wšeje nadžije morwy. Khěžor nochcyšě pak to hišće wěrić, ale přikaza, temu wotemrjetemu žilu rubać. To so sta a hlaj! Alexander měješe to njewurjeknite wjeselo, krej běžeć widzeć a bórzy na to slabe zdychnjenje zaslyšeć. Z najwjetšej radosću wuwola tón nadobny monarch: ‚Luby Božo, to je najzbožowniši dzeń mojeho žiwjenja!‘, při čimž so jemu sylzy wjeselosće po licomaj ronjachu. Znaje so, zo buchu nětk prócowanja podwojene, a khěžor zawjaza jemu ze swobjim samsnym rubiškom ruku, hdžež běchu jemu žilu wotewrili. Potom daše jeho pod kryw přinjesé, derje zastarać a dari jemu při woteńdženju wšě pjenjezy, kelkož jich runje při sebi měješe, kaž tež to přilubjenje dobreje pensie za njeho a jeho swójbu, kotruž tež bórzy potom dostachu. A. W.

Z Budyšina a z Łužicy.

* ‚Abwarten!‘ je strašne słowo, wosebje hdyž so wo wuwjedženju jara trěbneje wěcy ryči. Jara, jara wjele lět je so minyło wot teho časa, w kotrymž su přeni raz někotři serbscy knježa wučerjo k zestajenju serbskich čitankow za šule hromadu stupili. Zasy dvě léce stej wotběžalej, zo je k. wučer Bartko rukopis přenjeje čitanki Mačicy Serbskej předpoložil a zo je ta sama wobzamknyła, přez jeneho sławneho Serba z krajskej direkciu dla podpjeranja a zawjedženja tuteje čitanki jednać. Dokelž su nětko jutry blisko a z nimi nowe šulske léto, dha budže drje wuwjedženje čitanki zasy wo léto dale storčene. Tak minje so drohi čas, léto za lětom, a ewangelske šule wostanu bjez čitanki, mjez tym zo maja katolske hižom tajku wot l. 1847, kotraž je při wšěch njedostatkach skónčnje lěpša dyžli cyle žana. Tola što je wina na tym dlíjenju? Nic wysoka krajska direkcia, ale někotři serbscy dozadnicy, kiž wšitkón postup skaža, k čemuž zawěrnó wulke studie činić njetrjebaja. Wysoka krajska direkcia je mjenujcy k. Bartkowu čitanka, kotryž ma tola w methodicy čitanja mjeno mjez serbskimi wučerjemi, třom duchownym k rozsudženju dała. Mjez poslednišimi je so k. faraf Imiš khwalobnje wo tutej čitancy we wobšěrnym dobrozdaću wuprajil. Ale tu je so jedyn wučer (abo dwaj?) tak přečiwo kóždemu polěpšenju w serbskim prawopisu wuprajil, zo je to woprawdže směšne a tež zrudne. Kaž smy z dobreho žórła zhonili, njeda tón samy žane rozomne argumenty přečiwo sebi plaćić, ale jenož swoje ‚Sic volo, sic jubeo‘. A skoro so z tamneho njerozomneho traktata ‚über die verhasste Jotierung‘ zda, jako by wón njewjedzał, zo so nětko tak wjele j' wjacy njepisa, kaž tehdom, hdyž je wón snadž prawopis trochu nawuknył, a jako by wón woprawdže za mudre dđerzał, zo ma wo prawopisu kóždeje ryče njewučeny lud rozsudžeć. Dokelž je tutón knjez Serb, njeje wón hišće kompetentny w rozsudženju serbskeje ryče a serbskeho prawopisa! Dowolamy sej wysoku krajsku direkciu na to kedžbnu sčinić, a prosymy, zo by so we tej wěcy na kompetentnych ludži wobročila, tudy wosebje na ewangelske sobustawy filologiskeje sekcije Mačicy Serbskeje, k. Smolerja, k. Dr. Pfula a k. Seilerja, a zo by nihdy na tamneho wučerja njeposluchała ani na druhich korrektorow ‚a non corrigendo‘, kotřiž njewjedža, što je ‚Kern der Sprache‘ a što je prawopis. Dixi et salvavi animam meam!

* Runje je třeći zešiwk Smolerjoweho ‚Zeitschrift für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft‘ wušoł, kotryž wyše stajnych rubrikow slědowace zajimawe nastawki podawa z ruskich, pólskich, čěskich a južnosłowjanskich žórłow: Bosnien zu Anfang des Jahres 1858. Ein Heiligenbild mit slavischer Aufschrift in der St. Peterskirche zu Rom. Die polnische Herrschaft in der Lausitz. Mickiewicz und Odyniec bei Göthe. Geographische Uebersicht des von

dem südrussischen Stamme bewohnten Landes. Die alten glagolitischen Schriftdenkmale. Welehrad. Die Union zu Lublin 1569. Schulstatistik Serbiens.

* Knjez baron Schönberg-Bibran je mału knížku bibliskich textow z mjenom: ‚Wěrjacy křesćijan, wotznamjenjeny po s. pismje‘ čišćeć a svojim džělačerjam a druhim rozdawać dať.

* We 3. čisle t. l. wubjerneho českeho časopisa za hudźbu ‚Slawoj‘ widzachmy dvě stronje woprijacy nastawk wot Serba spisany: ‚K. A. Kocor, skladatel lužickosrbský‘, kotrehož skladby (komposicie) a zaslužby wo Serbowstwo z česću wopomina. Slawa jemu!

* ‚Bramborski serbski Casnik‘ skorži w jenym poslednišich čisłow, zo njemóže nětko tak korrektny wukhadžeć, dokelž k. Tešnař wjacy w Khočebuzu njeje, kiž je hewak korekturu měť. To je tola zrudnje, zo w centru delnjołužiskich Serbow nihtó njeje, kiž mohł abo chcył za tydžeń małe pollistno wuporjedžeć. Njeje dha na tamnišim gymnasiu wučer serbskeje ryče a wulka syła serbskich gymnasiastow, kiž móhli k. redaktorej, kiž na wsy bydli, při korekturje pomocni być? Skóněnje radžimy k. redaktorej nanajpřećelnišo, zo njeby politiku tak stroniscy pisał, ale so bóle objektivnje dźeržał, a tež wjacy wšelakosće do swojich nowin přinješ, kaž naše Serbske Nowiny to maja. Zawěsće by so čitařstwo rozmnožiło!

* Z wěryhódneho źórła smy zhonili, zo kralowske ministerstwo kulta a wučerstwa prócowanja k. Dr. Lotze, kiž serbskim studentam w Lipsku serbsku ryč přednošuje, z khwalbu připoznawa. My tež tuteho knjeza česćimy a wobžarujemy jenož, zo je w poslednišich lětach tak mało serbskich spisowarjow z university w Lipsku resp. z gymnasia w Budyšinje wukhadžało. Nadźijamy so, zo so to nětko přez dobre wužiće přednoškow k. Dr. Lotze polěpši!

* Towarstwo SS. Cyrilla a Methoda w Budyšinje přibjera na sobustawach ze wšěch katholskich wosadow a dališich stronow. Te same dosta diplom sobustawstwa a 10 wulkich knihow wot ‚Dědictví ss. Cyrilla a Methodia‘ z Brna. Katholski Posoł, časopis towarstwa, kiž so tež dale bóle rozšěrja, podawa w druhim čisle započatk ‚Stawiznow Róžanta‘.

* Knjez biskop Ludwik Forwerk je lětsa přeni króć póstny pastyrski list, přeloženy wot k. fararja Kućanka, tež w tutym serbskim přeložku čišćeć dať.

* Naš sobudžělař k. Sykora je za fararja w Smilnej postajeny.

* Přirodospytna sekcija M. S. měješe 14. t. m. posedzenje.

* Džeń 3. februara měješe ‚Budyska Bjesada‘ swój 13. založenski bal w hosćencu k třom lipam. Kaž slyšachmy, bě jara spokojacy a wótčinski. Při wječeri buštaj dwaj žortniwaj skladnostnaj spěwaj wot F. rozdawanaj, kiž běštaj ze wšelakimi vignettami wustojnje debjenaj.

* Runje dostachmy 2. čisło, pod redakciu F. J. Jezbery w Prahy wudawaneho, časopisa ‚Словѣникъ‘, kotryž nastawki we wšitkich słowjanskich naryčach poskića a pódla cyrillske pismo za wšitkich Slo-

wjanow prihotowač pyta. Tón króc je tam we lužiskimaj naryčomaj jenož wótčenaš; w 1. čisle pak bě dlěši delnojužiski list. Dokelž tutón časopis njeje za njewučeny lud, radžimy k. redaktorej, zo njeby lužiske kruchi wjacy z němskim pismom čišćeć dať ani we tym njedospołnym a njerozomnym prawopisu. Z lačanskimi pismikami a w nowym prawopisu pisajo by druhim Słowjanam poznać našej naryčow wjele woložili. Přetož „nebežach, meno, swjećene“ budža wšitcy wopak čitać, ale „njbjesach, mjeno, swjećene“ hižom wjele lěpje!

Słowjanski rozhlad.

„Kupečká (překupska) bibliotéka“ rěka zběrka powučnych knihow za českich přecupcow, wot Ant. Skřivana redigowana. — W čišću so namaka „Cesta (pučowanje) po Německu, Šwýcarsku, Francii, Belgii a Anglii roku (lěta) 1862“ z wosebitym pohladom na šulstwo a přemyslo (industriju) wot khwalobnje znateho a česćeneho professora J. Krejčeho w Prahy. — Runje je wušla česka stenografia (spěšnopis) po Gabelsbergerowym zestawje wot sydom pražskich stenografow wudžěłana. Kaž je znate, stenografowachu so hižom w přnim sejmowym posedženju česke ryče sejmownikow w Prahy a w Brnje. Pražski časopis „Monatsschrift des prager Stenografenvereins“ je z džěla tež českeho wopřijeća. — Młody wumjenc Klíč je někotre wulke lithografowane podobizny českich narodowcow zhotowił. — Fr. Uman ma dowolnosć k wudawanju nowych politiskich kóždodžěnskich nowin „Orlice Moravská“, kiž budža organ federalistiskeje a narodneje strony na sejmje w Brnje. — Wumjeńska česka bjesada, w Prahy nowozaložena, džěli so na štyri wotrjady: krasneje literatury, wutwornistwa, hudźby a přecelow wumjeństwa. Za předsydu bu k. šulski radžičel Wenzig wuzwoleny. — W Čechach tež damy lubosć k swojemu narodej zjawnje pokazuja. Tak čitachmy wóndy přeprašenje w „Národných Listach“, wot někotrych wótčinkow podpisane, zo bychu damy na wulkim balu na Žofinje drje w salonskim, ale jednorym woblečenju přišle, a za to pjenjezy, na wšelake zbytkne pycharstwo hewak naložowane, k lěpsěmu industrialneho musea darile. — Historiskoromantiskich wobrazow ze stawiznow juhosłowjanskich pod mjenom „Jih“ wot P. Chocholouška je 10. zešiwk wušol. — Přeni džěl zběrki romanow pod titulom „Slovanské besedy“ wukhadžacych wopřija roman: „Na poušti“, wot znateho Karla Sabiny. — Slawna hrajeřka českeho džiwadla w Prahy, knjeni A. Kolárowa, je po 30lětnym wumjeńskim skutkowanju khorowatosće dla wotstupila. Čechojo ju jara česća. — Kapital Mačicy Českeje w Prahy ma so na 100,000 šěsnakow rozmnožić a potom wšitke dalše přinoški jenož na wudawanje knihow naložować. Wubjerk je tehodla přóstwu na wšitke sobustawy wupisal, zo bychu dary k dopjeljenju mjenowaneje summy skladowale. W loni su wšelacy zemjenjo k temu wjetše dary dawali; nětko widžimy tež mjena wšelakich druhich z mjeńšimi darami w českich nowinach wozjewowane. — Towarstwo k wudawanju spisow za holěki w Pisku ma hižom 3000 šěsnakow zamoženja a přez 1000 jako sobustawy zapisanych holčkow, kotrež ze wšěch českich wsow a městow přistupuja. — „Zasady strategie“ su w Boleslawje wušle.

We Wařawje su w posledním času wjacore wubjerne spisy za lud a džěći wušle, kaž wot Ł. Mrówki, K. Góralczyka, Jana z Bielca. — Aug. Bielowski je „Pamiętnik Jana Stanisława Jabłonowskiego, wojewody ruskiego“ wudał. — K. Jawurek w Krakowje je zrudnohru „Ewa“ spisał. — Klonowskeho zběrka katholskich khěrlušow z melodiemi je hač k 22. zešiwkej pokročila. — Kolodzinskeho „Geografia powszechna“ wuńdže w druhim wudawku. — Knihařnja Župańskeho w Poznaniu wobstara nowe wudaće najslawněšeho pólskeho basnjeřa Adama Mickiewicza z ilustraciami. — Duchowny P. Pękalski wuda w Krakowje „Żywoty świętych Patronów polskich“ z 8 ryćinami. — „Tygodnik Poznański“ pod redakciju Dr. Kaz. Szulca poskića zajimawe historiske nastawki, a poswjećá nětko kóžde pjate čisło wučerstwu a ludowej literaturje, kotrež pod napisom „Pedagog“ tež wosebje wukhadža.

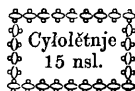
LUŽIČAN.

ČASOPIS ZA ZABAWU A POWUČENJE.

Połlětnje
7 1/2 nsl.

Redaktor : Wudawar :
Michał Hórnik J. E. Smoler
w Budyšinje.

Cyłolětnje
15 nsl.

Č. 3.

Měrc.

1863.

Zblědnjena róža.

Što zrudźba mi so přibližeš
Tak zahe w žiwjenju,
Zo na ranko ja wjesela
Twój kheluch woptaju?

Hlaj, wočko w sylzach nurja so,
Hdyž spomnju nalěca!
Mi róža černjow najrjeńša
Bě mile zakěčła.

Wot róžow wšitkich w zahrodcy
Bě ta mi najdróžša;
Mi srěbać jeje dymanja
Bě króna wjesela.

A holička mi najrjeńša,
To bě ta róžička;
K njej njewina mje čehnješe:
Jej' pycha lubozna.

Jej hubku slódku wokošić
A ličko čerwjene,
So k wočku miłom' posměwknýć,
Bě zbóžnosť lubosće!

O běda pak, nětk róžička
Mi wjacy njekčěwa!
Hlaj, přińdže pachol' bjezbóžny,
Mi róžu wuhlada.

Do złośćapołnej wutroby
Zły duch jom' pošepta:
'Dži, rjanu wotorhń róžičku!
Wón lóštam poslucha.

So bliži k młódnom' kerjašku,
A k róži najrjeńšej,
A žada z čerta myslemi
Ju k hrubom' woporej.

Dha róža z mocu słabeju
So móžnje wobara;
Čerń česće wěsće wótry je;
Tu nima dobyća.

Hlaj, pachol' z helskim pohladom
Na róžu zahrabnje;
Wón lamje! — wón ju wotorhnje! —
A róža wobłědnje! *Hl.*

Džěco jateho.

(Skónčenje.)

„Chceće, zo bychmy ju k wam pušćili?“ prašeše so wobkedźbo-
war, kiž bě dotal za nimaj šoł.

Hawštyn přikry woči z rukomaj a óiče haj' wusuny so ze
sčehnjenemu hubow. Jastwownik wotewri čezke durje a pušći holčo
nutř. Jaty wobjimaše ze zespinanymaj rukomaj swoju džowku, tak
zo při tym jeho puta ščerčachu.

„Nanko!“ — „Hanka!“ — klinčeše tu w čěmnym jastwje. Potom

bě doľho slyšeć jenož ćichi pľáč. Skónćnje pozběže jaty ěłowu swojeje dzowćićki, kotrejež rjane kudzerje na jeho wutrobu padachu; o, kak strašnje šćerćachu při tym jeho rjećazy! — a hladaše jej do woći. Khwilu zdaše so njewěsty być, potom ju wokoši a nakłoni ěłowu pod jeje waźnym, lubosćepoľnym pohladnjenjom.

„Hanka, ćeho dla sy sem přišla?”

„Chcych was widzeć, nanko, a ěłowa dzěsća wotpoćowaše na wutrobje jateho.

„Kak je ći to móžno bylo, zo sy sem přišla? Njedziwaj, Hanka, na křipot, přetož tam zawjeraja — pozdžišo přińdžeja zasy a pušća će won. — Kak sy sem přišla?”

„Pěši.”

„Tak daloko?”

„Haj, nanko!”

Nićo njeběše slyšeć, jenož šćerćenje rjećazow, dokelž jaty swoje dzěćo krućišo k wutrobnej přiľoži.

„Kak sy wopušćila — Hanka — swoju maćerku?”

Ćiše a bojzajnje wupraji to prašenje a žana wotmoľwa so nje-wozjewi. Poľny wuzkosće hladaše Hawštyn holćicy do woćow, dzěsćowej hubcy třepotaštej.

„Powjez mi — spěšnje!”

„Wumrjeľa je, nanko!”

Strašnje zažalośća jaty a jeho ěłowa padže na klin dzěsća. Wón pľakaše doľho, z ěłosom a mócnje. — Jastwownik a wobkedźbowaf, kotrajž běštaj tónle podawk přez dzěru w durjach widžaloj, myśleštaj, zo ěiše nićo tak bolostne nejstaj widžaloj. Hanka pytaše nana změrować, hać móc jeho bolosće jemu sylnosć wza a zjawne jeho žalośćenje do ćicheho mjelćenja přeńdže.

„Hanka, hdy je wona wumrjeľa? Wboha žona! Wbohe dzěćo!”

„Ach, hižom je to doľho — wjele, wjele njedžel, wotmoľwi dzěćo. „Praješe mi, zo bych k wam došla a was změrnjowaľa.”

„O Božo, to je hrózbne! — Wona je mi wodaľa!”

„Tež je mi prajiľa, zo bych so za was modliľa a wam rjeķľa, zo byšće, hdyž budžeće zas na swobodže, stajnje hódny a dobry ćłowjek byľ, zo byšće k nej přišoľ do njebjes.”

„Do njebjes! Ja do njebjes!” zdychowaše jaty a padže z nowa do bjezdna zadwělowanja.

Džěćo pak bě kaž jeho zakitacy jandžel; něžne jeho spomnjenje přiwdježe jeho wutrobu k rozkaću, štož jastwo a puta ćinić njezamožachu. Běše dotal zatwierdnjeny; lubosć jeho dzowćicy pak rozhrě lodowu skoru jeho wutroby, přiwdježe to, štož bě w njej dobre zakhowane, na swěťlo a rozswěťli ze svojim slónćnym posměwkem jeho ćemne jastwo. Doľho měješe ěłowu w klinje swojeho rjaneho, ćicheho dzěsća poľoženu, a nićto so njezwaži, jimaj zadžěwac. Wobkedźbowař a jastwownik předkħodźowaštaj so po zawrjenej khódbje tam a sem.

„Nanko“, hdyž waš čas wotběhnje, postaram so za was, praješe holčka.

Hawštyn pozběže hłowu a wobroci woči z plačom čerwjenej na džěco.

„Maćerka je mje tak napominała.“

„Bože požohnowanje budž z tobu, ty jandželo! Haj, ty zakitaš swojeho hubjeneho nana.“

„Haj, chcu was zakitać, nano!“

Wobkedźbowať pokašlowa, jastwownik přirýčowaše jatemu samemu, zo by swoje pohnuće zatajił.

„Snadž by nětko won hić mohła!“ mumleše jastwownik do Hawštynoweje komorki.

„Hanka, nětko móžeš woteńć. Přińdžeš pak zasy, lube džěco?“

„Njesměm tu wostać?“

„Ně, mój drohuško; ale přińdžeš zasy ke mni.“

Něžnje wuwjedźechu Hanku z čěmneje komorki. Wona plakaše číše a pokojnje, a wobkedźbowať wza ju do swojeho bydlenja.

Tu čakaše přecelny stary knjez.

„Aj, tu je ta mała čěkařka, kotryž pytam“, praji radostnje.

„Znajeće to džěco?“ prašeše so wobkedźbowať.

„Po prawym — nic, jenož tak běžnje wot wohladanja. Ale moja džowka, kotraž je ju z drohi domoj přiwjedła, a runje sej wotmysliła, zo budže jeje zakitařka, njeda mi měra. Hdyž pak bě to džěco wčera wječor wot nas čekło a so wjacjy njewróciło, prošeše mje Józefina jara, zo bych holčku wopytał — a — ty luby Božo, što nječini nan, hdyž ma jeničku džowku, tutej džowcy k woli! — čím bóle, hdyž so wo to jedna, zo bych jeje dobročérstwo podpjerał. Přišedši sem do města, sym so tu a tam za njej prašał, doniž je so mi skónčnje zezbožiło jej po slědže přińć hać sem. Kaž sym runje zhonił, knježe wobkedźbowarjo, chcyše ta holčka tudy swojeho zateho nana wopytać, kotrehož khostanje so bórzy skónči. Chce-li tón muž swěru džělać, móžu jemu na svojim kuble džěla dosć poskićić. Nó, holčka, chceš ze mnu hić?“ prašeše so dobry knjez Borowski, holčecu włosy hladžo, a přistaji potom sobuželnje: „Wbohe džěco!“

* * *

Dwě mili wot H...., na kuble knjeza Borowskeho, steji rjany domik, w kotrymž pilny muž přebywa ze swojej džowčicu. Hanka dopjelnja napominanja zemrjeteje maćerje. Stara so za nana, a wón so stara, w najlěpším zmysle teho słowa, sam za sebe. — Ludžo sej jeho waža a Bóh jemu woda.

Zaso namakana knjeni.

(Z ludu.)

Něhdy běše jara khudy muž. Dołžnicy khodzachu k njemu do dwora nutř a won. Hdyž bě najwjětša nuza, kupi sebi powjaz (štryk)

a džěše do lěsa. Tam stupi pod jedyn dub a chcyše so wobwjesnyć. Ale tu wuhlada zeleneho mužika, kiž rjekny: ‚Dam ći kulu złota, jelizo mi to slubiš, štož so ći w twojim domje najprjedy narodži. Za šěsnaće lět sebi po nje přińdu.‘ Wjesoły, zo bě so njenadžicy tak wobohaćić, wróci so burik domoj. Za poł lěta pak přinjesechu jemu małego hólčika. Hólčec bu jara rjany a mudry a tehodla da nan jeho študować. Za tym miny šěsnaće lět, a pacholčk móžeše na staršimaj widžeć, zo jeju něšto jara rudzi. Duž so jeju wopraša, pře čo staj tak zrudnaj. Wonaj prajištaj: ‚Ach, njetrjebałoj mój ći tole prajić! Smoj tebje někomu slubiłoj a tón lětsa po tebje přińdže.‘ Hólčik drje so tróšku zastróži, ale wot swojeho mištra wočakowaše pomoc. Duž jemu tu wěc wupowjeda. Mištr jemu praji: ‚Staj pod tamón dub blidko a na blidko khanu wina. Přibliži-li so ći něchtó, rjekń: Štož je w Božim mjenje, to njech ke mni přińdže a so teho wina napije; štož je po złom, njech nimo ćehnje!‘ Hólčec sćini wšitko po mištrowej radže. Jako tam pod dubom steješe, přičeže cyły polk (regiment) wojakow a wołaše: ‚Rumuj, rumuj!‘ Wón pak praješe: ‚Štož je w Božim mjenje, to njech ke mni přińdže a so teho wina napije; štož je po złom, njech nimo ćehnje.‘ Wojacy nimo wotćehnychu. Přičeže druhi a třeći polk wojakow, a hačrunje strašnje wołachu: ‚Rumuj, rumuj, bjezbožniko!‘ praji hólčec njebojaznje svoje hrónčko, a woni wotćahnychu nimo. Potom přijědže wóz z čornymaj konjomaj a hdyž pachol praješe: ‚Štož je w Božim mjenje, to njech ke mni přińdže a so teho wina napije; štož je po złom, njech nimo ćehnje,‘ jědžeše tež nimo. Na to přijědže wóz z brunymaj konjomaj, tež wón njezasta. Na posledku přijědže třeći wóz ze šumlomaj. Pachol rjekny: ‚Štož je w Božim mjenje, to njech ke mni přińdže a so teho wina napije; štož je pak po złom, njech nimo ćehnje.‘ A tu wotćinichu so durička a z woza wuskoći wjelerjana knježna a napiwši so wina, witaše jara hólčika, wza jeho za ručku a wjedžeše jeho do woza. Potom jědžeštaj dołho přez hory a doły a přijědžeštaj k rjanemu hrodu. Tu wiješe so před wrotami dwanaće-hłowaty zmij, ruješe a sapaše woheń ze swojich tlamow. Tu prošeše młoda knjeni rjenje hólčika a praji: ‚Zwotrubaj jemu hlowy na jedyn raz a budžemoj swojej.‘ A młodženc wukonja hnydom tónle ćežki skutk. Na to jědžeštaj wjesołaj do hrodu, a pachol wza tu knjeni za mandželsku. Jenož krótki čas so miny a młodemu knjezej poča so styskać. Duž da konje zapřahnyć a jědžeše z młodej knjenju domoj k swojimaj staršimaj. Taj pak jeho wjacy njeznaještaj. Wón prošeše swojeju staršeju, hač njebyštaj jeju tu nócku hospodowałoj. Wonaj prajištaj: ‚To drje móžemoj, ale loža nimamoj. Duž chcemoj wamaj woklep słomy rozesać a na tajkim borle móžetaj ležeć.‘ Knjez a knjeni běštaj spokojom. Jako so lehnyštaj, wučahny knjeni swój złoty pjeršćen a tykny jón knjezej na porš prajicy: ‚Njespomń na mnje w nocy, hewak mje wjacy widžeć njebudžeš.‘ Hdyž pak na tak hubjenej buchće ležeštaj, pomysli knjez při sebi: ‚kak jej

tola je? a hlej! rano njebě tu wjac ta knjeni. Tola pola knjeza stejachu železne črije, a na blidže bě pisane: ‚Prjedy hač njejsy tele črije roztorhał, njebudžež mje widžeć.‘ Tak poda so knjez dele k swojimaj staršimaj, kotrajž jeho nětko z radosću spóznaštaj, a wupowjeda jimaj wšitke swoje podeńdženja. Ale jeho nječerpješe dołho doma a duž poda so zaso do swěta, zo by swoju knjeni pytał. Wón jězdžeše w nocy a wo dnjo po cyłym swěće wokoło, tola nihdže ju njenamaka. Bórzy běše bjez pjenjez a duž předa přnjeho konja. Na to jězdžeše zaso w nocy a wo dnjo wokoło, hač bě wšitke swoje pjenjezy přečinił. Potom předa nowy wóz a jěchaše w nocy a wo dnjo na konju. Tola tež teho dyrbyeše předać a khodžeše nětko w tych železnych črijach w nocy a wo dnjo wokoło. Něhdy zabłudzi so do hole. Tam widžeše, kak wopica a mjedźwjezdź so wo plašć a sedlo čepjetaj. Štóz so z tym plašćom zwodzewa, bu hnydom njewidzomny a štóz na tamnym sedle hop, hop sčini, bě hnydom wjele mil daloko. Dokelž by tón pokład z čězka z mocu dóstał, kuli wón kamušk po hórcy dele prajicy: ‚Štóz jón přeni popadnje, temu budže.‘ Mjedźwjezdź a wopica čěrještaj za nim, zo so jenož tak přemjetowaštaj. Knjez wza plašć a syny wši so na sedlo sčini hop, hop a hižom bě wjele mil daloko. Wopica a mjedźwjezdź wrócištaj a směještaj so, zo je jimaj čeknył. Wón přińdže na posledku na měsačk (variant: k šěsć stow lět staremu putnikej) a woprašo so: ‚Hdže přińdu do hrodu Draiberlin?‘ Měsačk praji: ‚To ja njewěm, to skerje mój kmótr slónčko wě (variant: mój bratr, dwanaće stow lět stary putnik).‘ Tak so rozžohnowa a poda so na slónčko. Wón so woprašo: ‚Hdže přińdu do hrodu Draiberlin?‘ Slónčko wotmolwi: ‚To ja njewěm, to skerje mój kmótr, knjez wětřík wě (variant: knjez wětříkow, mój wosomnaće stow lět stary bratr).‘ Přišedši ku knjezu wětříkow woprašo so: ‚Hdže přińdu do hrodu Draiberlin?‘ Tón praješe: ‚Počakaj khwilku, moje wětry hišće domoj njejsu.‘ Knjez počaka. A po khwilcy wróćeše so wicher z wulkim šumjenjom dom, tón pak ničo njewjedžeše. Na to přileća z čicha wětr šikowanje frynčo domoj a tón to wjedžeše. ‚Dowjez, džeše mištr k njemu, ‚dowjez tehle čłowjeka do Draiberlina.‘ Z čicha so wětr woprašo młodeho knjeza: ‚Budžeš dha mje sčěhować móc?‘ Knjez pak sčini jenož hop, hop a bě prjedy njeho tam. W hrodze měješe runje młoda knjeni z druhim kwas. Do swojeho plašća zawaleny kłapaše so knjez nutř. Njewjesćiny nan stany, wotewri durje, ale njewidžeše nikoho. Druhi raz kłapaše so nutř, nawoženja stany, wotćini jstwu, ale njewidžeše nikoho. Třeći raz kłapaše so nutř, njewjesta skoči wot blida a durje wotćiniwši spózna hnydom swojeho muža. Witaše jeho wutrobnje, tola prikaza jemu, zo by za tym z měrom wostał. Sama poda so na najstwu a přiwoła k sebi **nana**. Temu zjewi, zo je so jeje muž wrócił. Nan so nad tym jara wjeseleše. Potom džěše zaso dele. Hosćo zhudowachu runje hudančka. A tež nan praji: ‚Slyšće a wuhudajće mi něšto. Ja

běch kluč wot křiny zhubiř, a dach sebi teho dla nowy wudźelać. Nětko pak sym zaso stary namakař; rjekńće mi, kotry mam zdzer-
žeć?' Nawoženja rjekny: ‚Stary.‘ Nan: ‚Moja džowka bě muža
zhubiřa a sej teho dla noweho wzařa. Tón zhubjeny je pak zaso
přišoř, a nětko móžeš ty, nawoženja, hić we Božim mjenje!‘

M. R—a.

Bože zastaranje we přirodže.¹

Wot M. Rostoka.

Přez cyłu wulku stwórbu Božu wopokaža so džělawe sylne, zdzer-
zowace mocy. Za wšo so stara njewidomnje lubowaca a zakitowaca
ruka Boža a stara so wótcowscy tež za najslabše a najsnadniše stwo-
rjeńčko. Za stopami tajkeho bójskeho zastaranja we přirodže slědzić,
spožči wokřewjace změrowanje. Wěra do njewidomnje skutkowaceje
lubosće so přez to wobtwjerdzi a posylni. Tak derje w najněžnišim
pupku a najmjeńšim mjetlacy mjetlacy, jako tež w najwjetších njeby-
sycach na njeskóněnym hwězdnišću skutkuje tuta čiše so staraca lubosć.

Chcemy nětko wobhladać, kak so tuto bójske zastaranje we
zwěrinje wopokazuje. — Jasne swědčjenje za tuto bójske zastaranje
wotpořoža hižom překasancy. Kóždy mjetl namaka derje tu rostlina,
kotraž přichodnej husańcy k jědži słuži. Na nju nanjese jejka;
hewak snadź ženje na nju njezleći. Kalny džělošćik (Kohlweissling,
Pieris brassicæ) njenakładze swoje jejka na zwjěrchnu, ale, zo bychu
lěpje wobarnowane byle, na spódnju stronu łopjena. Žłobotka (Gall-
wespe, Cynips, žlabatka Č.) zaleći na dubowy list, pyta rjeblesko na
spódnicy, zakole džěrku a spuści swoje jejko do njeje. Listowa
mjeza zawrje jejko do rosćaceje wobale a dubjenka so twori, we
kotrejž čerw bydli a z kotrejž so žiwi. Jeho domček je jeho poprjan-
cowa khěžka, kotraž rosće, čim bóle wobydleř na wulkosći přibjera.
Naposledk, je čerw womušil, t. r. so do muchi přewobrocił, předřeje
so, wopuści swoje spodziwne a zakitowace bydlo a njewróci so ženje
wjacy do njeho. Za swój něžny naćisk (Brut) so překasancy jara
staraja. Jejka skhowaja do šmarkow, počahnu je z wořmu abo za-
lěpja je, zo bychu dodudki (Larven) we měrje žiwe bý mohle.
Jejka same su jara twjerde, kaž małe parłki. Wobhladajmy husańče
hnězdo. Łopjena, na kotrymž je, je derje wobzhibnjene, zo móže
dešćik wotběžeć; přećiwo zymje je zakituje popředjenje. Wo dnjo
su husańcy wonkach a žeru abo wohřewaju so na sloněku; wječor,
jeli su nocy zymne, wróca so zaso do změrneho borša. Šmatajca
(Wachsmotte, Galleria cerella), kiž so wot woska žiwi, zalěze do
kořčow, wudźela sebi trubki abo rołki z woska, šmata so a lazy tudy
wokoło kaž we podkopych, bjeze wšeho zadžěwanja. Spodziwuje
žiwi so tež mrjowjolaw abo mrowjel (Ameisenlöwe, Myrmeleon). Čini
sebi, z wopjećicu do kořa so wjerčo, jamku do pěska, kiž je horkach

¹ Werfer, Gottes Herrlichkeit in der Natur. Ulm 1861.

šěroka a dale dele přeco wužša kaž lik. Tudy řaka, jeno hłojčka tróšku z pěkša wustupuje. Přińdže nětko mrowja abo muška, syka ze swojey łopatojtej hłojčku pěkš wokoło, mrowja so dele sunje, mrowjel zapřimnje ju ze swojimaj klěščakomaj, scěhnje ju pod pěkš a wucyca ju. Ze swojey do njeporjada přinjesenej jamu je za poł hodžiny zaso hotowy; wona je poldra palca hłuboka, dwaj palcaj abo tři šěroka. Dodudka napředze sebi jara wušiknje, hdyž chce so přeměnić, pod pěkšom kulojte, mjehke lěhwo a wukhadža jako šlewjěrnička (Florfliege) na swětło, kiž nětko mrowjelica (Ameisenjungfer) rěka. Pola wyššeje zwěriny wopokaže so Bože zastaranje na wšelake wašnje a my chcemy wobhladać jich zdđerženje w zymje, jich ćěrjenje k přechaowanju, jich lubosć k młodym, přisprawny stwar jich ćěla a jich nahon (Instinct). Cycaki (mjenujcy dziwjje, wot kotrychž tudy jeno ryčimy) dostanu nowu ćopłu drastu, hdyž so zyma přibližuje. Wołmjane kosmy słuža k wohrěwanju, zwoprědknje seršćojte (Stammhaare) dawaja barbjenje. Kak rjany, młodny a mócný nāpohlad maja liški, šwincy a mordarje (kuny) we swojim zymskim kožuše; we nim znjesu samo krutu zymu. Sněžicy (Schneehuhn, Lagopus nivalis) wubiwaja z kóžděho wupadaceho pjera podwójne moškate pjerko jako zakitanka přećiwo zymskej zymje. — Mnoho zwěrjatow ćeri jich nahon, sebi mjehke, ćopłe zymske bydlenje přihotować. Někotre, kiž w zemi bydla, ryja hłubšo, jako šwincy a žurki; druhe zatykaja derje wšitke nutřkody k swojemu hnězdu abo lěhwu. Tež za zymsku nadobu staraja so mnohe zwěrjata. Wjewjerjcy, myše, žurki a bobry hromadža hižom nazymu nadobu cyroby; wosebje je žurk pilny hromadzeť. W jeho twaru je so často na 60 puntow žita nadešlo. — Někotre zwěrjata zapanu do zymskeho spanja. Howrja zymske wichory, trada ćłowjek a dyrkoce, leža wone w měrje zakulene a wotcuća hakle, hdyž slónčko nalěča wohrěwa a zemja z nowa so zeleni. Sornam, zajacam a druhim lěsnym zwěrjatam, kiž žanu nadobu njehromadža a wokřewjace zymske spanja wužiwać njesmědža, so často zlě dze, tola namakaju tež wone w lěsu zakitanku a samo pod sněhom swoju picu. Je so wobkedžbowalo, zo wrjós wosebje tehdom bohaće rosće, hdyž ma so krućiša a dlěša zyma woćakować. Kak pak dze so něžnym spěwakam, hdyž so zyma přibližuje a překasancy pobrachuja? Za nje je hižom we ćoplišich krajach blido bohaće přikryte. We nich wotcući ćěrjenje k drohowanju. Wone ćahnu prjeć do Włóskeje, Egiptowskeje, haj hišće hłubšo do Afriki. Bože předwidženje je jim nowe mězniki (Schwungfedern) wubiwać dało. Jich lětawosć (Flugkraft) je k spodžiwanju. Su wótre sewjerne zymne wichory woćichle, wróća so zaso a namakaju bjez dralicy (Compass) ze senegalskich brjohow swoju drohu domowinu, swoje stare hnězdo zaso. Štó pokazuje jim puć přez morjo, přez pućinu, přez horowski sněh?

Wosebje hnujaca je tež lubosć zwěrjatow k swojim młodym, haj často zahanibjaca za ćłowjeka. Kajku pilnosć, kajku spróćni-

wosé wopokaža ptački, hdyž hněžka twarja! Moch, woľmu, kosmy, ľahodne pručiki noša bjez přestaća w svojich pyskach hromadu a pletu a twarja a hotuja přichodnym hnězduškam, kiž jim stworićel wobradzi, pěknje mjehke lóžko. Kajka maćeřna lubosć a starobliwosć stražuje při maľej kolebce! Swěru a lubosćiwje přikrywa maćeř ze svojimi křidľami mľode a wopušeći je jeno na maľu khwilu, zo by jim picu pytaľa. Khwatajo wróci so zaso k piwćatym džěćatkam. Te woćinjeja prošo swoje pyski a kóžde dostanje svoju měru. Hľajće, praji Augustinus, kajka wjeselosć při wohľadanju jědže! Kak so wšitke pozběhuj a nahrabnje maľe pyski woćinjeja! Kak wušiknje wě maćeřka jim picu přiwobroćić! Kak je wona tak mudra, tak kedzblivi, tak swěrna we swojej přisľušnosći! Njeskóněna mudrosć, kak rjenje powućiš ty tute swoje stworenja! — Hdyž sančka w hněžku sedži, sydne so sanc rady na wotnožku bližšeho štoma a spěwa jej swoje hrónčka. Kajka zrudoba, kajke styskne žalosćenje nastanje, hdyž někajke zwěrjo abo njećućiwa ćľowska ruka mľode rubi! Ale kajki wjesely swjedžen, hdyž mľode přeni wulět waža. Stare jim pokazuja a leća pomhajo a wabjo po boku. To je wjesely ćikot a hubkowanje přez keřěki a husěiny. Njedopomni wšitko to na wyššu starobliwu lubosć?

Hoľb womjeħci svojim mľodym prjedy kóžde zornjatko w horlešku. Wopušeći bojazne ptaćatko přeni raz hoľbjenc, wobpjerchuje je maćeřka starosćiwje po wšěch bokach. Ze želniwym začućom jeno móžemy přihľadować, kak tute swěrne zwěrjatko při wohnju srjedz pľomjenja so zmaħuja a hoľbjenc zadwělowajo wobkružuja, hać naposľedk pal jich křidľa zapřimnje a je do pľomjenjow storěi.

Hdyž ľastojěki lehnjechu, wza něchtó dymowku (Rauchschwalbe) z hnězda, zawrje ju do klětki, pućowaše z njej wjele mil daloko a pušeći ju potom. Wona so wysoko horje do powětra pozběže a wróci so hnydom zaso k swojej swójbje. — Bechstein, znaty přirodospytnik, widžeše junu pozdže nazymu při řećcy splišku, kiž z wulkej nuznotu wokoľo ľětaše a běhaše. Wón so džiwaše, zo tuto zwěrjatko, kiž so jeno wot překasancow žiwi, nětko hišće tudy přebywa, hdyž su ľědy někotre muški hišće widžeć, a zo njeje z druhimi ptačkami wotćahnyľa. Wón za tym hľadaše, jako widžeše, zo spliška runje popadnjeneho překasanca w pysku njeseše, jako by mľode zastarać měla. Nětk pytny, zo so hľowa khětro wulkeho ptaka z džěry prózneho štoma won naćahowaše, kiž swój pysk žadosćiwje po picy rozdaješe, kotruž jemu jeho přirodna mać přinjese. Bě to mľoda kokula, kotrež prawa mać bě najskerje svoje jejko w pysku hać k džěrje tamneho štoma donješla a nutř do hnězda pušećiľa. Mľoda kokula bě nutřka w džěrje narostľa, tež dokonjane wopjerjenje dobyľa, bě pak jata wostaľa, dokelž bě džěra, kiž njebě wjetša narostľa, nětko za kokulu k wulećenju abo k wulěženju přemaľa. Miľosćiwu přirodna mać by radšo ze svojim dowěrjenym džěćatkom wumrjela, dyžli je bjez pomocy wopušećiľa.

Woprawdže zradowanje načini, tupotanju a pytanju, hrjebanju a dikotanju paty přihladować. Kóžde zornješko rozkuše kurjatam, kóždu sródku položi jim pod hubu. Wšitke zastarajo njemysli sama na so a mjez tym zo jeje pytaće woko žanu wačku njepřepase, ma wona swojej wótrej kukohladcy wotewrjenej ke kóždemu strachej, kiž jejnym małym hrozy. Pokaže so škraholec lědy jako drobny dypčik pod njebjom, woła jejny styskniwy hlós hižom bjez starosće rozpróšene k sebi. Kurjatka pak rozemja derje swojeje maćerje ryč, přiběhnu ruče a potaja so wšitke pod měrnú zakitanku maćérnych křidłow, do kotrychž pružniwosće njepřećel podarmo swoje storki spytuje¹. „Ryč paty“, praji Schubert, „ma tajku začišćacu móc, zo kurjatka, kiž džělbranja tajkeho sobuzačuća potrjebaju, tak mócnje zapřimnje, zo so njemóža zminyc činić, štož mać chce; přetož wona njewukhadža ze samsneho byća kokoše, ale z dralneho wliwa wšo wobziwjaceho a lubowaceho stworićeloweho zastaranja svojich stworjenjow, kiž so wšudžom za mólčkich a słabych najbóle stara.“

(Přichodnje dale.)

Ptačk leći ščerčo bórčo.

(Z luđu.)

Ptačk leći ščerčo bórčo, naleći tam kozu w kale. „Kozu, dži z teho kału!“ „Njepóndu, kał twój njeje.“ Ptačk leći ščerčo bórčo, naleći tam wjelka. „Wjelko, dži tu kozu kusać, koza njecha z kału hić.“ „Njepóndu, kał twój njeje.“ Ptačk leći ščerčo bórčo, naleći tam hejku. „Hejka, dži teho wjelka bić, wjelk njecha kozu kusać, koza njecha z kału hić.“ „Njepóndu, kał twój njeje.“ Ptačk leći ščerčo bórčo, naleći tam prućik. „Prućiko, dži tu hejku šwikać, hejka njecha wjelka bić, wjelk njecha kozu kusać, koza njecha z kału hić.“ „Njepóndu, kał twój njeje.“ Ptačk leći ščerčo bórčo, naleći tam wuhlik. „Wuhliko, dži tón prućik palić, prućik njecha hejku šwikać, hejka njecha wjelka bić, wjelk njecha kozu kusać, koza njecha z kału hić.“ „Njepóndu, kał twój njeje.“ Ptačk leći ščerčo bórčo, naleći tam studničku. „Studnička, dži wuhlik hašeć, wuhlik njecha prućik palić, prućik njecha hejku šwikać, hejka njecha wjelka bić, wjelk njecha kozu kusać, koza njecha z kału hić.“ „Njepóndu, kał twój njeje.“ Ptačk leći ščerčo bórčo, naleći tam wołka. „Wołko, dži tu studničku srěbać, studnička njecha wuhlik hašeć, wuhlik njecha prućik palić, prućik njecha hejku šwikać, hejka njecha wjelka bić, wjelk njecha kozu kusać, koza njecha z kału hić.“ „Njepóndu, kał twój njeje.“ Ptačk leći ščerčo bórčo, naleći tam rěznika. „Rězniko, dži teho wołka rězać, wołk njecha studničku srěbać, studnička njecha wuhlik hašeć, wuhlik njecha prućik palić, prućik njecha hejku šwikać, hejka njecha wjelka bić, wjelk njecha kozu kusać, koza njecha z kału hić.“ „Njepóndu, kał twój njeje.“ Ptačk leći ščerčo bórčo, naleći tam smjeré. „Smjeré, dži teho rěznika dajić, rěznik

¹ Masius, Naturstudien.

njecha wołka rězać, wołk njecha studničku srěbać, studnička njecha wuhlik hašeć, wuhlik njecha pručik palić, pručik njecha hejku šwikać, hejka njecha wjelka bić, wjelk njecha kozu kusać, koza njecha z kału hić. „Njepóndu, kał twój njeje.“ — Smjeré poča rěznika dajić, rěznik poča wołka rězać, wołk poča studničku srěbać, studnička poča wuhlik hašeć, wuhlik poča pručik palić, pručik poča hejku šwikać, hejka poča wjelka bić, wjelk poča kozu kusać, koza poča z kału hić, mje-e-e-e, kak sym so twojeho kału najědła. Podał *Guda*, seminarist.

Přinošk k słowjanskej geografii.

Wot wšitkich narodow, kotrež Europu wobydla, je słowjanski narod najsyljši. Wšěch do hromady je Słowjanow něhdže 88 milijonow, bjez tym zo staj tamnaj dwaj narodaj, kotraž w Europje bydlitaj: mjenujcy germaniski a romaniski, kóždy lědom połojcu tak wulkaj. K słowjanskemu narodej słušamy tež my Serbjo wobeju Łužicow. Wažmy sebi, hačrunje smy jena z najsnadnišich hałožkow na wulkim štomje, słowjanskosć za česć; wona je wažniša a wjetša, hač chce so někotremužkuli njebolakej zdać. — Wot wšitkich słowjanskich narodow je pak zaso ruski narod po hłowach a mocach najsyljši. Štož sydlišća słowjanskich narodow nastupa, dha je jim zhromadnje srjedźna, naraniša a sewjerna Europa k temu připokazana. Jich sydlišća so daloko a šěroko wupřesćeraju a namakaju so w mnohich krajach wšelakich mjenow. Wot wšitkich tychle krajow je pak přeco zaso „Ruska, Rusowska, ruski kraj“ najwjetši a najwupřestrjeniši; haj, wón je woprawdže hobrskowulki a njestaji so jeno na Europje, ale wopřija tež wosebje jara wulki džěl sameje Asie, tak zo je po swojim wobsahu na cyłej zemi najwjetši. Po tym móže kóždy sam lohko spóznać, zo zhromadna móc cyłego ruskeho mócnarstwa, kaž wšě ruske kraje, jich ludy a zhromadne jene knježerstwo zdojnje mjenujemy, hižom džensa njeje snadna. A što hakle budže a dyrbi nastać w bližšim přichodnym času, hdyž budže so tale móc dale bóle w znutřkownym rozmnožec, posylnjeć a powjetšować? — Tola zo nětk wulkosć abo wobšěrnosć ruskeho kraja abo mócnarstwa bliže nawjedžimy, podamy tu wo jeho wobsahu te data, kotrež je njedawno statistiski centralny komité w Petersburgu we wosebitych tabellach wo wobšěrjenstwje ruskeho mócnarstwa wozjewił. Při tym ma so wosebje na te wažne porjedženki hladać, kotrež su kharty wo Sibirii, přez nowiše expedicie tam, dostale, kaž tež mnohe astronomiske postajenja mjez Wolgu a Uralom wot dweju, tam wotposłaneju expediciow a pokračowanja we wuměrjenjach jednotliwych guberniow kedžbować. Po tym wšim wobšěrja europiska Ruska 96,747 kwadratnych mil incl. Pólskeje (2257) a Finiskeje (6870); asiatska Ruska 273,293 □ mil, mjenujcy: Sibiria 267,724 a Kawkaz 5569 □ m. Do cyła po tajkim 370,040 □ m.

Z tym je tež wobšěrnosć krajnych jězorow a morjow z přiwzaćom azowskeho morja, kotrež ma 3182 □ m. wulke wupřestrjenstwo, sobu wopřijata, nic pak wobšěrnosć kaspiskeho morja z 8413½ □ m. a aralskeho jězora z 1267 □ m., kaž tež wšěch ruskich wobsedžeństwow w Americy, kotraž so jeno přibližnje postajije hodži na 24,209 □ m. Z přiwzaćom tychle kaž tež tamneju wulkeju krajneju jězorow (morjow) pozběhnje so areal ruskeho mócnarstwa do cyła na 404,000 kwadratnych mil, štož je wjacy hač džewjećina cyleje zemje! Zawěrnje, hdže je wjetši, wupřestrjeniši kraj, hdže žane podobne mócnarstwo, hač tole, kotrež stej sebi narod ruski a jeho knježerstwo přez swoju móc a khroblosć, přez rozhladanosć a mudrosć, přez krutu wutrajnosć a doslědnosć nadobyłej?!

H. Andrzejewiś Wjelow.

Kus narańšeje mjezy Serbow před 200 lěta.

Scheltz (Laus. Mag. XVI. p. 255) pisa wo mjezach Serbowstwa wokoło města Žemrja (Sommerfeld) takle: „Nětko hišće tak mjenowany serbski wokrjes pod knjejestwom Žemrjom bě hač do časa po třicyćilětnej wójnje ze Serbami wobydleny a serbska ryč knježeše do blizkosće Bobra, hač k pozdžišo twarjenemu Christianstadtu. Po skónčenju mjenowaneje wójny w léće 1649 bu w Žemrju nowy cyrkwinski porjad zestajany, z kotrehož so dowidzi, zo dyrbješe tamniši kaplan při S. Mikławšu swoje serbske předowanje dźeržeć. Tuta cyrkej rěkaše teho dla tež ‚serbska‘ a bu wot wobydlerjow předměsta a wjesnych gmejnow wopytowana; duž běchu čile tehdom Serbjo. Haj w dodawku wot 6. oktobra 1657 rěka dosłownje: ‚Štož wěrowanje, krćenje, kemšikhody njedželničow, pohrjebne ryče a napominanja w měsće nastupa, dyrbi to same z připadnymi dokhodami, *was wendische Leute, als Gefinde, Haus-Leute und Tagelöhner sein, knjezej diakonej samemu słušeć: jedoch auf die in der Stadt wohnende Wendische Bürger, so auch zugleich etwas deutsch können, gar nicht zu extendiren.*‘ — Nětčiša fara Witzen (? k ranju wot Žemrja), kotraž hač do reformacie džěl žemriskeje wjesneje wosady wučinješe, a nětk knjejske zastojnstwo (Domänen-Amt) Zablat (?) abo wjetši džěl serbskeho wokrjesa žemriskeho knjejestwa wopřija, bě potajkim wot Serbow wobydlena, a wo Billendorfje pola Christianstadta budže bjez dwěla to same plaćeć, tak zo po tajkim Serbjo hač k Bobrej bydlaču.“

Druhi kusk mjezy Serbowstwa před 300 lěta podawa znaty Monachus Pirnensis; wón wobswědča, zo wokoło l. 1530 pola Eulenburga při Muldže hišće ‚vil Winbich wolt‘ bydleše. (N. Laus. Mag. XX., p. 351.)

J. J—ć.

Přispomnjenka redaktora. Zaslůžbna wěc by była, hdy bychy ěi serbscy knježa duchowni a wučerjo, kiž na mjezach hornjeho a delnjeho Serbowstwa bydla, tudy nam nadrobne wopisanje podawać chcyli, w kotrych wsach Serbja drje wjacy wjetšinu njewučinja, ale hdžež so tola hišće serbscy ryči wot wjacy dylži jeneje swójby. Łužičan takje narodopisne přinoški stajnje z džakom přiwoznje! Kharće Serbow (starša)

wot Smolerja a najnowša česćomneho bratra Polaka W. Bogusławskiego mohlej so z tym wudospoňjeć.

Kuzlařstwo, kuzlařniče a processy přećiwo nim.

(Skónčenje.)

Z cyla tak wjele historicy twjerdže steji: Tak dołho, hač běchu ludžo hišće wot teje přiwěry přewzaći a mohłrjec we nej jeći, zo móže něchtó, ze zlymi, njezeńskimi duchami slub sćiniwši, w jich zwjazku a z magiskimi khumštami po spodobanju nad potajnymi naturskimi mocami na druhim škódne wašnje rozkazować, tak dołho běše tež kuzlowařstwo w zakonjach při štrafje zakazane přestupjenje (crimen). Hižom romske prawo přinjese kuzlařstwo z jědařstwom a z astrologiu do wěsteho zjednoćenja a hrožeše tym, kotřiž tajke khumšty ćěrjachu, z pokhostanjom. Kanoniske prawo khostaše tež wyše teho, w tajkich zwjazkach ze zlymi mocami wotpad wot křesćanstwa widziwši, tajki wotpad. Tola tale přiwěra, z kotrejež pomocu su so dołhe časy zrudzace njekazanstwa hnaće, je dyrbjała na posledku lěpšemu póznaću twochować. Wot teho časa njeje kuzlowařstwo jako tajke wjacj kriminalne přestupjenje. Samo wot so pak so znaje, zo móže wudawanje, zo je štó tajkich kuzlowařskich khumštow mócnj, jako srědk k druhim přestupjenjam, wosebje k jebanstwam a falšowanjam, štrafujomny być. Tak zajimawe hač tež, we psychologiskim nastupanju, stawizny tamnych něhdušich zabłudzenjow, kaž tež wšě wojowanja pózdnějšeho rozswětlenja přećiwo nim su, dha tola je tu dale rozpołožiť njemóžemy.

My wobnowimy, zo běchu tu w zastarskich časach mnohe zakony, w kotrychž běše kuzlowanje při štrafach zakazane. K čemu pak to? Bjezdwełnje, dokelž běchu tu ludžo, kotřiž kuzlařstwo wudawachu a ćěrjachu: kuzlowarjo, kuzlařniče, khodojty. Hdžež pak běchu tajke zakony a wyšnosće, kotrež mějachu na zakonjowe přestupjenja hladać a kedžbować, na druhej stronje pak ludžo, kotřiž tele zakaznje přestupowachu, tam běchu tež, kaž džiwa być njemóže, sudniske skórzby a processy (přepytowanja) přećiwo tajkim přestupjerjam a přestupnicam. A temu měješe so w starych, dawnych časach tež woprawdže tak! Běchu tu něhdy časy, hdžež bu wjele tysac skórzbow abo processow kuzlowanja dla wjedzenych a wjele tysac ludži kuzlowařstwa dla kruće khostanych. Tele časy, kotrež su teho dla k jich woznamjenjenja swoje wosebite mjeno: „časy kuzlařskich processow“ dostaće, leža hakle lědma dwaj lěstotkaj w zańdzenosći. — Tola zo bychmy tamne zrudne časy z jich „kuzlařskimi processami“ lěpje spóznali, chcemy tu jedyn tajki process, kotryž nam wěrnj podawk powjeda, w krótkosći podać. Tón samy je so w Delnich Łužicach, po tajkim w lubyh Serbach, a wosebje sobu přećiwo jenej Serbowcy jako wuwolanej kuzlařniči wjedł. Akty tehole processa khowaju so najskeřšo hišće džensa w Žarowje, jeli so njemylimy; k najmjeńšemu běchu tam hišće w poslednich džesatkach minjeneho 18. lěstotka. Cyle drobnu, z tychle aktow wzatu, swěrnju rozprawu tehole processa namakaš w „Lansitzische Monats-

schrift' wot lěta 1796 na stronje 276 atd. Tónle tam wobšěrnje z aktow wupisany process je z lěta 1621. Jeho wěrný podawk ma so, we wjetšej krótkosći daty, kaž sčěhuje.

Na swojim hrodze njedaloko Lubnjowa běštej po smjerći stareho knjeza z Weltwic jeho dvě džowcy, zemjanskej knježnje Marša a Hilža, žiwěj a wjedžeštej tam wjesele, njemdre žiwjenje. Hačrunje jimaj nan, kiž njebě lutowar, ničo hač dołhi zawostajit njebě, njebu tola hród ženje prózny wot młodych, wjeselych knježikow, kotřiž so wokoło teju rjaneju sotrow liščachu a tołčechu; haj, džěše tola sama ta ryč, zo so při swojich wjeselach a bjesadach mało čestnje a pócióiwje zadžeržatej. Ale wjesele, lóštafske žiwjenje chce měc pjenjez. Štož bě nětk něhdze zbytka wostało wot stareho njeboheho knjeza hotowych pjenjez a zamóženja, to běše tehduši delnjołužiski krajny bohota, Hendrich z Promnic, k zarjadowanju do swojeju rukow wzał, zo by dołh njebočićkeho zezapłaćował, a přećiwješe so teho dla twjerdže, tymaj knježnomaj to wuplaćić, štož jimaj, kaž měnještaj, słuša. Duž wotmyslištej sebi tej sotře, so wjećić. Wonej džěštej teho dla k starej serbskej kuzlańniči, z mjenom Khatyrnje Wićazowej, kotraž w Górkach swoje šerjace, trašne kuski čěrješe a bě jimaj hižom často, lubčiske zela wariwši, piće hotowała a kuzlafske srědky dawała, zo byštej sčěhwkam swojich nje-pócióiwych lubosćow wušlej¹. Na to je w juliju lěta 1621 krajny bohota nahle, w Lubnjowje bywajo, do čězkeje a džiwneje khorosće zapadnył, tak zo njeje hinak měnit, hač zo dyrbi na čelne bolosće a wutrobny stysk wumrjeć. Žadyn lékar njeje jemu pomhać mohł, přetož ničto njeznaješe tu khorosć. Duž přińdže na posledku jena prjedawša džowka teju zemjanskeju z Weltwicec knježnow; ta přeradží to cyłe njekničomne počinanje a zo je ta stara Khatyrna knjeza wobkuzlowała.

Bórzy bu ta kuzlańniča z lesću do Lubnjowa nawabjena, a na měsće tam zajata. Na to wotewzachu jej jeju kuzlańniku drastu, a jako jej maličke brémješko ze šije wotewzachu, je wona cyłe womjelknyla a woslabnyla. W přesłyšenju wuzna, zo stej ju tej z Weltwicec knježnje k wobkuzlowanju krajneho bohota namołwiłej, prošeše wo swoju drastu a wupraji so zwólna, zo chce načinjene kuzlowanje zaso zběhnyć. Ale woni su hišće wjacy wot njeje wo jeje kuzlańnistwje wjedžeć chcyli, a dokelž k ničemu wjacy stejała njeje, dha su prawiznicy na tehdušej universiće w Frankfurće nad Wódru, wo tym prašení, wusudžili, zo je to přičiny dosć k čwilowanju na čwilowadle² (k tor-

¹ W Žitawje bu w l. 1581 jena stara žona z Wittendorfa hanibnje z kchošćom šwikana a z města wupokazana, 'dokelž bě njepócióiwym holčiskam zela warila'. (Peschek, stawizny Žit. II. str. 193.)

² Čwilowadlo (Folter) běše připrawa, z kotrejž buchu éi, kotřiž so wobskoržowani swojeje zlosće abo njepočinka wuznać nočeychu, čwilowani, najbóle tak jara a dolho, doniž so njewuznachu t. r.: k wšěmu 'haj' prajachu. Tajke čwilowanje rěkaše 'tortura' a bu wot katow wobstarane, čehož dla cíle 'čwilowarjo' rěkachu. Tež mějachu za tajkeho kata to mjeno: 'angstmann' a čwilowadlu samemu rěkachu často po jeho knjezu tež tak. Tajke čwilowadla mějachu so při wšěch wyšnosćach abo sudnistwach (mohrjec tak, kaž něhdze domjaca nadoba a wuzna hospodařska wěc) we wosebitej 'čwileřni' (komorje), hdžč so čwilenje sta. W samym čwilo-

turje) a zo ma so ta kuzlařniča čwilowarjej přeponać, zo ma so čwili podćisnyć a potom z tymaj Weltwicec knježnomaj do wuryčowanja stajić. Na to bu wona katomaj z Lubnjowa a z Khoćebuza přeponata, taj staj tu staru žonu na čwilowadło položiłoj a spinałoj a wupinałoj, a dokelž so ničeho hač z najwjetša něhdže někotrych kuzłowarskich słowčkow abo hrónčkow wuznała njeje, tak zatrašnje čwilowałoj, zo je ducha spuściła. Dokelž namakachu, zo bě jej šija zlemjena, tak zo je rjepotało, hdyž su čěło za šiju přimnyli, staj taj kataj wobkrućałoj, zo je jo čert był, kiž je jej šiju zlemit; přetož pječa tež w Hengersdorfje a hewak druhdže su so — tak praještaj — exemple podałe, zo je čert jenej kuzlařniči šiju zlemit, jako su ju z čwilowadła dele pušćili. To wšitko wonaj z přisahu wobtwjerdzištaj!! Jako běše so nětko tak dališemu kuzlowanju teje kuzlařniče ‚po prawdže (in Form Rechtsens)‘ kónc činiło, su nětko tej dvě zemjanskej knježnje prjódk wzali; dokelž pak stej to kuzlowanje a wšo druge zlóstniske žiwjenje kručě wot so wotprětej a w jastwje tajke škawrjenje a žalostne wołanje na krajneho bohota a jeho swójbu činještej, zo žadyn jastnik pola njeju wutrač nochcyše, dha bu wobzamknjene, tež pola njeju torturu (čwilowadło) nałožić a z Hilžu, tej młódszej a slabšej, započec. Duž buštej nětk tej zróstnej čěle teju rjaneju hrěšnicow na čwilowadło wupjatej, a to w přitomnosći hrodowego hejtmana Hansa z Wehlena; tule česć měještej so swojemu zemjanskemu rodu džakować. Wobě wuznaštej so pod čwilemi tortury swojeho njedušneho, zlóstneho žiwjenja tak derje, kaž tež tych kuzlowanjow z pomocu kuzlařniče Khatyrny a jeneje drugeje, ‚čorneje Hilže‘; zaprěštej drje nazajtra swoje wuznaća zaso, dyrbještej pak, z hišće wjetšimi čwilemi pohroženej, na posledku k temu stejeć, zo stej chcyłej krajneho bohota přez kuzlařstwo k wudaću pjenjez nuzować a zo stej sebi k horka podótknjenemu ľahodnemu džecimorjenju z kuzlařskimi zelowymi krepkami wot čorneje Hilže poslužowalej. Wobě buštej přez wusudjenje wot sudniskeho stoła w Lipsku k smjerći přez mjec zasudzenej a na to tež tak wotprawjenej.

Tak daloko tónle podawk! Wón je słowo po słowje wěrný a dawa kóždemu dosć rozmyslić naš nětčiši čas a tamne zrudne stare časy. Wěsće budže z nami kóždy w tym přezjenu, hdyž prajimy: Džak budž Bohu, zo su so tamne stare časy bluda a přiwěry minýle!

wanju buchu wěste prašenja na wobskoržowaneho stajane, na kotrež měješe wotmolwjeć; to rěkaše: jeho ‚z wótrej prašenju so prašec‘. — Tu je hišće to spomnjenja hódne, zo bu runje přede wšim we ‚kuzlařskich processach‘ čwilowadło tak na k wěrje njepodobne wašnje njewužitnje nałožowane; jemu maju tež toho dla tamne spodziwne a za rozom njezapřijomne rezultaty tehdomnišich kuzlařskich processow připisać. Teho dla so tež tele processy nimale na dobo z tamnym hustym njewužitnym nałožowanjom čwilowadla minychu. — Tajkele swoje prawa a processy — my njewěmy, hač bóle hlupe dyžli směšne — přenjesechu Němcy tež na našich něhdušich serbskich wótcow a wukhwalowachu je w nadutej mudrosći za tajke, kotrež bychu tež Serbow wozbožowale. Wbozy Serbjo, dokelž hižom přejara přewinjeni a podćisnjeni, dyrbjachu sebi wšě tele němske dary lubić dać a njesechu wšo sčerpilwje a wólne, swoje stare narodne prawa a zjawne sudy, kotrež njerozom ženje z tajkimi hluposćemi, hróžbnosćemi a směšnosćemi wuhotował njeje, kaž je so to pola Němcow stało, přez němsku nawalnosć a hrubu móc zhubiwiš.

Přispomnjenje. Hendrich Anselm z Promnic bu z cyla pječa wot kuzlařničow přescěhany. W jeho času bu w Delnich Lužicach wšo na kuzlařniče storkane.

W l. 1661 namakachu pola Schönwalda muža morweho w lěsu, tón měješe šiju jeno kusk z podbrodu do štrykowego woka položenu a bě tola zadajeny. Jako pak jeho kat wobhlada, spózna tón, zo je šija zlemjena, tak zo hlowa jeno tak bimbaše. Z tego spóznaču jasnje (!), zo je jemu čert sam šiju zwinył, wosebje dokelž bě so tónle muž, stary pohonč, sam zaslyšeć dawał, zo je z čělom a dušu čertej zapisany, zo je z hele wón člowjek a zo jemu modlenje ničo njepomha. (Magnus, historiske wopisanje Žarowa, 1710, str. 237.)

H. Andrijejič Wjelow.

Wobrazk z wójny.

W času poslednjeje wójny pod Napoleonom I. buchu raz we wsy W. njedaloko Budyšina wojacy do kwartirow připowjedzeni. Na připowjedzenym dnju pričahnychu tež čile: běchu Kozakojo. Štó njeby tych znał pak hišće ze samsneho widženja, pak z powjedanjow, kotrež je nana abo maćefku powjedać słyšał. Štó njeby wjedzał, zo su překlepani, mudri pachołtojo na wětrospěšnych konikach, hewak pak dobri ludžo byli, wustojni přede wšim na to, njepřečela w stajnym njepokoju, w nocy a wo dnjo w straše a njeměrje zdzeržeć. — Čile ludžičkojo pričahnychu we wjeselej črjódžičcy do wsy. We wsy pak běše khěžeř abo žiwnošćer z mjenom Mikela. Tež jemu běchu někotrych tych njelubych hosći připowjedžili; abo nadžiješe so wón jich sam, běchu-li jeno we wsy, njewěmy. Tola, zo by so jich do časa zmynył, što ta mudra hłowička wobzankny a sčini? Jeho khěžku, w blizkosći hlubokeho puća a lipoweho keřka, wobdawaše dwórčk a tónle zaso murička z wrótkami. Naš M. zezamka, prjedy hač wojacy do wsy pričahnychu, khěžne durje, zawrje wrótku a poda so khwatajcy do brězoweho hajka na hórce pola bližšeje wjeski R. Wot tam nětk na swój statok dele přihladowaše. Bjez tym běchu Kozakojo do wsy začahnyli. Dwaj wot nich stupištaj k Mikloweje khěži, zo byštaj tam hospodu braťoj. Tola, jako běchu tam wrótku, za kotrež podarmo potorhaštaj, zawrjene, přelěze přěni, wot druheho pozběhnjeny, muričku, bě w dwórčku a sčahny druheho tež horje, abo pušći jeho, wrótku wotewriwši, tež nutř. Tak běštaj w dwórčku. Ale kak dale? Khěžne durje so tež njewotewrichu. Ničo wo to, wjedžeštaj sebi pomhać. Hlaj, jstwine wokno měješe kukačk abo suwačk wulki dosć. Tón bu wotsunjeny a jedyn pozběhny druheho, kotryž nětk z woknom nutřlěžeše, a pomhaše jemu. Při tym słyšach z mojeho keřka za lipu, w kotrymž skhowany přihladowach, tamneho poč nutřka naivnje to słowčka: ‚Padušć lěze, padušć lěze!‘ prajić. — Nutř zalěži wotewri durje a pušći towarša nutř. Tak běštaj w hospodze. Mikla bě khwilku zhladowať. ‚Tola Bohu smorženo, što so to nječini‘, — na jene dobo wuhlada, zo so doma z wuhnjom won kadzić poča a dale bóle kuri. Duž nastaji so ruče na nohi a khwataše domoj. Tu do jstwy stupiwši widžeše brodateju hosćow wojakow, kotrajž za blidom sedžicy z mlóčnika, po kotryž běštaj sebi w pincy pobylój, mloko šlaptaštaj; w kachlach pak warještaj dališu jědz. A kajkaj to dobroćiwaj a zdwórliwaj hosćej?! — přetož lědma bě Mikla do jstwy

zastupil, přeprosytaj jeho, zo by so prisydnyl a sobu jedl. — Tak běše Mikla zwólny-njezwólny wojakow do hospody dostal a što chceš, hač za njelubu hru přečelne bjezwočo činič! A. W.

Z Budyšina a z Łužicy.

* Serbski spisowař, k. R. Rāda, dotal farař w Hućinje, je za fararja bartskeje wosady wuzwoleny.

* Maćica Serbska wuda w krótkim nowy zešiwk swojeho časopisa, kotryž pječ basni wot k. Seilerja a něštožkuli druge zajimawe, wosebje za ryčespytnikow poda, a ‚Robinsona‘, kotryž so tež dočišuje.

* Před dwěmaj njedzelomaj pobu tudy na někotre dny k. Memnon Pjetrowič Pjetrowskij, professor kazanskeje university. Wón bě dlěši čas mjez Čechami, Serbokhorwatami a Słowincami přebywał a jich ryč a literaturu študował; duž chceš před swojim nawróćenjom do Rusowskeje tež lužiskich Serbow wopytač. Z nim bě jeho knjeni mandželska.

Słowjanski rozhlad.

‚Wlast‘ (wóččina) rěka kniha, wot kanonika K. Vinačikeho w Prazy spisana, w kotrejž žiwnosť, krasnosť a slawnosť Českeje wopisuje. — J. K. Zátka je knihu ‚Názor swěta‘ wudał, w kotrejž nahlady wo bytnosći přirody a charakter jeje tworstwa wopomina. — Dr. K. Jičínský je wažny spis za prawiznikow wozjewił pod mjenom: ‚Vývin českého právnictví‘. — K. Špatný pokračuje we wudawanju swojich zajimawych ‚Zabawow hońtwarskich‘. — Skónčnje je zaposlanc k. Staněk tola dowolenje dostal k dalšemu wudawanju kóždodžeńskich nowin, wot k. kanonika Štulca založenych. — Wubjorny prawizniški časopis ‚Právník‘ wukhadža tež w tutym léce dale. — J. Krejčí pokračuje we wudawanju swojeje geologie abo nawuki wo zemnych wutworach. — Dr. J. J. Hanuš je zajimawu knihu zestajil: ‚Malý výbor ze staročeské literatury podle rukopisů c. k. knihovny vysokých škol pražských (z XIV.—XVII. století)‘. — Tež bu nowa ryčnica francowskeje ryče wudata.

Maćicy słowakskej je khorwatski narodowc, Jeho Miłosé biskop Strossmayer, 100 šesnakow z přečelskim připisom na něčiše daril; da-li Bóh žiwjenje a strowosć, njebudže to posledni dar. Sobustawy spomnjeneje ‚Maćicy 100 abo 50 šesnakow na dobo zaplaća abo 120 abo 60 w běhu džesać lét. Programm je šerši dyžli naš, dokelž maja tam wjacy srědkow a wjacy podpjery tež pola kublerjow, zemjanow atd.

— We Lwowe wudnu tři zwjazki basnjow wot Janusza. — Nowicki přihotuje k čišću wobšěrnú knihu ‚Obraz miasta Lwowa‘. — Buliński je wjetšu cyrkwinsku historiu spisał. — ‚Encyklopedie powszechnjeje‘ wudawa so dwanaty tolsty zwjazk. — J. Bartoszewicz pokračuje we swojim historikim spisu z wobrazami ‚Hetmani Polscy‘. — We Warszawje wudźežu wóndy ‚Poezye ostatniej godziny Władysława Syrokomli‘. — W ‚noworoczniku dla Polek‘ je J. F. Nowakowski žiwjenjopisy někotrych českich spisowarjow podał. — We Wilnje je pólski słownik wušol, 114 listnow drobného čišća woprijacy, na kotrymž su mnozy spjadowarjo a wosebje ryčespytnikojo sobudźělali, kiž su z džěla na titulu a z džěla w předyryč přimjenowani. Při wšim njeměrje w Pólskej wukhadža w tu khwilu tola jara wjele pólskich knihow a časopisow; my mjenujemy přecy jenož někotre nowinki w literaturje!

Małorusojo su jara džělawni w literaturje, wosebje wukhadža wjele małoruskich abo rusynskich knihow w Lwowe. Eugen Zgarski je wjetše poetiske džělo pod titulom ‚Marusia Bohosłowka‘ wudał. Tež ‚Haličanin‘, zberka belletristiskich džělow, wukhadža dale.

LUŽIČAN.

ČASOPIS ZA ZABAWU A POWUČENJE.

Polletnje
7½ nsl.

Redaktor : Wudawař :
Michał Hórník J. E. Smoleř
w Budyšinje.

Cyloletnje
15 nsl.

Č. 4.

Hapryl.

1863.

Khudoba je najwjetše zbožo.

Tu ničo měć, je zbožo na zemi,
Je bohatstwo najwjetše tudy;
To njeb'dže wěrić žadyn jenički,
Najmjenje prošeř a slěpc khudy.

A tola moje słowa wěrnosć su,
Kaž chcu jo wšitkim dopokazać;
Ja nochcu při tym wobstać z hanibu,
A směchi do brémješka wjazać.

Štóž ničo nima — khować njetrjeba
Tu ničo nic před paduchami;
Wón z měrom spi, so w ložu nje-
wala
Kaž bohačk z wjele tysacami.

Štóž ničo nima — tón tež njetrjeba
Tu ličić pjenjezy a wudać;
Hdyž blyska a so njemdrje zahrima,
Dha njetř'a Boha z próstwu ludać.

Tež njetrjeba so bojeć, třepotać
Před wichorom a wulkej wodu;
Tež woheń njem'že jemu ničo wzać,
A načinić najmjeńšu škodu.

Štóž ničo nima — njem'že lubo měć
Tu lichomstwo a přečinjenje,
Wón njem'že spožčowanjom khu-
dych drěć
A brojić Bože dary ženje.

Štóž ničo nima — nima staranje,
Jom' nichtó ničo njezawidži;
Tu pycha njej', nic hordosć, naduće,
Dla čehož člowjek člow'ka hidži.

Štóž ničo nima — njeb'dže zjebany
Ze swojej žonu: dokelž wona
Je jeho wzała sej, nic pjenjezy,
Nic kubla, abo wulke hona.

A hdy by cyły swět so spřisahał,
Jom' wostanje to stare prawo:
Hdžež ničo njej', tam khěžor njeje
brał!

Što chce, što by so jemu wzało?

Tón khudy zbožowny je na swěći:
Kaž žiwy běše, móže čahnyć
Tu ze swěta; wón njezawostaji,
We čimž so móhli mole lahnyć.

Jom' žana mucha w hłowje njebunči,
Hdyž k měrnom spanju dom so woła;
Wón swětej cyły naměrk wostaji
A khwata do swojeho rowa.

Njej' khudy, praj mi nětko, zbo-
žowny?

A tola so či hłowu wije;
To je, ty chceš być radši bohaty,
A ćěpjeć, zo će złoto bije.

Fortuna, stań, wzmi twoje bohatstwo,
A dař jo prošeřjam a slěpcam;
Raz wobradź slěborne jim njezbožo,
Zo zehrawaja porno zrěbcam!

Wujezdšan.

Mój spěw.

Hdyž kćěja k nalěću
 Kłóski na polu,
 A zrali slónco je
 Złote, žohn'wane:
 Swěrnje lubuju
 Serbsku wótčinu.

Hdyž štomy z rjanymi
 Čezke płodami
 Če rjenje žohnuja
 Łubje napjelnja:
 Swěrnje lubuju
 Serbsku wótčinu!

Hdyž sněhi krywaja
 Pola, hajnišća,
 So zbožo kłosojte
 W bróznjach wusypje:
 Swěrnje lubuju
 Serbsku wótčinu!

Borančanski.

Synowska lubosć.

(Z pólskeje „Gwiazdki Cieszyńskej“.)

W stawiznach pólskeho naroda čítamy wo mnohich nadobnych skutkach, přetož w nim bě wjele česćomnych mužow, kotřiž sej dobre počinki wažachu a Boha lubowachu. Powjem tudy jedyn příklad staropólskeho počinka — lubosće syna k maćeri.

Za knježenja Sigmunda III., pólskeho krala, nastachu strašne wójny z Tatarami. Pólska, wojujo wot lětstotkow z tutym dziwim ludom, zakitowaše před nim Europu ze swojej krewju a swojej mužitosću. Dziwi Tatarojo ponowjachu každe léto swoje nadpady do pólskich krajow, palo, wšitko zaničejo, a jimajo wbohi lud do nje-wólnistwa. A tón króc tež njeminy so ani jedyn dzeń, w kotrymž by strašny woheń so njewotražował z čěrwjenej swětlinu na njeju.

W tychle njezbožownych časach bě w rjanej wjesy na Podolskej žiwy Khrystof Strzemski ze swojej maćerju; lubowany wot wjesnjanow, za kotrychž bě kaž nan, česćeny wot starskich, a běše jeničke wjeselo swojeje maćerje a podpjera jeje staroby. — Wjeska Strzemszno (Střemšno), wot njeznatych časow wobsedženstwo stareje swójby Strzemskich, rozesćela šěroko małe a čiste khěžki wjesnjanow, nad kotrymiž běle scěny zemjanskeho dwora a pódlá ležaceje khapałki takrjec zakit dostachu. Wěnc topołow wobdawa khapałku — a ze swjatym hłosom piščelow měša čiche, zrudne swoje modlitwy. ... Wječorna čišina bě wjesku wobjała — jenož z časami přetorhuja ju ptački z blizkich zelencow.

Při hroncu wjeski, při mogile (pohrjebnej hórce), na kotrejž wysoka hromada zeskhujenych štomow¹ ležeše, steješe nócny stražnik a z njepokojom napinaše svoje woko do dalokosće. — Tam w susodnej wjesy knježi někajka njezwučena hara; wokoło je wšo měrne a čiche, jenož z tam njeklinčne a błuke zwonjenje z wětrom dolětuje do wušow stareho stražnika. A wón přecy njeměrnjšo napina svoje woko, tam do daloka, hdžež pod wjesku so čorni druha

¹ Hdyž so napady Tatarow jara husto wobnowjachu, bu wšelake wašnje wužite, zo by so powjesć wo tym ruče rozšěrila. Jene z tutech wašnjow bě zapaljenje drjewowych hromadow; hdyž jena wjeska Tatarow wuhlada, zapalowaše svoju hromadu a z tym wozjewi to susodnej. Dalše činjachu to same, a tak móžeše cyly kraj w krótkim zhonić, zo su strašni Tatarojo přišli.

mogila, jako by kóždu khwilu wočakował wot tam někajke znamjo abo heslo.

A předčuće njezjeba našeho stareho stražnika; tam w dalokosci pod wjesku wudyri jasne, swětle płomjo a w krótkim wobja cyłu mogilu. Stražnik zblědny, pokřižowawši so zapali hromadu na hórce, a spěšnje čěrješe k cyrkwi. — W krótkim zaklinčachu ze zrudnym hłosom wšitke zwoy cyrkwe, wozjewjo wbohim wobydlerjam blizki napad Tatarow. Plač a žalosć rozlehny so w cyłej wjesce; a wozy wjesnjenje zwupušćachu swój skót z hródzi a čěkachu do lěsow a kerkow, zo bychu so skhowali před zazlobjenym njeprěcelom.

Što so mjez tym w zemjanskim dworje sta?

Tam padže zestarjena knjeni Strzemska při blykim wothłosu zwonow na kolena před wobrazom zbóžnika, a w nutrnej dohej modlitwje poručí sebje a swoje małe džěci jeho zakitanju. Přetož běše sama; jeje syn bě hižom na přenju powjesć, zo Tatarojo wótčinu wobhrožuja, do rjadow jeje zakitarjow khwatał. Njebudžemy tu ryčec wo jeho připadach na wójnje, powjemy jenož, zo hdyž w druhej stronje rubaše tatarsku črjodu, njeprědwidžeše, zo mjez tym jeho wobsedženstwo njewuńdže hrózbnemu zahubjenju.

Žalostne běše postajenje jeho wboheje maćerje; smjerc — abo njewólnistwo! ... Přetož kak móžachu někotři stari domjacy so stajeć před mróčelu Tatarow? Stražnik, woznamiwši zatrašnu powjesć, wróci so na swoje prjedawše městno a slědžeše z kedžbnym wokom wšitke znamjenja w susodnej wjesce. — Tu pokazachu so čerwjene płomjenja na kóncu přezpólneho wobsedženstwa — khěžki ze słomu kryte počachu so zapopadować, zapalene wot dziwjeje črjody tatarskeje. Njebjo pokryte ze stadłami wrónow a rapakow, łakacych hižom na popad, začěmnjowaše zemju, a jich škrěk a ropot pohlušowaše blyko klinčace zwony.

„Zhubjeni smy!“ zakřiča stražnik a padnywši na kolena, z horcej modlitwu prošese Boha wo wotwobroćenje tehole zahubjenja. — Ale hinak bě Bóh wobzamknył. — Tatarojo zaničiwši a spaliwši susodnu wjesku, bližachu so z dziwim křikom „Alla-Hu!“ k herbstwu knjezow Strzemskich. — W krótkim steješe cyła wjes w płomjenjach; wosrjedz njeje waleja so čěla džěci, słabych žónskich a starcow, kotřiž njezamožachu před napadom wuńc — a před najstaršim wjednikom tatarskim steji do putow zakowana zestarjena knjeni Strzemska z někotrymi słabymi žónskimi. — „Do Kryma z nimi!“ zawoła dziwjo wjednik — a někotři brodaći jimakoko zepřimachu skhorjenu staru a někotre žónske, zo bychu je honili při směchach do Kryma na wěčne njewólnistwo! ...

Krótko potom bě čicho a pusto we wjesce; Tatarojo čěrjachu dale z wohnjom a smjercu, a nad město krwaweho zaničenja wžeńdže blědy mėsack, a sćeše swoje slabe swětlo na čěla a spalenišća. ...

(Přichodnje dale.)

Hlupy Hans.

(Z ludu.)

Junu posla mać Hansa po jehlički. Na dompuću položil je wón na fórmanski wóz a džěše k maćeri. Ta so woprašá: „Nó, Hanso, hdže maš jehlički?“ Wón wotmołwi: „Wone běchu mi jara čězke, teho dla položil je na fórmanski wóz, tón wšak skoro přijedže.“ Mać: „Čeho dla njejsy je wzał a za lac tyknył?“ Hans: „Chcu sej to pomjatkować.“ — Druhi raz džěše po butru. Wón wza ju a mazaše ju wokoło laca. Hdyž mać jeho bjez njeje wuhlada, wołaše na njeho: „Hdže maš butru?“ Hans: „Sym ju sebi na lac mazał.“ Mać: „Čeho dla njejsy ju wzał a do brěmješka zwjazal?“ Hans: „Chcu sej to pomjatkować.“ — Tón čas trjebaše mać džowku a konja, a koho mohla mudrišeho po njeju poslać hač Hansa? Wona jemu wšitko na drobne rozkláduje a přistaji: „Sy-li konja kupil, njech so wón w přenjeji khěži wowsa najě a w drugej wody napije, potom pak ma runu měru domoj hić.“ Hans kupi w měsće konja a přistaji sebi džowku, a rozstejće! zwjaza ju do brěmjena, njeseše ju tak domoj a domach čisny ju kaž měch a lučwo spody ławki. Starosćiwje so mać jeho woprašá: „Bože dla, Hanso, hdže maš konja a što sy z džowku činił?“ Hans: „Haj, maći, w měsće sym konja kupil a rjeknych jemu, zo ma so w přenjeji khěži wowsa najěsć a w drugej so wody napić a potom ma runu smuhu dom khwatać. Džowku pak zwjazach do brěmješka a přinjesech ju domoj.“ Mać: „Hlupy Hanso, njejsy dha džowku na konja sadzić mohł a ju skakajo a juskajo domoj přiwjesć?“ Hans: „Chcu sej to pomjatkować.“ — Pozdžišo dže Hans nimo Božeho wohenja a hlejće, tu tak skače a juska, zo jeho ludžo naćepu. Płakajo wróci so domoj a wupowjeda maćeri te njezbožo. Wona džeše: „Njejsy dha khanu wody wzał a na Boži wohen leć mohł?“ Wón: „Chcu sej to pomjatkować.“ — Na to džěše Hans nimo pjekarja a widžeše, kak so tam pěk pyri. Khěťře wza khanu wody a liny ju do wohenja. Ale pjekar so na njeho rozzlóbi a wobdari jeho bohaće z pukami. Žalosćicy přindže domoj a skoržeše lubej maćeri nowe njezbožo. Mać pak jemu praji: „Čeho dla njejsy wołał: „Mi a mojej maćeri tež kusk?“ Hans: „Chcu sej to pomjatkować.“ — Bórzy zetka Hans wotročka, kiž juchu wožeše a wołaše na njeho: „Mi a mojej maćeri tež kusk! mi a mojej maćeri tež kusk!“ Wotročk kiny jemu kusk do měcha. Wjesoły přinješe to maćeri. „Što mi njeseš?“ woprašá so mać a pytnywiši, što ma, praješe: „Njejsy dha wołać mohł: „Fi, fi, kak to smjerdzi?“ Hans: „Chcu sej to pomjatkować.“ — W susodstwjě bě pohrjebanje. Hlupy Hans so tež tam přitowarši a wołaše: „Fi, fi, kak to smjerdzi.“ Tu jeho zahnachu přewodzerjo z kijemi. Domoj přišedši wupowjeda wšitko maćeri. Ta džeše: „Čeho dla njejsy prajil: „Wodajće tej khudej dušcy.“ Wón: „To chcu sej pomjatkować.“ — Hdyž widžeše, zo drač konja rěza, wołaše: „Wodajće tej khudej dušcy!“

Tej drje drač wodać njemóžeše, ale wza hłupeho Hansa sebi za wotročka. Tola tež tam njeje swojeje njeslyšaneje hłuposće dla dołho wutrał.

M. R—a.

Bože zastaranje we přirodže.

(Skónčenje.)

Kajku wutrobitosć wopokazuje kokoš jako pata, hewak khětro bojazna a strachoćiwa. Kruće a bjez stracha postanje přećiwo čłowjekam a zwěrjatam a wobara so. Wona zapomni kóždy strach, kiž jejnemu žiwjenju hrozy. W jenym kurjencu namakachu něhdy rano dvě morwe paće, ale tež mordarjej, kiž bě młode nadpadnył, běštej wobě woči wudypanej.

Jara rjane wopokazmo lubosće, kotruž ročki za swój nasydk maja, je knjez z Nervaux ze Saint-Cosmes'a w léce 1836 parizskej akademii sobudželił. 'Kruč mojeje zahrody', praji wón, 'bu powodženy, woda nahle přibywaše a hrožeše, zahrodny plót na najnižšim městnje počrěć. Tam běchu ročki hněžko twariłe, a dokelž mózach dočakać, zo woda k hněžku dostupi, wobkedžbowach ptački někotre razy wob džen. Mózach so hać na šěsć kročelow přibližować. Najprjedy běchu tam štyri jejka; něhdy rano namakach jeno dvě; woda bě nětko jeno hišće palc wot hnězda. Myslach, zo staj dvě jejcy do wody padnylej. Jako pak bórzy potom jene jeničke pytnych, powjetšich swoju kedžbliwosć a kak wulke bě moje spodžiwanje, jako bě so tež poslenje zhubilo. Ptačkaj běštaj na najwyšše městno w zahrodze lecałoj a jako přepytach, hdžež nětko přebywaštaj, namakach hněžko ze štyrimi jejkami, ke kotrymž sančka pozdžišo pjate nanjese, a nasydk so cyle derje radzi.'

Kotra maćerna pomoc a maćerna swěrnosć móže tu přetri čić, kotruž dželařski lud pčołow a mrowjow na jejkach a na młodym naćisku matki wopokazuje?

Žane wokomiknjenje njezabywa wjelbludžica zřebjeća, hišće bjez brěmjenja pódla čahwa drypotaceho; wona wobkedžbuje kóždu jeho kročelow, běži za zabludženym, hać jo namaka a wobžaruje morwe z hnuwacymi skóřžbnymi zynkami a z ronjacymi sylzami dny a nocy pospochi. — Je-li hajnik krjepjene sornjo sorny popadnył a wjedže je prječ, zaklinči cyły lěs ze skóřžbnym wrěšćenjom. Mać běži žalosćo prjedy hajnika z lěsa won; ješć pada jej z huby pře zrudobu, hněw a lubosć. Běda Indianej, kiž tigricy, čornucej, kiž lawicy, alpowskemu třelcej, kiž běrkušej (birkot P., Lämmergeier, Sypætus barbatus) młode rubi. Njeradzi so jemu, z nimi čeknyć abo přescěhacu mać zatřelić, dha je kónc z nim. Ale tak surowe, kaž tež tigy, krokodyle a hady su, slědy bójskeje miłosće móžemy samo we jich hróžbných čahach spóznać. Přećiwo svojim młodym su runje tak lubosćiwe, kaž hołb a sylobik.

Bože zastaranje we přirodže wopokazuje so pola zwěrjatow tež

we jich čelným wuhotowanju a we jich přírodniskich zmyslných a dušacých wobdarjenjach. Bačon a čapula (Reiher, Ardea cinerea Meyen) matej dołhej nozy, zo móžetaj we wodze brodźić a dołhi kónčojty pysk k wučehnjenju a nakolenju swojeje picy. Pysk husycy a kački je lžicojty a kaž k načeranju přihotowany. Rubježny ptak ma wótre pazory k wobdzerženju swojeho rubjenstwa. Pjera kačkow a husycow tak kruće přilěhuju, zo ani krepka wody so pře-dřeć njemóže. Wone pomazuja te same pilnje ze swojej mlóčinu (Lympfenflüssigkeit). Wjelblud ma šeroke, mozelate podnohi (pó-duše), zo so w puscínskím pěsku njezapadne. Wobhladať kamzyne (Gemse) kopyto. Z kóncom a z kromu teho sameho zapřimnje tež najmjeńšu wukromu (Vorsprung) a zdzerži so. Kozoróžk wobsedzi we swjich suchich žilach (Sehnen) tajku pružnosć (Schnellkraft), z jeneje skały na druhu skakać, zo je pře wšu měru a wěru. Girafa, kiž so khileć njemóže, namaka swoju picu wyše so. Mrowjak (Ameisenbär, Myrmecophaga) wupřěstrje swój lěpjaty jazyk do mjerwja-ceho mrjowišća. Husće pokryty čehnje jón nutř. Jeho žiwy kus pak na měsće přestanje, žiwy być. Ptak ma tak wótre widjenje, zo z khětreje wysokosće najmjeńšu kuntworičku widzi, kiž jemu k žiwjenju služi. Kóžde zwěrjo ma swoju brón k zakitowanju a wobaranju, abo wobsedzi wosebnosće, zo móže so strachoscow pasć, škódné wěcy wot so wotwobroćić a štož jemu derje čini, namakać. Woł ma rohi, kón kopyto, rubježne zwěrjo zuby a pazory. Tež slabše zwěrjata z džěla njejsu njewobronjene; jěž ma kałatu drastu, do kotrejež móže so zakulic; wěste husancy maja zakitowacy kožušk; hdyž so jich dótknjemy, skula so hromadu a padnu do trawy; strašne je, so processionskeje husancy dótknyć; pčola ma swoje žahadło; druge zwěrjata maja klěščaki, šćipalcy, palate krepki k zakitanju. Hołbjej stworićel žane brónje spožčił njeje, za to pak přerychly lét, jatřobjej abo kraholcej (Habicht, Falco palumbarius) čeknyć. Lěsny bakut (slónka, Waldschnepe, Scolopax rusticola) lehnje so při najmjeńšim šróutowanju plonje do mocha. Sněžica je w léce zemjoberna a lědy wot zemje k rozdžělenju, w zymje běla. Slabe, bjezpomocne zwěrjatka maja wótre slyšenja, zo móža z časom čeknyć. Žaba wuslyši čichi stup w trawje, skoći hnydom we wobłuku do hata. Hižom z daloka wučuje zwěrjatow wótry nuch jim hrožacy strach. Tak wučuja na př. alpowske kruwy so přitulowaceho mjedzwdjeda; wone ruja, třasu z rječazami a činja pastyrja na strach kedžbliwego. Skalnekozy a bobry postajuja předstraže. Zaklinči hwizdanje, čeknu. Kury sydaja so w nocy na štomy, hdyž do hródže njemóža. Wone same njewjedža, čeho dla. Stworićel pak njeje jim tutón nahon podarmo dať. Tak maja před lišku měř. Kóžde zwěrjo wě we bědženju z druhim hnydom jeho najslabši, najlóžo zranjomny bok abo tón džěl namakać, kiž móže jemu najbóle škodźić, pyta pak tež z dobom tón džěl swojeho čěla najbóle wobarnować a zakitować, kiž je najlóžo k wobškodženju. Tak skoći tigr we bědženju ze slonom

přede všim na teho rypak, kotryž pak tež zaso slón hač nanajlěpje wobarnować pyta, zo by jón w prawym času čim mócnišo naložowac mohł. Puscínowski kón, hdyž je wot rubježneho zwěrjeca nadpadnjeny, pyta přeciwo temu samemu hruďz a hłowu zakitowac, wubiwa pak do njepřecela čim mócnišo ze swojimi zadnimi kopytami. Ameriske domjace swinjo, hdyž so z klepotnicu (Klapperschlange, Crotalus horridus) bědži, prócuje so přede všim, zubam skakaceho zwěrjeca swój seršcaty khribjet napřeciwo stajíc, plampu pak wotwobroćić, zo mohło hłowu swojeho strašneho njepřecela ze swojimi klachami roztepać. Prjedy dyžli njewjedro wudyri abo druhe strašniwe přirodniske wujewy (Naturerscheinungen) zastupja, so zwěrjata khowaja. Domjacy skót so jara pase, jědojte zełe na polu žrać. Wón znaje derje jemu hojacu picu. Schubert powjeda: „Europiske kruwy, kiž bě ameriski sydleř na swoje nowe sydlišćo sobu wzał, běchu přenju zymu tak suche, zo běchu we wulkim straše, hłoda wumrjeć, dokelž so sydleř z europiskej picu za swój skót dosć wobstarał njebě; wone so hižom žiwym kosćowcam runachu. Na nimi bě so wobkedžbowalo, zo kóždy raz, hdyž so hródzne durje wotčinjachu, wšitke hłowu do jeneho boka wupřestrěwachu a z wulkim rućom swoje zwěrjace požadanje wopokazowachu. Naposledk buchu wotwjazane, zo móžachu pod płone běžec, hačrunje tež ani na polach ani na lukach a w lěsu ničo jědzomne pod sněhowym krywom njewustupowaše. Hnydom čěrješe hłódnny skót w runej měrje do doła, hdžež na tymješćojtej pódze při rěčnym brjozy rostlina steješe, w kotrejž žadyn sydleř někajke picowe zełe spóznał njeby, přetož runaše so cyle družinam našeje přaski. Kruwy pak, přez swój nahon wěsećišo wjedzene, dyžli čłowjek ze swojim přirunowacym a wobličbowacym rozomom, žerjechu žadosćiwje wot tuteje rostliny a přińdžechu po času zaso k mocam.“ Spodźiwny je tež zwěrjatam zašćěpjeny nahon w khorosćach. Pos liza swoju ranu, donjž njezažije; je-li skhorił, pyta wotpočink a posći so. Ichneumon (Pharaomus, Herpestes Ichneumon), wot praslicy (Brillenschlange, Naja tripudians) kusany, žerje jeno jemu znate zela k swojemu zahojenju. Tak leći někajki w tropiskich krajach přebywacy kraholc, luaco mjenowany, hdyž je wot jědojtych hadow kusany, na rostlinu Vejuko, žerje někotre łopjena a wostanje žiwy. Jedyn přirodospytnik powjeda, zo sebi zranjena slónka (Waldschnepfe) najněžniše brjušne pjerka wutorha a je tak na ranu nakładže, zo su wšitke šipy prječ wobroćene a zo na to wusykowaca mlóćina wšo k wobali zalěpi.

We přirodže knježi wubjerny policajski zestaw a na to dźiwanje, runowahu zdžeržec. Ptački su jako stražnicy zrostwa postajene. Bjez nich njebychmy měli žane płody, žadyn sad, žane kwětki. Dwaj spěwačkaj trjebataj za so a za mlóde wšědnje na 300 husancow. Štož spěwački wo dnjo njewotnoša, zahubja w nocy njetopyry; wone łoja nóčne mjetle a mejske bruki. Runje tak su lěsne sowy, liški, jěže, knoty, kóhlicy, hady atd. přeco hotowe, nje-

rodz lojic a wukorjenjec. Jěž je zahubjer zmiye abo zmijicy (Kreuzotter, Pelidna berus), jeničkeje družiny jědojtych hadow pola nas. Jejne kusanje jemu ničo njewadzi. Kóždy pašturlica (Mäuse-Bussard, Buteo vulgaris) skóncuje za lěto na 6000 myšow. Teho runja sowa, kotraž ma k nadawkej svojich nócnych hoitwow wótrje słyšace wucho, we cěmnym widzace woči a jara éiche lećenje. Kawki létaja w bručnym času z érjódami na štomy. Jedyn džěl so na nje zesyda a třase z křidłami praskajo bruki dele, druhi khodži delkach a zběra; wobaj džělej, kaž so słyša, wotměnujetaj. Hawron (Saatkrähe, Corvus frugilegus) wuwjerčuje ze svojim pyskom škódné kundrosy ze zemje; hłubšo ležace ma wužitny knot zahubjec. Dypak (Specht, Picus) kóncuje skorowcy (Borkenkäfer, Bostrychus) a dypa za druge ptački próznicy k hnězdženju. Hupak (Wiedehopf, Upupa epops) je za wutupjerja škódných mjedwedžow (Maulwurfsgrillus, Gryllotalpa vulgaris) postajeny. Kokula ma te husancy připokazane, kotrež druge ptaki njejědža, wosebje z hustymi kosmami wobrosčene, jako jědojte processionske.

Štož jene zwěrjo njerodži, lubuje druge. Mjerwicy hłowáčate (Wanderameisen, Atta cephalotes) njenačinja rostlinam žaneje škody, wutupja pak wulku syłu škódných překasancow druhich rodow, samo hady. Wone čahnu w hustych érjódach kaž wójsko. Rady jim wobsedžer swoju khěžu wotewri, přetož štož so jenož pod jeho wajowej třěchu je zahnězdziło na škódněj wačinje, překasancy a dodudki, kiž we tajnym skutkowanju čłowjekej njenadžatu škodu načinja, to wone wučahnu, zahubja abo k spěšnemu čekanju nuzuja. Morwy jeleń so wot nich tak rjenje wobhrymza, zo jeno kosćowc zbytkny wostanje. We přirodže su sta mocow hotowe, morwe zrumować: pyski, zuby, pazory, klěšćaki atd.

Morwe zwěrjata so porědko nadeńdu. Sćerb so zežerje abo pohrjebje. Tótko (Todtengräber, Necrophorus vespillo), počornojty bruk z šěrokimi čerwjenožołtymi přéčnymi smuhami přez khribjet, je swoje mjeno po svojim skutkowanju dostał. Wón hrjeba mjenje zwěrjata, myše, knoty atd. cyle kaž tótko morwych. Wón při tym husto jara domyslne skutkuje. Přirodospytnik Clairville powjeda: Jedyn rjany mejski dzeń stupich do jeneje zahrody pola Winterthura a wuhladach na puću morwu myš, kiž so dys a dys pohibowaše. Jako ju z kijom wobročich, wuhladach tótku, kiž bě bjezdwełnje ze svojim prócowanjom, sćerba pohrjebać, wina tuteho hibanja był. Wón so we svojim džěle njeda mylić, kotrež pak so radzić nochceše, dokelž bě póda twjerdže steptana a z hrubym ščerkom posypana. Na posledk wostaji myš ležo a běžeše khětro daloko po puću won. Jako bě podarmo tam a sem běhał, pušći so do boka do jeneje zahrodki. Lědy bě mjehku pódu wunušlił, přiběža zaso a pytaše myš z drjenjom, storkanjom a čahanjom do přédka přinjesć. Tola podarmo. Nětk lečeše swoju stranu a ja sebi myslach, zo je so swojeho přédkwzaca wzdał. Ale kak wulke

bě moje spodziwanje, jako jeho za khwilu z třomi abo štyrjomi svojeho runjeća wróco přilećić widzách. Kaž bychu wotryčane měli, zlézechu wšitcy hnydom pod morwe čělo a njesechu je, hdyž tež pomahu, tola runy puć do tamneje zahrodki. Jako tutón dziwny čělny čah na to městno přindže, hdžež bě bruk prjedy hrjebał, pohrjebachu morwu myš. Přeco hlubšo a hlubšo zapadowaše so myš do zemje; naposledk přindžechu wšitcy tótcy zaso won a zamjetachu rychle row. Z džělom lečachu prječ, z džělom zalězechu zaso do rowa. — Druhi příklad, kak su sebi zwěrjata k pomocy, je tónle: Cuvier, khudy študenta, bě pola hrabje z Hericy za domjaceho wučerja postajeny a bydleše ze svojimi wučomcami na Fiquainville'skim starym hrodze. Jedyn dzeń běchu te same na woknowe wobloženje kosydło powlekle a chcychu łastojěku popadnyć, kotraž muchi łojo škleńcy woblětowaše, na kotrež slónčko swěćeše. Za někotre mjeňšiny bě so njedohladny ptačk popadnył. Kosydło bě so wokoło jeneje nózki zadžerňo. Wón zaškrěča a bórzy so cyły retomas łastojěkow zhromadzi a spytowaše jateho wumóc. Tola podarmo. Spytowajo, z kosydłom wotlećeć, so kosydło přeco twjerdšo zadžerowaše a powjetši ptačkowe bolosće. Z dobom so wšitke łastojěki k njejbu pozběžechu, kružowachu we powětrě, dyrichu potom dele a pikachu z pyskom do kosydła, hač so roztorže a woswobodženy ptačk ze svojimi towařsemi wotsal lečeše. To nahnú Cuvier'a, přirodniske nawuki študować. — Lamarck widžeše, jako bě jene łastojěe hnězdo na kruchi, runje hdyž chcyše saněka jejka njesć, zo 10 abo 12 łastojěkow ze susodstwa přilećachu, z khwatkom nowe hnězko twarjachu a za połdra dnja dokonjachu. Dwě łastojěcy samej matej hewak 8 hač do 12 dnjow twarić.

Zda so tež zwěrjatow syła njeskónčna, je tola wot stworićela mudrje postajena a zarjadowana. Wšůdžom su haćenja čehnjene. Kóždy zwěrinski ród dyrbi druhemu mjezy stajić. Zo by pak so ličba změrných, wužitných zwěrjatow so přejara njepomjeňšila, je ličba rubježných zwěrjatow jeno mała přećiwo tamnym. Lawow je mało we poměrje k wowcam, gazelam atd. Kury njesu wjele jejow a wulahnu wjele, rubježne ptaki jeno mało. Za přisporjowanje rybow je hižom do přědka bohaće starane, zo by, hdyž so tež přez rubježne ryby a čłowjekow na ličbje pomjeňšuju, tola njepobrachowalo. Jědy maja přećiwojědy. Zwěrjacym jědam su w rostlinstwje hojace srědky přiřotowane. Su so pjestruški (Lemming, Lemmus norwegicus) a skóčki přez měru přisporile, storča so w jenej smuzy do morja a zahubja so same. W njewobdžělaných krajinách, hdžež mało čłowjekow bydli abo žani njepřebywaju, stupi nam runowaha we přirodze, jejne hospodařske zarjadowanje jasnje před woći, poměry mjez zwěrinstwom a rostlinstwom su twjerdže wotměrjene. Jeno čłowjek kazy husto přez swój njerozom a swoju nahrabnosť tutu rjanu runowahu; wón swětli a wutupja lěsy přeměrnje, wotčahuje rostlinskemu žiwjenju třěbnu wložnosť k rosćenju a pora-

žuje přez to sobu rjanosé přirody. Wón loji a zahubja mnoho wužitnych zwěrjatow, kiž su wot stworičela z dźerženju cyłego postajene; jeho nahrabnosć wucyca pódu a njenaruna jej wjacy wučehnjenu móe, — a potom skorži knjez stworjenja na njeplódnosć a bójske khostanja. Njeh skorži na so sameho. — Zemja je rjana a dokonjana; dokonjana by wostała, hdy by čłowjek na njej nje-
přebywał.

Ruska krutosć a wudźerženje.

(Wobrazk z wójny.)

W poslednej wójnje pod Napoleonom I., kotraž w létomaj 1812 a 1813 tež lubym Serbam w drohim serbskim kraju čežke rany biješe, žadachu sebi we wjescy W. raz Rusojo wot wjesnych wobydlerjow konje a wóz, zo bychu něšto kórcow wowsa, kotrehož běchu sebi za swoje koniki na łubjach wobohich wjesnjanow do měchow naměřili, sobu wotwjezli. W cylej wsy njeběše pak ani jeneho woza wjacy cyłego, ani wjacy koni hač hišće dwaj: na jenym kuble stara kobla a na druhim džiwi mlody připuščak (hengst), kotryž, dokelž jeho njeběchu hišće ženje přahali, žaneho spraha njeznaješe. Tola wóz bu skoro wot wšelakich kruchow wot Rusow hromadu stykany a natwarjeny, sprah do njeho pak dyrbještaj poslednej dwaj konjej, stara a mlody, być. Tamna da drje so změrna k wozu stajíc a lohko zapřahnyć, nic pak tónle mlody, w přědku a zady so znošowacy, njemdry kón. Tu sydaše džěło! Tu słušeše wustojnosć a khrobłosć k temu, konja zapřahnyć! Rusojo, to drje widziwši, njedachu so tola wottrašić, konika jimać a přahać. Kón bu k wozej dowjedženy a na měsće wustupi tu z črjódki Rusow kruty mlody zasadžity pachot a poča konja přahać. Tola lědom bě tole zwažene džěło započat, dha wudyri kón a pachot so wali. Zbožo to za njeho, zo bě kón na zadnimaj hišće bosa. Rus na měsće zaso stany a da so z nowa do přahanja. Ale lědom bě započat, wudyri kón z nowa a pachot so zaso wali. Po małej khwilecy pak zaso stany a poča z nowa přahać. Kón wudyri třeci raz a čisny jeho, tak dołhi hač bě. Dokelž pak nětko na měsće njestany, lynchu jeho towaršojo někotre khany zymneje wody na njeho. To pomhaše; pacholo wojejske so zaso zebra, stany a poča štwórtý raz přahać. Tola kón z nowa wudyri, sylnišo hač hdy přjedy, a wali a wupřestrje wojaka tak na zemju, zo za morweho ležeše. Prjedawši lékařski srědk běše derje pomhał, duž bu z nowa nałożeny. Tola donjesechu tón raz khrobteho přaharja pod samu wodu plumpu a plumpachu tudy wodu na njeho. Mlody kruty pachot zaso wožiwi a wotcući, zhraba so po khwili a stany zaso. Wot swojeho džěla pak nochcyše wotpušćić. Duž džěše pjatu hěrtu a da so zaso do konja, jeho z nowa přahajo, a hlaj! na tónle pjatu hěrtu so jemu tež woprawdže poradži, konja zapřahnyć. Kón bě jimany a we přahu. Nětk wotjědžechu po puću ze wsy won; ale to dyrbješe sam widjeć, kak to džěše! Rusojo běchu kaž rozlobjene kóčki na šcu-

wanym psu na našim konju, lětachu kaž lučibarajo na njeho a běchu pak horka na nim, pak delka, běchu z přédka a zady a na woběmaj bokomaj, bjez přestaća z knutu do njeho bijo. Tola kruch přede wsu zlemi so jim, dokelž běchu sebi khětro sylnje nabrali a nakładli, wóz a — cyla wjezba wjazny. Jako pak běchu we wsy po nowe wozowe kruchi pobyli, wóz z nowa sebi natwarili a kórcy na njón přemjetali, wotjědzechu dale z našim konikom, wě-*zo* nětk cyle skludženym. — Wóz a konjej wostajichu pozdžišo w Ž., wotsal je W...čenko zaso dostachu.

H. Andrzejewiĉ Wjelow.

Z Budyšina a z Łužicy.

* Zasy bě 8. hapyrła naše Serbowstwo džen dočakało, na kotrymž so wjacy žiwjenja pokazuje dyžli na wjele druhich. Běše mjenujcy zhromadžizna Maćicy Serbskeje, skhadźowanka přečelow zhromadneho Serbowstwa w salu hosćenca k złotej krónje. Hačrunje bě rano dešćikojte, zeńdze so tola 33 sobustawow a hosći. Tež počesćištaj nas tónkróc wosobnaj knjezaj ruskaj Słowjanaj, kotrajž bórzy swoje připoznaće našeho prócowanja z tym wobsweđčištaj, zo do Maćicy jako sobustawaj zastupištaj: znaty ruski basnjeř hrabja Aleksej Konstantinowiĉ Tołstoj a wjerch Aleksandr Grigorijewiĉ Gagarin. Zhromadžiznu wotewri naš česčeny předsyda k. ryčnik Rychtař z přihodnymi słowami a naspomni hižom do přédka, zo budže přiležnosć podata k wopokazanju serbskeje džakownosće. Na posledku žadaše k. fararja Seilerja, zo by wěsty dotal potajny namjet wozjewiĉ. Tón samy wustupi nětk a wopominaše nowu zaslužbu k. Smolerja w běhu zańdženého maćičneho lěta, kiž je sej z wotpokazanjom w lóni jemu poskićeneje professury na universitu we Waršawje dobyĉ, dokelž chcyše dale być prawje horliwy, njelakowny a wuděržacy serbski wótčinc; duž namjetuje w mjenje wubjerka, zo by k. Smoleř za (prěnjeho) čestneho sobustawa Maćicy Serbskeje wuzwolony byĉ, a přepoda jemu w mjenje M. S. składnostny spěw w rjanym wjazanju. Hnydom za nim ryčeše k. farař Imiš horliwje w tej samej džakownej mysli w mjenje cyłego Serbowstwa a skónči z rjanymi přećemi. Knjez předsyda wospjetowaše nětk spomnjeny namjet a zhromadženi přiwołachu jenohłósne „haj“. Na to wupraji k. Smoleř za wšu jemu wopokazanu česć swój horcy džak. K dženskemu porjadej přešedši žadaše předsyda sekretarja M. Hórnik, zo by lětnu rozprawu wo maćičnym skutkowanju předčitaĉ. To so sta a naslědowace data z njeje wozmjemy. M. S. bě w běhu lěta wudaĉa: 1. Předženak, protyku na l. 1863; 2. Robinson wot K. Kulmana, wučerja w Delnjeho Wujezda; 3. Časopis w dwěmaj zešiwkomaj pod redakciu J. Buka, z přinoškami wot Buka, J. Čěsle, Broniša, Hórnik, Jenča, Rostoka, Radyserba, Seilerja, Smolerja a Wjele. Ze zdobnym přiwaćom k. Dr. Pfula, kotrehož słownik je so tež lětsa dale čišćaĉ ale hišće njedokončič, běchu po tajkim 13 knje-

zojo za M. S. z pjerom džělali. Za wzajomosć z druhimi towařstwami bě so sekretar po możnosći starał. Wyše hižom z nami zjenočenych towařstwow smy do zwjazka stupili z dwěmaj pólskimaj, kiž stej redakcia Biblioteki Warszawskej, kotraž je hižom cyły lětnik ‚Biblioteki‘ 1862 připošla, a komitet zakłada hr. Ossolińskich we Lwowie, kotryž je 34 zwjazkow knihow darił. Ličba sobustawow je na 132 postupiła, štož je přeco hišće jara mało, hdyž pohladujemy na syłu zdžělanych a zamožitych Serbow, kotrychž wšitkich přistup dyrbi so tola přeć. Lětsa su dwanaćo přistupili, mjenujcy kk.: seminarist Bjarnat z Budyšina, wyšši hajnik Felfel z Běheho Khołmca, redaktor Chociszewski z Chełmna w Pruskej, student bohosłowstwa Jakub z Lipska, kubleř Khěžnik z Budyšina, professor Łamanskij z Pětrohroda, farař Malinowski z Komornikow pod Poznáním, kubleř Matijca w Lubušu, gymnasiast Mättig z Budyšina, wučer Mrózak z Wulkich Zdžar, statny radzićel Papłoński z Warszawy, wučer Wagner z Dittelsdorfa. Wumrjeli běchu: kaplan Jacsławk, farař Thiema a farař Wařko. Dotal powjesće z rozprawy sekretarja. Na to rozpraji k. pokładnik Jakub, zo je w zańdženym léće 461 tol. 21 nsl. 8 np. dokhodow a 390 tol. 12 nsl. wudawkow było, a zo z přiličenjom zbytka cyłe zamoženje M. S. jenož 442 tol. 9 nsl. 3 np. w pjenjezach wučinja. Při tym bu k. Jakubej ‚sława‘ wunjese na jeho prócowanje. Knihownik k. Fiedleř poda rozprawu wo knihowni a wozjewi, zo je knihownja wo 276 čisłow přirostła. Městno za nju je přemałe, wosebity dom za zběrki M. S. bywa z kóždym lětom potrjebniši!! Tež běchu so někotre žadne serbske knihi za M. S. kupiłe přez starosć k. fararja Jenča, ke kotremuž koncej k. Jakub 5 tol. dari a tež někotři druzy něšto připoložichu. Dale dawachu předsydojo abo pismawjedžerjo wšěch wotrjadow (ryčespytneho, starožitnostneho, přirodospytneho a belletristiskeho) rozprawy wo swojich posedženjach a džělach. Dokhowař starožitninow k. Wjela mjenowaše wažniše dary tych samych. Z tym bě džeński porjad wučerpany hać na namjety. Tu namjetowaše so najprjedy wot wubjerka, zo by so, dokelž je spisař protyki zasy zwólniwy k spisanju teje sameje na lěto 1864, přichodnje 4000 exemplarow čišćało, štož bu přijate. Knjez farař Wjelan žada wudaće němskeho słowneho pokazarja k serbskoněmskemu słownikej; tola k. Dr. Pful čini hižom přihoty k wudaću němskoserbskeho słownika, hdyž jeno by M. S. pjenjezy k temu měła. Duž namjetuje k. Wjelan džakownu ‚sławu‘ k. Dr. Pfulaj jako spisaćelej słownika. Nětko přepoda sekretar jemu z Prahi připošlany rukopisny přeložk ‚Babički‘ (Wowki) wot Boženy Němcoweje, kotryž so wubjerkej k rozsudženju zawostaja. Knjez farař Imiš staji namjet, zo by so ratařski wotrjad při M. S. (snadž k wudawanju ratařskich nowinow) založil a zo by wubjerk to do wuradženja wzać a z předsydstwom ratařskich towařstwow atd. jednać chcył. To namaka wosebite podpjeranje, dokelž móže z tym Maćicy a Serbowstwu jara poslužene być, kaž

tež serbskemu ratařstwu! Duž do přédka! Dale so přeje wudaće spisa wo Napoleonu I. a k zhotowjenju teho sameho wupraji so k. wučer Pohonc zwólniwy. Dokhowař starožitninow žada, zo by pjenjownja k. wučerjej Kralej z Radworja k zřadowanju přepodata byla. Sekretar namjetuje nowe wudaće statistiki serbskich Hornich Łužic, prosy k. fararja Jenča wo přewzaće redigowanja, a po dlěšim rozryčowanju wo tym je po woli wšitkich, zo chcył k. Jenč z pomocu k. Bróski z Křišowa a k. Dučmana z Radworja nowy wobšěrniši spis podobneho wopřijeća spisać. Knjez wučer Bartko z Nosacíc žada, zo bychu so wudate spisy M. S. zasy kaž prjedy wobšěrnišo w Serb. Now. wozjewjale, a k. Smoleř chce tajke recensie pisać abo wot druhich spisane přijimać. Knjez farař Imiš powje, zo je hustospominana rukopisna serbskoněmska čitanka nětko k dorozsudženju pola k. fararja Wanaka a zo chce ju krajska direkcija skónčnje wudać, štož ma k. Imiš zhromadžiznje zjewić. Na to spomina k. Wjelan na potrjebnosć serbskich předpiskow abo předpisowankow (Vorschriften), wosebje w pruskich šulach, hdžež je nětko tež wučenje serbskeho pisanja poručene, a k temu zdžěli wjesołu powjesć, zo tajke k lithografowanju přihotuje a serbske přisłowa na nich naložuje. Na woprašnje, jeli M. S. k temu pjenjezy da, chcedza přitomni radši wudaće tychle předpisowankow k. Wjelanej wostajić, a wunjese jemu džakownu „slawu“, kotruž wón w najwjetšej měrje zasłuži. Z tym bu zhromadžizna po štyrihodžinskim traću ze slawu, předsyde a wubjerkej přiwołanej, skónčena. — Horjeka spomnjeny skladnostny spěw ma so takle:

Čorne mroki narod serbski přikrywachu,
Nježbožowne mrěješe wšo wótčinstwo;
W nocy čezkoh' horja twjerde spanje spachu
Slawnoh' slawjanskeho roda synojo;
Zrudny kónc so serbskom' ludej bližeše,
Wutroba wšu nadžej hižom spušeše.

Tola hlaj, tu purpurojte ranje swita,
Čmowej nocy šlewjer čemny roztorhnje;
Jasne slóncó z Boha zeskhadžane wita
Narodnosće hona serbsko-łužiske;
Lipu serbsku mlódnú drastu wobleka
Wotcućaca zahorjenosć wótčinska.

Štó je do wutrowow tajku lubosć plodzil?
Štó je serbski narod budzil k žiwjenju?
Štó je serbskich synow k horliwosći wodzil
Za ryč, slawny narod a za wótčinu? —
Ty sy z procha zběhał narod serbowski,
Zo so nětko w mlódněj krasy zcleni.

Zo by dale Serbow stadlo k pastwje wodzil,
Džělał njesprócenje za narod swój,
Njejsy počesćace slawne město rodzil,
Spěwaš: „Bjez Serbami statok mój!“
Serbam swojoh' ducha mocy poswječeš,
Z pjerom slawu serbskoh' mjena rozšěrješ.

Twoje zaslužby wo serbski narod znaja,
Slawny mužo, serbskoh' kraja synojo;
Tebje Serbjo jako swojoh' lubo maja,
Rjeknu: Džak a slawa Či, naš Smolerjo!
Twoje slawne mjeno, džělo wótčinske
W Serbach stajnje w žohnowanju wostanje!

* Wječor po hłownej zhromadžiznje bě swjedžeńska wječer k česci k. Smolerja, při kotrejž bě přez 30 Serbow přitomnych z Mačicy, Bjesady a Lumira. Bě to radostna wječer, wosebje wožiwjena přez ryče, kotrež so tam dzeržachu. Naš česceny k. předsyda M. S. a Bjesady poča ze „slawu“ temu, kotrehož dla běchmy so zhroma-

džili — Smolerjej. Druha slawa wot k. Wjelana płáceše slawnemu čěskemu Słowjanej Dr. Purkyni we Prazy, jako wubudžerjej Słowjanstwa we Wrótsławju. Potom dostaštaj horliwje podpjeranu slawu čescenaj nowaj sobustawaj M. S.: hrabja Tołstoj a wječh Gagarin. Hrabja Tołstoj wotmołwi ze slawu na rozkčěwanje a zbože serbowstwa. Na to buchu po krótkich přestawkach ze slawami počesěni kk. Seilef, Rychtaf, M. Buk, Dr. Pful, J. Buk, Imiš, Hórnik, Fiedleř, Wjela, Jakub, Flanderka, Bergan atd. Hdyž bě so spěwač započalo, postany tež k. hrabja Tołstoj a improvisowaše spěw na Serbow a k. Smolerja, kotremuž so harmoniske ‚slawa‘ při kóždym rjadku wospjetowaše. Zaslůžena slawa dosta so za to ruskemu pěsnjerjej, na kotruž k. hrabja zasy ruski wotmołwi. Do połnocy wosta wjesole towafstwo w hromadze a wza rjane spomnjenje sobu domoj. Slawa Smolerjej!

* Štwórtk po jutrach měješe ryčespytny wotrjad M. S. poseđenje, na kotrymž so wyše porjadnych sobustawow (štož su kk. Dr. Pful jako předsyda, J. Buk, Hórnik, Seilef a Smolef) tež hosćo wobdžělichu, mjenujcy k. Bergan, k. Imiš, k. Wjelan, k. hrabja Tołstoj a k. wječh Gagarin. Najwažniša naležnosć běchu jednanja dla popšěšenja słownikoweho čišća, a wupraji so nadžija, zo budže słownik k jutram 1864 dočišćany. Wyše teho wuradžowachu so z dobow wšelake wurazy za němskoserbski słownik. Na to rozpominaše k. farař Wjelan někotre wotwodžowanki. Skónčnje spomni k. Seilef na njepríhodne, na nje myslenju wotpočowace ‚wordować‘, kotrež drje so wjacy njepiše, ale tola často slyši.

* Wopriječe noweho zešiwka (26. cyłeho běha) Časopisa M. S. je: Rohowin Štyrirohač. Wjeselohra, z čěskeho přeložil J. Čěsla. Biskop Thietmar Merseburgski jako słowjanski ryčespytnik wot J. E. Smolerja. Dr. Jan Mahr a jeho wotkazanje wot M. Hórnik. Jan Michał Budař (pokračowanje) wot H. F. Wjele. Wosmy dzesatk basnjow (połojca) wot H. Seilerja. Zemine wutwory wot M. Rostoka. Delnjołužiske substantiva pluralia tantum wot Kř. W. Broniša. Delnjołužiske substantiva deminutiva atd. wot Kř. W. Broniša. Wo ‚ó‘ w delnjoserbsčínje wot M. Hórnik. Zapis knihow. Přinoški mačičnych sobustawow atd.

* Katholske serbske pismowstwo bu wo nowy spis wobohaćene. Kooperator P. Ludwik Angermann w Róženće je spisał a wudał wobšěrne (220 stron w 8.) rozwučace knihi pod napismom: Katholik a joho cyrkej. Štóž wě, z kelko wobćežnosćemi a woporami tež we pjenjezach je dotal wudaće serbskich spisow zjenoćene, njemóže tutemu knjezej připoznać wotrjec. Spisař je rodzeny Němc z Čěskeje, ale je w studentskich lětach hižom čěsku a w Róženće ze swojej njewustawacej pilnosću našu serbsku ryč nawuknył. Slawa jemu za wšitke jeho prócowanje a woprowanje!

* Serbske Nowiny powjedachu w č. 14, zo je tola hišće sudnistwo ze serbskimi připokazanymi, w kotrymž žadyn serbski toľmačef njeje. —

* Jutrowny program budyskeho gymnasia dawa tež rozprawu ‚Wendischer Unterricht‘, kotryž tam jedyn k. diakon dawa. Ale bohužel widźimy, zo je tam jenož jenička hodžina za kóžde dweju wotdželenjow. To je přemalo. Serbskich gymnasiastow je tam w tu khwilu wjacy dyžli hewak.

Słowjanski rozhlad.

W Brnje wumrje 29. měrca po dlěšej khorosći Pětr ryčér Chlumecký, město-džeržičelski radzičel a zaposlanc, wo historiu wosebje Morawy wjelezaslužbny. — Dom. Ryšavý je šulska knihu wo měristwje a rysowanju wudał. — ‚Jih‘, zberka historiskoromantiskich wobrazow wot Prok. Chocholouška, je k 12. zešiwkej postupil. — Wukhadźaca ‚bibliotéka klasikův‘, t. r. přeložkow z grichiskeje a lačanskeje literatury, budže 166 zešiwkow po 5 listnach wobsahować. — Pola Lipsa w Prahy wukhadźa nowy česki atlas. — ‚Pravda‘ rěka nowy politiski a kritiski časopis, kiž budže w zešiwkach měsačnje dwójcy wukhadžeć. — K. Janský je wučobnu knihu ‚Soustavný přehled ssavců (cycakow)‘ wobstarał. — Noweho wudaća českich narodnych pěsni wot Erbeny bu pjaty zešiwk wozjewjeny. — Znaty komponist Lud. Procházka je někotre dwójspěwy za mužske abo žónske hlosy skomponował. — Město ‚Brejli‘ započnje B. Moser nowy politikohumoristiski časopis pod mjenom ‚Šotek‘ wudawać. — Pražska wumjeńska bjesada za krasnu literaturu založuje dramatisku šulu, w kotrejž dyrbja so mlode talenty za džiwadlo přihotować. — Znaty spisowař J. Malý je spisał a spočał wudawać: Dějepis (historia) národu českého pro čtenáře každého. — Professor Šembera je tež jara wužitny spis wobstarał: Základní zákonové státní kralovství Českého.

Pólski spisowař Józef Lompa, zaslužbny budžeř narodnosće w pruskej Šlezyskej, je 29. měrca wumrjel w starobje nimale 70 lět. — Po njeboh Joachimje Lelewelu buchu někotre zawostajene džěła wozjewjene. — We Warsawje je nowy wudawk bajkow a powjedańčkow Ign. Krasickeho wušoł, tehornuja wubrane poesie Jana Kochanowskeho. — Hrabja M. Tyszkiewicz a J. Wilczyński wudawataj w Parizu ‚Dziennik podróży po Egipcie i Nubii‘. — We Lwowje je redakcia Krzykacza ‚Noworocznik humorystyczno-satyryczny‘ poskičila. — Wubjerne tyždeńske nowiny ‚Gwiazdka Cieszyńska‘ w Cieszynie (Teschen) su z nowym štwórtlětom tež za politiku a maja nětk napismo: G. C. Pismo poświęcone wiadomościom politycznym, nauce, przemysłowi i zabawie. — W Krakowje pola Wildta počnje wukhadžeć illustrowany měsačnik ‚Skarbczyk domowy‘.

Ze serbokhorwatskeje literatury njejsmy žane nowe płody w poslednim času ani wozjewjene widželi. Před nami leži jenož baseň: Odziv protopop Nedjelku ili glas Slavenolubca od Carevića M.

Bolharjo, kotřiž — nětko přez 6 mil. sylni — hižom 400 lět w turkowskich a druhich putach stonaja, wocućeja tež bóle a bóle za literaturu. W starobolhařskej ryči je, kaž je znate, wjele knihow pisanych. Nowobolhařska literatura pak je hišće słaba. Je temu něhdže 35 lět, zo so w nowej bolhařčinje spisy, najbóle historiske, filologiske a filosofiske, pisaja. Nětko maja hižom wšitke trěbne šulske knihi (předy spomnjeneho časa dyrbješe wšo grichiske być) a mnohe wubjerne spisy za lud. Narodne šule, před 25 lětami po wasnju nižšich gymnasiow a měščanskich wučerjnjow založene, su skoro po cylej Bolhařskej; na kraju džerža sej wsy ze 50 domami hižom wučerja. Nětko maja 9 časopisow: 4 politiske, 2 belletristiskaj, 2 nawukownaj a 1 žiwnostniski. Su to: Dunawski lebed (Dunajski kołp), w Bělohrodže wot sławneho narodowca G. S. Rakowskeho (wón ma tež našeho ‚Lužičana‘) wudawany. Blgarie w Carjohrodže wot Cankowa. Carigradski wěstnik pod Alexandrom Exarchom. Sowětnik (rada) pod redakciju Dr. Stojeně Čomakowa. Luboslowno spisanie (wukhadžeše w Smyrnje). Blgarskiě knižici wot Stojanowa w Carjohrodže. Bratski trudec (prócowanje) w Moskwje, wudawany wot bolhařskich studentow. Blgarská pčela w Brajlowje w Rumunskej pod redakciju Wakiłidowa. Žurnal za trgowia atd. we Filipopoli pod redakciju Dr. J. Bogorowa. Z časami je tež časopis w Odessy a Parizu wukhadźał.

Rjedzeŕ a porjedzeŕ.

I. W najnowišich spisach widžimy hišće husto wopačnosť we tworjenju futura (přichodneho časa) serbskich słowjesow. To dyrbjalo skoro přestać, čím skerje, hdyž je tola naš k. Smoleŕ w Časopisu hižom dosć praktiske prawidlo dał tež za njedowučenyh w ryčnicy. Přir. Časopis M. S. létnik 1859, str. 13. Tuto prawidlo rěka: Wzmi imperfectum kajkehožkuliž słowjesa a pohladaj, hač so jeho druha wosoba na sylbu ,*-še'* wukónča, abo hač tuta sylba při formacii drugeje wosoby pobrachuje. Stawa-li so přeniše, dha so futurum tajkeho słowjesa z přiwzaćom pomocneho słowjesa budu twori, n. př. imp. ja džěłach, ty džěłاشة (iđ arbeitete, du arbeitetest), futurum: budu džěłać; pasech, paseše (iđ hütete, du hütetest), futurum: budu pasć; ležech, ležeše (iđ lag, du lagst), futurum: budu ležeć; kupowach, a padach, padaše (iđ fiel, du fielst), futurum: budu padać; dawach, dawaše (iđ gab, du gabst), fut.: budu dawać. Stawa-li pak so posleńše, mjenujcy, zo druha wosoba imperfecta wukónčenje ,*-še'* nima, dha ma futurum tajkeho słowjesa wobličo přitomosće a so bjez pomocneho słowjesa budu twori, n. př. ja nadžěłach, ty nadžěłata (iđ fertigte, du fertigtest), fut.: nadžěłam, iđ werde fertigen; ja přepasech, ty přepase (iđ überfah, du überfahst), fut.: přepasu, iđ werde überfahen; ja so lehnych, ty so lěhny (iđ legte mich, du legtest dich), fut.: so lehnu, iđ werde mich legen; ja nakupowach, ty nakupowa (iđ kaufte ein, du kauftest ein), fut.: nakupuju, iđ werde einkaufen; ja rozdawach, ty rozdawa (iđ vertheilte, du vertheiltest), fut.: rozdawam; ja kupich, ty kupi, fut.: kupju. — Hdyž teho dla při naloženju žaneho serbskeho słowjesa wěš, zo so druha wosoba imperfecta ze sylbu ,*-še'* wukónča, dha wěš tež z dobom, zo maš futurum tajkeho słowjesa z přiwzaćom pomocneho verba budu tworić; hdyž pak wěš, zo so druha wosoba imperfecta bjez sylby ,*-še'* twori, dha wěš tež hnydom, zo maš tež futurum tajkeho verba bjez pomocneho verba budu tworić. To trjechi kóždy raz. — Tak daloko k. Smoleŕ.

Přidam někotre příklady. Wot ,poručić' je ,poruču' hižom futurum we formje přitomosće; dokelž rěka: poručich, poručí (bjez -še). Hdyž chceš praesens měć, je to ,poručam' wot ,poručěć'; dokelž rěka: poručach, poručěše (ze -še); wot toho a při tym hakle tež móžeš prajić: budu poručěć. ,Stupju' je futurum, dokelž: stupich, stupi; ale: budu stupać, dokelž: stupach, stupaše. Runje tak ,staju' wot stajić, ale ,budu stajeć' wot stajeć; přetož přenje ma: stajich, staji, druge pak: stajach, staješe. Pokazam je futurum, přetož rěka: pokazach, pokaza; ale pokazuju je praesens, dokelž: pokazowach, pokazowaše. Wopokazam je futurum, wopokazuju je praesens; duž móžu prajić: budu wopokazować. Přehusto po němskim trjebane ,namakam, wobsedzu' su po prawym hižom futura; přeložujmy tola lěpje němske ,finden, befinden (husto ,być'), befragen' (husto ,słušeć') atd.

LUŽIČAN.

ČASOPIS ZA ZABAWU A POWUČENJE.

Polletnje
7½ nsl.

Redaktor: *Michał Hórník*
Wudawar': *J. E. Smoler'*
w *Budyšinje.*

Cyloletnje
15 nsl.

Č. 5.

Meja.

1863.

Nad Kamjencom.

Spěwy zrudne zaklinčachu,
Spěwy poľne žalosće;
Hory, doľy rozlěhachu
Wothłós po wšej krajinjje.

Knježna pod jědlu tam steji,
Porsty truny hibaja;
Kajki spěw to w rjanej meji
Jeje lyra přewodža?

„Čahnu po Łužicy drohej
Wutroby wšě zwjeselam,
Po wóćinje lubej swojej
Meju serbsku zaspěwam.

Stari w khlódku posłuchaja
Serbskim zynkam wjesoľym,
Reju wjerćo młodzi maja
Pod wjeřškom tym zelenym.

A je wjesoľosć a radosć
Po wšim kraju serbowski,
Dopjelnjena wša je žadosć
Z přikhadom nětk nalětnim.

Witaja mje wudebjenu
Z wěncem rjanym różowym,
A ja pyšu róžu jenu
Z wjeřškom mejskim zelenym.

Woćichnu pak spěwy moje
Tu, hdžež maćer njeznaja,
Hdžež so serbske zynki drohe
Zhubichu wšě ze kraja.

Nihdy ja jim rjanu meju
Njemóžu wjac zaspěwać,
Nihdy serbsku njecham reju
Synam, džowkam cuzym dać!

Kamjenc, předrohe mi sydło,
Wopušću nětk nawěčnje;
Kamjenco, ach cuze bydło,
Bož'mje, budž mi Bože mje! —

Čicho wšudže — slóncó hasny!
Haj a pola drěmaja.
Słyš! na lyrje truna prasny,
Spěw a zynki womjelća.

Zarudžena knježna čehnje
Wot Kamjenca njeswěrnoh',
Z meju serbskej Kamjenc ženje
Njewita wjac nalěćo.

Cuze wašnjaja nětk tam knježa
Cuze zynki zaklinča;
Twjerde murje w próše leža,
W rowje slawa Kamjenca.

Borančanski.

Synowska lubosć. (Skónčjenje.)

II.

Po někotrych dnjach, hdyž slóncó poslednje pruhi na zemju
sćeľeše, čěrješe po drozy k znatej nam wotpalenej wjescy na pě-

natym konju jězdnik. Z njeměrných jeho pohibowanjow běše lohko spóznać, zo je jemu kóžda khwilka droha; — čěri, štož jemu mocy dowola, zo zemja rži pod kopytami konjowymi. — Hižom je we wjesjcy; při wohladanju rozpadankow zastróži so cyły, a hladaše k dworej, kotrehož počojca bě do zakładow wotpalena.

„Jězus, Marija!“ — zawoła — „a tež tudy su Tatarjo hižom byli. ... Wboha moja maći!“ ... a zawodźewši woči z ruku zažalosća z hłosom.

Khwataše k mogile, při kotrejž někotři wjesnjenjo row ryjachu zabitemu stražnikkej. Běchu to jeho poddani, kotřiž běchu so ze swojeho skhowa wrócili. Ze zrudobu praješe jedyn z nich: „Młody knježe! naš luby knježe! přepozdže sy přišoť, přetož wulke njezbožo je nas trjehiło: nadpadže nas strašna črjóda Tatarow, jako Bože khostanje; wjes wurubichu a spalichu. Ludžo rozčěkachu pak do lěsow, hdžež so hišće khowaja po možnosći, pak buchu skóncowani; ale najwjetše njezbožo je, zo su Tatarjo našu lubowanu knjeni, twoju mać, kotraž so wukhować njemóžeše, zajeli a sobu wotwjezli.“

Při tak strašnej powjesći wudobu so křik zadwělowanja z wutrobnu Khrystofa Strzemeskeho. Wón, kiž wjedžeše swoju wutrobu wustajeć lebijam a kłokam Tatarow a khrobile khwataše do najstrašnišeje bitwy, podleža po tajkej bolosciwej powjesći tajkemu woslabjenju, jako bychu jemu tysacy mječow na dobo do wutroby kłoťe. Začučće lubosće k maćeri předoby w nim wojowanja. Wón njeńdže ani wjacj do swojeho dwora, ale wospjet syda so na konja, zo by wupytať maćer žiwu abo morwu, byrnje w kónc swěta! — Njedźiwajo, zo je sam ranjeny a wumučnjeny po dołhim jěchanju, njezhubi ani khwilku časa, ale čěri jenož za slědami Tatarow; njepraša so, što mohło jeho nadpadnyć, njedźiwa na strašnosće bjez barbarami, khwata, zo by swoju maćer wumožil z hrózbneho wotročstwa.

III.

Po dołhim a wobćežnym pućowanju, na konju a pěši wotbyty, wuprócowany a nanajbóle wumučnjeny, přińdže skónčnje do sydla tatarskeho knježerja. Njewopisujemy wšitke přihody a zadžewki, kotrež zhoni, powjemy jenož, zo je na posledku to swoje dospěť a khrobile před tatarskim chanom stejo zawołať: „Wzmiće mi žiwjenje, ale pušće moju mać!“ —

Lakomne tatarske knježerstwo zwoli po dołhim jednanju do wukupjenja a wudaća maćerje, ale za telko puntow złota, kelkož mać waži. Čućiwy syn bě z tym wuměńjenjom přez jene a womlódnnjeni přez tajke slubjenje dowolichu jemu Tatarojo, zo móžeše so ze swojej maćerju widžeć a při njej być. — Ze sylzami we wočomaj přestupi proh mazaného jastwa, a cyle bjez sebje poklakny ze žalosćenjom při hubjenym hižom hnijacym pósłanju, na kotrymž stara woslabjena a mrějaca žónska ležeše. Při wohladanju lubowaneho syna wotewřištaj so jeje woči, a ert spěwaše Najwyššemu čichu modlitwu džakowanja. —

Radosé wobeju bě njesměrna. Mjez tym pak minychu so ty-djenje, a w postajenju njezbožowneju so ničo njezměni. Tatarojo počachu njesćeřpni býć. Strzemski, jako zmužity wojowar znaty zaslužbnym wjedźicerjam swojeho kraja: Tarnowskemu, Zamojskemu, Sanguszcy, Sapiezy, pisaše k nim listy z cyłej dowěru, podawajo jim swoju wjes a swoje cyłe žiwjenje byrnje k najnižšej službje, a prošo jich, zo bychu jemu pomhali k wukupjenju maćerje z čěžkeho wotročstwa tatarskeho, ze zloženjom přinoška 180,000 pólskich złótych.

Čile wojowarjo, kaž běchu zmužiči, tak mějachu tež sobuželnosć we wutrobje; duž wobzamknychu jeho a mać z wotročstwa wumóc, pósławši jemu 200,000 p. zł. Hdyž syn maćeri powje tule wulkomyšnosć, zapadže wboha staruška z radosće nad njewočakowanym zbožom wróćenja do swojeje wjeski, k swojemu ludu, do čim čězšeje khorosće, kotraž jeje smjerć přispěši. Z wuprócowanjom pozběhny so hišće, a položiwši rucy na skhilenu hłowu swojeho syna wušępta z čichim mrějacy m hłosom poslednje žohnowanje a po khwili woteda Bohu swoju dušu.

Tatarojo, widźicy w tym zhubjenje wočakowaneho dobytku, chychu bórzy morwe čěło pohrjebać. Ale syn prošeše jich, zo bychu jemu byrnje morwe čěło maćerje zasy dali. Tola lakomnicy wotmolwichu jemu: ‚Damy čí čěło maćerje, ale za tu samu wukup, kajkuž smy za žiwu žadali.‘ Khrystof da Tatarom swój pokład, a čí zebrawši złoto pušćichu jeho z maćerju. Strzemski poklakny před tutej najdrožšej swojeje wutroby, wokoši čěło, wobleče je starosćiwje, a wzawši je na swoje ramjenja přisahaše je přinjesé do ródneho města.

Štož wobzamkny, to dopjelni. Ze wsy do wsy ducy přez tatarski kraj ze swojej drohej čězu, njemějo ani jeneho kroša k posylnjenju mocow, přetož tak běchu jeho Tatarojo wurubili, dyrbjěše wo jałmožnu prosyc. Ale synowska lubosć nadeńdže samo srjedź dziwjeho luda počesćenje. Nadeńdzechu so žony, kotrež čujachu to wulke poswjećenje Strzemskeho; duž dawachu jemu tak šćedriwu jałmožnu, zo bě hižom po puću někotrych milow telko naprosyl, zo móžeše sej wozyčk kupić, a položiwši na njón powostanki swojeje maćerje čehnješe jón ze swojimaj rukomaj hač do sameje Pólskeje. Tatarske žónske pak pokazuju jeho svojim džěćom prajachu: ‚To je česćomny Polak a dobry syn! Njezabudźće na njeho!‘

Po wjele a wjele wobčežnosćach, čěrpjenjach a zadžěwkach dóńdže do swojeje wótčiny, hđež při khwalenju zhromadženeje mnohosće ludu maćerne čěło pohrjeba w swójbny m rowje. —

Zasydliwši so zasy w swojej ródnej wjescy měješe so z cyłej mocu k džělu, zo by wotdžělał a zaplaćil dołh swojim nadobnym krajanam, kotřiž běchu jemu ruku podali. A dopjelni to: wotplaći džěl swojeho dołha w žiwjenju, a po smjerći wotkaza k temu swoju wjes. Tak přežiwiwši nimale cyły lětstotk, bu skónčnje žarowany wot wšitkich do rōwa položeny pódla swojeje maćerje, zawostajiwši

po sebi njewuhasne dopomnjenje jako zmužity wojowař we wójnje z Tatarámi, jako dobry zemjan w kraju, luby knjez za poddanow, a jako syn najlěpšich počinkow. M. H.

Sigwaldowa lesé.

Z wjesolej wutrobu překhodžujemy so na šěrych polach starodawnosće a zběramy kwětki, kotrež tu a tam w pokornej pyše kěčja. A njedyrbjeli my Serbja, kotrychž minylosé so z wulkej émowotu kryje, z čím wjetšej starosću za pomnikami hladać, kiž nam wo našich wótcach abo wo našich najbližšich přecelach, sewjernih nětko wumrjetých Słowjanach powjedaju? Wo lužiskich Serbach je so drje w starych časach mało pisało, čím wjacy pak wě so wo Serbach při baltiskim morju. Tak je so w islandskich spisach (de piratis Jomensibus) sóchowacy podawk zakhował, kiž nam klinči jako zabyta bajka.

Kónc dżesateho lěstotka knježeče na kupje Wolinje a na krajinach blizko morja ležacych serbski kral Borislaw (Burizlawus). Jeho kralowanje běše měrne a hewak samostatne, jenož zo wot dawna Danam małe dawki dawaše, zo njebychu jeho kraj hubili a wurubjowali. Teho časa bě Dan Palnatok jara mócny namórski rubježnik a to z tajkim zbožom, zo sebi cyłu Jendželsku poděisny, Skotsku a Irsku wurubi. Tón čehnješe nětko na sewjernih Serbow. Dokelž Borislaw jeho sylny a nahły nadpad zadžěwać njemóžeše, přiwoła jeho k sebi, zo by so z nim wurunał a spřecelił. To so tež sta, a Palnatok dósta na slubjenje, zo chce Borislawowe kralstwo zakitać, jenu krajinu, zo by tam jako kralowski bohot knježił. A Palnatok natwari tam jara twjerde hrodzišćo a město, kotrež Wolin abo Jomsburg mjenowaše. Kak sławne je tele město něhdy było, spóznajemy z toho, zo so z tuteho města cyłe baltiske morjo a cyła Jendželska wobknježowaše.

Palnatok wosta hać do smjerće dobry přecel Borislawowy. Po poslednej woli rozdžělichu so jeho wobsedženstwa do třoch kruchow a Sigwald, přecel danskeho krala, dósta město Wolin.

Kral Borislaw pak njeměješe žaneho syna, ale tři džowki. Njeserbske jich mjena su nam stawizny zakhowale: najstarša rěkaše Astrida a bě jara wulkeje rjanosće a wuwolaneje mudrosće, druha bě Gunnilda a najmlódša Geira, z wosobnym Danom, Olavom Tryggviom, woženjena.

Jedneho dnja wotjědže Sigwald na konju ze swojeho města a přijecha k hrodu Borislawa. Tón přija jeho jara luboznje, a hdyž so rozryčowaštaj, wobčežowaše so Sigwald na svojich ludži a praješe: ‚O kralo, čězko je nad njeposlušnymi knježeć, a duž sebi žadam, pušć mje z tego města, abo chceš-li zo bych wostał, dha daj mi twuju najstaršu džowku za mandželsku.‘ Na to kral: ‚Ja běch wěčnje teje mysle, zo swoju džowku tajkemu mužej wudam, kaž sy

ty; ale bjez wole mojeje dżowki tola ničo njeslubju.' Potom wotstupi kral a wopyta swoju dżowku Astridu, zo by jej wozjewił Sigwaldowe žadanje. Wón jej rjekny: ‚Džensa je k nam žadny hósé, Sigwald z Wolina, přijěł a žada twoju ruku. Zwoliš do toho? Mi zaleži jara wjele na Sigwaldže a jeho ludžoch, přetož su statni zakitarjo mojeho kraja a njerady bych widzał, hdy bychu mje wopušćeli.' Rjana Astrida, kotraž svojego nana nic mjenje hač serbski lud a kraj lubowaše, wotmołwi: ‚Ja ći, luby nano, bjez tajenja praju, zo ja Sigwalda měč nječam. Tola zo njeby do čista wotpokazany domoj jěł, praj jemu, zo mje potom hakle za žonu dóstanje, hdyž je nas Serbow wot dawka, kotryž Danam plaćimy, woswobodził a danskeho krala sem přiwjedł.' Tak džeše wona. Borislaw pak pokhwali dżowcynu mudrosć a wupowjeda Sigwaldej, što bě Astrida prajiła. Sigwald slubi, zo to dopjelni, a wróći so do Wolina.

Sigwald běše mudra hłójčka a měješe hnydom svoje zaměry hotowe. W nalěcu tego lěta wujědze z třomi lódzemi a 360 mužemi z wolinskeho přistawa. Wón přiwjěstowa ke kupje Selandu, hdžež kral Swein ze 720 mužemi hosćinowaše. Sigwald poručí, zo bychu lódze k brjohu přirazyli a kótwiccy wučísli. Potom wupósła dwacyći swěrných muži ku kralej Sweinej a da jemu prajić, zo chce jemu wažnu wěc wuznać. ‚Prajće jemu, zo sym na smjerc khory a zo wot tego wopyta jeho přichodnosć a žiwjenje wotwisuje.' Kral to zhoniwši khwataše hnydom ze svojimi ludžimi k morju, zo by Sigwalda wopytał. Tón pak widžo, zo so kral přibližuje, poda so do poslednjeje lódze a lehny so do loža, kaž by wot najhóršeje khorosće krjuzdeny był. Wyšším na lódzach přikaza: ‚Njepušćece nikoho wjacy dyžli našich ludži a krala na lódze a kedžbujće pěknje na wšitko, štož wam poruču.' A dołho njetraješe a přińdže kral Swein ze svojimi ludžimi. Kral wostaji swój přewod na brjozy, sam pak stupi na přenju lódz so prašejo, hdže dha Sigwald leži. Słyšo, zo w najposlednjeje lódzi, džeše tam. Tu wopraša kral wajakow: ‚Móže waš knjez hišće ryčec?' Woni prajachu: ‚Móže drje, ale dyrbi k temu wšitke mocy zebrać.' Tam přišedši, hdžež Sigwald ležeše, skhili so k njemu a so wopraša, hač jeho słowa rozemi a što to je, štož ma jemu prajić. ‚Knježe, džeše Sigwald, skhil so hišće kusk bliže ke mni, zo moje słowa lěpje słyšiš, přetož ze slabym hłosom ryču.' Ale jako to kral sćini, wobprimny a přičišća jeho Sigwald z tajkej mocu k sebi, zo so kral ani njerypny. Sigwald zawoła: ‚Wotjědźce, wotjědźce!' a hnydom wotrazychu lódze wot brjoha a płowachu z dobrym wětrikom na morjo, a tamni Danojo stejachu kaž poraženi na brjozy, njewjedžo, što so stawa. Kral Swein pak praji: ‚Kajka to přerada! Sigwaldže, što dha činiš?' Sigwald wotmołwi: ‚Knježe, tebje njejsym přeradził, ale ty dyrbiš z nami raz do Wolina jěc, zo by sebi tam wšitko wobhladał. Dalše zhoniš tam. Mjez nami budžeš tu samu kralowsku česć wužiwać, kaž doma.' Tak spokoji so kral, a dołho njetraješe a běchu we

Wolinje. Wolke hosćiny swjećachu kralowu přítomnosť. Tu wozjewi jemu Sigwald, z kajkeje přičiny je jeho sem přiwděl. ‚Kral Borislaw ma jara rjanu džowku, kotrejež zajimawe wašnjo sam zeznach; a dokelž myslach, zo jeje nchtó hódniši njeje jako ty, sym po tebe přijěl.‘ Kral Danski woprašá so: ‚A kak so wona mjenuje?‘ ‚Gunnilda réka knježna,‘ džeše Sigwald; ‚a ja sym z Astridu, z druhej jeho džowku po slubje, kotraž je, kaž so slúša, mjenje krasna hač Gunnilda. Nětko pak, o kralo, wostań na Wolinskim hrodže, ja khwatam ku kralej Borislawej, zo bych z nim wo naju kwasu jednał.‘

Na to wotjěcha Sigwald ze 120 mužemi k Borislawej a bu wot njeho jara přecělsy přijaty. W rozmołwje z kralom praješe: ‚Juž je so wšitko stało, zo móžu so z Astridu woženíc. Kral Swein je we Wolinje. Prajtaj, što ma so z nim stać?‘ Borislaw a jeho džowka jednaštaj khwilku mjez sobu, potom pak prajištaj: ‚A kajkeho sy ty měnjenja?‘ Sigwald wotmołwi: ‚Hižom mam dobru mysličku. Najlěpje je, zo ty kralej Sweinej swoju džowku Gunnildu za žonu daš a na tajke wašnjo jeho přikhad na najrjenišo wotměniš, a to čim radšo, čím snadnišo éi potom twoje dawki spušći. Kak so to stanje, wostajtaj mi.‘ Kral Borislaw a jeho džowka Astrida běštaj z tym spokojom.

Tak wróci so Sigwald zasy domoj. Hdyž so jeho kral Swein woprašá: ‚Kak ma so z tym kwasom?‘, praješe Sigwald: ‚Ty maš wšitko w rukomaj.‘ Kral: ‚A kak to?‘ Sigwald: ‚Žadaš-li sebi Borislawowu džowku za mandželsku, dyrbiš jemu dawki spušćić. Po mojím zdaću je to tež cyle prawje: k přěnjemu dostanješ ty po Borislawowej smjerći hižom tak džěl jeho kralstwa, a k druhemu je tež za tebe wjetša česć, hdyž je twój přichodny nan njewotwisny; přetož mjenje wažni su kralojo, kiž dawki dawaju, jako kiž nic.‘ A dokelž Sigwaldej ani mudrosć ani słowa njepobrachowachu, naručá skónčnje krala. A tak buchu sewjerni Šerbjo hnydom zasy swobodni a njewotwisni. Hdyž bě so postajeny džeń přibližił, wotjědžechu wšitcy Wolinscy namórnicy na kwas přewodžuju tam krala Sweina a Sigwalda.

Na Borislawowym hrodže pak wuhotowa so tak wubjerna a wulkotny kwas, zo ludžo teho času njepomnjachu, hač bě hdy w Serbach (in Windlandia) tak wuhotowana hosćina byla. Přěni wječor sedžachu za blidom a dokelž měještej njewjesće šlewjerje na bjezwočo pušćene, njebě jeju wobličo widžeć. Jako pak běštej druhi wječor jara wjesolej, zhornyštej šlewjer a sedžeštej tam z njezakrytym wobličom. Tu hladaše kral Swein jara kedzbliwje woběmaj sotromaj do wočow, přetož nihdy hišće njebě jeju widžal, a wjedžeše jenož to wo nimaj, štož bě jemu Sigwald prajił. A tu lubješe so jemu ta lěpje, kotraž při Sigwaldu sedžeše a wón mysleše, zo je Sigwald jeho zjebał. Tola bórzy so spokoji, přetož jemu spodobaše so tež Gunnildy éiche wašnje a wjesola mysl a te slubjenje, zo po Borislawowej smjerći třěci džěl jeho kralstwa dostanje. Jako běchu

so kwasne wjesela skónčile, wotjédže kral Swein ze swojej młodej mandželskej na třoch łódžach z wjele ludźimi a drohimi wěcami do Danskeje. Tale Gunnilda narodži Sweinej mócneho Knuta, kiž wot lěta 1008—1035 sławnje nad Danami kralowaše. Tež Sigwald wróci so ze swojej rjanej a mudrej Astridu do Wolina, a wo nim so pisa, zo je Danam cylu Norsku (Norwegsku) podčisnył a nad njej jako danski bohót knježił.

M. R—a.

Njebjeski wótc a swjaty Pětr.

(Z powjescow B. Němcoweje.)

Junu, hdyž njebjeski wótc ze swjatym Pětrom we šerokim dole khodžeše, njemóžeštaj žanu hospodu nańc. Skónónje přińdžeštaj k jenemu burej, a tón jimaj přenócować dowoli, da jimaj tež wječer. Po wječeri lehny so njebjeski wótc na pęc, Pětr pak k łopačam, před pęcnej džěru, dokelž bě tam ćoplišo. — Khwaleše w duchu bura, zo je jimaj přenócować dowolił a hišće tež wječer dał, a n-džeše so tež dobreho snědanja. — Rano zahe, hdyž so switać po-činaše, stany bur a hnydom tež pućowarjow zawoła: „Stawajtaj, stawajtaj.“ — Pětr čakaše, hač njebjeski wótc stanje, a hdyž widžeše, zo so njehiba, wosta tež ležo. — Po khwili zawoła bur zasy: „Stawajtaj, hólcaj, dach wamaj wječer a hospodu, pónđzetaj tež nětko džětać“; a dokelž so Pětr zasy njehibaše, wza łopač, placny Pětra něšto króć na khribjet a woteńdže.

To Pětrej lubo njebě, a wobžarowaše, zo so njebě na pęc lehnył. Myslo, zo jeho tam bur na pokoj wostaji, prošeše njebjeskeho wótca, zo by so jemu tam lehnyć dał, a njebjeski wótc sčini to po jeho woli. Za khwilku přińdže bur zasy, a widžo Pětra hišće ležo, praji: „Nó daj Bóh zbožo, tón spi kaž mjedwjedž w zymje. A što tón na pjecy?“ přistaji pohladajo na pęc. Pětr so ani njehibny, a hdyž to bur widžeše, wza łopač a zasy jeho hódnje naplaca měnjo, zo je to tón druhi. — Hdyž pak so Pětr hišće přeco njehibaše, woteńdže bur rozmjertzany. Pětr pak to widžo, khětre stany a nječakajo na snědanje, prošeše njebjeskeho wótca, zo byštaj spěšnje z domu tu-teho hrubeho ćłowjeka wotešoj. Njebjeski wótc so jemu trochu wusmja, njepraji pak ničo, ale džěštaj dale.

Ł.

Welehrad.

Lětsa swjeći so tysačlětnje wopomnjeće teho lěta, w kotrymž słowjanskaj japoštołaj Cyrill a Method do Morawy přińdžeštaj a tak nawječornym Słowjanam ewangelium słowjanscy předować počěštaj. Přez lěstotki skhadžowachu so tam kóždolětnje tysacy pobožnych pućowarjow ze wšěch kónčinow Morawy na Welehrad (Wjelehród, wulki hr d), zo bychu so dzakowali na tymle swjatym měštnje za dobrotu słowjanskim narodam z tym wupokazanu, zo so tam wo-

zjewi slóncó pónača žiweho Boha, samostatnje wěry, wozbóznjaceho křesćanstwa. Tola tuto jubilejske lěto njeje jenož cyrkwinske, ale tež narodne; přetož křesćanstwo přinjese nam socialne přeměňjenja a zdźělanosć. Duž je zdobne, zo je hižom wubjerk we Wołomucu a Brnje zestupił, kiž chce na Welehradže a we wokolnosće na kóncu augusta tež wulki narodny swjedžeň wuwjesć, wosebje we wulkim słowjanskim koncerće wobstejacy.

Sławny něhdy Welehrad bě hłowne město wulkomorawskeho mócnarstwa, nětko pak je jenož mała wjes. Leži w krasnym dole, z třoch stronow z hórkami zawrjenym a jenož k ranju wuzko wotewrjenym, jenu hodžinu wot Wuherskeho Hradzišća, hdžež je stacia železnicy. Pućowaf, kiž z Wina do Wołomuca abo na wopak jědze, njezakomdž na mjenowanej staciji zastać a blizki w historiskim a nabožniskim nastupanju znamjenity Welehrad wopytać; wosebje pak njech so tam lětsa zamožniši Serbjo po móžnosći podadža, kaž je k temu Katholski Posoł w 1. a 4. čisle wubudžował. Sławne něhdy město Welehrad bu l. 907 wot Madžarow zapuscene. Štyriróžkne něhdže štyrcyći sahow dothe a runje tak šěroke městnišćo, kotrež je kołowokoło z hlubokej hrjebju a nasypom wobdate a hišće džens we rće ludu Hrádek (hrodžik) rěka, pokazuje so jako to městno, hdžež něhdy hród Swjatopołka, krala wulkomorawskeho mócnarstwa, pod kotrež tež naši serbscy wótočoju słušachu, steješe. Mnohe powostanki z tamneho časa, jako na př. tak mjenowany stólc kralowski, złota studnička, wosebje pak wulke šěrokodaloke pincy a sylne zakladne murje, kotrež so pod zemju hač k nětčišemu Hradzišću čahnu, pokazuju, kak daloko sahaše a so rozprěsćeraše tuto hłowne město wulkeje Morawy. Hišće spomnjenja hódniši je Welehrad w nabožniskim nastupanju, mjenujcy jako kolebka křesćanskeje wěry za Morawu, Česku a wokolne kraje, tež za serbsku Łužicu. Tudy to běše, hdžež bratraj Cyrill a Method Morawjanam evangelium we słowjanskej ryči přédować počestaj. Dotal pokazuje so na Welehradže tak mjenowana khapałka Cyrillska, stejaca na tym samym měsće, hdžež je Cyrill přenju křesćanska cyrkej natwarił, w kotrež je Bože słowo wozjewjował. Pokazuje na to jena stara lisčina, w kotrež stoji: Před klóštrom je khapałka, w kotrež staj po powjesći Cyrill a Method přenje spočatki křesćanskeje wěry rozpowjedowałoj.

A kaž za Morawu tak je tež za Čechow a lužiskich Serbow Welehrad kolebka křesćanskeje wěry. Tu to běše, hdžež bu nadobny česki wójwoda Bořiwoj, hdyž junu Swjatopołka wopyta, wot japoštołskeju mužow Cyrilla a Methoda k wěrje wobroćeny a křćeny. Štož pak staj přeni křesćanski wjerch a nadobna jeho mandželska s. Ludmiła za rozšěrjenje křesćanstwa w Čechach činiłoj, wo tym historia českeho kraja wjele powjeda. Zawěšće staj tež na sewjernih mjezach swojeho kraja, hdžež serbscy naši wótočoju bydlachu, křesćanstwo plahowałoj; přetož hdyž Serbjo tehdom z Čechami džeržachu, přetiwo zhromadnemu njepřećejej wojujo, njedyrbjeli čile tu najwjetšu

dobrotu cýleho ěłowjestwa jim wopowjedźić a sobudźělić?! Ćehodla dha němscy missionaroyo w 9. a 10. lětstotku do wokolnosće del-njeho Łobja a do Pomorskeje khwataja a njepohladaja do bóle přistupnych a bližšich krajinow milčanskich a lužiskich Serbow? Woni derje wjedźachu, zo je so njez nich hižom wot połodnja křescanska wěra přinjesła a zakorjenila. Hdy bychu Němcy w našich stronach najpřeniši missionaroyo byli, zawěsće njebudźichu němscy chronistoyo na slawu swojich krajanow, kiž w mjenje křescanstwa susodne kraje dobywachu, zapomnili. Duž je tež za nětčišich Serbow hišće Welehrad wažny. — Zo pak by Welehrad na wěčne časy česceny był, založi tam markhrabja Włodzisław Hendrich l. 1190 klóštr cisterci-skich mnichow, kotryž zakład česki kral Přemysl Otakar l. 1202 wobtwjerdzi. Přeni abt Tecelin přińdže z někotrymi bratrami z klóštra Plasow w Ćechach. — Něhduša praelatura, nětko knjejski hród, je přez wulki dwór wotdžělena wot cyrkweje a konwenta. Konwentne twarjenja su z džěla rozpadane, džěl słuži za wobydlenje duchownych, wučerja a zastojnikow. Tež bu džěl za wojeřsku khorownju a pozdžišo za — kasernu wužity. Što je so w tajkich wobstejnoscach z krasnymi malbami, kiž so nětko zasy wobnowuju, stało, móže sej kóždy myslić. Wjele drohotnych wobrazow bu rozpredatych. — Nětčiša cyrkej s. Marije do-njebjes-wzaća z dwěmaj wěžomaj bu l. 1721 wot abta Floriana Mořina dotwarjena; je twarjenje w podobje křiža 100 wulkich kroćelow dołha, najdlěša cyrkej w cýlej Morawskej. Mało cyrkwjow čini na wopytarja tak inposantny a sobu tak bolostny zacišć, jako Welehradská basilika. Wona njese stopy a powostanki swojeje něhdušeje krasnosće a dostojnosće, a wopowjeduje drje číše, ale čím móćnišo, zo so za jeje zdđerjenje a wupyšenje wot zběhnjenja klóštra njeje skoro ničo stało! Wohladanja hódny je wulki kulotwar w přčnéj cyrkwinej lódzi, kotraž lóž wot presbyteria džěli. Su we nim štyri wokna, w jeho tołstych scěnach wjedže kołwokoł khódba, z kotrejež je přez lěsycy do cyrkweje dele widjeć.

Najstarša historia Welehrada njebě hač do najnowišeho časa dosć jasnje wobswětlena. Přińdže tak daloko, zo so z wěstych stron poča wobdwělować stara slawa morawskeho Welehrada. To bu přičina nowych přepytanjow, kiž su powjesě wšitkich prjedawšich stotkow historicy wobkrućile. Wšitko pokazuje na to, zo bu pozdžiši Welehradski klóštr na wopomnjeće stareho Welehrada a sobu tam so započawšeje wěry pola morawskich Słowjanow založeny. — Štož pak historiú tego klóštra nastupa, rosćeše wot swojeho spočatka stajnje, podpjerany a wobdarjeny wot knježerjow a knjezow. Haj pisa so, zo je tam z časami 200—300 mnichow přebywało. Tola w času husitskich wójnow trjechi tež jich wosud druhich mnichow w Ćechach a na Morawje. Potom so zasy trochu zhraba, ale nje-wznjese so ženje wjacy k prjedawšej nadobnosći. Wokoło 1559 bu z nowa wobdarjeny, ale 1619 při rozšěrjenju protestantstwa tam

dyrbjachu mnichovo zasy wotcáhnýc a klóštyrské kubľa buchu pře-
date. Po bitwje na Bělej horje wrócihu so rozčėkani mnichovo
zas do klóštra, kiž pak bu w běhu třicyčilėtneje wójny z nowa za-
pusceny. Hišće wjacy zeškodži woheń l. 1681. Cyle zběhnjeny bu
l. 1784 a słuša nětko baronej Sina.

Sława Welehrada wšak njezałoža so na tutón klóštr, ale na to,
zo staj w tamnišich městnach Cyrill a Method přebywałoj. Kaž je
znate, běštaj to synaj patricia Leona w Sołunju (Thessalonich) a
wuznamjenještaj so mjez wučenými w Konstantinopolu ze swojimi
wědomnosćemi. Wosebje bě Cyrill, tehdom filosof Konstantin mje-
nowany, znajeř ryčow. Hdyž Khazararjo při Čornym morju sej kře-
scánskich wučerjow z Konstantinopolu žadachu, bu Cyrill do jich
kraja pósłany, hdžež někotre lėta zbožownje skutkowaše. Jeho starši
bratr Method, mnich na horje Olympje, přišedši wokoło l. 860 na
dwór bolhařského krala Borisa, wobroći teho k wěrje křescánskej.
Powjesě wo woběmaj bratromaj roznjese so po dalokich krajach.
Za Słowjanow pak bě tež to njeskóńcnje wažne, zo Cyrill, wuna-
makawši wokoło l. 855 wosebite pismiki, poča swjate pismo a cyrk-
winske knihi do słowjanskeje ryče přeložować, po tehdomnišej na-
ryči macedonskich Słowjanow, nětko ‚starobolhařščina‘ mjenowanej.
Powjesě wo tym, štož so pola južnych Słowjanow sta, dóndže tež
k Rosćislawej Morawskemu, kotryž so njekomdžeše, swojemu narodej
dobrotu japoštołského džěła wobstarać. Žadaše khěžora Michała
w Konstantinopolu wo słowjanskich wučerjow křescánstwa, a Michał
pósła wobeju sławneju bratrow k Morawjanam. Tak dóndžeštaj ze
swojimi wučownikami do Morawy. Słowjanski přeložk swjateho pisma
bu tu dokonjany a słowo Bože po wšěch krajach Wulkeje Morawy
luděj w jeho ryči připowjedowane. Staropannonska legenda praji,
zo je Cyrill z Methodom najprjedy psalter a ewangelia z japoštoł-
skimi skutkami a wubrane kruchi za Bože služby přeložil, a zo je
hakle po bratrowej smjerći Method sam cyłu bibliju z wuwzaćom
machabejskich knihow přetołmačil. — Duž sławi so a budže wěcnje
sławjeny Welehrad, dokelž je wot jow křescánska wěra a słowjanske
pismowstwo wokolnym Słowjanam rozšěrjowane bylo!

Tadej Kościuszko.¹

Bjezporučna čestnosć Tadeja Kościuszki, rjeka dweju swětow,
je z cyła přewinyła tu zlósc, kotraž přeco na najwyššu a najjasnišu
hwězdu svoje přislodženja mjeta; ani Demosthenes, Scipio, Seneca
a Socrates, ani Washington a Bolivar njebuchu přelutowani wot
wótrych jazykow. Ale wo Kościuszcy bě wšudže jenohłósna khwalba,
jeho zranjena čestnosć žadaše tež wot njepräcelow česc. Ruski cař
Pawoł I. wupraji so wo Kościuszcy před swojimi radźicelemi, kotřiž
jemu radžachu, zo by zajateho wjedźicerja Polakow dał jako zběžkarja

¹ Wupraj: Kosjejuško, sklonjaj: Kościuszko, Kościuszki atđ.

wotprawić, takle: ‚Hdy bych jemu dał hłowu wotrazyc, dyrbjał jemu wopomnik stajic.‘

Kościuszko narodži so w léce 1753 (po druhich 1746) w Sierkownicy. Préne wojeřske rozwućenje dosta we Francowskej. Hdyž w sewjernej Americy wójna wudyri přeciwo jendželskemu despotismu, běše z pólskim kapitanom. Chcyjo ze swojej brónju pomhać za swobodu wojowacym Sewjero-Amerikanam žadaše wo pušćenje z francowskeho wójska, a dostawši je bórzy khwataše do Bostona. Tu bu adjutant Washingtona. Pódlá Lafayetta wojowaše zmužiče we wjele bitwach a dobu sej přez swoju khrobłosć, wobšěrne wójske wědomosće a nadobny charakter w krótkim nakhilnosć znamjenitych mužow, haj Franklin jara rady z nim wobkhažše, a druzy wulcy statnikojo a rjekojó wopokazowachu jemu přistušnu česć.

Hdyž ameriska swoboda nad jendželskim despotismom dobu, wróci so Kościuszko do swojeje wótčiny a přistupi k mužam, kotřiž so prócowachu wótčinu z wotročkowskich putow wumožić. Při zřadowanju pólskeho narodneho wójska woteda jemu sejm nawjedowarstwo nad jenej brigadu.

Khroble wupraji so Kościuszko za swobodne zřadowanje stata a bjezbojostny napominaše k wójnje přeciwo přemocy cuzych wjeřchow, kotřiž běchu (wosebje pruski kral Bjedrich) sej skónčne rozdželenje Pólskeje wotmyslili. Jeho sława rosćeše přeco bóle, wosebje w létomaj 1791 a 1792. Ze 4000 mužemi pólskeje wobory postaji so wón napřećo 16,000 ruskeho rjadowego wójska pola Dubienki, a přecišća so ze swojej małej črjódu přez njepräćelske wójsko hač k hłownemu lěhwu. Hdy budžiše so Stanisław August tak wotročkowscy njepoděisnył woli Khatyrny II., njeby tak hrózbny wosud Pólsku trjechił. Ale słaby Poniatowski naboja so wulkeje přemocy a woprowaše swoju wótčinu swojeje slabosći. Tu njemóžo na hanibu swojeje wótčiny hladać, wotehdže wulki rjek z Pólskeje l. 1792 a poda so do Sakskeje bliže Lipska. We Francowskej swjećeše tehdom swoboda dobyćo přeciwo zjednocenej Europje — konwent wudžěli Kościuszczy čestne měšćanstwo francowske a powoła jeho do Francowskeje. Ale Tadej přezměrnje přewzaty ze zrudobu nad poniženjom lubeje wótčiny podžakowa so za přeprašenje. W čichej samoće zhromadži so wokoło njeho mnohosć z nim jenak zmyslenych mužow z najwosebnišich swójbow a tu wuradžowachu zhromadnje wo znowazbudženju pólskeho kralestwa, kotrež bě jenož hišće po mjenje žiwe. Hdyž car wukaz wuda, zo by pólske wójsko do ruskeho wójska zřadowane do nutřkowneje Ruskeje wotwjeđzene było, a hdyž bu kralowstwo zasy rozdžělene (1793), wudyri na dobo zběžk a Kościuszko bu hako jeho hłowny wjedźičeř powoľany. Ruske posadki buchu z Krakowa, Wařawy a wjele druhich městow kralowstwa wuhnate a wobtwjerđzene města z Polakami wobsađzene. Kościuszko předstaji we proklamaciji k narodej cytu wulkosć předewzaća, ze zahorjenjom pokazowaše na čežku wójnju, w kotrejž žadyn Polak nje-

smě lutować ani swoje zamoženje ani žiwjenje, dyrbi-li so wójna zbožownje skónčić. Proklamacia zbožownje skutkowaše. Małomyslni čeknychu z kraja, zmužici a wótčinje poddaći přimachu so mječa, rólnicy kosow. Spěšny a powšitkowny bu zběžk, ale Kościuszko njezamožeše w tak krótkim času, kaž jemu k temu zby, jón dozrjadować. Pruske, rakuske a ruske wójsko bližeše so hižom z třoch stron k wutrobje kralestwa. Ruče zhromadži Kościuszko 20,000 wuwučenyh wojakow a 50,000 njeorganisowanych mužow. Z tymi měješe na wjele stronach přeciwo njepřećelej 170,000 mužow a 600 kanonow ličacemu wojowac. Najwjetša jeho móc běše w dowěrje k sebi a k Bohu, najmócniša jeho brón bě poddatosć cyłego jeho ludu. Haj tež najstarši generalojo, pod kotrymiž bě prjedy služil, podcisnychu so radži jeho rozkazowanju. Synojo wjerchow a najslawnišich rjekow mějachu za česć, zo móža poslušac rozkazy wulkeho wjedźicerja. Stupiwiši do jeho črjódow podewzachu na jeho kiwnjenje najwážniwiše nadpady. Žadyn narod njekhwali so z krasnišimi dnjemi woporowanja a lubosće k swobodze, jako Pólska w času tehle postanjenja.

Kościuszko zjenočeše w jenej wosobje mnohe wosebnosće: we wójnje kaž Cäsar, w zrjadowanju kraja čestny kaž Aristides, swěčeše so jako krajownik z krajowniskej čestnosću kaž Washington. Wyše hłowneho wjedźicerstwa bě jemu tež cyłe knježenje do rukow date, a to wjedžeše wón z wulkej rozhladnosću a starosću. Někotružkuli nóc přeciwi z njepřestajnym džěłom. Ze statneje rady khwataše na bitwišćo, z ryčniskeje tribuny do wójskeje rady, z kencele k wobhrodženjam twjerdžiznow. Tu diktuje plan k wěstej bitwje, tu zas namjetuje zakonje k zbožu kraja a ludu. Při hrimotnym wrěsku kanonow činješe přihotowanja k wulkotnym reformam w staće — zběhny njewólnistwo, postaji narodnu radu, porjedžeše zakonje atd. We wótčinje njemdrješe hróžbna wójna a ničo njepomhachu dobyća, kajkež bě Kościuszko tak často dobywał, přeco nowe a nowe wójska přikhadzachu na rozkaz Khatyrny II. do kraja, zo bychu poteptale swobodu Pólskeje. Wot zapada (wječora) walachu so do kraja pruske wójska, wot juha (połodnja) rakuske. Přeciwo tak mnoholicbnym njepřecelam njedosahaše móc Polakow. Kościuszko dyrbješe swoje wójska rozdžělic a podwjedźicerjow postajic. W septembru 1794 přewiny Suwarow pólskich wojowarjow pod Sierakowskim, w dwajdnjowskej bitwje pola Brzec na Litwje a čerješe potom z khwatom k wutrobje Pólskeje. Kościuszko zhromadziwiši z nuzu 21,000 mužow najbóle njeorganisowanych, postaji so bjez bojósće 12 mil wot Warszawy pola městačka Maciejowic napřeciwo. Běše to 12. septembra, hdyž 80,000 Rusow na 20,000 Polakow wudyri. Třikróc kaž džiwje njewjedro walichu so Rusojo na Polakow, třikróc buchu wotraženi — pólske syły stejachu jako wobhrodne murje njekhablace, před nimi hromadzachu so čěła Rusow. Roznjemdrjeny Suwarow zebjerje wšitke mocy, a sćele tež rezervy napřeco Polakam;

tu nastá wojowanje jedneho přečiwo štyrjom. Podarmo buchu džiwy zmužitósce činjene, podarmo padže 10,000 ludži z ruskeje strony, pólske syły bywachu rědše, wyškojo padžechu do klina smjerće abo njemóžachu ranjeni dale wojować — ale na svojim konju sedži hišće w najkručíšej bitwje dobyćeřski Kościuszko a dawa ze svojim přiřladom nowu móc svojim towařšam. Hižom pječ ranow krywaše rjekowske jeho čelo — tu zaleci khrobľa kula do jeho wutrobná — a bjez zmysłow pada z konja. Pořmorwy bu do ruskeho zajeca wlečeny. Džeň 9. novembra dobu Suwarow Wařšawu a bórzy na to scěhowaše třeće rozdžělenje kralowstwa pólskeho.

W jastwje přečini Kościuszko hač do smjerće Khatyrny II. Khěžor Pawoł I. pušci jeho z wjele druhimi na swobodu. Powoławši Kościuszka k sebi, podawaše jemu jeho mjec, ale tón jón njewza prajo: „Caro, njetrjebam mjec, hdyž nimam žaneje wótčiny wjacy.“ Přemoženy přez tajku móc ducha, chcyše car Kościuszku wobdarić z bohatymi kubľami; ale wón tež te njepřija. W přewodze basnjerja Niemcewicza woteńdže do Francowskeje a Jendzelskeje, hdžež jeho pošlancojo sewjeroameriskich statow wočakowachu a prošachu, zo by Ameriku ze svojim wopytom počesćil.

Hdyž Napoleon w lěce 1807 Polakow z falšnymi slubjenjemi k postanjenju wubudžowaše, wobaraše temu Kościuszko. Polacy pak so tola zběhnychu pod Dombrowskim a podawachu Kościuszcy wjedźičerstwo; wón pak je njepřija nochcyjo zjebanju svojim krajanow pomhać. Wróciwši so do Europy zdžeržowaše so z džěla we Šwajcařskej, z džěla w Parizu. Pó padže Napoleona napominaše Kościuszko cara Alexandra, zo by Pólskej zasy stare zarjadowanja dał a temule napominanju džakowaše so Pólska trochu swobodniše wotdychnjenje, kiž pak bu pozdžišo zasy zničene. Poslednje lěta swojeho žiwjenja přežiwi w čichej samoće we towařstwjě někotrych najswěrníšich přečelow w Solothurnje we Šwajcařskej. Džeň 15. novembra l. 1817 skónči so čas jeho zrudoby nad rozdžebjenej wótčinu, wón poda so do nadhwězdneje wótčiny.

Ruski lud a kraj.

Ruski narod, njepřeměrne ruske khěžorstwo wobydľacy, je słwjanski ludospłah a džěli so do třoch wotnohow, mjenujcy do Wulkorusow, Maľorusow a Běľorusow, a rozdžěľujemy teho dla Wulkorusku, w srjedziznje, Běľorusku (lětstotki dolho k Pólskej přiřlušacu), k wječoru, a Maľorusku z pľódnej Ukrainu nad Dněprom a Doncom, k juhej ležacu.

Ruske kralestwo wopřija cyľu naraňšu Europu, wšu sewjernu Asiu a sewjerno-wječornu Ameriku, a wučinja teho dla cyły jeho areal w hromadže na 404,000 štyrřóžknych milow, po tajkim wjacy, dyžli džewjaty džěl zemincho kontinenta. Ličba wobydľerjow je něhdže 70 millionow.

Ruska njeje jeno europiska wulkomóc; wona je hižom nětko wulkomóc cyleje zemje, a móže so jej w tajkim nastupanju jeno Wulkobritska někak přirunjeć. Tola bjez woběmaj mócnafstwomaj je wulki rozdźěl. Ruska je krajne, Jendźelska pak mórske mócnafstwo. Přeniša wobknježa ze swojeho centra polojucju Europy a třećinu Asie; posledniša pak z wjacorych rozdalenych dypkow morja a ocean.

Rusojo su wšitcy bjez wuwzaća grichiskemu wěrywuznaću přiwobročeni. W tym samym začuwaja so wšě splahi, přez tysacmilnu dalinu džělene, jako stawy jeneho čěła, kotrehož hłowa je cař, widomny zastupjer Boži, khěžor a najwyšši měšnik. Tež w ryči nje-knježa wulke rozdźěle. W dopjelnjenju swojich nabožnych přislušnosćow su Rusojo jara swědomići.

K hłownym zwjeselinam ruskeho luda słušataj wosebje spěw a hudźba. Zahorjenosć za spěw je tak powšitkowana a tak do wutrobow zakorjenjena, zo móže so z dobrym swědomjom prajić: ‚Rus njemóže žiwy być bjez spěwa.‘ Spěw jeho přewodža při wšěch jeho wobstarankach a na wšěch jeho pućach. Spěwajcy khodži rólnik za swojim pluhom, ze spěwom kroći wóznik za swojej wjezbu, pastyr spěwa při swojim stadle, rjemjeslnik při swojim džěle, haj samo wojak ze spěwanjom najkrwawnišej bitwje napřećiwo čehnje.

Žiwjenje wšědných Rusow je jara jednore. Jich bydleńčka su najbóle njenahladne jenošosne kładzite doměki, kotrymž wuhnje pobrachuja; tola pak su tež tam a sem, wosebje při bóle wožiwjených drohach, wjetše a lěpje twarjene khěže, z wuhnjemi derje zastarane. Zymne tajke kładzite domy, po wšim sewjeru najbóle nałożowane, na žane wašnje njejsu, dokelž su wyše teho hišće z mochom derje wobtykane a ze słomu abo wulkimi šindželemi, deskami podobnymi, tolsće pokryte. Tola su tam tež wsy, kiž na wulkosći w twarjenju někotrežkuliz małe městačko přetrechja, hdžež su domy khětro krute, rumowne, komodne, haj samo druhdy pyšnje wudebjene. Při wšim tym poskića tola tež najhubjeńša wjeska w Ruskej spokojacemu pućowarjej zwjeselacy napohlad. Wšudze su tam džělawni a radosćepolni ludžo k widženju.

Wosobni a nizcy, bohaći a khudzi Rusojo su wšitcy přeceljo hońtwarstwa a wotdzeržuje so teho dla w Ruskej wjele hońtwow. Hewak lubuje Rus rólnistwo, wopokazuje pak tež wosebitu lubosć k wikowanju a rjemjeslam.

W zymskim času njenadenźeš w ruskich wsach často wjele mužow w domach, dokelž su w tymle počasu najbóle jako wóznicy prječka, zo bychu wšelake wupłody a twory do mórskich přistawow a wikowanskich městow swojeho wótcneho kraja rozwoželi. Druzy zasy džělaja saki, štryki, konjace graty, lžicy a teho runjeća.

Wšědny Rus dawa sebi hišće, kaž přez lěstotkami, swoju brodu rosć a nosy krótko-wotrězane włosy.

Rusojo maju spodziwnje krute čěła, kiž zymu a horcotu, bolosć a wobćežnosće derje znjesu. To z teho přińdže, dokelž so wot mło-

dosće na to zwuča, z horcych jstwow do najkrućiseje zymy wukhadźec a so, runjež hišće přecópleni, w snězy nazy wokoło walec.

Bjez kupjelow njemóže žadyn Rus žiwy być a dyrbi wón kóždy tydzień z najmjeńša jenu kupjel měć; tola lubuja wšitcy bóle ćopłe kupjele, dyžli zymne. Hdyž jim w žiwocie prawje njeje, wupija jenu abo dvě škleńcy palenca, jědža pólver, kusaja tobak a du na to do horceje kupjele. Tajka kupjelna jstwa je w mnohich domach a kóžda wjes ma tych samych z najmjeńša dvě abo tři. Wone su tak twarjene, zo móža so k wysokemu skhodzeńku zhrěć, a hdžež so jeno hodži, dha je rady při rěkach založa, zo móža so kupacy w tych samych hnydom zaso wotkhlódzec. Mnozy sčinja sebi často po tajkej horcej kupjeli hišće z tym wosebitu radosć, zo z přecóplonym čětom z ćopłeje kupjele nazy won wuběža, do blizkeje rěki skoča abo so w snězy wokoło waleja, po čimž so zaso do ćopłeje kupjele wróca a to tak dolho wospjetuja, doniž teho syći njejsu.

Hdyž so wo jich piću ryči, dha sebi jedyn njedyrbi myslić, zo su woni temu samemu cyle podaći; ně, tón samy čłowjek, kiž so džensa pjany na pučach wokoło waleše, njeje jenož na druhi dzeń, ale wjele njedžel po tym zaso najstrózniji a najdžělawši pachol, kiž swoju lačnosť z wodu staja a po žanym palencu nježedzi. Podobnje je tež z jědžu. Tak sylnje hać móže Rus powobjedowac, hdžež jeho ničo njekhoštjuje, tak jednore je wón ze swojej swójbu žiwy. Spokojnosť je hlowny poznam ruskeho charaktera a wopokazuje teho dla Rus tež při najwjetšim parowanju tola najrjenišu radosć a wjeselosć.

Fiedler.

Z Budyšina a z Łužicy.

* Dzeń 1. meje wopyta nas pólski spisowar k. Alexander Weryha Darnowski; wón hižom z knihow serbsku ryč a nowiše pismowstwo derje znaješe. Na někotre dny přińdže 9. t. m. k. Nikołaj Jewgrafowič Michajłow, kandidat professury na kazańskej universiće.

* „Przegład Poznański“ podawa w přnim lětušim zešiwku rozprawu wo nowišim pismowstwje lužiskich Serbow a wosebje wo skutkowanju a spisach k. progymnas. direktora J. Buka w Draždžanach.

* Na tudomnym gymnasiu, hdžež je štwórcina šulerjow (44) serbska, je so z přizwolenjom k. rektora a pod dohladowanjom wučerja serbskeje ryče prjedawše serbske gymnasialne towaštvo z nowa založilo. Starši je K. A. Kalich z Lutyjec. To je jara khwalobne, zo so naši gymnasiastoj takle prócuja; přetož jenička hodzina njemóže ženje dosahać k wudokonjenju w maćernej ryči, kajkež je tola zdžělanym Serbam jara trjeba.

* Nowy šulski časopis, kiž w zešiwkach we Wojerecach pola W. Erby pod mjenom „Der Schulfreund“ wukhadža, chce tež na potrebnosće serbskich šulow džiwać a serbske interessy zastupowac. W jenym zešiwku namakachmy teho dla hižom jene serbske roz-

ryčowanje bjez wučerjom a dźěćimi a w jenym druhim zešiwku zděluje k. duchowny Albin (Delnjołužičan) kopu serbskich přisłowow we hornjo- a delnjołužiskej ryči, z našeho časopisa Mačicy Serbskeje wuwzate, a radži při tym, zo dyrbja so w serbskich šulach jako předmjet k rozryčowanju naložeć, slubi tež při tym, zo chce wjacy tajkich přisłowow sobudźělić, jeli je požadanje po nimi. Dokelž so spomnjeny šulski časopis wosebje wot pruskich hornjo- a delnjołužiskich wučerjow čita, dha wjeselimy so čím bóle, zo tón samy tež na potrjebnosť serbskich šulow džiwa.

Přispomnjenje redaktora. Slawa temu časopisej, doniž naši wučerjo žadyn cyle serbski za šulu a wučerstwo njezaloža! To by šlo; wšak je tójšto stow serbskich duchownych a wučerjow, wosebje hdyž Hornjo- a Delnjołužičanow do hromady wozmješ, kaž spomnjeny časopis Serbow a Němcow!

Słowjanski rozhlad.

Jara wuzitna nowa kniha je ‚Topografickostatistický slovník Čech‘, kotryž w 16 zešiwkach w běhu lěta wuidže. — B. Hejduk je ‚Hospodářský katechismus‘ zestajił. — Dr. Škarda počina wudawać ‚Sbírku zákonův rakouských‘. — Dr. Dastich, docent filosofie na pražskej universiće, je potrjebnu knihu spisał pod mjenom ‚Základové praktické filosofie ve smyslu všeobecné ethiky‘. — Zikmundoweje ryčiny je hižom 8. zešiwk wušol. — Dr. Bílý je wobdźělał a wuda w 20 zešiwkach z 300 ilustraciami ‚Legendu čili čtení o milých Svatých Božích‘. — Wažneje slowjanskeje čitanki wot K. J. Erbena je druhi zešiwk wušol, kaž tež třetí díl romána ‚Na poušti‘ wot K. Sabiny. — Fr. Pravda wudawa ‚Divadla pro dítky‘. — W Čechach je nětko čěskich spěwanskich towarštwow 118 a w Morawje 21; dale je 1 slowjanske spěwanske towarštwow we Winje, 1 lužiskoserbske w Budyšinje, 1 khorwatske w Zahrjebje, 1 čěskopólske w Opawje (Troppau) a 1 slowakske w Baňskej Bystřicy.

Za maćicu Slowakow su za pol lěta juž 50,000 čěsnakow nawdali; slowaske nowiny pisaja wo tym: ‚Su to pjenjezy, kotrež khudži duchowni, wučerjo, zastojnicy, měšćenjo, rjemjeslnicy, rólnicy sebi samym wottorhnychu, kotrež khude dźěći khudych slowaskich starsich dostawachu wot swojich kmótrow atd. Khudži duchowni, wučerjo, zastojnicy a rólnicy darowachu w khwalobnej horliwosći jedyn mjenje druhi wjacy, často darowachu ludźo, kotřiž so z malej zdu abo dźělom swojeju rukow žiwja, cyle swoje dokhody jeneho lěta. Před tajkej horliwosću, před tajkemu woprowanju słuša so z čěsću poklonić. To je horliwosć, příkladna tež za nas Serbow!‘

W bitwje pola Józefowa padny lubowany pólski basnjeř Mječisław Romanowski w starobje hakle 29 lět. Běše sobudźělař lwowskeje Gazety Narodoweje a je wjele basni spisał. Poslednje, ale bohužel hišće njedokončene dźěło bě drama ‚Marfa, wosadnica nowohródska‘. — W Krakowje wukhadžeja nowe popularnopolitiske nowiny pod napismom ‚Nowiny ze świata‘.

Khorwatski nakladnik a redaktor tyždenjownika ‚Glasnoša‘ w Karlowe wozjewja někotre nowinki, kaž zběrku krasnych pěśni pod mjenom ‚Kriesnice. Milošte dragoj nesudjenoj‘, ‚Pjesme Meda Pucića‘, ‚Životopis Ivana Mažuranića‘, ‚Vilinski darovi‘. — Maćica ilirska w Zahrjebje měješe na s. Marka swoju blownu zhromadźiznu. Mjez druhim so wobzamkny, zo maja so zhromadne spisy njeboh Stanka Vraza a nowy wudawk stareho dubrowniskeho pěsnjerja Palmotića čisćeć. — Dr. Demeter je wulku tragediu ‚Propast carstva srbskoga‘ spisał. — Zabawnopowučna ‚Zviezda‘ hižom wukhadža pod redakciju Jov. Sundečića w Zadru. — Jara wažne nowe dźěło sławného župana J. Kukuljevića Sakčinského rěka: ‚Monumenta historica Slavorum meridionalium. Tom. I. Acta croatica‘. — Přeni zwjazk ‚Torbica‘, z wudźělkami južnosłowjanskich študentow, podawa khorwatske, slowinske a serbske kruchi. — W Djakowje je 7. hapyřla zemrjel khorwatski narodowe a pěsnjer duchowny Slawoljub Jurković. — Južnosłowjanska akademija w Zahrjebje je wot khězora hižom wobtwerdžena. Z nej budže wulka kroćel do předka sčinjena!

ŁUŻICAN.

ČASOPIS ZA ZABAWU A POWUČENJE.

Polłětnje
7½ nsl.

Redaktor: Wudawar':
Michał Hórnik J. E. Smoleń
w Budyšinje.

Cyłolětnje
15 nsl.

Č. 6.

Junij.

1863.

Wječor a ranje wutroby.

So óčmni wječor wutrobje,
Hdyž wšo je wubasnyło,
Štož zbože běše žiwjeńske
A wjes'le rjane było;
Spěw słódkki tehdy woněmi,
Wša radosć bož'mje praji,
So módre njebjó zamróči
A slónco jasne taji.

Kaž po zymje pak zakóče
Nam nalětny čas zasy,
Tak swita ranje wutrobje
W najrjeńšej junu krasny.
A njechadza tu Twoju nóc
Či žane zerja jasnić,
Tam horjekach přez Božu móc
Či dóńt Twój změja krasnić!

Fiedleń.

Ach, zo by moja była!

Ach, zo by moja była,
Kak dobry bych Či był!
Tu we wutrobje nosyć
Ja Tebje stajnje chcył.
Mi wša by radosć žiwjeńska
So z Twojoh' wóčka směwkała.

Ach, zo by moja była,
Kak pěkny chcył ja być!
Chcył Twoju šćežku krasnić,
Či radosć na puć syć.
Wšak zbožo, myto najrjeńše,
Mi jeno w Twojim wóčku kće.

Ach, zo by moja była,
Kak rjany by swět kéčł!
Sej ničo žadał njebych,
Hdyž Tebje widzeć směł.
Bych do toh' zboža zapadnył,
Na swět wjac njebych pohladnył.

Ach, zo by moja była,
Dóžž wóčko njezanknu!
Dha horjekach bych prajił:
Tež nětk ju njepušću.
Tež we njebjó nic bjez Tebje,
To mój trošt, moja nadžej je!

K. Pětrowiě.

Žedženje po wěčnej domiznje.

Ach, wutrobnje sej žadam,
Być w wěčnej domiznje,
Za tej ja horco hladam,
K njej duša ćeńnje mje.

Drje z bohatej je krasu
Tu zemja wodžeta,
A tola w tutym času,
Štož pytam, njeskhadza.

Te róže, kiž ja znaju,
 Jow w swěće njerostu,
 Te kćěja w rjeńšim kraju
 Nad hwězdnej módrinu.

Tam, hdžež mój wócec miły
 Ma swoju domiznu,
 Tam chcu być wěčnje žiwy,
 Swój statok wuzwolu!

Fiedler.

Bozowe kćenje.

Dopomnjeća z młodostnych lět.

Sym lékař, stary praktikus, haj medicinalski radzićel. Hižom štyri lěta dołho mam třecu rjadownju rjada čerwjeneho worjoła; lětstotkej sym wo někotre lěta do přédka a teho dla tež bibliskemu kóncej čłowjeskeho žiwjenja khětrje blisko. Běch woženjeny; moje džěci su derje zastarane: synojo su na samotne nohi stajene, moja dzowka ma pěkneho muža. Na swoju wutrobu njetrjebam skorzić, wona je kruće džělana a wutraje při někotrychžkuli přiležnosćach, hdžež druzy ludžo svojim začućam ze všim prawom podleža. My lékařjo dyrbimy, tak chcu prajić, z wonka a z nutřka wobtwjerdženi być, a kaž nas wšelake khorošće tak lohcy njenatyknu, tak dyrbimy my tež srjedž wšeje zrudoby a wšeho zadwělowanja změrowaceho tróštarja činić. Kóždy dyrbi swoju winowatosć dopjelnić, a tež ja, kaž sebi myslu, dopjelnam swoju po najlěpšim zamoženju. To su hubjeni lékařjo, kiž měnja, zo je jich džěło skónčene, hdyž su w jich dnjowniku zady mjena khoreho křižik abo druhe tajke znamješko stajili. Naš najěčši nadawk so husto potom hakle započnje; my, kotrychž wědomosć a próca tak husto woćakowane plody njepřinjese, kiž teho dla tež tak husto wot přěćelow a přiwuznych našich khorych njespokojne wobliča widžimy, dyrbimy hišće tróštowace słowa měć za tutech přěćelow a přiwuznych. Hodžiny a wopyty, kiž dyrbimy při žiwjenju wostatym poswjećić, hdyž je morwy hižom z domu wotnjeseny, su husto woběčźniše hač tamne, kiž my při ložu nadžije-prózneho khoreho přěćinichmy.

Ale to džě nima po prawym z mojim powjedańčkom ničo činić; chcych jenož na přikładže pokazać, kak dziwna wěc je čłowjeska duša. Nic bjez dobreje winy předpisach před tute listna: Bozowe kćenje; sćerpliwy čitař bórzy zhoni, kajki zaćišć je Syringa vulgaris na mnje činiła.

Běše jasny, zymny džěń we januaru; slóńco swěćeše z móžnej ćoplotu, jako hišće junu z hłubokeje wutroby zdychnych, prjedy hač we třećej popołdńišej hodžinje za wrotowy zwónčk wosebneho domu zapřimnych. Njetrjebach dołho před durjemi čakać; stary služownik ze starosćiwym wobličom mi wotewri a skłoni mjeléo postrowjo hłowu. Wjedžach drje, zo tu žaneho khoreho, žane ćělo njenatrjehju a tola džěch jenož pomałku, ze želnosćiwěj wutrobu, po šěrokim skhodže horje.

We poslednišich časach běch husto po tutym skhodže khodžít

wo dnjo a w nocy. Kóždy króc zastupich jenož we wěštej bojsoći za swoju wutrobu; tola nětk bě wšitko nimo. Zymica bě dobyła, kašć z knježniskej krónu na rjanym běložidžanym pucawku bu přez tute wrota njeseny, přez hasy města, row přikrywaše hižom sněh, dwacyći dnjow bě nimo a nětk swěćeše zymske slóncó na njón.

Přeńdžech derje wudebjene jstwy, hdžež krasne wobrazy na scěnach wisachu a pyšne rostliny we woknach stejachu. Ale wšitke tute jstwy běchu zymne a nichtó so w nich njenamaka. Wotewrich jene durje po druhimi, a mjelčo je zasy zawrjech. Bórzy stejach před poslednimi, kiž do poslednišeje mi derje znateje jstwy wjedžeču; jenož wokomiknjenje tu poslušach — nutřka so něšto hibaše.

Běše to wjesoła, kóždu wutrobu spokojaca jstwíčka, do kotrejež nětk zastupich. Na wšitkim bě spóznać, zo tu žónska, młoda žónska, holčka bydli, abo zo bě tu hač do njedawna hišće bydliła: wudata njeby sej swoje bydlo tak wudebiła. Blěda knjeni we žarowacej drasće, kotruž mjelčo postrowich a kotraž na zemi klečo před wotewrjenym kašćikom z wupłakanymaj, ach, z tak wupłakanymaj wotomaj ke mni pohlada, piješe wšědnje, w kóždej minuće morjacu zrudobu z wónje a pychi, kotraž wšitko wobdawaše, kiž ju přecy na jeje ženje so wróćace džěco dopomnješe.

Po přěních słowach postrowjenja njeryčachmoj wjele wjacy. Žarowaca mać praješe hišće přecy kaž wšědnje: „Džakuju so, luby přecelo, zo přińdžeće!“ a potom posydných so na stólc, hłuboko pokhmurjenu mać wobkedžbowajo.

Běše runje na tym, maće pokłady zřadować, kotrež bě jeje džěco zawostajało po swojim tak krótkim přebywanju na zemi. Listy přecelnicow, dary wjesołych swjedzenjow, debjeńske wěcki, stotere maličkosće, kiž běchu tej zahe zemrjetej słušałe, měješe zřadować. Wšitko, štož jej do rukow padny, bu wot wboheje maćerje za žiwu, z čucom wobdatu wěc džeržane. Hraješe a ryčeše z njej a dopomnješe so na hodžiny, hdžež bě do tuteho domu přišla, zo by jeje džěsću wjeselo abo tež mału zrudobu přihotowało.

Zymne módre běchu wonka njebjesa; přecy hišće swěćeše slóncó přez wysoke wokna; ale lodowe krystallki, kiž běchu při pođnju kusk roztałe, lětachu zasy hromadu; wot małego blidka běch sebi wěnc wzał, z džělanych rózow rjenje zwity, kiž bě wěsće zemrjetu knježnu před krótkim hišće debił.

Běše to krasne a ze wšej wustojnosću džělane pletwo z bělych a módrych bozowych kćenjow a dołha nažołtna wloska běše so do nich zapletła, jako zemrjeta tutón wěnc po tamnych rejach, na kotrež běše zła zymica scěhowała, ze swojeje kudzerjateje hłowički wza. Hačrunje běše wěnc jenož z džělanych kćenjow spleceny, dha běchu rózički tola tak žiwe, zo starc, na kotrehož hłowje běše so hižom dawno sněh staroby hromadził, přecy dale a dale do zady zastupi. Dopomnjeća wotcučichu, kiž mějachu po prawym jenož mało z pychu tuteje młodeje zemrjeteje činić. Bozowe kćenje bě wina, zo z hłu-

bokim hórkim dopomnjećom na tamny zwjazk myslach, kiž bě tež wokoło mojeho žiwjenja, z džěla wot samotneje ruki zwity, a kotrehož kóncaj nětk tak bórzy so dótknyć dyrbještaj. —

Zahe běch do swěta wustorčeny; jako wosyroćene džěćo a herba rjaneho zamoženja běch we domje émowej žiwjenju njepřećelneho při wuzneho žiwy a tutón, kiž tež do najwjeselšeho dnja swoje khorowace rowowe mysle njeseše, při wjazaj mje z krutymi železnymi rječazami na wšědne džělo, na wěčne wuknjenje. Njespokojny a njesćerpliwy sedzjach w jeho émowej jstwičicy a přećinich pod jeho wěčnje njepřećelnymaj, wěčnje wobkedzbowacymaj woćomaj swoju młodosć — hewak najzbožowniši čas žiwjenja — hubjenje a zrudnje dosć. Džiwju wjesołosć, khrobľe juskanje we srjedziznje bjezstarosćiwych towaršow njejsym ženje zeznał, kaž tež njejsym ženje za naskutkowanu hólću hľuposć puki dostał.

Běše drje tež wjele wjesoľeho žiwjenja w někotrych knihach, při kotrychž dyrbjach swoje žiwjenje přećiníč; ale najwjeselši bohjo, najkrasniše bohowski zdachu so mi jenož jako čwilowace duchy, a hobrojo a mudri zdachu so wójny abo mudrosć jenož teho dla wot so słyšeć, zo bychu swój hněw na mnje wboheho wupušćeli.

Jako bu skónčnje tute sydowlětne wotročstwo wotewrjene, wot-torhnych so kaž džiwje zwěrjo wot rječaza a stare, ale ženje njezapřijate sěchi tajkeho zdžěľanja pokazachu so tež na mni. Na universiće přisľušach k najdziwišim towaršam a moja khwalba bě mjenje wulka při zasľužbných wučerjach hač we srjedziznje mojich podobnych sobutowaršow. Kaž móže sebi kóždy mysľić, čekach, kaž daloko hač so hodžeše, z woćow svojeho wuja a započach swoje akademiske žiwjenje we Winje, kiž běše tehdom hišće stary wjesoľy Win. A jako so mi tam zemja pod nohomaj zasypować poča a přewjele woćow na moje žiwjenje kedzbowaje, džěch do Prahi, wysokosľawneje medicinskich wučerskich stoľow dla.

Ślónco zyboleše so přecy hišće na rjanym wěncu w mojej rucy a jednotliwy wľosk, kiž bě rjana nošerka srjedz běľych a čerwjených kćenjow zawostajila, swěćeše so kaž złota nitka. — Dopomnich so stareho stowěžateho města Prahi a jeneje druheje rjaneje holčki, kotraž pak měješe čorne wľosy, a dopomnich so druhich bozowych kćenjow. — O Praha, ty džiwne, swjatoćne město, ty město wulkich dopomnjećow, hercow a rjaných holcow, o Praha, kajki kruch mojeje swobodneje duše sy mi ty wzała!

Přisľowo praji: Hdyž česka mać swoje džěćo porodzi, položi je na třěchu; džerži-li so kruće, dha budže paduch, padnje-li pak dele, dha budže herc. Njech je we přisľowje wěrnosć abo nic, tehdom, hdyž w starym spodziwnym měsće Prahy ľěkařstwo štuowach, tehdom namaka so tam tajke džěćo, drje wot židowskeje maćerje rodzene, kiž z třěchi padnyło njebě, kiž bě so prawje kruće džeržalo a kiž měješe teho dla tež wěšte prawo k paduštwu. Moju wutroba je mi wzało, ale tola je ja njelubowach a zrudna stawizna nasta z teho.

Tehdom běše hišće skoro čezo dyžli džens, stare, daleko znate židowske pohrjebnišćo namakać, hdyž jedyn město wot młodosće njeznaješe. Najlěpje je a bě, so za pućom naprašować a wjesé dać, a tak prašach so tež ja někotre dny po swojim přijěću do Prahi, hdyž běch wot wulkeho staroměščanskeho torhošća ducy z ducho-weje drohi so we njemjenowanym labiryńće wšelakich hasow a haskow zabłudził, kiž wokoło tuteho pohrjebnišća leža.

Dokelž je moja zasada, so při tajkich křižach přecy na najšikowaniše wobličo wobroćeć, dha wobhladowach so tež nětk za tajkim, přińdžech pak přez to jenož hlubšo do njewěstosće: luď, kotryž mje wobda, bě hrózbny kaž nóc. Hdy běch so na najžadlawiše wobličo wobroćić chcył, budźich wjele prjedy swoje naprašowanje wuwjesé mohł. Ale skónčnje wuhladach, štož pytach. Stara žonjaca drasta wisaše před čmowymi khěžnymi durjemi a při nich steješe, lěnje so na nje zapjerajo, byrnje nic runje njelěpje, pjatnaćelětna holčka. Rucy dźeržeše na khribjeće skhowane a hladaše bjeze wšeho stracha na mnje. Tež ja na nju hladach a wobzamknych swoje prašenje wuprajic. Wobličo z wosebnišich rjadownjow drje před sobu njemějach. Prjedy hač wotmołwenje dóstach, přińdže mała bruna ručka zady khribjeta tuteho džěsća ke mni, stupi mi wotewrjena z derje zroemliwym žadanjom napřećo; njemóžach hinak — dyr-bjach šěsć krajcarjow do njej položic.

„Na naše stare pohrjebnišćo? Nó, chcu tam teho knjeza dowjesć.“

Z třoch mazanych skhodzenkow skoći nětk to swižne džěćo dele, wiješe so přede mnu a wjedžeše mje překi na překi přez najžadlawiše haski a kućiki, hdžež buchu mi wot wšěch bokow mjenje abo bóle přijomne namjety k předaću abo k wuměńjenju čorneje somočaneje suknje přiwołane. Njedlijach so z tym, tajke poskićenja wot so wotpokazać, ale kedźbowach jenož na tule lepu, před sobu khwatacu błudnu swěčku, kiž tajke spodziwne puće mje wjedze a skónčnje tak wjesele mje zawjedze. Přińdžechmoj tak do wuzkeje haski, z wysokimaj murjomaj na woběmaj bokomaj, na kotrejež kóncu so njewjesołe wulke wrota namakachu. Tudy moja lohkonózkaca wjedzeřka zasta a do čmoweje haski pokazajo, do kotrejež z tutech wrotow wjedžeše, praješe tak swěrnje so směwkajo:

„Tamle zaklepajće!“

Byrnje po prawym njewjedzał, hdže zaklepać dyrbbju, tak masach so tola na dobre zbožo po hascy dale, donž skónčnje druhe čmowe mokre durje nječujach. Zaklepach a bórzy slyšach z nutřka žalosćenje, zdychowanje a wšelake njezrozemliwe bórbotanje. Bórzy so durje wotewrichu a zastróženy stejach žadlawej starej khodojće, kotraž z njeznatymi zynkami na mnje syčeše. Tři jej podobne druhe sotry wijachu so na kijach k namaj a wrjeskachu mi runje tak cuze słowa napřećo. Wulcy so spodziwajo wobhladowach so w tutej čmowej, dołhej, nizkej jstwě. Šěsć łožow tu steješe, a z dweju tych samych zběhaštaj so dvě, wšeho wopisanja njemóžnej šerjeni, z hłu-

boko ležacymaj wočomaj so na mnje měrjo, kaž tamne njezbožowne stworjenja, kotrež Gulliver na svojich pućowanjach nadeńdže, kotrež, z čornym znamjenjom před čolom, ženje wumrjeć njemóžachu. Mějach khroblosć, swoje prašenje za starym židovskim pohrjebnišćom wospjetować, byrnje mi čichi nutřkowny hlós prajił, zo sym k lepšemu měty a zo tute prašenje na tutym měsće najskerišo jara přecelnje wotmołwjene njebudže. A woprawdže, w přichodnym wokomiknjenju namakach so zasy we prjedy wopisanej hascy, wjesoły, zo běch hišće tak ze strowymaj, njewudrapanymaj wočomaj wotešoł. Nutřka běše helske škrěćenje słyšeć: moja bładna swěčka běše mje za šěsć krajcarjow do špitala za šěsć křescánske stare žony zawjedła, město k staremu israelitej, kiž klučke ke ,khěži žiwjenja', k Beth-Chaim, khowa. — Wótre směchi wubudźichu mje zasy z mjerzateho zastróženja; wonka swěčeše tak rjenje bože slónčko a w jeho swětle rejwaše wjesele mała, rjana khodojta a směješe so pře swój překlepany kusk. Prjedy hač běch so zasy k njej wobrocił, běše so hižom zhubila a njewosta mi teho dla ničo zbytkne, hač ze samotnej prócu tamne město pytać. A tak namakach skóněnje tež woprawdže tamne wrota, kiž do suroweho husto hižom wopisaneho knjejstwa tysačlětneho procha wjedu. — Widzjach njeličomne na sebi ležace kamjeńtne taflički a prastare bozy, kiž swoje šeserate halozy wokoło wija a na so křadu. Khodzjach w tutych wuzkich haskach a widzjach karany wot Levi, rucy Aaronowej a kiće Israela. K znamjenju svojeho počescowanja položich, kaž druzy, kamušk na row wysokeho rabbija Jehuda Lew bar Bezalel. Potom posydných so na čorne kamjenje ze štyrnateho lěttotka a bojósě tuteho města mje w poľnej měrje přewza. Tysac lět doľho su tudy morwych ludu Božeho hromadu zmjetali, kaž su jich žiwi hromadu zawrjeni we wuzkich mjezach svojeho Ghetta. Slónco drje swěčeše z nalětněj ćoplotu a z časom hibaše cuny wětrik bozowe halozy a kćenja, zo čicho přez rowy šumjachu a powětr ze slódkěj wónju napjelnichu; ale dychanje bu mi přecy ćězše a ćězše a tola mjenuja tute město Beth-Chaim, khěžu žiwjenja?! (Pokračowanje.)

Ave, Cæsar, morituri te salutant.

Če slawja, khěžoro, ěi, kotřiž mřju!
 Tak wyska gladiatorow hromada.
 Z krowju krjepjene pěskowe městna kćěju,
 Hlaj, kak so rjekojó ze smjerću drěju
 A mužnje mřjacých car pohwala.

We wulkim kruže, w naćišćanych ławach,
 So dźiwadlo hač k njejbju zběhuje;
 Njekrasnicy sej krótsa čas w zabawach,
 Při gladiatorskich wušiknych předstawach
 So Romjanow pjećdžesac tysac raduje.

A hlaj, na dobo rěznicy so dźiwi
 Do nahoh' ćěla z mječom kaľaju;
 Tam mřjó bojazny so w pěsku křiwí,
 Tu lud na mužnym bědžerju so křewí,
 Kiž padny; wšitcy slawu woľaju.

Nječłowske Rom! ěi lóšt je mordowanje
 A kóncowanje ćłowkow k krasnej hri;
 Čłowk mřjacý je tebi spodobanje.
 Tam wot Nerona wuslyšiš spěwanje;
 So wjesli, zo Romu zapali.

Hlaj, kajkich tudy wjedu gladiatorow
 Dzens ludej hrubom' k wjes'ej hri?
 To njejsu Parthojo, nic z ranšich horow
 A Persojo; ěi njejsu z němskich dworow:
 Dzens slawni rjekojo su hinajši.

Su bėdni šėdźiwcy, jich k bitwje daju;
 Su holėki, hłowu něžnu khileja;
 Su žony, ěšne džėci w rukach maju;
 Dzens, Roma, křescenjo so přescėhaju,
 Kiž k hrė theatrowej ěi Nero wudźėla.

Tam mėrnje ěahnu smjertnu hasu
 We khodže nutrnym, runja syle mėšniskej;
 We kruže steja, rucy we rjėcazu
 A wjeselo so wšitcy kaž při kwasu,
 Spėwaju psalm před smjercu strašniwej.

Ěi slawja swojoh' cara, nic pak teho
 Tam w rucy ěmnu hłowu džerzacoh',
 Ně, kotroh'ž harfow zynki křewja, jeho,
 Kiž wyše zemje, zdaleny wot zleho,
 Sam fėrsta wodźi bože kralstwo.

Hlaj džesać morwych ěėlow z wrotow ěahać
 A dwacećoch, kiž mrėć jich wiđzachu,
 So jutře křižej Khrysta zapřisahać. —
 Ze swėdkow krwje ma cyrkej k kőncej sahać:
 Njewjedra stajnje cyrkej krućachu.

A. Skr.

Lėkařske přiwėrki pola Serbow.

Zo ma serbski lud hišće přiwėrkow dosć, wě kőzdy, kiž je w ludu žiwy; znate je teěž, kak ěežko je, tajke zestarjene brachi wukorjenic. To drje mamy přidać, zo něchtōžkuli so na wěstych wašnjach wobdźėluje, kiž z cyła do nich njewėri, ale jeno teho dla je sobu ěini, dokelž druhich to same ěinić wiđzi. Tak pali před Wałporu mlody lud hišće kuzłařniće, dokelž ma při tym swoje wje-sele; tak noša jutrownu wodu, dokelž maja při tym składnosć, swoje žorty wuwjesć. Jara zajimawe by byle, cheyli-li serbscy spisowarjo na to prócu zložiť, zo bychu přiwėrki, kiž hišće w našim ludu su, napisali¹. — Tu podawamy někotre, kotrež w nastupanju lėko-wanja naložene wiđzachmy abo slyšachmy.

I.

Husto so slyši, zo je so někomu stało. Sćėhi teho pokazuja so we hłowubolenju, a přiěina k temu bě, zo je tajkemu wbohemu,

¹ „Někotre serbske přiwėrki“ podawa drje hižom wubjerna a slawjena kniha „Serbske Pěśnički“ w druhim džėle na str. 257—262; ale mnohe hišće njejsu napisane a wo-ěišćane, kiž maja byrnje drobnički tola za přepytowarjow žiwjenja a mysljenja po-hanskich Serbow, za slowjanskich mythologow atd. teěž swoju wažnosć. Njech so teho dla hromadjenje přiwėrkow zbytkne njezda; ale njech so wot tych, kiž maja přiležnosć, hromadža a pod wěste rubriki zestajaja, kaž je to k. IIouska z swojej ěškej zběrku w Časopisu ěšskeho musea ěinil. Příkladne zestajenje namakaš teěž w knizy: Aberglauben, Sitten und Gebräuche des sächsischen Obererzgebirges. Von Dr. Moritz Spiess. Dresden, Burdach. Redaktor.

kotremuž je so stało, něchtó prawje do wočow pohladał, pak zo je wjele ludži na njeho hladało, a njeje runje trjeba, zo bě bjez nimi kuzlař abo kuzlařniča. Teho dla maja mnozy, zo bychu tajke staće wot so dzerželi, čerwjeny bančík wokoło ruki.¹ Ale nic jeno rozomnemu člowjekej móže so tak zeńć, zo so jemu stanje, ně, tež njerozomny skót je tajkej khorosći podćisnjeny. Duž lohcy žana hospoza swoju kozu, kiž ma so do wsy dowjesć, abo swój skót, kiž ma so na pastwu přeni raz w léce wuhnać, won njepušći, bjez teho zo by čerwjeny bančík k wopuši njepřiwjazala. A za skotom tak wudebjenym kroči kruwař praskajo: jeho křud je tež čerwjenu pychu dostał, zo so jemu tež njeby stało.

Je-li pak so tola komu stało, što potom? Pře tajku khorosć ma Serb wjacore srědky. Dawa sebi lenčk warić a je-li zwarjeny, wotliwa so wuwarjeny tej do talerja a khory myje so z nim, ale jeno tři króć; mjenje nič njepomha, wjacy snadź škodži. Pokazuja so brudy w talerju, je derje; khorosć tlochnje. Wostanje-li tej čisty, ma khory k druhemu razej tu samu proceduru wospjetować.

Druhe wašnje je to: Do talerja linje so čista woda, a do njeje čisnje khory tři sčěpje sele, kotrež ma z třomi porstami ze slónki wzać. Na to sebi z tajkej selenej wodu wobličo abo čolo myje, najlépje tři króć, a wulinje na to wodu z poslencu. To pak so njesmě ze samej poslencu won stać, ale poslencu ma so powotćinić a z džěru, kotraž bjez poslencu a wudwjernami nastanje, ma so trjebana woda wulinýć.

II.

Druhdy so stanje, zo hdyž nimo jeneje khěže džeš, rječazny pos kaž njemdry z hěty wuleći a na tebjě šćowkać počina. Móžeš wjesely być, hdyž će njeskusa. Je so štó na tajke wašnje psa stróžil, móže jemu, jeli na strózele skhorić nochce, jeničcy sčěhowacy srědk pomhać. Hawakej wottríha so něšto kosmow, kotrež so zesmudža a popjeť rozdrjebi so na pomazku (butrowu abo twarohowu, wšo jene). Zestróžany zjě ju a jemu je pomhane.

Je-li člowjek člowjeka zestróžał, na př. hdyž je čma, dha je najlépši srědk, zo tón, kiž je druhého nastróžał, temu samemu tři króć bjez woči dychnje. Tež to pomha, zo nastróžany tři króć wuplunje.

III.

Zo so kruwje, kotrež bu čelo wzate a k řezanju wotwjedžene, njeby po nim styskało, wotrěže kóžda rozomna hospoza čeleću něšto kosmičkow z khribjeta a wot wopuše, položi te same srjedz dweju kruchow khlěba a tyknje to kruwje do khlamy. Hdyž je kruwa to spóžerała, dha je pola njeje po styskanju.

IV.

Při wěstych khorosćach dawaju so měrić. Mudra žona wozmje nič předžena a wottorhnje ju po zdaću. Na to měri z njeju kho-

¹ Male čěšne džěci so husto tak wudebjuja; wosebje hdyž je kmótr abo kmótra tajki bančík darila, pomha na wšě pady pře staće.

reho; druhdy dosaha nič, druhdy nic. Při měrjenju čini mudra žona svoje žohnowanja a hdyž je z tym kónc, ma khory měrjeny nič do procha spalenu na pomazcy zjěsć.

V.

Ma-li štó wić, dawa sebi wićowe zelo wot wěsteho žohnowarja syć. Rosće zelo, pomha, njerosće, dyrbi so syće wospjetować. Wosebje pak ma so na to hladać, zo by so tajke syće při přibjeracym měsačku stało. Žohnowanje stawa so kóždy króc při wotebjeracym měsačku.

Skr.

Pućowka.

Běch so w lěsach wukhadźował, zo bych wužił mócne wonjenje lisćowych štomow, so zradował nad wjesělým spěwom lěsnych spěwakow a wobkedźbował žiwjenje mejskich překasancow. Hižom běch swoju nohu k domojiću nastajił a nimale z lěsa wustupił, dha nadeńdžech hišće něšto, štož mje dlěje dyžli hodžinu w lěsach zadźerža. Wuhladač mjenujcy někajku wosu, kiž so z khětro wulkim pawkom běrtlowaše, zo by jeho prjeć wotnjěsla. Pawk bě morwy a wosa bě jeho najskerje sama zakłola; přetož wšelake překasancy ze swójby kóžkokřidlakow (Hautflügler), ke kotrymž na př. pčoły a wosy słušeja, nakolu druhe překasancy, jako pawki, muchi, pčoły, husancy, dodudki brukow atd. ze svojim žahadłom, dokelž je k cyrobje za swój naćisk trjebaja a wotnjěsu je potom do swojeho twara, hdžež je k nanjesenym jejkam připožha. To čini pućowka (Pompilus viaticus, Wegwespe), pěsćawa (Ammophila sabulosa, Sandwespe), palćatka (Philanthus pictus, bunte Bienenraubwespe) atd. Tajke nakłóte překasancy njejsu cyle mornjene, ale jeno pohlušene a leža potom kaž we womorje (Halbschlaf, Halbtod), njemóža ani lětać, ani lazyć, ani so hibać; jich žiwjeńska móc je zlamana, nic pak dolemjena; wone teho dla tež hnydom njetlaja a so njezasmjerdža, ale wostanu čerstwe, tak zo z jejkow wulehnjene młode njeranjeny a njeskaženy cyrobu namakaju. Druhe kóžkokřidłaki, jako lumik (Schlupfwespe, Ichneumon), šmutlička (Pimpla), košawka (Anomalon circumflexus), serpula (Sichelwespe, Ophion) atd. nakolu žiwe husancy a natykaju do nich ze svojim kładžidłom (Č. kładátka, Lege-röhre, Legestachel, terebra) swoje jejka. Husanca wostanje žiwa, móže tež wokoło lazyć, a wulehnjene młode žeru tak dołho wot jeje mjasa, doniž so won wužraće njejsu, njeranjanja pak žane džěle, kiž bychy husancy smjerć přinjesć mohle; wužrana husanca dyrbi pak pozdžišo tola zańć. My bychmy to přirodžine dračowanje mjenować mohli, bychmy-li po druhim boku njewjedžili, zo we cyłej stwórbje luta mudrosć a smilnosć knježi.

Tola wróćmy so zaso k našej wosy, kotruž chcemy pućowku (Wegwespe, Pompilus viaticus) mjenować, dokelž so husto na pućach, wosebje lěsnych, nadeńdže a tam přelětuje. Při puću, hdžež

pućowku nadeńdźech, běše k prawicy a ľěwicy wrjós, moch, stara a nowa trawa a napadane lisće ľonšeho ľěta. Sem a tam stejachu někotre nizke khójnowe keřki. Srjedź kolijow rosćeše zelena trawa; k prawicy bě zemja runa, k ľěwicy bě něhdže štwórc ľohća wysoki wotwis abo brjoh. Pućowka bě na prawym boku, jako ju wuhladach. Jako přejara blizko k njej přińdźech, stróži so wona přede mnu, pušći pawka, kiž do z mochom přerosćeneho wrjosa padže a zleći ľohé abo dwaj dale. Ja sebi z woprědka myslach, zo je so swojeho rubjeństwa wzdała, wostach pak tola z měrom stejo. Po maľej khwili přileći pućowka zaso a běhaše mjez wrjosom a mochom wokoło, hdžež bě prjedy swojeho pawka pušćila a zhubila. Wona wobkružeše tuto městno we wjetšich a mjeńšich koľach a ja sebi myslach, wona to wěsće bjez wotpohladanja njećini, wona pawka pyta. Tajke pytanje traješe khětro doľho a bě wona při swojim wobkružowanju khětro daloko wot teho městna so zdalila, hdžež pawk ležeše. Wona přileći teho dla bliže a pytaše hišće pilnišo a kedzblivišo; skónčnje jeho wusľědži a zapřimny, a nětko džěše, mohľrjec přez hory a doľy, po stwjelcach a prućikach horje a dele, njewustajnje ze swojimi něžnymi, přeswitowacymi křidleškami machotajo, pak do přědka wobročena, pak z wopjećicu tupotajo a swoju ćezu za sobu wlečo, při čimž ji jejne doľhe zadnje nózki wubjernje služachu, a přeco dale k wottyknjenemu kóncej. Najprjedy poda so na puć a běžeše khwilu po prawej koliji, a ja pomaľu přeco za njej. Nětk wopušći koliju, winy so na ľěwy bok a pućowaše khwilu po trawje mjez kolijomaj. Nětk so poda na ľěwu koliju a drypotaše dale. Tu sedžeše doľhonohata kuntworica, tupolica (Č. Tiplice, Schnake) mjenowana. Ta poskoči, kaž nastrožena, a pućowka hanješe dale. Nětk drapaše so horje na brjoh a běžeše po boku dale, wuhlada drugeho pawka, žiweho, běhata, postroži so, pušći pawka a zleći kruch dale. Dokelž pak žiwy pawk bliže njeprěńdže, přileći zaso, zapřija swojeho morweho pawka a nětko poda so horje na z mochom a wrjosom wobrosćenu zemju. Njedaloko maľeje khójnički wostaji pawka ležo a běhaše wokoło, jako by něšto pytała, ľažeše při tym husto pod wrjosom a mochom wokoło, přińdže pak zaso won, hladaše potom zaso za pawkom, běžeše naspjet, zapřija pawka a wlećeše so po prućikach dale. Nětko wotpoľoži pawka husćišo a pytaše, njezdali so pak ženje daloko wot njeho. Naposledk bě namakała, štož pytaše, zhrabny pawka, njeseše jeho kusk dale, zalěze potom pod suche ľopješko, a ja sebi myslach, zo chce tam swoju ćezu wotpoľožić, čakach khwilu, sebi myslo, zo pućowka zaso přińdže; ale njeprěńdže. Nětk hladach, što spody ľopješka je; běše tam džěra, rumna a wěsće hľuboka; tam nutř bě pućowka zalězła; tam khowaše swoje rubjeństwo; tam měješe swoje ľěhwo a hnězdo; tam njeseše jejka abo bě nanjesla; tam dyrbjachu po času jeje mľode k žiwjenju wotcućić a hnydom cyrobu namakać. Za nje so staraše tak njewustawaca maćerna lubosć. Štyri a dwacyći kroćelow daloko bě k hnězdej

wot teho městna, hdžež pučowku najprjedy z pawkom wuhladach. Ryjach potom za pučowku, njemóžach pak ničo doryć, duž woteńdžech. Zo je w džěrje hnězdo bylo, njemóžu wobswědčić, dokelž žane widził njejsym. Druzy přirodospytnicy pak, kiž su skutkowanje pučowki lěpje wobkedźbowali dyžli ja, bychu jo wěšće wobkručili. (Skónčenje přichodnje.)

Kuzlařski process w Hornich Łužicach.

W 3. čisle t. l. smy tajki process přećiwu kuzlařničam w Delnich Łužicach sobudžělili a drobnišo wopisali. Nětk chcemy tež jedyn podobny z Hornich Łužicow z krótka podač. Tón samy je w „Neues Lausitzisches Magazin 1833“, str. 331, wopisany. Jeho podawk je tónle: W léce 1638 su mnozy zemjenjo, duchowni a sudniscy we Hornim Hainewaldže k radže a sudu sedželi, dokelž běše ta ryč wušla, zo jedyn murjeř tam kuzlařstwo ćěri, zo čerta zahanja a jima, zo na pjenjezy ryje, zo ma pale wot wobwišaneho paducha, kaž tež zo wojmadlo wot šibjeńčneho rječaza a zo rubiško abo kruch platu wot wobwišaneho paducha při sebi nosy a zo tež korusk wobsedzi, tak zo je jemu, mali tón samy při sebi, kóždy dobry.

Dokelž murjeřski z džěla k tutym wobskoržowanjam dobrowólnje steješe, wosobliwje zo je pale wot paducha, w Hansbachu wobwisnjeneho, khwilu wobsedžał, dha bu k smjerći we wohnju zasudzeny, pozdžišo pak k štyrjom njedželam hanibneho wustajenja w rječazach a putach wokoło šije, k cyrkwinemu wotpokućenju a k pjenježnemu khostanju wobhnadzeny.

H. W.

Něšto wo bitwje pola Budyšina.

Dokelž je so bitwa pola Budyšina, kotrejež lětne wopomnjenje je so nam před krótkim 20. a 21. meje t. l. pjećdesaty raz wobnowiło, na serbskej zemi biła a wšelako tež lubych Serbow, pak jako wojeřskich pachołow, pak jako změrných hospodarjow, hospozy atd. w domjacych wsach a městach ze wšěmi swojimi hrózbnošćemi surowje podešla, dha su jeje stawizny tež wěšće za nas, kiž smy potomnicy tamnych svojich, krawneje bitwy nazhonjených staršich, w historiskim nastupanju wulcy zajimawe. Ja nochcu tu žanu drobnu, wobšěrnnu rozprawu tuteje kruteje bitwje dač, dokelž tajkich wopisanjow wšelako druhdže namakamy. Ze serbskim pjerom je nam tu samu naš wysokočeseny spisacel „Předženaka na léto 1863“ z najwjetšej wustojnosću a swěru wopisał a sebi, kaž hewak přez wšu swoju džěławosć za Serbow, tež z tym cyleho serbskeho naroda najwjetši džak zaslužil. — Tola mały přinošk dowolam sej k stawiznam spomnjeneje bitwy tudy přistajić.

I.

Znate je, zo w bitwje pola Budyšina Francowzojo, z přiwzatymi němskimi wójskami z najnjejša 140,000 muži sylni, přećiwu zjedno-

čenym Rusam a Prusam, jeno něhdže 90,000 muži sylnym, wojowachu a tući na druhim dnju wot tamnych z přemocu čišćeni a z džěla zbići a přewinjeni bitwišco puščichu a dale k ranju cofachu. Bitwa bu wot Francowzow dobyta. Wupokazane a znate je tež dale, zo Francowzojo w dolinje wyše ‚přiboha‘ pola Hownjowa Šprewju překročichu a we wulkich sylach přez rěku čehnjechu. Wosebje běše to jich kawalleria a tež artilleria, kotraž tam přez Šprewju džěše. Tak přestupichu z wječornych brjohow na raniše, njeprěćeje napřećiwo, a přimachu teho, so tu na šěroke wupřescerawšeho. — Mjenje znate a někotremužkuli cyle njeznate pak snadno je to, što je tón był, kotryž je tam Francowzam puć přez Šprewju, hdžež móžeš rěku přebrodzić, pokazał a jich přez rěku wjedł. Někotři měnja, zo su Francowzojo sami tutón bród wuslědzili; druzy pak wobtwjerdźuja, zo su Francowzojo muža, tam niškeje wody wědomniwego, za wjedzerja a pokazarja sobu měli. Nam samym chce so tole druhe bóle k wěrje podobne zdać, dokelž je tamna niščina Šprewje, hižom po swojej leženosci we hłubokim dole a wulkich wužlobach, wot wysokich brjohow wobdata, khětro potajena. — We tymle nastupanju sym pak tole nazhonił. W léce 1856 mějach w svojim powołanju wěsteho J. G. Šimana, wobydlerja w Spytecach (tehdy 48 lět stareho), přeslyšeć, dokelž běše po prošenju khodźiř a z wjetším lépje pisany listom wo smilne dary prosył.¹

Hdyž bě wuznał, zo je tón list wot wěsteho Theinerta ze Stachowa dostał a hišće spominał, zo je Th. druhim ludžom z agentom był, pjenjezy wobstarował atd., před lětom pak wurjeł, wobtwjerdźowaše Šiman při tej samej składnosći dale z wulkej wěstosću, zo je tón samy Theinert do bitwy pola Budyšina Francowzam z wodđerjom był a jich na horka spomnjenym měsće, jim tam puć přez rěku pokazawši, přez Šprewju wjedł. To wšo powjedaše Š. drobnje a swěrnje, zo žana wina njeběše, na tym dwělować, čím mjenje, čím wěsćišo bě jemu pječa Theinert to wšo sam powjedał. Tale powjesć nadobywa čím wjacjacy na wěrjomnosći, dokelž je so tež z druhich stronow (ze stachowskeje wokolnosće) zaslyšeć dało a so nazhoniło, zo je Th., budyskeje wokolnosće derje zwědomny, tež hewak po

¹ Spomnjeny list, na kěncu ze Šimanowym poľnym mjenom podpisyany a (zo by lépje čahnył) z někajkim přilěpjenym zyglom potwjerdženy, běše na wšě smilne wutroby, na wysokich a nizkich dobroćelow zloženy a wopriješe (póđla teho wudawanja, zo chce sebi Š. na mały, jemu wot přichodneho nana J. Jawricha w Palowje podarjeny bloěk zahrody mału khěžku natwarić) na tónle zamysł založenu prošeřsku próstwu wo podpjeranje w powšěchnej, wobšěrněj měrje, tola w lépsich, zjesejnišich słowach a pokornych wurazach. Běše to dosć zajimawa lisćina! Ale čím zajimawše běše jeho zamolwjenje na to prašenje, kak je k tutemu listej přišoł. Što měniće, kak so wusprawnić pytaše? Wuzna mjenujcy, zo je tón list před 7 lětami, jako je so ženil, wot swojeho přecela, wěsteho Theinerta ze Stachowa, kotryž je jón sam pisał był, jako kwasny dar dostał, w tym wotpohladanju, kaž je Theinert jemu při listowym podarjenju poručil, zo by jón, přindže-li hdy pozdžišo do nuzy, do ruki wzał, po prošenju wušoł a ‚sebi na smilne wutroby so wobroćiwši, z nim někotre slěborne zaslužić mohl.‘ Zawěрно! móžeš sebi žadyn lépsi kruch domjaceje nadoby (přeťož tajki běše tón list w Šimanowym domje) myslić?

svojim cyłym žiwjenju a wašnju tajkemu pokazowanju puća a wozdženju wojska cyle khmany był. Hižom z biskopskich stronow wot Stachowa sem je wón pječa Francowzow wjedł był. Wón běše tam domjacy a z khěžku wobsedny.¹

II.

My spomnjenu bitwu njejsmy bliže wopisać móhli ani cheyli. Wšak je so tež to často wot wustojnišich stało. Jene z tajkich byrnje krótsich wopisanjow je tamne, na kotrež horka pokazach. To samo staji nam, smy-li krajiny wsow, horkow atd. někak wědomni, khětro jasny wobraz cyłeje bitwy před woči. Postajiwši so njedaloko Budyšina na wyššej hórcy, tak zo móžeš bitwišćo ze wšěch stronow najlěpje přewidzić, zrozumiš z tutym wopisanjom w rucy lohko cytu bitwu w jeje zhromadnosći a wobšěrnosći. Tajkile skizzowany wobraz steji mi před wočomaj: Wosrjedza město Budyšin. Wšě zjednocene ruske a pruske wojska steja na prawych brjohach Šprowje, wupřesceraju so wot podhór pola Budestec, Lujenca atd. do nižiny a po tej dale nimo Budyšina přez Trělyny, Wuricy, Nadžanecy, Cyžecy, Delnu Kinu, Bórk, Bozankecy, Krakecy hač za dolinu pola Dobrašec, Mašec, Něwsec, Delneje Hórki atd. a wupinaju so wot tam w płoninje přez Malešecy atd., tak zo hač do Klukša, to je: hač nimale do hole dosahaju. W tutej nimale runej liniji su wot połodnja k połnocy, wot horow po dolinje a we płoninje hač nimale do hole wupřestrjeni a postajeni. Tu delka wokoło Malešec, Klukša a Hliny je jich prawe, tam horka jich lěwe křidło, wosrjedza wobeju wokoło Bórka, Krakec, Mašeho Budyšinka atd. jich srjedžizna, najhuscíšo a najsylnišo přez wojske syły a stroje, přez wobhrodženja a zaraćenja wobtwjerdžena. Z čołom su k wječoru wobročeni, njepřecěla dočakowajcy a k bitwje hotowi. Wot wječora pak čehnje njepřecel Napoleon ze swojimi wojskami a je so na Budyšina nastajił. Tež jeho wojska nječahnju w jenej kuli, w hromadze, ale wupřesceraju so na prawicu a na lěwicu. Či jeni (general Macdonald) čahnju wo srjedza, druzy (Oudinot) horka pod horami na prawicy a třeci (Marmont a Bertrand) čahnju zaso dale delka na lěwicy. (Najzwonkowniša jich lěwica běše cyle delka, hižom w holi: zjednocene wojska pod Neyom, Lauristonom a Regnierom.) Napoleon je so wot Biskopic Budyšinej přibližił a postajenje, lěhwo a centrum swjeho njepřecěla spóznał. Centrum chce přimać a přewynć a prawe křidło njepřecěla zbić. Duž diriguje swjeho wojska na tu stronu, na lěwu, prawe horne a srjedžne bóle dele, a winje so kruch na bok, na lěwicu niže Budyšina, wot teho tu města na połnocnu stronu. Wón sam je so tež tak wobročil, wobkedžbuje wot tam, wot Sloneje Boršće, wot Wjelkowa a wot Zajdowa delka nimo Budyšina swjeho njepřecěla a dawa wot tam na delnej stronje

¹ Po druhich powjescach je wěsty Lešawa ze Sloneje Boršće Francowzow přez Šprowju wjedł a njeje so wjacy wrócił. Red.

swoje wójska na prjódck wjesé a na njepřecéla áhnyé. Tu na delnych stronach niže Budyšina přestupichu tež tego dla jeho wójska najsylnišo a na mnohich městnach a přimachu a nadběhowachu njepřecéla we srjedziznje (Kleist, Blücher, York) a na prawym křidle (Barklay de Tolly, Čaplic) najsurowišo. Wot tych tu stron, po tych tu poľnócných stronach z boka Budyšina k doľhemu ranju zahori so po dole a we pľoninje bitwa najšéršo a biješe so najhorcyšo. Tu čisny a přewiny Napoleon z pomocu Neyoweho wójska, kotrež wot njeho spěšnje skazane hišce w prawym času z Delan, wot Wojerjec, přičahnyši a prawe křídlo zjednočenyh z džéla do khribjeta wobšedši, na bitwišco dokhwata, swojich njepřecélow najdospoľnišo. Po tych tu stronach, po delnišich, čehnješé wón bitwu dobywši dale k ranju za njepřecélom. Budyšin bě derje dosé přepuščeny wostał; njewjedro bě z boka, bě delka wokoľo nimo áhnyľo. Tole ta jena strona, delna, poľnóčna!

Ale tež z druheje strony Budyšina, horka na poľodnišej, bu ľéwe křídlo zjednočenyh pod Mitoradowičom a Gorčakowym wot francowskich wójskow pod Oudinotom přimane; tež w tych poľhórskich stronach zahori so krute wojowanje a horca bitwa, tola prjedy hišce, hač na delnych. Rusojo doľho krući stejachu a cofachu po maľu a w maľym postupje. Hakle jako je centrum čisnjene a zbite a prawe křídlo přewinjene, potom hakle wotčahnu w dobrym porjedže k ranju. Pozdžišo hakle dawaše so dowidžec, zo je so bitwa tu na poľodnišich stronach wot Napoleona bóle na zdačé započéla, w tym wotpohladanju, zo by njepřecélsku srjedziznu postabíl a ľéwe křídlo ani srjedziznje ani prawicy žaneje pomocy wotedač njemohľo. — Na woběmaj dnjomaj najhorcyšeje bitwy wšudže hoľk, hara a ropot, wšudže howrjenje, łusk, bobot a njepřestawace hrimanje ze štukow, wjetšich a mjeňšich, z wobeju njepřecelskeju stronow; toľste mróčeľe kura waleju so a stupaju k njebu. To wšo wo srjedža a na delnych, poľnócných stronach hórje, hač na hornich, poľodnišich. Tajki wobraz steji mi w najwjetšej wupřestrjenosci žiwje před wočomaj. Na poteptane pola a zahubjene zahony, na pola, z morwymi a ranjenymi pokryte, na jich žalosé a styskne mrěčé, na palate wsy a wohnje, z kotrymiž so njebo wysoko čěwjenja: na wšu tule žalosé a njezměrnú zrudobu ja njepohladuju; šťo mohľ ju znjesé?!

Ale, česčeni čitarjo, sčé wy hdy a wosebje wjacy króć wobkedžbowali mróčeľe pod njebjom, kotrež z deščom a hrimanjom, kotrež z bľyskom a často z wichorom wot wječora k nam přičahnu, kotre pučé tajke njewjedra pola nas áhnu a du, po kotrych stronach so přécahuja? Njeje wam znate, zo so te same, hdyž wot wječora, wot Biskopic přiľdu, jara husto wjetši abo mjeňši kruch před našim Budyšinom, někotre hižom pola Biskopic, druhe zaso před samym městom džéla a so na prawicu a ľéwicu, horje a dele winu, tak zo jene wotdžéľenje horka pod horami, druhe pak delka niže Budy-

šina, bliže abo dale wot města, na boku nimo, wokoło čehnje? Město Budyšin samo so tak husto wot najhóršeho njewjedra wobeńdže a přepuści. Tole přecáhowanje wječornych njewjedrow po spomnjenych pučach a stronach móžeš lohko w samym Budyšinjce wobkedźbować a hišće lěpje to samo nazhonić, sy-li na městnje, něhdže jenu abo dvě hodzinje wot Budyšina k ranju ležacym.

Wobhladamy-li tak puče tu tajkich njewjedrow wot wječora, jich přiřhad k nam a přecáhowanja tu pola nas a přirunamy-li z tym při wšej drugej podobnosći, kotruž wójnski přiřah wojeřskich syłow a bitwa sama z njewjedrom ma, dha njemóžemy so, hdyž Napoleonowy přiřah wot Biskopice k Budyšincej, hdyž jeho rozloženje wójskow na hornu prawu a delnu lěwu stronu, hdyž poměrne přepušćenje a wobeńdženje Budyšina wopomnimy, hdyž dale widźimy, zo so wše syły Napoleonoweho wójska, so na bok winywši, horka wyše a wosebje delka niže Budyšina na njepřecela walachu, zo jeho tu na delnich stronach najsylnišo nadběhowachu a z nim wojowachu, zo so po tych stronach bitwa najhorcyšo, najrozložbjenišo a w najwobšěrnišej měrje biješe, mjez tym zo bě wojowanje pod horami, po hornych stronach mjenje surowe, wobhladamy-li skónčnje, zo na to zaso wše wójska wobeju njepřecelow w tych samych nastajenjach, w tym samym postupje a po tych samych stronach, po delnych a hornych so přecáhowawši, k ranju dale čehnjechu, wobhladamy a wopomnimy-li to wšitko zhromadnje: dha njemóžemy so teho wobrazneho začišća wobróc, zo so bitwa pola Budyšina w swojim přiřahu Napoleonowych wójskow wot wječora, w jich rozložanju před Budyšinom a w tych nastajenjach, w tutech pučach a stronach, po kotrychž Napoleonowe wójska so z boka na wobě stronje Budyšina winychu, njepřecela přimachu, wojowachu a bitwu bijachu, kaž tež na to dale k ranju so wotsalachu — zo so po tajkim tale naša bitwa we wšim tym njewjedru přirunuje, kotraž tež wot wječora k nam přiřehnje, so krótko před Budyšinom rozdźěli a na to jene wotdźelenje na prawicu wyše Budyšina, pod horami, to druge pak, na lěwicu so winywši, po delnych stronach niže Budyšina nimo, wokoło čehnje a so po tych samych delnych stronach k ranju dale wotsaluje, runje kaž tamne po hornych. Mjez woběmaj wosta pak bjez druhim tón wulki rozděl přikazany, zo njewjedra we wodowych mrócelach pod njebjesami swoje puče khodza a čahnu, a hdyž tež druhy z wótrym, wohnjowym błyskom zeškodza, tola při wšim tym najwjetše žohnowanje na naše zahony wusypuja, město zo tamna surowa bitwa tu po zemi kročeše a wichorjo domy a statoki, lud, skót a pólné plody w serbskim kraju njesmilnje zahubjowaše. — Z tym swoje, z najwobšěrnišimi pruhami wobrazowane přirunanje kóždemu k dališemu wuwjedženju zawostajo, zjednocimy so w tej horcej próstwje: Bóh luby Knjez w njebjesach, kiž je wodzeř njewjedrow tak derje kaž wojeřskich syłow, chceł nas a naš cyły luby serbski lud a kraj kóždy čas kaž před surowymi, škódnymi nje-

wjedrami, tak tež wosebje před zrudnej, krej rozliwacej wójnu hnadnje zakhować a nas na wěčne měra a pokoja wjeselých wostajić.

H. Andrzejewiĉ Wjelow.

Z Budyšina a z Łužicy.

† Dzeń 19. meje wumrje nadźijepolny młodzenc Jan Haša w Zajdowje po dlěšej khorosći na suchočinu w starobje 21 lět. Wón studowaše w Prazy a chcyše w krótkim maturitny examen činić. Wón bě pilny sobustaw pražskeje ‚Serbowki‘, prócowaše so w nawuknjenju druhich słowjanskich ryčow a poda tež někotre nastawki do našeho Łužičana. R. I. P.

† Dzeń 9. junija smy druhého serbskeho narodowca na tudomny Tuchoř přewodźeli, J. K. Grunda, druhého wučerja při michałskej wučerňi, štož bě wón 3 lěta był. Wón wumrje tež na suchočinu w starobje 24 lět pola swojeju staršeju w Jenkecach. Njeboh-bě sobustaw Maćicy Serbskeje, Bjesady a Lumira. Při jeho pohrjebje dźeržeštaj k. diakon Mróz a k. kantor Pjekař němsku pohrjebnu ryč; po předpisanych modlitwach zanjesechu seminaristojó pod wjedženjom k. wučerja Fiedlerja serbski pohrjebny khěrluš.

* Dzeń 18. meje pobu tu sławny česki historiograf Dr. Franc Palacký a jědžeše wot nas do Zhorjelca a Wrótsławja. Něšto prjedy pobu tu k. spisowař Sojka z Prahi. Swjatki wopytaštaj nas ruskaj wučencaj k. A. Wjeselowski z Moskwy a k. O. Müller z Petersburga.

* Srjedu po swjatkach měješe starožitnostna sekcia Maćicy Serbskeje swoje posedženje.

Słowjanski rozhlad.

Zastužbny česki spisowař Wjacyslaw Filípek wumrje po dwajměsacnej khorosći 27. meje w starobje 52 lět. — Šćěpan Bačkora, khwalbnje znaty přez wudaće wšelakich šulskich a z cyła paedagogiskich spisow, je ‚Praktické učení zeměpisné Čech‘ wudał. — L. Procháčka počnje nowu wjetšu zběrku štyrihlósnych mužskich spěwow ‚Kytice‘ wudawać; budža tam wótěnske a swjedžeńske chory, narodne pěsnje wšitkich słowjanskich narodow, přiležnostne a towaršne atd. — ‚Zahrádka pro mládež naší rěka nowa ilustrowana zběrka powjesow a pěsničkow wot wšelakich spisowarjow. — Wjeleza-službny duchowny k. Fr. Doucha je zestajil ‚Knihopisný slovník československý‘, w kotrymž su wšitke literarne wuplody Čechow a Stowakow wot l. 1774 hač do nětčišeho časa mjenowane. Zo maja tam bohata literaturu, spóznaje tón, kiž hewak malo wo Čechach wě, hižom z teho, zo změje spomnjeny lětsa wudajomny słownik 48 listnow drobneho čišća. — Dr. Pečírka je wobšěrnu knihu spisał pod napismom ‚Domáci lékař‘. — Wubjerk spěwanskeho towarštwu w Brnje je nam přeprošenje připoslał na wulki spěwanski swjedžeń, kiž ma so 25. a 26. augusta we Welehradze, na horje Buchlowje a we Buchłowicach wuwjesé. Nadźijamy so, zo so tohdom tež něchtó ze Serbow tam poda, kaž so wjacori na tamniši cyrkwinski swjedžeń wot 5.—12. julija přihotuja.

Potajne pólske nowiny maja nětko wjacý předplačerjow dyžli censurowane. Mjez tym zo ma censurowana ‚Gazeta Warszawska‘ 3000 a ‚Gazeta Polska‘ 4000 předplačérjow, ma jich nowy organ narodneho knježerstwa ‚Dziennik narodowy‘ hižom 8000, ‚Prawda‘ 7500, ‚Nowiny polityczne‘ 2000, ‚Powstaniec‘, ‚Kosynier‘ a ‚Wiadomości z pola bitwy‘ po 1000.

ŁUŻIČAN.

ČASOPIS ZA ZABAWU A POWUČENJE.

Polletnje
7½ nsl.

Redaktor : Wudawař :
Michał Hórnik J. E. Smoler
w Budyšinje.

Cykolletnje
15 nsl.

Č. 7.

Julij.

1863.

Tajne rudženje.

Mi čeknyte směwki su z wobliča,
Haj smjerće sej nimale prošu,
A wšitcy mi ludžo so džiwaja,
Kak zbitu ja wutrobu nošu;
O byšće wy ludžo to zhudali,
Wy nichtó so njebyšće džiwali.

Ha wšitcy tež ludžo so postorča,
Zo zminu so wjeselych hrajaw,
Zo samotny pućik mje wokřewja,
Pak žedžu do dalokich krajaw;
O byšće to ,čeho dla' wjedźeli,
Wy nichtó mje njebyšće swarjeli.

Na keřchowje hórka je mjelčaca,
Tam prochnu te radosće kryte,
Rosmarja a ruta je přikrywa
A kwětki na wutrobu syte;
O było wam znate, što wšo tam spi,
Wam hinak tež njebyło k wutrobi.

H. S.

Meja.

We pyšnosći steja
Te zahony zas;
Budź khwalena meja
A rjeńši twój čas.

Kak poľna sy hudźby
Přez hona a haj,
Kak minu so zrudźby
A wotkhoru kraj.

Pój, žohnuj a překhodź
Doľ, hory a krjo,
A wot tudy njekhodź,
Hač zakčěwa wšo.

Sy zachodnosć takle
Pak wupyšena,
Što krasniše hakle
Raj njebjeski ma!

H. S.

Domojwrót.

Hlaj z cuzby wróci pacholo
So do wótcnoh' zas kraja,
Dom zložuje khód spěwajo,
Hdžež mysle jemu hraja.

Džeň swita, wječor zasměrka,
Wón čehnje swoju drohu,
Hač při hwězdźinje nastaja
Na wótcne hona nohu.

Mać w přenim domje bydło ma,
W nim nóčna ćichosć knježi;
Wón kłapje, ach! što zasłyša?
,Mać w khlódnym rowje leži!'

Duž zrudny dele po wjescy
Dže sylzy k bratrej ronić;
,Tón wučahnył je do cuzby!
Ma wbohi tudy zhonić.

Nětk khwata k domej lubeje
A horce sylzy płaka,
Tam do woknješka zakłapje
A w ćežkim stysku čaka.

O trošť! so wokno wotewrja,
Joh' luba strowja rjenje!
Duž njech wšo mrje, će wopušća,
Hlaj lubosć njemrje ženje!

Fiedler.

Pratyja za manželskich.

1. Sejoš gusće, změjoš wjele picy; 3. Lěščina glej! ma wjele wórješkow;
Sejoš rědko, poľne wšo puzawy. Žedna, až njeměla njeco šwickow.
2. Pari-li raz słynco, a jo tešno: 4. K směchu hucyni se, chtož we pjacu
Wjacor, nic pogrim chłóženje Sušy sněg, zasej předajo kupcu.

Stempel Lubnjojski.

Bozowe kćenje.

(Pokračowanje.)

Z čorneje mokreje zemje, kiž bě tak wjele přesćěhanych, zapětych splahow žiwych stworjenjow požrěła, w kotrejž bě žiwjenje na žiwjenje zapadnyło kaž do njeměrneho, zežraneho tymješća, — z tuteje zemje stupaše wohidna, na kónc našeho čěła dopomnjaca wón kaž z wulkeho njepohrjebaného bitwišća, šerjaca dosć, wšu slóněnu pychu a wšu rózowu wón a wšě nalětne hibanje zanićić.

Sym hižom powjedał, zo běch w tutym času swójeho žiwjenja lohkozmysleny, džiwi towař; ale začuće, kiž mje na tutym měsće zapřimny, běše mi přeswědčenje, zo móže so to hišće wšitko jara lohcy přeměnić.

Přecy hlubšo spadny mi čolo, hač na dobo blisko při sebi, wyše so, džěćace, wótre smjeće wusłyšach, kiž mi hižom wjac cyłe njeznate njebě. Tutón raz mje skoro zastroži a jako khětrě horje pohladach, widžach krasne, lubozny swječo.

We hałozach nizkeho bozoweho keřka, kiž, kaž hižom prajene, cyłe tuto morwe polo wobčahny, srjedza kćenjow na dziwnej šese-rjatej wotnožcy sedžeše te jebace džěčo, kotrež bě mi prjedy tak hubjenje puć na tuto město pokazało, a wjesele smějkaše so na cuzeho, njeznateho studenta. Jako pak ruku za małym šerjenjom wupřestrjeh, dha bě na dobo zhubjene, a wokomiknjenje pozdžišo widžach te so smějace brunojte wobličo, wobdate z čornymi kudžerjemi, wokoło rowa wysokeho rabbi'a, kaž by mje z nowa zawjesé chcyło — tutón króc k hóntwje přez město morwych. Ale tón raz njedach so zaslepić; wjedžach drje derje, zo mi ničo pomhać njemóže,

za džěsćom dale skakać a běhać. Do čorneje zemje abo do bozowych kćenjow wyše rowow by so zasy zhubiło, bjez tego, zo bych je scěhować mohł. Kaž přirosćeny stejach na swojimaj nohomaj a njewěrjach ani bělemu dnjej ani blyšćatemu so připołdńišemu slóncu: što móžeše prajić, hač na tutym spodziwnym měsće hinajše zakonje swěta duchow njeplaća, hač druhdze?

Čicho stejach a bjerjeh so derje na kedźbu, so hibać, a jako džěco nětk widžeše, zo jemu swoje wabjace smjeće, hladanje a kiwanje ničo njepomhaše, dha započa swoju móc na druge wašnje. Wobličko bu jemu čěmne, hłowěka so khileše a bojaznje so ke mni přibliži, zasy so přistojnje pokhili a praješe: ‚Rjany knježe, wodaj, njecham wjacy wopak činić.‘ Z měrom je čěrpješe, jako jeho ručku zapřimnych; tež so njewobaraše, jako je bliže k sebi scáhnych, zo bych jemu lěpje do wóčka hladać mohł. Na spodziwne wašnje dawaše tež jasne a rozomne rozprawy, jako so je prašach, z wotkel je a kak rěka; a tak nazhonič, zo je džěco khudych staršich, kotřiž w Józefskim měsće w Prazy staru drastu a wšě druge stare wěcy překupowachu. Tež khěžne čisło a mjeno móžach zhonić: Jemima rěkaše te džěco, kaž džowka Hiobowa, tamneho wosebiteho muža z kraja Uz, a Jemima woznanjeni po serbsku: džen. Hačrunje nan Hiob njerěkaše, ale Baruch Law, dha běše tola dobry pobočný kruch k tamnemu scěrpliwemu znjeserjej wšitkich wohidnosćow. Wot Jemimy Lawec maćerje chcu radšo cyle mjelćeć.

O přez tamón njerjad, kiž w khěži čisło 533 natrjehich, jako přeni kroc po swojim znajomstwje z džowku do tuteje khěže přindzech a mudrje swój časnik přesadźich, hačrunjež běch hakle tón džen čězki pjenježny list wot doma dóstał. A štož čujach, běše skoro hišće hórše hač to, štož widžach. Ale spodziwna sylna móc jejneho přenjeho napohlada běše mje zaslepila.

Z wjesoleho Wina běch z krutym předewzaćom wotjěł, w Prazy sławnemu *collegio medicorum* wšu česć činić, jara pilny być a po móžnosći zakomdžene wědomnosće dale wudospołnjeć. Z tego njebu ničo. Nic zo bych so zasy tamnemu dziwjemu žiwjenju podał, kotřež hižom je někotrehožkuliz studowaceho lékařstwa tak daleko přinjesło, zo móžeše zrudžomnje sławnu wědomnosć wustrowjenja na swojim samsnym čěle spytować; ně, ani nóčne wokołokhóženje a dziwje píce, ani mělniske wino, poznaške piwo a sliwowica njewobkhowachu wjacy nade mnu swoju prjedawšu móc; a tola běch cyle zabłudženy, cyle zawjerceny we swojich njezrjadowanych sonach. Na moju jstwu we Nekazalcy, do kolegija, wšudžom přewodžeše mje wobraz małeje khodojty ze židowskeho města, Jemimy Lawec. Njeběše móžno, nětk pathologiju a terapeutiku studować a čłowjeske čěla a žiwe psy, kóčki a žaby rozrězować a zeznawać. Tak je bórzy spóznach, zo wšak mje tež Praha hišće k doktorej njepowyši a tego dla přepołožich swoje předewzaće, pilny być, na pozdžiši čas a na druhu universitu.

We swojej jstwě we Nekazalcy přewostajich so, do hustych módrych tobakowych mrócelow zawodžety, najhlubším ale tež najnjerozomnišim myslam přez džiwy čłowjeskeje duše. Knihu wo tym, kak nakhilnosće nastanu a zańdu, njeběch pak přecy hišće pisać mohł. Hdyž běch potom dosć kurił a myslil, pozběhnych so, zo bych stejo a khodžo swoje sony dale přadł a překhodžach hasy tuteho města, kotrež su same sonej podobne. Na wulkim torhošću slyšach holčki při studni česki a němski mjez sobu powjedać a wječor při posłuchach spěwam pobožnych modlerjow při Marinym swjećeću. Potom wobhladach sebi druhi króc zasy Wyšehrad, hdžež mjez rozpadnjenymi kralowskimi pałacami husy wrjeskaja a kozy so pasu, a hdžež so přez měru roztorhane šaty suša. Zasy druhi króc stejach pod zakitom swjateho Jana Nepomuskeho na sławnym mosće a hladach, bjez teho zo bych swojej z rozomom wobdarjenej duši příčinu za to prajić mohł, hodžiny dołho do Moldawy dele. Potom džěch drje tež přez nahle hasy Małeje Strony k Hradčinej horje a widžach tu k swojimaj nohomaj horde město Čechow krasnje wupřestřjene. Někotru horcu lětnju hodžinu přebych we wysokim khłódnym domje swj. Vita; ale Jemima Lawec mje přesčěhowaše hač pod čerwjeny židžany baldachin, kiž row swj. Nepomuka přewisa.

Hižom dawno běch přečelstwo činił z wrótnikom sławného stareho pohrjebnišća a hižom dawno njeplačach wjacy kóždy raz, hdyž chcych do tuteho kralestwa smjerće zapušćeny býć, šěsć krajcarow, kotrež je wysoke khěžorsko-kralowske zastojnstwo staremu wrótnikej přizwoliło z móšnički wóipnych cuzych. Rady při posłuchowach jeho powjedanju, hdyž mje po pohrjebnišću wokoło khodžo stawizny podtłóčeného jeho splaha wukładowaše. Jemima Lawec pak bě přiwuzna wrótnika, jeho wnučka, četka abo tajke něšto — dołhe lěta su to z pomjatka wumyle. Husto džěše sobu, sedžeše při namaj a wobdžěli so, husto mudrje dosć, na naju ryčach.

To běchu dny, hodžiny, wokomiknjenja, kotrychž melancholisku zajimawosć na žane wašnje wěrnje dosć wopisać njemóžu. O přez tu prastaru, z čłowjeskimi čělami nasyćenu rolu a jeje spodziwne bozy! Nětk daše so powěť na tutym měsće jara derje dychać a žane šerjenja njestupachu wjacy do slónčného swětla, kiž na rowach rejwaše. Přecy značiši buch ze šěrymi kamjenjemi, hišće lěpje, jako stary wrótnik a Jemima mi je wukładowaše. Hdyž bě tutón wotdžeržany, naju přewodžec, potom pušćichmoj so samaj do Beth-Chaim, a ženje njebě so namaj swět tak luboznje wozjewil, hač při tajkich příležnosćach.

Haj, Beth-Chaim! Woprawdže, tuto pohrjebnišćo bu mi „khěža žiwjenja“! Hdyž mi tuto mlóde džěčo džiwne hieroglyfy hebrejskich rownych napismow wukładowaše, nasta we mni žiwjenje, wot kotrehož hač dotal ani njewjedžach. Mudri, póccíwi mužojo, pobožne žony, rjane holčki a lesni mlódzencojo wotcučichu ze spanja, kiž bě lěstotki dołho trał, a jich scěny nadobychu we mni žiwjenje.

Bórzy stejach ze wšitkimi tutymi ludžimi z njeznateho swěta we hłubokim přecelstwje a wěrjach na nich kaž na znatych mužow stawiznow, na kotrychž so dwělować njeda.

Wo lubosći mjez sobu njeryčachmoj; tež njemožu prajić, zo tutu holčku lubowach; ale mjeno namakać za začuća, kotrež mje k njej ćerjachu, bě a je cyle njemóžne. Měnjachu so, kaž wašnja holčki sameje a kaž lohke lětne mróčalki, kiž přez město Prahu a přez bozowe kerčki na Beth-Chaim ćehnjechu. Pak džeržach tutu Jemimu za małe, mazane stworjeńčko, z kotrymž so žorta dla štwórt hodžiny powjedać daše; pak bě mi zasy khude, rjane melancholiske džěćo, za kotrež běch krej swojeje wutroby dać, za kotrež běch wumrjeć mohl. Khory k wumrjeću běch tehdom a strašliwe zymicy džělachu na mojim žiwjenju.

Jeneho dnja srjedž nazymy, jako so bozowe łopjena kaž wšě druge pisanje barbjachu, zapřimny mje Jemima za ruku a wjedžeše mje při wysokej muri pohrjebnišća k rownemu kamjenjej, kotryž hač dotal wobhladowałoj njeběchmoj.

Na tutón kamjeń pokazowajo praješe: „To sym ja!“

W hebrejskim pismje steješe na tutej tafli: „Mahalath!“, a spody teho lětne čisło: „1780“.

Kak přińdže, zo so tak spodziwnje zastróžich? Njeběše blazonosć, zo cyle zawjercany bjez słowčka na holčku při sebi hladach?

Haj, wona so njesměješe a njewjeseleše so kaž derje trjecheneho žorta. Pokhmurjenje a zrudnje přistaji hnydom: „Rěkaše Mahalath a běše tež Mahalath, to je rejwařka. Měješe khoru wutrobu kaž ja, a běše poslenja, kotraž bu na naš Beth-Chaim khowana — najposleniša.“

„Ale što je Mahalath? Što maš z tutej Mahalath, Jemima?“ zawoľach.

„Měješe khoru wutrobu, kiž so rozpukny.“

„Njebudž blazna, holca; što wěš wo tutej morwej, kiž bu w léće sydomnaće stow a wosomdžesać pohrjebana?“

„My spominamy doľho na našich ludži. Znajú Mahalath jara derje a wěm, zo budže jeje wosud tež mój.“

„Hłupe wěcy!“ zawoľach. Ale Jemima poľoži na dobo ruku na wutrobu a na jeje wobliču so začahny, kaž by wulku ćelnu bolosć ćerpiła. Zasy so zastróžich a jako moju ruku wza a k sebi na wutrobu poľoži, stróžich so hišće bóle.

„Slyšiš, kak jow pukoce a bije? To je smjertny zwóněk, kiž mi k rowu zwoni. Sy tajki wulki lékař a tola to pytnyl njejsy?“

Tuto poslenje praješe z tak jasnym smějkanjom, zo so mi myslička tuteho zažneho wumrjeća čím surowiša zdaše.

Zapřimnych wobej jeje rucy a prajach jej hněwnje: „Nježortuj na tak hłupe wašnje. Wšitko ći wodam, jenož tajke słowa nic!“

„To njeje žadyn žort“, wotmoľwješe; „dyrbju ći stawizny tuteje Mahalath powjedać?“

Jenož prikiwnýc mózach, zapřimnjeny wot njeskónčnje blyskneho, bolostneho začuča. Jemima powjedaše:

„Kiž tudy leži, bu Mahalath mjenowana, dokelž běchu jeje stawy lohke a šwižne, a dokelž so jeje nozy kaž we rejach hibaštej, hdyž džěše. Běše tež po čmje a w njerjedže rodžena kaž ja, a w hišće wjetšim, dokelž běše tehdom židowske město w Prazy hišće wjele zrudniše hač džens. Ale Mahalath měješe swobodnišu dušu jako najhordžiša křescanka w měsće. Běše po čmje rodžena, ale žedžeše za swětłom: wjele wulkich mužow ze wšěch narodow je teho dla wumrjelo, čeho dla njedyrbjala po tajkim tež khuda holčka wumrjeć? Što tak na mnje hladaš? Mysliš sebi, holca móže jenož lubosće dla wumrjeć? Njewěr to; Mahalath njeje na lubosće wumrjela, hač-runjež so jej wutroba zlama; a tamni so myla, kiž mjenja, zo je wumrjela młodeho hrabje dla, kiž chcýše ju z mocu z jeje wóčneho domu woahnyć.“

Kak młode holčo na mojej stronje tak horecy swoju krajanku zamłowješe!

„Jemima!“ zawoľach, „Jemima, ja će lubuju!“

Jemima pak hrožeše z porstom a hněwnje z nůzku na zemju zateptajo, wotmołwi: „To njeje wěrnó. Tamny młody knjez tež Mahalath njelubowaše; a štóž praji, zo je wo njeho wumrjela, lži. Wutrobnu khorosć je měla a naš morwy lud je ju k sebi sčahnył. Ty prajiš, zo mje lubuješ; ale hdy bych w tutej hodžinje kaž wona k morwym dele stupila, ty mje njeby wotdžeržował z twojej ruku!“

Kak wona ke mni pohlada! Jeje čorne wočko zdaše so we hlubinje mojeje wutroby rozhladować; bych ju woprawdže lubował, bych tutón napohlad znješ a wotmołwił; ale měješe prawje: njelubowach ju, běch jenož khory a tak dyrbjach swoje wočko wotložić a k zemi zložić.

Žana zła myslička při wobkhadžowanju z tutej holčku w mojej duši nastala njebě: z wotkel nětk tuta bojósć, tute hrjebanje swědomja? Čujach surowe zamołwjenje na sebi ležec, jako struchle, skoro bojaznje na tuto krasne stworjenje pohladach, kak mi z ruku hrožeše a kak wojowaše — přećiwó samsnej lubosći.

„O Jemima, Jemima!“ zawoľach; a nětk hladachmoj sebi napřećiwó do woćow. Pomału buštej jeje woćcy měrnišej a napjelništej so z mokrym blyšćom; zapřimnjena ruka so wotewri a položi so na moje ramjo.

„Njezrudž so, mój přećelo, ty njejsy na tym wina! Ty sy mi małemu, njewužitnemu stworjenju wjele wjesela přinješ, ach, tak wjele. Ty njemóžeš za to, zo mam tak blaznu wutrobu, kiž chce wurosc přez město, kiž je jej Bóh připokazał. Čuj, kak mójnje bje! Mamy tudy wulku lěkarku; před durjemi sym připosłuchała, jako z maćerju wo mni powjedaštaj. Njemóže hinak býć, dyrbjtu na wutrobu so powjetšacu wumrjeć.“

„Jemima, Jemima, chcu tebi druhich, lěpsich lěkarjow přiwjesć,

‘či dyrbja će přeptać a ‘či prajić, zo so myliš!’ zawołach. ‚Budžeš žiwa, dołha žiwa. K rjanej wysokej knježnje wukćějše a woteńdžeš z tuteho blóta, njerjada a hubjenstwa!’

‚Hdže dyrbjała hić? Wostanu tudy, hdžež moji wótcojo leža wot prastarych časow. Ty pak, mój přecelo, pónďžeš prječ, a mje zabudžeš, kaž so mało džěčo zabudže. Dži prječ a dži bórzy; to je twój a mój wosud. Budžeš dobry a wučeny knjez w twójim narodže, miły a smilny přećiwu khudym a słabym; wšak sy tež přećiwu mi był, tež ja běch khuda a słaba a wjele bolosće budžiše mi přihotować, wjele złeho mi načinić mohł, jeli zo budžiše chcył. Nětk su tute bozy překćěte a ja sym žiwa; ale hdyž tute štomy a keřki w přichodnym nalěcu zasy swoje kćenja sebi přez rowy napřećiwu podawaju, ležu tak óicho pod swojim kamjenjom, kaž rejwařka Mahalath. Kak dołho budžeš spominać na Jemimu Lawec ze židowskeho města w Prazy w času bozoweho kćenja?’

Hišće junu spytach, jej wšo rozomne napřećiwu tajkim blaznym ryčam prajić; ale podarmo. Skónčnje stejachmoj zasy mjelčo při sebi na rowje rejwařki, a kaž na tamnym ranju, jako přeni króć tuto město postupich, zapřimny mje zasy wohidnosć a styskosć ze šerjenjacej ruku na swětlým dnju. Běše mi, kaž by so zemja hibała kaž wačkace hnězdo, kaž bychu blěde kóstne rucy kamjenje naspjet kładle a łopjena a trawu różno džěliše; stejach kaž srjedž so kulacych smjertnych hłowow a wšě tute bludy přimachu za mnu a za młodym holćom na swojej stronje. (Skónčenje přichodnje.)

Pućowka.

(Skónčenje.)

A štodha nas nětko wući pućowka? Pućowka so stróži, jako so čłowjek k njej přibližowaše; wona pušći rubjeństwo a lečeše dale. Pućowka so stróži, jako pawka wokoło lazyć widžeše; teho dla pušći rubjeństwo a lečeše dale. Nimo dołhonohatej tupolicy běžeše bjez stracha dale, a tudy běchu strózele na boku tupolicy. Čeho dla so stróži? Dokelž so boješe za swoje žiwjenje. Wona znaješe teho dla svojich njepräcelow. Je bojosé něšto přirodžene a po tajkim z nahonom zjenoćene, abo je něšto přiwučene a po tajkim po zhonjenju přijate? Hudson Tuttle¹ powjeda po Lyellu: ‚Na kupach čieheho morja nadeńdžechu prjedawši pućowarjo ptaki a zwěrjata wurjadnje skłudne. Mózachu so k nim cyle z blizka přibližować, je z ruku popadnyć abo z prućikom morić. Tež na nopawjacych kupach (Galopagosinseln), kotrež čłowjek jeno porědko wopytuje, su wone jara skłudne; na falklandskich kupach běchu prjedy tež tajke. Ze zhonjenja su předhladnosć nawukle. Tola hižom we prjedawšich časach, jako běchu wšitke druhe ptaki hišće skłudne, wopokaza so čornošijaty kołp džiwi a plóšiwý: wón je přechaowaty ptak a při-

¹ Geschichte und Gesetze des Schöpfungsvorganges. Erlangen 1860.

njesu tu mudrosć sobu, kotruž bě w cuzych krajach přijał. — Wšitke ptački na bourbonskej kupje běchu w léce 1571 a 1572 z wuměnjnjom płomjenjaka (Flamingo) a dźiwich hus tak wurjadnje skludne, zo móžachu so z ruku popadować. Tak wobswědci tež Carmichael, zo běštaj taj dwaj jeničkaj nakrajnaj ptakaj, kotraž so na Tristan d'Acunha we atlantskim morju namakataj, drózna a křižik (Kreuzschnabel), tak skludnaj, zo so lohcy ze syću popadnyć hodžeštaj. Bojosć ptačkow před čłowjekami njemóžemy sebi teho dla hinak wuklasć, hač přez přiwdatu přiwučenosć. — Z teho widzimy, zo bososć před čłowjekom pola zwěrjatow njeje něšto přirodžene, ale přez zhonjenje přiwuknjene. Z přiwuknjenja nastanje přiwučenje. Zo móžeja so přiwučena za přichodne splažstwa (Generationen) přepłodzić, to so nam dźiwne zdać njetrjeba. We Jendźelskej, hdžež hewak młode ptački dobry měř a pokoj wužiwaju, so tola skoro wšitke, samo hnězduški, před čłowjekom boja. Tak přeměňuju so nahony a nahon teho dla njeje permanentny, t. r. přeco wobstajny a jenajki. — Štož nětko našu pućowku nastupa, dha chcemy tudy njewučinjene wostajić, čeho dla je so bojała, hač z nahona abo z přiwučena. My jeno stejo wostajimy, zo je so bojała, dokelž je čekała.

Naša pućowka wopokaza při swojim skutkowanju dale pomjatk. Wona wjedžeše, zo je tam a tam na wrjosowej hromadcy pawka zhubila, teho dla přileci zaso, zo by jeho pytała. Ale jejny nahon njedosahaše, zo by jeho hnydom namakala; wona dyrbyeše runje tak pytać kaž čłowjek, hdyž je něhdže něšto zhubil. Wona dale wjedžeše, tam a tam njedaloko malej khójnički při puću ma swoje hnězdo, teho dla pućowaše z namakanym pawkom přeco dale po zelenym pućiku a dobywaše so potom po brjozy horje k zelenemu kečkej a pytaše hnězdo, doniž je njenamaka. To činješe pak tež wšitko, kaž so zda, z wotmyslenjom a přemyslenjom. Čeho dla njewostaji pawka ležo? Čeho dla čerješe w runej měrje k swojemu bydłu? Čeho dla wopokaza tajku maćeřsku starosć za swój naćisk? Bě to wšo jeno nahon? Abo běše w pomjatu wobkhowała, zo je ju jejna mać tež z pawkami picowała? A čeho dla běše so runje za pawkom wobhladowała a nic za druhimi překasancami? Skónčnje nawuknjemy hišće, zo maja tež pawki, kotřež jako njepřecelow druhich překasancow znajemy a husto za jédojte dźeržimy, tež svojich njepřecelow a zo je přiroda přeco dźělawa, njez wutupjenjom a přisporjenjom svojich plodžekow runowahu zdźeržeć.

Nam nětko nič dale zbytkne njewostanje, hač signalement naše pućowki přistajić, zo bychmy ju spóznali, hdyž ju něhdže zetkamy; přetož nětko hišće dale nič wo njej njewěmy, hač zo je jeneho pawka rubila a zo je po tajkim rubježny překasanc. Tajki signalement budže pak cyle hinajši, hač na pashhartach za čestnych čłowjekow abo na zatykačach (Steckbriefen) za njedoćinkow; přetož za starobu so tudy nimany prašeć, a wo wěrywuznaću tudy žana ryč być njemóže. Wón ma so tak: Swójba: Kóžkokřidlak. Ród:

Pučowka (Wegwespe, Grabwespe, Pompilus). Družina: P. powšudžomna (gemeine W., P. viaticus). Bližše wopisanje: Čujawki (Fühler, antennæ) ničojte, njepodlemjene, rune a třinaćečlónkate pola sanca, trochu nakřiwjene a dwanaćečlónkate pola sančki. Hrudźnica (Rumpf, Mittelstück) wuzka, přědku wobkulena, zady trochu seršćikatokosmata, lědom tak šěroka kaž hlóžčka a z njej nic cyle tak dołha kaž wrjećenojta, šěsć- abo sydomtasmata¹ (6—7ringelig) přiwisowata zadnica abo žiwot (Hinterleib). Křidleška mutne, na přědknej kromje skoro čorne; přědkne z třomi blónkami lohóičnymi (Cubitalzellen) a z wotewrjenym blónkom kromičnym (Randzelle). Zadne nózki wjele dlěše dyžli zbytkne; hwiždzele (Schiencn) wšěch z dwěmaj nakónčnymaj wotrohomaj a hewak hišće z mješšimi černikami njeprawidłownje wobronjene. Packi abo stopki (Tarsen) drobnočernikate, přeni člónk krótsi dyžli hwiždzel, posledni pola sančki rozšěrjeny a hewak přědkne z rynkom dołhich zubičkow. Cyłe zwěrjo je čorne, jeno tři přenje tasma zadnicy su šěročerwjene a kóžde je na zadnej kromje čornje wobrubjene. Pola podobneje bruneje pučowki (Pompilus fuscus) su tute tři tasma jeno čerwjene a křidleška jasniše. Domowizna: Slónčne puče w lěsach a při lěsach w Němcach a Serbach. Nadawk: Zahubja pawki, husancy a druhe překasancy. Wosebite znamki: Mikoce přeco z křidleškami, je stajnje hotowa, pak so wobarać, pak přimać, a wuznamjenja so přez wulcyšnu wobwjertliwosć. Europa khowa 43 družinow pučowkow.

M. Rostok.

Tkhór abo twór.

Tkhór abo twór (laćanski: Mustela putorius, němski: Iltis) je rubježne zwěrjo, kotrež do splaha mordarjow słuša. Jeho domowina je Europa a Asia, hdžež ma pak w domach, pak na polach, pak w lěsach swój statok. Je dospołnje wurošćeny, dha ma něhdže lohč dołhosće a je čornobrunej barby. Wosebje móžeš jeho na tym spóznać, zo ma kónčojtu bělu hubu a běle wušowe kónčki. Swoju čornu wopuš, něhdže 7—8 palcow dołhu a tołśće wobwłosowanu, nosy nimale runje wupřestrjenu. Jeho zwonkowna podoba runa so mordarjej, tola ma wón hišće lesćiwši napohlad a bliži so teho dla w tymle nastupanju bóle lišcy. — Kajki nadawk ma tkhór w Božej stwórbje dopjelnjować? Wón ma rostlinstwo wobarnować, dokelž zwěrino žerje, kotraž rostlinstwo dusy. Hačrunje su jemu kurjace abo hołbjace jeja a pjerina, kaž na př. kury, hołbje, husy, kački atd. najlubša jědź, dha žerje tola tež wulke a małe myše, knoty, karnikle, z cyła wšě cycaki, kotrež móže jeno někak přemóc. Žaby a krokawy su jemu witana žratwa a překuše wón tym samym, hdyž je nadeńdže, nohi, na což je do swojeho potajneho přebytku zwotnosy. Nic mjenje přijomne su jemu tež ješćercy, wrjećeńcy a

¹ Tasma P. = die Bänder oder Ringe der Thiere. Tasemec Č. = der Bandwurm.

zmijicy, kotrychž skusanje jemu runje tak mało zeškodzi, kaž wuženje jich jědowych žalzew a zubow. Wot rybow ma wón šliže a pstruhi najradšo. Tež šlinki, bruki a skóčki wón njezacpja a hrjeba je teho dla samo w času zymy ze zemje. Tola najkhlóšćiši kusk je za tkhórja měd, čeho dla za tym samym wosebje slědzi. — K dopjelnjenju tajkeho nadawka, tkhórjej wot stworičela stajeného, přichodzi so

1) jeho ćělotwar a to mjenujcy jeho šwižna podoba, tak zo móže, hdyž je z hłowu won, přez spodziwne wuzke džěry přelězc; dale jeho elastiski stawotwar, wótre pazory k hrjebanju a k spěšnemu laženju po scěnach horje, w čimž pak wón tak wustojny njeje, kaž mordar; teho runja jeho wótre zuby, wot kotrychž su samo lične cyle kónčojte, a skónčnje tež jeho wótre čuchanje, widženje a slyšenje.

2) Jeho potajny přebytk, štož su wšelake zemine džěry, lišće jamy, wužobjene štomy, drjewowe hromady, ľubje, bróznje, hródze a teho runjeća. W ćoplišich počasach wón wosebje w přirodže, w zymskich měsacach pak bóle w twarjenjach přebywa, z kotrychž potom domjacej pjerinje swoje wopyty čini.

3) Jeho nócne skutkowanje; přetož w nocy, hdžež druha zwěrina spi, pyta wón tu samu spopadować a hrjeba sebi teho dla w nuznych padach k hoľbjeńcam, kurjeńcam a hatam tež podzemske khody.

4) Jeho zažranosć, kotraž je tak wulka, zo w jeničkej nocy často cyły hoľbjeńc abo kurjeńc wuprózdi. Tola wón, přindze-li do njeho, po mordarjowym wašnju wšu pjerinu na jedyn raz nješkónčuje, ale jenu kokošku po druhej ze wšej spěšnosću sebi do swojeho skhowa zwotnosy, zo by potom swój dobytk tudy we wšim měrje wužil. Tež namakaš často w jeho přebytku wulku khopicu kurjacych abo druhich ptačich jejow, kotrež je sebi wón w swojej hubje nje-wobškodzene domoj nanosyl, zo by je tudy z dobrej khwilu zwupijał.

5) Jeho lesć a wutrobitosć, a přetrjechi wón w tymle nastupanju hišće mordarja. Hdyž so w paslach popadnje, wotkusnje sebi nohu a ćeknje. Zo jeho wuslědzili njebychu, dha smjerdzate ekskrementy swojich młodych ze swojeho statoka daloko prječ nosy a wón sam dla tuteje přičiny ženje w blizkosći swojeho bydla tajku potrjebu njewotčini. W tym domje, hdžež bydli, njerubi, zo so njeby na jeho přitomosć tukało. Honja so psy za nim, dha swój urin na nje wupušća. Zacěrja jeho do wuzkosće, dha rozšěrja z dweju žalzew pod wopušu žalosny smjerd. Z cyła wopokazuje wón wjele njebojaznosće a wobara so, hdyž je přimany, z wutrobitym kusanjom.

6) Jeho krute žiwjenje. Tkhór, kiž móže starobu wo něhdze 10—12 lět dosahnyć, ma tak krute žiwjenje, zo, su-li jeho zatepili, wobwisnyli, haj jemu cyłu hłowu rozrazyli, tola hišće, prjedy hač so štó dohlada, zaso ćeknje.

7) Při snadnym rozmnoženju ma jeno mało njepřecelow. Žónka tkhórjowa je mjeńša, šwižniša, ma kónčojčišu hłowu, je pola huby a wušow běliša dyžli mužski tkhór a ma 8 brjucho-wych cychow. W měsacu hapryłu abo meji porodži wona jeno 4—6

młodych, kotrež su 12 dnjow slepe a so někotre měsacy wot ma-
 čerje čěša. Młode dadža drje so skludzić a k lojenju myšiny trjebać,
 tola su wone swojeje hrozneje wónje dla njepríjome a skónčuja tež
 potom, hdžež so jeno někak hodži, rady kokošku abo holbja. Člo-
 wjek je jeho jenički njepřećel. Hdyž je tkhór w přirodze wonkach,
 hdžež žurki, myšinu atd. spopaduje, jara wužitny, dha tola w domach
 ničo wušny njeje, a čłowjek jemu teho dla tudy wšelake pasle, ko-
 trymž wšelkotnu wabjacu cyrobu přiwjazuje, staja a da so wón
 w tych samych skerišo popadnýč, dyžli mordať. Tež čłowjek tkhórja
 třěla, hdyž je jeho ze zeminych džěrow přez psy, z wužlobjenych
 štomow pak přez klepanje wuškaral. Jeho mjaso čłowjek wužiwa,
 kaž to na př. někotre asiatske ludy činja. Čorne dothe wopušowe
 kosmy trjebaja molerjo při znamjenjenju, a tež kožu wě čłowjek
 sebi wšelako k wužitkej naložec, hdyž je so z njeje hrózna wón
 zhubila, kotraž přez někajku mokřinu, w žalzomaj pod wopušu so
 hromadžowacu, nastawa.

Fiedleř.

Serbske mjezy pola Biskopic.

Jara zajimawe by bylo, hdy bychmy ze wšitkich namjeznych,
 kaž tež ze wšitkich nětko hižom přeněmčených něhdušich serbskich
 wosadow zhonić móhli, kak tam po prawym ze Serbowstwom steji.
 To by tak derje za serbsku statistiku, kaž tež za wudžělanje kor-
 rektneje serbskeje kharty wulcy jara spomožowace bylo. Hać dotal
 wudate kharty serbskeho kraja maja, štož wosebje mjezy Serbow-
 stwa nastupa, wšelake zmylki a na někotre tajke chcemy tudy sobu
 přichodnych wudawarjow serbskich khartow kedžbliwych sćinić.
 Znajú tři kharty serbskeho kraja. Najstarša je Smolerjowa, wudata
 1841 ze serbskimi pěsničkami a za tehdomny čas jara khwalobna.
 Pozdžišo wuda jenu kral. sakske starožitnostne towařstwo w Drež-
 džanach pod napismom: ‚Karte des wendischen Sprachgebiets im
 Königreiche Sachsen‘. Tuta namaka so we: ‚Mittheilungen des Ver-
 eins für Erforschung und Erhaltung vaterländischer Alterthümer.
 3. Heft. Dresden 1846‘. Z najnowišeho časa je Bogusławskeho kharta
 serbskeho kraja w pólskej knizy: ‚Rys dziejów Serbo-Łużyckich.
 Petersburg 1861‘. Wšitke tři kharty maja swoje njedospołnosće a
 podawaja z džěla wopačne serbske mjena, z džěla wopačne serbske
 mjezy. K porjedženju tajkich wopačnosćow podamy tudy serbske
 mjezy pola Biskopic a to z tej nadžiju, zo je bórzy tež z druhich,
 na příklad z kamjenskich, z mužakowskich, z lubijskich stronow
 serbskeho kraja dostanjemy.¹

Biskopske mjezy serbskeho kraja započnjemy z Nowej Wjesku
 pola Huski, hdžež su hišće Serbjo, haćrunje jenož po mjejšinje
 wobydlerstwa. Wot jow maš sčahnýč smuhu hać do Zemic w smil-

¹ Lužičan prosy wosebje wo tajke nastawki, starše a nětčiše mjezy Serbowstwa na-
 stupace. Přir. č. 3 t. 1. str. 43.

njanskej wosadže. Hdyž stej wsy Trjehow [pola Smolerja wopačnje Trjebichow mjenowana] a Smilna wot Smolerja a po nim wot Bogusławského sobu k serbskemu krajej ličenej, dha je to zmylk, přetož tak derje w Trjehowach kaž tež w Smilnej su jenož někotři zanjeseři Serbjo, kiž su so tam woženili abo službu namakali, njesu pak tam žani serbscy autochtonojo, to rěka tajcy, kiž bychu w tutymaj wsomaj jako Serbjo wotrostli. Tola mohła so Smilna hišće na kharće snano k serbskemu krajej přiličić, dokelž so tu hišće serbscy přěduje. Z cyła je pak smilnjanska wosada hižom jara přeněmčena, jenož dvě wsy, Tumicy a Zemicy, matej hišće z džěla serbske wobdylestwo. Serbske Bože služby so w Smilnej hišće kóždu njedzělu dźerža a to pak prjedy pak po němskich kemšach a něhdže 30—40 wosobow so kóždu njedzělu na nich wobdžěli. Serbskich spowjednych ludźi je tu za lěto něhdže 300. W zemičanskej šuli, hdžež je bjez 95 dźěćimi 14 serbskich, so hišće posleniše serbscy rozwučuja; smilnjanska šula pak je cyle němska a namaka so w njej lědom 1 dźěćo, kiž serbscy rozemi. Hačrunje pak su wobstejenja w smilnjanskej wosadže tajke, dha njepodawaja so te same tola hakle wot nowišeho časa, ale w smilnjanskej wosadže je přeco němska ryč přewahu měła a hačrunje su w staršim času tež w Smilnej samej hišće Serbjo byli, dha tola jenož po wulkej mjeńšinje a serbske Bože služby su so, kaž so zda, wot stareho časa sem w Smilnej jenož serbskeju wsow Zemic a Tumicy dla dźeržale, kaž to tež stare cyrkwine knihi wot lěta 1642 wobtwjerdžuja, do kotrychž je tehdomniši smilnjanski duchowny Wesenigk zapisal, kajki wotsypk Zemicy dawaja a zo ma so tuteje wsy dla w Smilnej kóždej dvě njedzěli serbscy přědować. Z tuteje powjesće w cyrkwinych knihach móžemy sebi wopytać, zo je so kóždu njedzělu a swjaty dzeń w Smilnej serbscy přědować hakle w nowišim času sem započalo, najskeje jako buchu při započatku tuteho lětotka Zemicy a Tumicy cyle do Smilneje zafarowane. — Wot Zemic a Tumicy čehnje so serbska mjeza nimo hosćenca k saksckemu rajtarjej, kiž je w němskich rukach, přez Wjelkow [nic Wjelkowy, kaž Smoleř piše] do Palowa. Wjelkow je hišće z džěla serbski, teho runja tež Palow [nic Palowy]. Palow bě něhdže hač do lěta 1830 cyle serbski, wot tuteho časa sem je pak 6 kubłow do němskich rukow přešlo a jenož dvě kuble matej hišće serbskeju hospodarjow. W lěće 1861 naliči so w Palowje 173 wosobow, bjez kotrymiž běchu 40 Serbjo. Hodži so teho dla tež hišće Palow k serbskim wsam přiličić a zmylene je teho dla na kharće dreždžanskeho starožitnostneho towařstwa, hdyž je tam Palow přiličeny k wsam, kiž su wot 100 lět sem cyle přeněmčile. Do Palowa słuša jenož jena serbska wjes, Stachow, kiž pak ma tež hižom wjele němskich wobdylejow; druha do Palowa zafarowana wulka wjes Šumborn, kiž bjez Biskopicami a Palowom leži, je cyle němska a ma jenož někotrych zanjesyň Serbow w sebi. Tuta wjes leži po tajkim hi-

žom z boka serbskeje mjezy a je stajnje z boka teje sameje ležala a njeje, kaž so to z cyrkwinych knihow wuslědźić hodži, ženje cyle serbske wobydlerstwo měła. Kaž w smilnjanskej tak je tež w palowskej wosadze jenož wulka mjeńšina wobydlerstwa serbska. Serbscy so tu kóždu njedzelu a swjaty dzeń předuje a to wot lěta 1765 sem tak, zo so pak serbska pak němska Boža služba prjedy druheje započne. Na serbskich kemšach je z wjetša 40 — 60 wosobow. Serbskich spowjednych ludźi je za lěto přeco wokoło 300. W šuli so w Palowje němscy wučić, z džěla dokelž wučer serbscy njemóže a z džěla dokelž je bjez 175 džěćimi, kiž tu samu wopytuja, w třoch rjadownjach jenož 15 tajkich, kiž móža serbscy ryčeć. Tute posledniše maja kóždy tydzień hišće hodzinu, w kotrejž serbscy čitać wuknu a serbske khěrłuše a špruchi z hlowy praja. — Slědźimy nětko wot Palowa dale za serbskej mjezu, dha mamy ju pytać přez Ledźborjcy do Žuric a wot tudy do Kašec. Ledźborjcy su hišće po wjetšim džěle serbske a słušeja ke mši do Wujezda, štož je hišće wjele bóle serbska hač němska wosada. We Wujezdze so teho dla tež jenož kóždy měsac junkróc němska Boža služba prjedy serbskeje dzerži. Tež Žuricy [na Smolerjowej kharće cyle wopak ‚Sowricy‘ a na Boguslawsekeho wopak ‚Sowice‘ pisane], hodža so hišće k serbskim wsam přiličić, přetož katolscy wobydlerjo tuteje wsy, do Wotrowa zafarowani, su wšitcy serbscy a jenož někotři ewangelscy, kiž so do susodneje němskeje wsy Porchow dzerža, su němscy. Teho dla je tež to na Smolerjowej kharće zmylk, hdyž po njej Žuricy hižom z wonka Serbow leža. Tež Kašecy a Hlupońcy su po tej samej wopačne do Němcow přiličene. Wobě do Hornjeho Wujezda zafarowanej wsy matej hišće wulke serbske wobydlerstwo a matej so po tajkim na nowej korrektnjej serbskej kharće k serbskemu krajej přidžělić.

Štož naposledku hišće bližše němske wsy a města při tudy wopisanych serbskich mjezach wokoło Biskopic nastupa, dha maja so wot nich scěhowace sobu na serbsku khartu stajić, nic jenož blizkosće dla, ale tež dokelž we wšitkich rozpróšeni Serbjo bydla: Jazońca, Póckowy, Baldrijanecy, Biskopicy, Šumbórn, Pikawa, Žibrachéicy [Geissmannsdorf, za čož ma Smolerjowa kharta cyle njeznate mjeno ‚Špikowy‘], Ramnjow, Porchow, Jědlow, Halštrow. Hdyž pak Knauth w swojich serbskich cyrkwinych stawiznach wot tutech Porchow a Halštrow k něhdušim serbskim wosadam liči a hdyž chce kharta starožitnostneho towarstwa w Dreždžanach na tajke Knauthowe wuprajenje so zepjerajo ad oculos dopokazać, kak wjele je so wokoło Halštrowa za 100 lět přeněmćiło, dha je to zaso wopačne wudawanje; přetož w Porchowje tak derje kaž w Halštrowje njejsu ženje serbske Bože služby byle a hodži so tež, tak daleko hač je nam do zańdženosće tuteju wosadow widzić dowolene, dopokazać, zo je wobydlerstwo w nimaj přeco němske bylo. Rozpróšeni Serbjo drje su tež před 100 lětami tam bydliłi, ale tajkich

namakaš tam hišće džensniši džen, dokelž so druhy Serbjo tež do Němcow ženja abo w Němcach službu atd. namakaja.

Rune porjedjenje serbskich mjezow, kaž smy je tudy z biskopiskeje strony dali, by tež z kamjenskeje, z lubijskeje a z mužakowskeje strony nuzne było, přetož tež w tutych stronach mjenuja naše dotalne kharty wopačne mjena a wopačne mjezy a připisuja husto serbske wsy Němcam abo čehnjeja po Knauthowych stawiznach mjezu serbskeho kraja, kaž je wona pječa před 100 lětami byla, cyle wopačnje přez wsy a wosady, kiž su snadno wot 13. lětstotka sem němske. Teho dla horliwych Serbow, kiž našeho Łužičana na spomnjenych stronach serbskeho kraja čitaja, přecelnje wo podobne nastawki prosymy.

z D.

Serbski moler Wehla.

Zo je w swojim času tež jedyn rodzeny Serb sławny moler był, wopokazuje scěhowace napismo na rowowym kamjenju w Krjebi. To same je zajimawe a ma so tak:

Sanft ruht hier an des Vaters Grabe ein thätiger Jüngling weil. Herr Heinrich Theodor Wehle, Kunst- und Landschaftsmaler, der in Asiens Steppen auf Kaukasus Höh'n am hyrkanischen Gestade bei der dem Persen heiligen Flamme auf Bakus und Erivans paradiesischen Fluren der Natur vollendete Werke kunstvoll nachbildete und dessen forschender Geist nun in höhern Regionen im Urlicht der Ewigkeit des Schöpfers Weltenplan erkennt und den Ewigen anbetet.

Geboren den 7. März 1778 in Förstchen. Gestorben den 1. Januar 1805 in Budissin.

Tutón Wehla bě syn krjebjanskeho fararja Jana Wehle [† 1793], študowaše najprjedy na gymnasiu w Zhorjelcu, położy pak so pozdžišo na molerstwo, kotrež w Dreždžanach pod Klengelom wuknješe. Wot jow poda so do Rusowskeje a přewodžeše jeneho hrabju Puškina do kawkazskich horow a do Asie, z wotkelž wobohačeny z wědomnosćemi, ale tež z khorym čěłom domoj přińdže. Podarmo pytaše so w Budyšinje wulěkować. Wón wumrje tudy w 26. léće swojeho žiwjenja přezaha za swoje wumjelstwo, w kotrymž so wosebje jako moler krajinskich wobrazow wuznamjenješe.

Jenč.

Drobnostki.

— (Přisłowa, dotal njewočišćane.) Płatany horne dlěje dđerži, hač nowy. — Požčowany grat plačije domoj přińdže. — Štož sej pjany nadrjebiš, to maš stróžby wujěsć. — Lohki zajimar, čezki plačeš. — Džesačo skerje jenemu pomhaja, dyžli jedyn džesačom. — Hdžež žane holcy njejsu, tam dyrbi so ze žonami rejwać. — Zło zelo ma twjerde žiwjenje.

H. Seileř.

— (Přidawk k nastawkej „Mór w serbskich Hornich Łužicach“.) W léće 1632 zakhadžeše mór tež w Krebi surowje. Tehdomniši krebjanski farař Ernst Bětnař dđeržeše teho dla wot Jakuba hač do Michala Bože služby wonkach w tak mjenowanej čornej luži. Jenu njeđzelu něješe 84 spowjednych. wot kotrychž 14 w nocy wumrjachu. Z cyla wumrje tehdom w Krebi 135 wosobow na mór. (Přirunaj Łužičana 1861, str. 170.)

Jenč.

— Kajcy ruscy wyškojo su před 50 lětami sobu w Serbach přečiwo Napoleonej wojowali, zhonimy z jeneje serbskeje biblije, kiž w léće 1813 tehdomnišemu klukšan-

skemu kaplanej Jeremiasej slušeše, nětk pak so w knihowni Maćicy Serbskeje khowa. Do tuteje su so scéhowacy ruscy wyškojo w meji 1813 zapisali: 1) Nikolaj Sworkowski. 2) Handrij Tiemann, adjutant garde-artillerie. 3) Dunin Borkowski, regimentiski-kwartier-mištř při garde-artillerie-regimenće. 4) Pětr Simbolat. 5) Junker z Rode.

— Jeničke gymnasium, při kotrymž so tu khwilu w aktusach tež serbske ryčo džerža, je khočebuzski. W staršim času je so pak to tež při druhich gymnasiach stało. Tak čitamy w lětušim budyšinskim programmje, zo je tudy pod rektorjom Genselom (1617—7621) w jenym aktusu tež jedyn šuler ‚vandalice‘, to rěka serbscy ryčał. Tež na gymnasiu města Cwikawy džeržeše so něhdy, mjenujcy 1738 abo 1739, serbska ryč ‚wo měsce Cwikawje, jeje starobje a druhich khalobnosćach‘, a to wot tehdomnišeho cwikawského šulerja Jurja Kórnera († jako farař w Bokawje pola Schneeberga), kiž bě na cwikawskim gymnasiu z pomocu jeneho w Cwikawje stejaceho serbskeho wojaka serbscy nawuknył. Jenč.

— (Kuzlařski kat.) W lěće 1607 knježeše w kamjenskej wokolnosći sylny mór bjez skotom. Dha sta so tak na jene dobo, zo běchu wšudže teho mjenja, zo je tu helske kuzlařstwo na tym we winje. Wšón podhlad zložowaše so na kata w Kamjencu, z mjenom Pětra Vabusa. Tón bu teho dla do jastwa sadženy, wuzna na šwilowadle swój zložniski čink a bu na torhošću w Kamjencu na to wašnje wotprawjeny, zo jemu hlówu wotčachu. (Haberhorn, kamjenski chronika l. 1607.) H. W.

Z Budyšina a z Łužicy.

* Džeń 28. junija popołdnu wot 4.—6. hodž. buchu w tudomnej michalskej cyrkwi k lěpšemu pestalozziskeho towarštwa serbske duchowne a cyrkwne spěwy spěwane wot mužskich a žónskich hłosow. Słyšachmy wubjerne kompozicie k. kantora Kocora z Ketlic, a to dwaj choraj, dwaj choralej, dwaj soloquartetaj a štyri jenotliwe sola z oratoria ‚Israelowa zrudoba a tróšt‘, kaž tež hišće štyri druge chory, do kotrychž běchu rjane sola zaplećene. Sopransolo spěwaše knježna Mathilda Stangec z Čorneho Khołmca, altsola knjeni Schusterowa z Budyšina, tenor k. wučer Šołta z Kemnitsa a bas k. kantor Cybla ze Smilneje. Cyły koncert so derje radži, tak zo smy k. Kocorej, towarštwu Lumirej a wšitkim sobuskutkowarjam a sobuskutkowaršćam wulki džak winojći. Posłucharjo, kotrychž bě přez 300, wopušćichu cyrkej jara spokojeni, dokelž běchu swědkojo byli noweho skutka k slawje Serbowstwa.

* ‚Serbske Nowiny‘ wopisuja we wjacorych čisłach pućowanje našeho lubowaneho krala po Hornjej Łužicy. Jeho majestosć je na wjacy městach swoje spodobanje nad serbskim ludom wuprajila. Sława našemu miłosćiwemu kralej Janej!

* Dotalny gymnasiast w serbskim seminaru w Prazy k. Jan Česla je njedawno maturitne pruhowanje khalobnje wobstał.

* Džeń 13. junija měješe wubjerk towarštwa ss. Cyrilla a Methoda w Budyšinje swoje přenje posedzenje. Wobzamknjene bu, zo ma so powjedańčko k. kaplana Dučmana skerje lěpje čišćeć. Dale bu morawske knihowne towarštwu ‚Dědictwí ss. Cyrilla a Methoda‘ w Brnje za sobustaw tuteho towarštwa wuzwolene. Našej lubej Maćicy Serbskej buchu tež wšitke wudajomne spisy a nowiny po jenym exemplaru slubjene. Po wšelakich wuradženjach poda k. pokladnik šulski direktor Šołta rozprawu wo pokladnicy, a k. předsyda farař

Kučank wupraji nadžiju, zo budža so k lětu bibliske stawizny z wobrazami wudać móc. Skónčnje bu wuprajene, zo maja so za towarstwo wosebje katholske serbske knihi stare a nowe zhromadźować.

* Evangelski „Missionski Posol“ pod redakciu k. Rychtarja je w 6. čisle t. l. spomnjenja hódny a spodziwny nastawk přinjesl: „Njeho wet (!) serbskeho prawopisa k smjercowanju mejich lubych lasowarjow“ (!). Z njeho je zjawnje widjeć, kak so wěsta strona reformacie w prawopisu boji a kak w swojej krótkowidziwosći zjencenje Serbow w prawopisu ani do wěčnosti no chce. Přetož mjez druhim so tam praji: „Za sym teho wjesty, so wščitzy (???) meji sastoinszy bratřja tehebla tež že nje (!) do teho swěćizny nebudja (wopačne futurum!), so bychu biblija, spjewarše, katechismuš a te wet našeho knihowneho towarstwa polubene natwarjaje knihi we hinajšim hač we dotalschim prawopisu (we kotrym z dotalnych? Sam Posol trjeba „ó“, kotrež tola w bibliji atd. njeje!) sa sersti lud šo wotciznjaše. Čeho dla dha je so hižom přez 20 lět za nowy prawopis džělało a we nim pisało? Drje tola za „serbski lud“, nic za tu črjódku literatow, kotřiž so, hdyž su filologiscy zdžělani, w najkrótsim času kóždemu prawopisu přiwuča! Abo je to snadž jenož k čwilowanju za serbskich redaktorow a korrektorow? Ani z tym nas česceny kollega redaktor njespokoj, hdyž piše: „My šebi nechžemy we tutym nedělnjantym šwjeciji žabaci, so byrbi fojdy (!) mały prošćt (je dyn serbski prawopis za cyły serbski lud je drje tola wjacy?!) po našej hłowi hčj, hdy bychmy tež po našim šdaju (?) jo derje mjenili. Tak „Missionski Posol“ njewučenemu ludej lišči! Wbohi!

* Dzeń 16. a 17. t. m. přebywaše tudy luby wopyt. Běše tu najprjedy k. Michał Chrástek, konsistorialny radźičel a professor theologie z Bańskeje Bystricy (Neusohl), horliwy českosłowaski spisowar a sobuzaložer nowyje slowaskeje mačicy. Potom přijědže sławny Polak k. hrabja Eustachij Tyszkiewicz z knjezom Antoniom Druzgalskim z Wilna. Knjez hrabja je založer wažneho musea, kiž ma nětk hižom na 64.000 předmjetow a wulku knihownu, a předsyda archæologiskeho towarstwa we Wilnje. Wón je so jara přecelny přečiwo Serbam wopokazał, je wšitke serbske knihi, w Budyšinje we wšelakich skladach ležace, w jenym abo wjacy exemplarach kupił, tež jako sobustaw do Mačicy Serbskeje a towarstwa SS. Cyrilla a Methoda zastupił. Wón je tež w serbskich wsach, wosebje w Khrósćicach pobyl a w Smječkčanskej kupjeli našeho lubowaneho basnjerja, česceného fararja k. Seilerja wopytał. Při wotsalenju podachu někotři budyscy literatojo k. hrabi tajkile přispěw na spomnjenje:

Wzmi, sławjeny mužo, džak najhorecyši
Za wopyt tež serbskeho kraja,
Kiž Serbjo Či wopruga we lubosći;
Z nim slowjanske „božnje“ Či praja.
Hdyž serbskeho luda kraj mały tež je,
Dha tola w nim slowjanska horliwosć kće.

Hlaj, njezapomničku Či wušćipnył je
Lud serbski a prosy Če lubje:
Njeh wutroba Twoja nas njezabudže,
Kiž my tež smy w Slowjanow slubje!
Zwjazk slowjanskej lubosće zjencěj nas,
Njeh Slowjanstwu swita najrjeniši čas! F.

LUŽIČAN.

ČASOPIS ZA ZABAWU A POWUČENJE.

Polletnje
7½ nsl.

Redaktor: *Michał Hórnik*
Wudawar: *J. E. Smoleř*
w Budyšinje.

Cykolletnje
15 nsl.

Č. S.

August.

1863.

Maruška.

Na wójnu je Marušku wujěta
Z tym lubym sej sedlała konika —
Za Budyšin čahnyla do Čech prječ,
Po ľewicy zybolo wótry mječ.

A njeje dha žel ći, o Maruška,
Zo maćeř a nana sy spuścila?
Njej' ničo wo bratřikow lubych ći
A nimaš ty keďzbu te sotřički?

Kak někoho žel mi być dyrbjało,
Hdyž swojoh' mam po boku lubeho?
Bych wumrjela doma ze sylzami,
Hdyž njeměta lubeho při sebi.

Hdžežkuli je pachoł tam wojował,
Je holiča mječik tež blyskotał —
A hdžež běše panył tón nadobny,
Tam ryjachu lóžko tež Marušcy.

A hdžež so row swěrneju pozběha,
Přec rostu a wonjeja kćenička:
Na jutry kće wonječko sijałkow,
Na Jana keřk čerwjonych róžicow,

Na Jakuba bělych pjeńk lilijow,
Na Michała zahrodka somotkow,
A na wšitkich swjatych tam zakećja
Te pisane hwěžki a rósmarja.

H. S.

Nadžija.

Hdyž so ptački wróćeja
Do ćoplišoh' wukraja;
Hdyž su róže wukćěte,
Rjane dny so minyle;
Wopraš a so wutroba:
Hač je zaso wohlada?

Hdyž wšo lisće wotpada,
Lubu zemju zwodzewa;
Hdyž so slónčko nakhili,
Swoju jasnosć potaji;
Wopraš a so wutroba:
Hač jo zaso wohlada?

Hdyž ći praji ‚Bo žemje!‘
Přećel, a dže wot tebje;
Hdyž so sotra z wěncami

Hač do rowa wotsali;
Wopraš a so wutroba:
Hač jej' zaso wohlada?

Wboha, zrudna wutroba,
Tebi džeń tež nastawa,
Hdžež ty dyrbiš wotsal hić,
Rjanu zemju wopuścic;
Tehdy praša wutroba:
Hač će što zas wohlada?

Njestaraj so, wutroba,
Nowy džeń nam zaswita
W tamnej rjanej módrini,
Hdžež so jasnja hwězdzički:
Tam je naš raj njeskónčny —
Tam so zaso wiďizimy!

K. Kulman.

Bozowe kćenje.

(Skónčenje.)

Spodziwnje, zo dołhi, suchi knjez z Gdanska a mały tołsty z Hamburga, kotrajž wot stareho wuja přewodžanaj runje nimo džěštaj, ničo wot tamneje wohidnosće začuó so njezdaštaj. Słyšach, kak knjez z Gdanska k Hamburgskemu praješe, zo tute stare pražske pohrjebnišćo za ničo druge njedžerži, hač za někajku staru skału, a hišće, junu napinach wšě mocy a zawoľach:

„Ně, to je blaznosć! Kak mohł so wot tajkich hluposćow tak do stracha přinjesć dać! Njebych-li khory był, dha mohł runje tak měrnje so překhodžować, kaž tutaj knjezaj.“

„Njewobaraj so tak“, praješe Jemima, a dokelž runje cuzaj z wujom bliže přińdžeštaj, wotstupi na bok přez row rejwafki a we nizkich bozowych haľozach so skhowajo widžach jenož jeje wobličo, wot zelenych łopjenow wobdate, a z porstom hrožo mi přiwoľa:

„Dopomń so bozowego kćenja!“

Potom so zhubi — a njejsym ju wjacy widžał.

„Štó bě Mahalath, kotraž pod tutym kamjenjom leži?“ woprašach so wrótnika, jako běštaj cuzaj knjezaj so wotsaliłoj.

„Jeje potomnicy“, wotmołwi stary, „su hišće tudy žiwi; su widžany splah při nami a tak so wo tym rady njeryči. Je so wo njej wjele basničkow nabało. Měješe poznanstwo z młodym knjezom z Maľeje strony; my pak smy lud, kiž wjele na swoju česć dawa, móžemy we wěstych padach sami jara surowi być. Tak je khude stworjenje swoje žiwjenje ze zrudobu skónčiło — to je zrudne wopomnjeće.“ —

Jako stary tež mi wrota „khěže žiwjenja“ wotewri, měješe winu, z hłowuwićom za mnu hladać. Runja wopitemu bľudžach na tutym dnju wokoło a podarmo spytowach, swoju winu a njewinu přeciwo sebi wotwažować. Podarmo spytowach wšo móžne, čěžu wot swojeje duše wotwalić abo ju k najmjeńšemu položiť přez to, zo sebi słowa tuteje holćki jako njewažne předstajenja zawjerćaneje hłowćki wukładowach. Skónčnje bľudžach dom do Nekazalki, wzach swoje knihi a njezrjadowane, njedospołne kollegiske přispomnjenja a započach z třepotacym khwatkom wšo to přečítać, štož bě tam wo wutrobje čłowjeka, wo čelnej wutrobje, wo jeje strowosći a khorosći napisane. Pozdžišo sym wo tym sam knihu pisał, kiž je mnohe nakłady dočakała; — ach, hdy bychu ludžo jenož wjedźeli; kak droho sym tutu slawnosć we wutrobných khorosćach zapłaćić dyrbjał. Nic jenož basnjejske skutki wuńdu ze zrudoby a bolosće.

Jara tužno běše na tutym dnju; běše čěžke mróćełe walachu so přez třěchi dale a sčahachu so k hrožacym šěrym znamjenjam hromadu, a tola čěrješe mje zasy z mojeje jstwy dele do horcých hasow. Jako runje při přěnim hrimanju wokna města zažrjewać počachu, začahnych zasy za hubjeny zwónčk wrótnikoweje khěžki při židowskim pohrjebnišću.

Město dolhobrodajeje starcoweje hlōwy pokaza so we durjach nažoltné wobličo stareje wrótnikoweje služobnicy.

„Hdže je waš knjez? Dyrbju z nim ryčec, — na měsće!“

„Bóh Izraela, što z wami je, mlōdy knježe! Što je was napadnyło? Što hižom zasy chcece na tutym měsće?“

Njewotmołwich ničo, přečiščach so jenož nimo. Přez émowe, nětk při njewjedrje tak surowje émowe haski pohrjebnišća překhwatach a na rowje wysokeho rabbi'a Lawa namakach stareho, so njestarajo wo přecy mócnišo šumjace njewjedro.

Štóž tute město w tajkej hodžinje widzał njeje, tón ničo wo nim njeznaje. Njeje w cyłym swěće žane druhe pohrjebnišćo, hdžež, hdyž so njebjesa začmja, hdyž błysk a hrimanje stajnje na so sčehujetaj, hdžež čłowjek z tajkim třepotanjom hlōwu skhiluje a spočatk Božeho suda wočakuje. O, kak so tute stare bozowe kefki wija a přečiwo surowemu wětru so stajeja. Kaž žiwe stworjenja žalósca stysknje we wulkej nuzy.

Pytachmoj kučik, hdžež bychmoj so někak přečiwo njewjedru zakhować mohłoj a namakachmoj jón jenož při muri w rózku, hdžež rejwařka Mahalath pohrjebana leži. Tam ryčach ze starym a njezamjelčach jemu ničo. Powjedach jemu swoje poznanstwo z Jemimu wot najprěnišeho spočatka hač k poslednjeje hodžinje.

Daše mi wupowjedać, bjez teho zo by mje molił; jako běch skónčnje cyle hotowy, započa: „Mój syno, twoja wutroba je dobra, a zwjeselu so jara tak derje twoje dla, kaž Jemimy dla, zo sy tak swěru ze mnu ryčal. Je krasna wěc wo swědomje, kiž so tak lohcy hiba a kiž hakle přez trubjace posauy wubudžene być njetrjeba. Džakuju so éi, zo sy mi tajku dowěru wopokazał; njetrjebaš so tež bojeć, zo tebe z nahlymi słowami zrudžu; štož mjez tutymi kamjenjemi khodži, štož powětr tuteho městna srěba, nadobudže smilne wócko za wšo činjenje a wostajenje svojich sobučłowjekow. Běše mi wjele zrudniše powjedać mohł a přecy bychu so tudy rowy namakaše, pod kotrymiž wjele surowiše zahrjebane leži. Bóh će žohnuj, zo k tajkim njechmanym njeprisušeš, kiž po načinjenym hubjenstwje hišće hanja a so směja a wulke khwalenje teho dla nazběhnu. Lohkozmysleny sy jenož był, — štož bě wčera hišće hra, móže džensa krawna wěrnosc być; ze škrički je płomjo nastalo; prjedy hač so dopomnimy, njemóžemy ju wjacy wuhasnyć. Wboha mała Jemima! Přecy je spodžiwné stworjeńčko byla; njeběše derje, zo ju přecy při sebi dđeržach a stare stawizny tutych kamjenjow jej powjedach. Jeje wutroba je khora, praješe? Běda mi, što je wina na tym? ... Ale to džě njemóže być, wšak je na poł hišće džěco, a móžemy hišće zarunać, štož smy zhrěšili. Běda, što staraja ju morwi? Dokelž dyrbjach sam we tutych murjach žiwy być, sym tež jeje mlōde byće sobu nutř zanknył a tak drje by wot njerjada wonka wobkhowana, ale je slōnco a nalětné kćenje jenož tudy widžala — slōnco morwych — kćenje rowow! Ale njedyrbi nohu

wjacy sem nastajić; dyrbi žiwjenje widzeć kaž druzy, — njewumrje; njeje wěrnó, njewumrje přez naju — moju winu?'

Njemózach wotmołwić; zasy so čerwjjenje před naju hłowomaj zabłyska a zasy hnydom hrimanje zarža.

„Tež wy, knježe, njedyrbjeli tute město wjacy nastupić, měnješe stary. „Tež za was so wone njehodži; prječ z wami, a běda wam, jelizo so jutře rano hišće w Prazy namakaće!“

„Chceće mje wot njeje džělic? Někly chceće mje wot njeje džělic? zawołach. „Bože dla njedžělcje mje wot wboheje, njemóže derje być, hdyž tak mje wot njeje storčice.“

„Ničo druge zbytkne njewostanje, praješe stary zasy přecelnišo. „Wy njejsće mjenje khore džěco, dyžli holička. Wustrowjenje je jenož w džělenju, za jednoho kaž za druhu.“

Njemějach ani jednu brón přeciwo tutemu surowemu mužej. Wón hrožeše, prošeše; a skónčnje jemu přislubich, byrnje wjedzał, zo to derje njeje; a tak sym wbohu Jemimu morił, a teho dla je mi bozowe kćenje, kiž wšěch druhich čłowjekow tak zawjeseli, přeco róža smjerće a suda.

Jako nazajtra rano Prazy božemje prajach, njemózach hlós k mjelčenju přinjesć, kiž mje tak želnościwje naspjet wołaše.

Sčěhowacu zymu sym w Barlinje študował a wjele ze čłowječemi khoroscemi a słaboscemi so nasadzował. Tajke prócowanja mi wěsty měř a pokoj přihotowachu. Pozdžišo bu mi prajene, zo je to zła a njeluba zyma byla: sam njejsym ničo wo sněhach a wichorach zhonił. Z nowym nalěcom hakle z tuteho njezbožneho spara wotcúchich.

Běše na dnju džewjateje meje — runje na njedželi; sedžach we zabawjacej zahrodze před schönhausenskimi wrotami, bjez teho zo bych prawje wjedzał, kak běch tam přišoł. Wokoło mje knježeše wjele wjesołoscje swjatočnych hosćow. Džěci hrajkachu, stari so rozmołwjachu — wšitcy so po potřebności wokřewjachu; ale ja sedžach sam při swojim blidze.

W tutym wokomiknjenju přińdže mi wěstosc, zo je zyma nimo, a zo je so nalěco zasy přibližiło. Njedaloko wot mojeho města poča holčka wótre, wutrobnje a dołho so smjeć — a na dobo běch zasy na starym pražskim židowskim pohrjebnišću. Tež bozy kćejachu wyše mje a wokoło mje, a hibachu so w cunych wětrikach. Nazajtra běch zasy na puću do Prahi, jako běch w nocy dołho a podarmo přeciwo duchej wojował, kiž mje tam wołaše.

Pućowach w nocy a wo dnju; skónčnje nastupich zasy město něhdušich wjeselow a zrudobow, runje na dnju před swjatym Janom Nepomuskim, kotrehož Praha a cyłe Čechy z tajkej swjatočnosťó česćuja.

Z wulkej prócu namakach hišće małe wobydlenje we „bětej škórnici“ na Poříču. Jstwička, kiž bu mi w tutym hosćencu připokazana, njewuznamjenješe so runje přez čistota a mjenje hišće přez rjany wuhlad. Z jeničkeho wokna widžach do dołheho dwora, kiž bě wot wysokich twarjenjow wobdaty. Mnohosc wšelakich wozow běše so

tu nahromadžila a tola namaka so hišce přeco městna k nowym wozam, z kotrychž ludžo w najdziwnišich drastach wustupichu. Pohončojo a wotročy sakrowachu njebjesa a zemju hromadu — čěski a němski; žony a džěci škrěčachu we wšěch hłosach; wjesni, měsčenj a wojacy so prócowachu, žónskim wustupjenje z wozow položiť abo tež pod wokołosćemi sčězić. K temu zwonjachu zwony cyłego města a stysknišo dyžli hdy hladach z wokna.

Runje chcych je zawrjeć, jako wočko na postawu trjechi, kotrejež napohlad mi cyle čerstwe žiwjenje naspjet da. We srjedžiznje so smějaceho němskeho a čěskeho luda steješe překupski žid z wačokom pisanych rubiškow a bantow, kiž přikhadžacym žonam a knježnam z wulkim křikom k kupowanju poskičowaše. Spóznach muža na měsce, běše Baruch Law, Jemiminy nan, a z nahej hłowu stejach minutu pozdžišo před nim a dzeržach jeho ruku ze železnej pjasću.

„Je žiwa? je žiwa? njeje wumrjela? njejsce ju kaž Mahalath pohrjebali?“

„Sprawny!“ zawoła žid, zastroženy přez tajki džiwí nadpad. „Što dyrbi? ...“

Spózna mje a njemysleše na ničo druhe hač na časnik, kotryž běch něhdy k njemu donjesl a kotryž naspjet žadał njeběch.

„Dyrbi mje Bóh žiweho dač byč sto lět — je to rjany, wysokowučeny knjez študent; — kajka wjesołosć! Nó, čeho dla njedyrbjała žiwy byč? ale knjez mje zamołwi — nimam jón wjacý; — z čim móžu knjezej poslužić?“

Wzach muža z dwora a won na hasu. Tam wospjetnych swoje prašenje, a jako mjeno jeho džowki wuprajich, přeměni so jeho wobličo tak zrudnje a bolosćiwje, zo hakle na wotmołwjenje čakač njetrjebach. Processia, kiž runje přez hasu čehnješe, přinjese naju różno a cyle bjezwólnje dach so wot čłowjekow čišćeč a dale njesč.

W židowskim měsce pak běše čicho kaž w smjerći. Zasy začahnych zwónč ,khěže žiwjenja‘ a skoro stolětny wrótnik mi duričku wotewri.

„Wšak sće tu zasy, praješe stary; wjedzach drje, zo hišce was junu widžu. Pójće!“

Do přědka stupajo wjedžeše mje do swojeje zahrody, do knjejistwa smjerće, hdžež wšón křik a wša hara swjatočneje Prahi wotmjelkny. W krasnym kćenju stejachu bozowe keřki před rowami; ale žadyn ptačk we nich njespěwaše.

„Tola wěsće, zo hižom je wotešla?“ prašeše so starc.

Přikiwnych a stary pokračowaše nimale ze słowami kralowskeho spěwarja swojeho luda: „Sym mjez morwymi wopušćeny, moja wjesołosć je wote mnje prječ. Najkrasniša róża je wotšćipnjena, najlubozniši hlós je wotmjelknyl — ženje jón wjacý njeslyšimy!“

Přecelnje wza mje za ruku: „Njeplakaj, mój wbohi syno; sylzy njemóža ju zasy přinjesč. Njedyrbjach drje će tehdom wotehnač; ale što móžeše prajič, što je prawe? Před tydženjom smy ju po-

hrjebali; smy najwosebnišich lěkarjow při jeje ložu měli, ale njemóžachu jej pomhać. Méješe prawje: jeje wutroba běše přewulka; nječinće sebi tak wjele starosće wo wašej winje na jeje smjerći. Běšće tehdom sam runje tak khory kaž wona. Wšitcy wučeni knježa měnjachu, zo njebě dlěje žiwa być mohła. Na was, mój syno, je jenož z wjesołosću a z čichimi, luboznymi słowami spominała; wy šće jej slónčna pruha był we jeje khudym, krótkim, čmowym žiwjenju; přez was je módre njebjesa a swět žiwych, kiž běch jej tak surowje njewědomnje zawrěł, zeznać nawukła. Wy šće jej wjele wjesela a zboža přinješt a z tysac žohnowanjami za was je wusnyła. Ach, běše wulki, krasny, zrudny dziw, kak bě jeje cyłe myslenje a byće so přeměnilo.¹

Što móžach staremu na tute słowa wotmołwić, sam wjacj njewěm. „Dopomů so bozoweho kćenja!“ běše prajiła, a kak sym to cyłe swoje dołhe žiwjenje dzeržal, sym hižom prajił. Jeje row njeběše na starym pohrjebnišću. Khěžor Józef běše zakazał, zo by tam štó wjacj hrjebany był. Mahalath běše najposledniša, kotraž bu tam zapušćena.

Dołho sym trjebał, tute dopomnjeća spisać, kotrež mje tehdom napadnychu, jako wěnc z bozowych kćenjow, kotryž běše druha morwa nosyła, we rucy dzeržach. Nětk mi jón žarowaca mać zasy wza a položi jón zasy do rjaneho kašćika, z kotrehož bě jón wzała.

Položi mi ruku na ramjenja. „Luby radzićelo, džakuju so wam, zo so tak hłuboko na mojej bolosći wobdzěliće.“

Pohladach horje a njemóžach wotmołwić. Woheń we khachlach běše wuhasnył, jstwa běše wozymniła; slónco běše zady třěchow spadnyło, blyšč nazymneho dnja bě zašoł. Čěžko, njewuprajomnje čěžko čujach starobu na sebi knježić.

Jako zrudniši ale nic jako hubjeniši muž wopušćich tutón čichi, zymny, morwy dom.

Z němskeho přel. J. H.

Turkowska a Juhosłowjenjo.¹

I.

Běh wěcow w Turkowskej dyrbi nas wosebje zajimać teho dla, dokaž so tam jedna wo zbože a tyće milionow Słowjanow a dokaž dyrbi kóždy wobkedźbowař politiki spóznać, kajki wliw (einfluss) změje přichodne politiske zřadowanje južnych Słowjanow na druhe słowjanske splahi. Njeda so přec, zo maja narody, kotrež nětko pod turkowskim sprahom žalosća, wulki nadawk. Hačrunje su z dołhim wotročstwom materialnje zaničeni a duchownje zanjechani, wobkhowachu tola swoje krasne khmanosće, z kotrymiž je jich přiroda wob-

¹ T. r. južni, połodniši Słowjenjo. Njemóžemy so derje zmynýe rozdźelenja pomjenowanjow za čas a za zemjopisne položenje. Juh == połudnjo, zapad == wječor, sewjer == połnoc, wukhod == ranje, juhowukhod == krótko ranje, juhozapad == krótki wječor, sewjerowukhod == dołhe ranje, juhozapad == dołhi wječor.

darila; jich mladostna čerstvosť pokaže so při přenim woswobozdenju. Zbožo je za nich, zo z materialnym potlúčowanjom, kotrež dyrbjachu znjesé, tola njeje narodne začuće w nich zahynýlo, haj zo runje nětko k nowej žiwosći zahori. Pohlad na khartu Turkowskeje powučí kóždého bórzy, komu tam přichod słuša. Serbska, Čorna Hora, Bosna su čisće slowjanske, tež nutřkowny kraj na juhozapadže (krótkim wječoru) wot Dunaja, hdžež Bołharjo sydla; přimorjo pak je grichiske. Hłowne sydliščo Grichow je w Thessalii a čehnje so hač k jězoramaj na zapadže wot Salonichi. Na połkupje Pallene a w linii mjez Adrianopolom, Konstantinopolom, haj w samej wokolnosći Konstantinopola sydla Grichojo, asiska strona morja Marmora je z Grichami napjelnjena a jenož tu a tam su Turkojo. Kharta runje pokazuje, zo su so Turkojo jenož přičišćeli a zjenućeni jenož mały džěl kraja wobydla, druhdže pak su rozpjěšeni mjez Bołharjami a druhimi splahami.

Historia přičahowanja a rozšěrjenja Turkow po slowjanskich a grichiskich krajach powjeda nam scěhowace podawki. Ugro-Altajski splah, ke kotremuž Turkojo, Mongolojo, Mandšuojo a dr. słušeja, poča so hakle w 13. lětstotku systematisy do Europy čišćeć. Wokoło l. 1224 wuži mócnny turkowski splah w Chorassanje přeměnenja, kotrež čahi Mongolow w Asii načínichu, a zasydli so w Armenii. Džěl teholec splaha, štyrcyći swójbow wot Ertoghrula wjedzenych, poskići swoje služby Aladdinej, sultanej Seldšukow, w Małej Asii. Tónle sultan, z turkowskeho splaha rodzeny, sadži swojich krajanow na europiske mjezy a poručí jim zakitanje tych samych. Ale kralstwo Seldšukow bórzy rozpadny a Ertoghrulowy syn Osman dobywši někotre wobtwjerdžene městna (l. 1299) bu hłowa noweho stata, kotryž spěsnje rosćeše, a ludu, kotryž so jako narod zjenućiwši jeho mjeno přija, mjenujcy Osmanli t. r. synojo Osmanowi. Wot njeho dobyta Brussa bu z hłownym městom teholec kralstwa. Osmanowy syn Orkhan zmócní so města Gallipolis. Wobsadzenje thraciskohellenskeje połkupy dokonja so ze wšelakimi srědkami. Za mnohosću asiskeho ludu slědowaše dobyćerske wójsko a wobsadži najplódníše a strategiscy najwážniše krajiny. W Thessalii rozpřestrjechu so w runinach Farsalskich w srjedziznje husteho grichiskeho wobydlerstwa, w Albanii a Epiru přestupi džěl wobydlerjow k islamej, druhí džěl čekny do hor. Turkojo pak zasydlichu so jenož w někotrych městach. Tak tež běše w Bosnje a Hercegowinje, hdžež so aristokracia poturěi. W 17. lětstotku běchu tež někotre wsy w Čornej Horje, ale zańdžechu w zběžku Čornohorjanow. Tež w Bołhařskej připadže džěl Slowjanow k islamej, ale z nich njenastachu dotal horliwcy za koran, jenož wukhodna (naraniša) Bołhařska je so we wěrje a w narodnosći jara pokazyła. — W běhu lětstotkow pak njeje turkowski splah w ničim pokročil a jeho narodnosć njeje ničo dobyla. Europiska Turkowska — wo kotrejž jeničy tudy ryčimy z wothladanjom wot asiskich a afriskich džělbow

teho stata — ma něšto přez 6800 štyriróžknych mil a liči něhdže 14 milionow ludži. Štož do narodnosće ma hłownje słowjanski raz. Bosna, Hercegowina, turkowska Khorwatska a Bołhařska su takrjec čisće słowjanske krajiny, Macedonia, Albania, Rumelia a Thessalia z mjeńšeho džěla. Woprawdžitych Turkow je jara mało, hdyž k nim njeličiš renegatow (wotpadnikow wot křesćanstwa), kotřiž su najbóle swoju narodnu ryč wobkhowali. Znajerjo Turkowskeje njewudawaja jich ličbu ani na jedyn milion! Grichow, kotřiž su w europiskej Turkowskej jara z cuzymi splahami změšeni, liči so tam na najwjacy dwaj milionaj, Słowjanow pak přez wosom milionow. Zbytk su Arnautojo, Armenojo, Cygani a Židža. Słowjanske wobydlerstwo Bołhařskeje, Rumelie, Macedonie a Thessalie ryči bołhařsku ryč, druzu serbsku. Bołharjo sami liča so za narod šěsć milionow, Serbow by po tajkim w Turkowskej na dwaj milionaj było.

Spodźiwne je, zo je so poturčene bosniske zemjanstwo za najbóle turkowske mjez Turkami dzeržało. Po nahladu Bosnjanow je w Bosnje troji ‚narod‘ (t. r. wěra), a to Turkojo, mjenujcy islamitojo, Łaćanscy (romskokatholskeho wěrywuznaća) a Serbojo (grichiskeho wěrywuznaća). Jadro ludu su begojo a agojo t. r. moslemske zemjanstwo. Bosniske zemjanstwo bě přenje, kiž wěru Mohameda přija. Islam w Bosnje so zakorjeniwši njeseše złe plody. Štyri sta lět knježi njewobmjezeny we wulkim a krasnym kraju, ma w swojej mocy cyłu rolu, bohatstwo a knjejstwo, a žiwi so wot čězkeho džěla 600.000 křesćanskich poddanow. A što je tu islam wuwjedł? Je sputował duchowne a materialne mocy kraja, rozsywał moslemski fanatismus a počišćował křesćanski lud. Bosniscy mosleminojo wjedža derje, zo su jich přjedownicy křesćenjo byli a su teho dla čim surwiši, jako bychy ze swojej mohamedanskej horliwosću swoje wotpadnjenje wot křesćanstwa wosprawnić chcyli. Stare křesćanske cyrkwy su skoro wšitke zapuscili a njedopusćo křesćanam, zo bychy swoje cyrkwy měli, njedowolichy, zo bychy sej nowe twarili hač do l. 1851, hdžež małowócný sultan Bosnu pod swoju ruku wza, zo by samowólnošć tamnišeho zemjanstwa skludził. Mohamedanstwo w Bosnje přija na so wosebity raz, z kotrymž so wot Turkow dosć rozdžěleše. Zemjanstwo přiwda so k islamej, zo by so w swoim postajenju wobkrućiło, a feudalny system traješe tak w Bosnje do l. 1851. W městach a wokrjesach knježachu kapitanojo. Někotre stare bosniske swójby džělachu so wo tule móc kaž wo herbstwo. Jenož někotre města njeběchu pod jich mocu. W Trawniku běše vezir, tón pak njestmědžeše so do krajnych wěcow měšec a mosleminojo přesćěhachu jeho stajnje. Sarajewo je hłowne překupske město w Bosnje, hdžež turkowska wojeřska wobsada ležeše. Wójsko wotwisowaše wot herbskich kapitanow, kotřiž mějachu burski džesatk we mjenje sultana zběrać, za to pak dyrbjachu we wójsku na swój nakład a z postajenej čeledžu služic. Tónle system, kiž hnydom za křesćanske knjejstwo nasta, wobkrući so w přeměnenju

wěry. Turkowscy sultanojo njebudźichu feudalismus w Bosnje ćěpěli, hdy by jich podpjera njebył. Dawno budžiše Bosna přestala być džěl Turkowskeje, hdy by so bosniske zemjanstwo njewobarało k wobkhowanju swojeje domjaceje mocy, kotruž by wě-žo pod druhim europiskim knježerstwom zhubilo. Hdyžkuli chcychu bosniscy wezirojo bosniske zemjanstwo wobmjezować, postany tuto přećiwo nim jako přećiwo cuzym, ale kóžde wojowanje přesta, hdyžkuli strach hrožeše mohamedanstwu. Hdyž so serbski Čorny Jurij a pozdžišo Miloš pozběhny přećiwo sultanej, postany cyłe bosniske zemjanstwo přećiwo Čornohoram a Serbam. W najnowišim času bu móc bosniskeho zemjanstwa turkowskemu knježerstwu njepřijomna a wobćežna. W léce 1848 wotmysli sej tute je zeslabić, na což l. 1851 swój zaměr wuwjedže, tak zo bu bosniske zemjanstwo postajene porno druhim turkowskim moslemitam; džesatk zběha so nětko k rukomaj statneje pokładnicy a dawa so na přenajeće; bosniscy moslemitojo su tež podćisnjeni powšitkownemu wotwjedženju do wójska. Ale stary knjejski duch njeje we nich podušeny; z hidženjom hladaja kaž na křesćanow tak na turkowskich zastojnikow. Mjez bosniskimi moslemitami najznamjeničiši su begojo, potomnicy stareho serbskeho zemjanstwa w tutym kraju. Woni sami so za tajkich wudawaju, ryča jara čisće a krasnje serbscy, wužiwaycy stare formy, kotrež su so mjez wšědnym ludom zhubile; jenož turkowske słowa hordže do ryče měšaja. Wo někotrych so powjeda, zo z wulkej kedžbnosću khowaja stare lisčiny wot bosniskich a serbskich kralow myslo, zo budža jim wužitne w něhdźnym přewobroćenju wěcow. Maja za to, zo přiūdže čas, hdžež budža zasy křesćanscy knjezojo w Bosnje knježić a zo budža kaž jich pradždědojo do cyrkwjow khodźić, kaž bórzy křiž dobudže. Z begow bydla jenož někotři w swojich pradždědowskich kulach (twjerdźiznach), kotrež móžachu w staršich časach tež wobleženje wudžeržec. Z cyła pak je wjetšina tych samych pusta; blisko nich su dwory nowe, drjewjane, z někotrymi khěžkami, hdžež knjejska čeledź přebywa, nazdala pak po stronach a w runinje su křesćanske domki rozpjeršene. Bosniscy rólnicy nimaja žane njepohibne kubła, ani či, kotřiž su moslemitojo. Wšitka póda słuša zemjanstwu. Kak je so tajki hospodařski system w Bosnje wuwinył, je hišće historiske hudańčko, ale móže so myslic, zo je so wuwil na zakładze zhromadneje pódy, kotruž je dobyćeřske mohamedanske zemjanstwo wšitku zebrało.

Preložil *M. H.*

Husarska jama.

Štwórthodžiny wot Holešowa njedaloko puća, kiž do Dubrawki wjedže, na tak mjenowanych ladach k lěwicy je hluboka, z wodu napjelnjena kulowata jama. Někotre kročele před nej steji khětro wulki dub. Kaž stari ludžo powjedaju, je něhdy tež jedyn dub na kromje jamy stał a do njeje padnył. We wójuje, najskerje w sydomlětněj,

daše so tudy husara z konjom w nocy wot jeneho muža wot Holešowa do Dubrawki wjesć. Ale wojak muža jara přescěbaše a biješe, tak zo jeho tutón do čěmnišeho lěsa zawjedže blizko spomnjeneje jamy. Tu hasny latarnju a stupi do lěsa. Nětk jara hněwny honješe wojak konja do přédka, tak zo do jamy přińdže a tam z konjom swój row namaka. Duž rěka tam džensniši džež husarska jama. *Hawš z N.*

Wjelk, mjedźwjedź a liška.

(Z němskeho.)

Mjedźwjedź pokradny raz woła, zawoła wjelka a lišku k hosćinje a džěleše mjaso do třoch džělow. Prěni džěl da wjelkej, druhi lišcy, třeci skhowa za sebje. Mjedźwjedź a wjelk swój džěl zjědžeštaj, ale liška měješe hišće swój; duž wzaštaj jej tón samy. Liška na to wotmolwi: ‚Dobre, chcu wamaj hižom zapaćić!‘ Druhi raz kradny wjelk woła a měješe mjedźwjedža a lišku k hosćinje a da kóždemu swój džěl. Hdyž pak běštaj mjedźwjedź a wjelk to swoje scyrowałoj, wzaštaj lišcy zaso jejny džěl. Liška wotmolwi: ‚Čert dyrbi waju raz dosahnyć!‘ Wonaj pak so za jejnym hroženjom njeprašeštaj. Nětk kradny tež liška woła, a měješe mjedźwjedža a wjelka k hosćinje; taj pak lišcy mjaso wzaštaj a njedaštaj ji nic kuska. Liška praji: ‚Mi připadnje dobra myslička, běžu do wsy po pomoc.‘ Tak dotho pak hač wona do wsy džěše, skhowaštaj so tamnaj, zo by jeju při wróćenju njenamakała. Mjedźwjedź zlěze na jědlu, wjelk pak so we walčkach skhowa. Tola liška w cylej wsy ničo hromadu njeprinješe, hač jenož kóčku a psyčka; kóčka položi wopuš na khribjet a psyčk bě khromy. Hdyž jich mjedźwjedź z daloka přińc widžeše, wołaše k wjelkej: ‚Liška wjedže dweju młodeju čłowjekow, jedyn ma kij na khribjeće a druhi kamjenje zběra.‘ Wjelk třepotaše pře hrozu spody walčkow; jeho wopuš běše hišće widžeć. Hdyž kóčka tu wopuš wuhlada, mysleše, zo je to wulka myš, skoči teho dla a wučěže wjelka; stróži pak so před wulkim zwěrjećom jara a doběža na tu jědlu, hdžež mjedźwjedź sedžeše. Mjedźwjedź sebi mysleše, zo je wjelkej hižom rěpa wuryta a rjad na njeho přińdže; skoči teho dla dele a zlemi sebi šiju. Wjelk z bojose do lěsa běžeše, a tak wosta lišcy wšitke mjaso. *B. Guda.*

Woda.

Woda młyny čěri, ale tež młyn žiwjeńčka, doniž njeprěstanje klepotać.

Woda je po zemi skoro wšudžom k namakanju, tu jako hłu-boke, daloce morjo, tu zaso jako rěka, tam jako źórlo, tež we hłubinje zemje we mócných kótlach. Tola tež płódna rola, pěskowa hromada, haj twjerdy kamjeń we skale je z wodu napity; tež w powětrě, we wysokich mróćelach płuwa woda, a para stupa runje kaž z khofejoweho hornca, tak z cyleje dalokeye zemje. Rostlina a zwě-

rina mrěje bjez wody a všeho žiwjenja na zemi je kónc, jeli so woda zhubi. Wšitke tele wulke wažnosće su čělu samemu za sebje tola mjenje wažne; što pomhaja jemu njeprěhladne jězory w dalokosci, hdyž we pusćinje ani kapki njenadeńdže! K čemu pak trjeba čělo wody? Čělo je, tak dziwne hač so nam to słowo zezdanje, wjac wody hač twjerдых zestawkow; přetož wučeni su z čěla nimalo 70 stowkow wody wučahnuli, a jenož 30 wostanu za twjerde. Kóžda kóstka a włóska, kóžda mjasna abo čuwowa žilka ma wodu, runje kaž koža a všelake čelne mokřiny; bjez wody by čělo do dziwnjeje sušenki zeskhnyło.

Snadž někoho zwjeselu, hdyž jemu něšto bližše wo tym w ličbach poskiću; po přerěznych poličenju ma zubowy email 0,2, kósc 13, mozy 76, krej 79, žolč 86, mloko 89, slěny a pót přez 99 stowkow wody; haj někotre mjehke zestawki, kaž na př. šlezyna, maja relativnje wjac wody, hač sama běžaca krej. Tute zličbowanje nima pak pola kóždeho čłowjeka, tež pola teho sameho nic w kóždej starobje tu samu płaćiwosć; w zarodkowym žiwjenju je wody hišće wjac, po porodze pak zhubjuje so mnohosć wody a twjerdsje zestawki ju naměstnjeja. Widźimy z tutech ličbow tež, zo maja wěste čelne zestawki (twjerde) mało, druhe (mjehke) wjac a běžliwe skoro lutu wodu, za tym hač su huste abo ředke, za tym hač maja wjac abo mjenje twjerдых zestawkow. Přispomnić so ma, zo we čěle nihdže čista woda njeje, ale zo je přeco ze všelakimi organiskimi abo njeorganiskimi selemi atd. změšana, kotrež z džělom hižom ze žórłow abo studnjow mješe (přetož lékařska čista Aqua destillata je přirodže mało znata), z džělom pak hakle na swojim puću w čěle dósta. Přetož woda je njeměrný duch, je-li kapka we wysokej mróčeli, chce na zemju dele, je-li na zelenej hórce, chce do doła; tu so jej zaso njelubi, khwata dale, doniž po dalokim puću do hlubiny morja njeprěińdže; tu so khwilu rozhladuje, potom pak zastyšće so jej zaso po bělej mróčeli, kotraž wysoce pod slónčkom z wětrikami hrajka; mjelčo, njewidžana so zhubi a njenadźicy je horjeka w powětre. Zawrje pak ju čłowjek do parnikoweho kóťla a zatepi pod nju, hnydom počnje so mjetać a waleć a čěkać; tola jow so tak lohcy njezhubi, dyrbi swoju swobodu droho wotdžělać a někotra spróčna kapka padnje zas do kóťla a dyrbi z nowa započec. Tež we čłowskim čěle ma všelako jězdzić, tola je všudžom zawrjena, a ma po wěstych šćežkach khodzić; přeńdže drje ze žolodka do črjewow a z wobeju do všelakich rołkow, do krwawnych žilow wjedzacych, kotrež ju po čěle do všěch rózkw a kóněkow stłóča; tola je-li pak něhdže džěrkawa, kipra scěna (a to je jara husto), hnydom sunje so wodzička won a rozběhnje tak všudžom po čěle, hdžež tež žilki njesu (Imbibitio). Při tym nabudže tež všelakich plunow a čeknje zas jako pót přez pory do powětra; druha pak bu přez žilu do všelakich žalzow Zahnata a tudy všelako přeměnjena a přeměšana wustupi nětk pak jako sylza, slěny, pak jako žolč, mloko, moč atd.

Wšudžom je woda trěbna; wobstaće čělnych zestawkow, po tajkim tež žiwjenje wot njeje wotwisuje. Žiwjeńčko pak je samo wot so jara starosciwe; bě-li so přewjele wody zhubiło, je huba hnydom lačna, a zhubjene so nasadzi, tak wostanje wšo w starym rjedže. Přez žiwjenje so wšelake čělné zestawki do njetřebnych přeměnicu, tute maja so wotsalić a z nowymi nasadzić; ke všemu temu je woda dobra služobnica, z přenišimi změšana wuńdže najbóle jako moč z čěla (je to nimale počojca wody, kotraž so z čěla wotsali), posledniše nowe pak přinjese hnydom z črjewow (z cyroby) a z krewje sobu a donjese je na trěbne město; potom móže zaso druhe přetrjebane wotwjeseć, a tak so to we žiwjenju bjez přestaća kolesuje, kaž mlynske koło: druhi stupi na prózdne město, přeco pak to same wobstara.

(Skónčenje přichodnje.)

Bažant.

Bažant (Fasan, Phasianus) sluša do swójbny kurojtych ptakow, kotraž parlawy, kury, bažanty, argusy, pawy a truty wopřija. Kaž je widzeć, je to swójbna z cyła aristokratiska; pycha, blyšč, nadobnosť a wosebnosť su jeje hłowne znamjenja. Jeje stawy su zemjenjo wot hlowy hač k nozy a wšitko cuznicy: asiscy, afriscy, ameriscy; ani jedyn z nich njewukhadža ze spróšeho hnězda, kotrež Europa rěka. Je pak tež wěrnó, zo w cyłej ptačinje njenadeńdzem tak nadobne a wulkotne wosoby, tak drohotne a so blyšćeace wodžeća, tajku mnohosć wysokich khochołow (na hlówje) a ryčeřskich znamješkow, kaž w tutej swójbje.

Pohladajmy na pawa. Kak pyšny a nadobny je to ptak, wo kotrymž je juž stary Chrysispos sej zhudawać zwěrił, zo je jenož swojeje wopuše dla na swěće. Kajku haru je načiniła tale wopuš! Salomon da teholec ptaka ze zamyslom wupytać w dalokim Ophiru, zo by z nim swoje złote pałacy wudebić mohł. Alexander Wulki pósła pawa jako najkrasniši indiski dobytk do Grichiskeje, a kaž k wosmemu dźiwu swěta khwatachu Grichojo, zo bychu ptaka widželi, kotrehož žiwjenje zakitować bě Alexander z krutymi zakonjemi prikazał. A što mamy rjec wo wjelepyšnym argusu, kotryž je krasnosť cyłego ptačeho splaha?

A hlej, parlawo! Kajki je to miły napohlad! Štó by wo njej rjekł, zo je afrikanka, z kraja lawow, tygrow a wohidnych krokodilow? Móže dha něšto přistojniše być, dyžli jeje šěry płašić z tysacami parlow posyty?

Najbóle je zaryty a zahorjenjeny zemjanski raz w trutaku. Tam w Luisianskich pralésach na wjeřškach cypressow a magnoliow je jeho domizna; tam je wón wysokorodženy knjez, kiž hordže wustupuje na rozwalinach mócneho boha Ficlipucl. Franklin chcyše trutaka do wořona amerikanskich statow přiwzać, štož zawěsće swědčenje dawa wo jeho nadobności. Pola nas pak je z njeho nastał

mjerzacy hypochonder, hněwny nobile, kiž je na prošeřski kij přišoľ a kotryž při všim svojim hubjenstwje so přecy přewosobny čuje, zo by hinak dyžli ze zacpićom na to ludžisko (Pöbel) kur a hlųpých hus pohladowaľ.

Hdžežkuli pohladnjemy všudže wysokorodžene knjejstwo; jenož jenička kokoš je mjez nimi jako popjelawa. Wona je zacpiła wšón aristokratiski swět a je nětk čista demokratka. Hdyž hladamy na jeje pokornu postawu, na jeje šědžiwu sukničku a wobrocimy potom svoje wočko k jeje mandželskemu, nadobnemu khaponej, tu woprawdže njemóžemy zapřijeć, kak je mohľ do tak njeruneho mandželstwa stupić. Jenička kokoška z tejele swójby zastupuje nižše rjadownje towařstwa; wona je porjadna, pilna hospoza, sama česćownosć a čistosć. Ze žadławjenjom zacpiwa wšo swětastwa (swětnosć) a wšě nowoty w módze a nochce ani slyšeć wo tamnych podhladnych póćiwosćach, kotrež swět elegancu, módu, bon-ton atd. mjenuje. Sama kruće wukublana kedžbuje w swojej swójbje tež wosebje na póćiwosć a nabožnosć a svoje džowčički kubľa po starej zasadže: Sedž, knježnička, w kuće, budžeš-li pěčna, nańdu će. Swój čerwjeny rjemješk njeby wotpoľožila, byrnje jej cyľ swět za njón dať; wostanje přecy při starym. Kajka pyšnostka je napřećiwu njej knjeni bažantowa! Sama zhladkowanosć, hibićiwosć, wustojnosć, a dyrbi so wo njej rjec, zo so k swojemu mandželskemu knjezej bažantej po přisľušnosći derje hodži. Tež ma knjeni bažantowa we swojej hlųwje z cyľa druge mysle dyžli popjelawa kokoška a je na swój ród a swojeho knjeza, kaž je swojemu mužej prajić zwukľa, žalostnje horda; ale wšak ma to tež swoju přičinu. Knjez bažant ma rjanu postawu, wubjerne wašnja a krasnje jemu přisteji čerwjeno-bruny kožušk z módrozelenymi pjeřkami na hlųwje a šiji; rjana doľha wopuš z 18 pjerow zestajena přidawa jemu njemaľo wažnosće; najwažniše pak je, zo z prastareje zemjanskeje swójby wukhadža, na čož je nic jeno wón sam njesměrnje hordy, ale tež jeho knjeni. Poskići-li so přihodna skľadnosć w někajkej wosebnej bjesadže, tu njezapomni knjeni bažantowa ženje z wulkej samolubosću powjedać, kak zastarski je jeje zemjanski ród. Phöbus, syn krala Misona, tak powjeda, poda so w starodawnych časach z wjele ryčerjemi a zemjanami na dyrdomdeje z Grichiskeje do Kolchisa, zo by sej złote runo (Vliess) wudobyľ, kotrež ze swojej džowku pod džesaćimi zamkami zawrjene kral Mietas khowaše. Hdyž pak Phöbus na dworje krala Mieta so pokaza, zalubowa so hnydom do njeho pryncesna Medea; bjez komdženja dopomha Phöbej k złotemu runu a k mandželstwu, a přinjese jemu jako wěno dwaj bažantaj, kotrež Phöbus do Grichiskeje přinjese a Medea tak pilnje wothladowaše, zo so rozšerichu hać do Čech, hdžež maja dotal na wjele knjeřstwach wobydlenje. Tak kóždy raz powjeda knjeni bažantowa, při čimž jeje knjez wažnje z hlųwu kiwajo tak hnuty bywa, zo so jemu sylzy po woběmaj bokomaj pyska z wočow ronja a na zemju kapaja.

A cyle towarstwo připoslucha, klóni so w hlubokim počescowanju nadobnymaj mandželskimaj a ani njepiknje. Hdyž to knjeni bažantowa pytnje, počnje w samolubosći dale powjedać: Naše přiwuznistwo je tak daleko a šěroko rozšěrjene a wjeseli so najnadobnišich wosebitosćow. Tak mamy bohateho wuja z Činy (Chinesiska) so plahowaceho, złotoho bažanta, kotryž je na knježich dworach žiwy a ze swojej krasu wšitke druhe přetrjehuje. Jeho wopjerjenje je złoto a purpur, na šiji nosy plašć jasnje žolty, čornje wobrubjeny a na hłowje so blyščacy kohoč slóncojasny. Zawěšćuju wam, zo je to ryceř tak krasny a přijomny, zo njepohladnjeće na njeho, zo so njebyšće, lube sotry, hač do wošow zalubowale. Po tychle słowach pozběhny so knjez bažant; čěmnozelené pjerja na jeho šiji so šepjerjachu, jene woko sylnje mikaše — ale wón ničo njerjekny.

(Skónčenje přichodnje.)

Drobnostki.

— Naš pilny delnjolužiski pěsnjeř k. wyšši farař Stempel w Lubnjowje chce wysokeje staroby dla na Měhala swoje zastojnstwo złožić a so k derje zaslužnemu měrej podać. Na jeho město je lubnjowski k. hrabja z Linar druheho zaslužbneho delnjolužiskeho Serba k. fararja Tešnarja w Niedže powolał, kiž pak, štož wutrobnje wobžarujemy, tuto zastojnstwo njeje na so wzał. Tola zda so, zo do Lubnjowa tón króć hišće serbski duchowny přiuđže.

Jenč.

— W 7. zešiwku pruskeho šulskeho časopisa ‚Der Schulfreund‘ namaka so druha kopa serbskich přisłowow w hornjo- a delnjolužiskej ryči z němskim přeložkom.

J.

— Zapalowarjo buchu w staršim času žiwi spaleni. Posledni zapalowař, kiž bu w Serbach na tajke wašnje khostany, bě Hans Wjenk, wo kotrymž smy w swojim času we Łužičanu powjedali. Pozdžišo buchu zapalowarjo najprjedy wo hłowu přikróšeni a potom spaleni. Za to mamy w Serbach, tak wjele hač je nam znate, dwaj přikladaj. Krótko po skónčěnju sydowlětnjeje wojny bu pola Běleje Hory z boka tam so namakaceho hrodžišća wěsty Měrcin z Rodec, kiž bě w Rodecach swojemu bratřej kublo zapalił, na to wašnje khostany, zo bu jemu najprjedy hłowu wotrubnjena a jeho čělo potom na ščěpowcu spalene. Městno, hdžež je so to stalo, je hišće džěnsniši džeń pola Běleje Hory znate. Na rune wašnje bu 28. novembra 1794 pola Šešowa wěsty Jurij Ryceř z Hórkow pola Khróšćic wotprawjeny a spaleny, dokelž bě 1791 w Komorowje a 1793 w Šešowje woheń založił. Přědowanje, kiž je njedzělu pozdžišo kaplan Hānich w Njeswaćidle dźeržał a kiž nam wo tutym zrudnym podawku powjeda, je w serbskej ryči čišćane.

Jenč.

— Serbski khěrluš z katholicich spěwařskich ‚Tebje my nutnje witamy, o Marija atd.‘ je tež w čěskim přeložku z přidatym pornostejacym němskim wočišćany (pollistno) a tež w němskim wosebje z přidatymi notami (štwortlistno). Přeložkaj staj hladšej dyžli w našich spěwařskich, kiž su z cyla porjědženow jara potrebne. Napis čěski je: Píseň k blahoslavené Panně Marii, zpívána v Marie Záhí u Teplic, od vendických pouťníků od Budišina v saské Lužici; němski pak: Loblied zur seligsten Jungfrau Maria, gesungen zu Maria-Schein bei Teplitz von wendischen Wallfahrtern von Bautzen aus der sächsischen Lausitz. Čišćanaj staj wobaj přeložkaj w arcybiskopskej čišćěrni w Prazy, ale bjez lěta.

M. H.

— (Hišće wo ‚moru w Hornjej Łužicy.‘) Niže Kulowa je ‚smjertna hórka‘, khětro wulka, na kotrejž drjewjane swjećatko steji. Tam buchu w času mora, kiž jara wjele woporow žadaše, Kulowěńjo hrjebani. Junu běchu tam tež Bamžec jenu džowku po zdaću morwu přiwjezli, ale ta so zasy zhraba a lěžeše po malku hač k njedalokej luži, hdžež so wody napi. A tak zasy wotkhorí. Tu lužu pak mjenuja wot toho časa ‚Bamžec lužu.‘

M. H.

— (Lečacy list abo nowinka.) W čišćěrni k Sábischea, swojich zmylkopólnych wudawkow serbskich knihow w strašnej powjesěi stejacej, w Hródku je nowinka wušla, kotraž so we wojerowskim wokružesju synlje kupuje — njepolne pollistno za 1 nsl. Je to: Přichytenje a Woczinjenje přichyćahaneho Sěubmistwa wot 8. a 9. Dnja Meje 1863 w Rhočejebušu, nastupajći teho Sěmcerji wotšubjěneho Rjesnisćeho-Mišćityra E. Walbaua s Borfamora atd. Přeložk a prawopis je strašny, čišćěrskich zmylkow žalostnje wjele. Hdyž móža tam takji špatny produkt čitać, čeho dla njedyrbjele lěpje a konsekwentnje pisane nowe serbske nowiny a spisy čitać móc? A potom su hišće študowani ludžo za stare pisanje!

M. H.

Z Budyšina a z Łužicy.

* Runje je šěsćlistnowa kniha wušla, kotraž dawno wozjewjanej potrjebje wotpomha. Je to „Čitanka. Mały wubjerk z narodneho a nowišeho pismowstwa hornjołužiskich Serbow. Zrjadował Michał Hórnik.“ W přěnim dźěle su kruchi w njewjazanej ryči a to: Přisłowa, basnički a powjesće z ludu, bajki, powučne a zabawne wšelčizny; w druhim we wjazanej ryči: narodne pěsnički, bajki, druge episke basnje, lyriske basnje. Tute kruchi su wot 22 serbskich spisowarjow a korrektnje w ryči a prawopisu. Njeh bórzy tež druge serbske čitanki sčěhuja, ta dołho slubjena „přěnja“ čitanka za dźěći (ale nic w tym njedospołnym starym prawopisu!) a čitanka z tak mjenowanymi realiami!

* Zańdženy pjatk, 14. t. m., měješe wubjerk Maćicy Serbskeje posedženje, w kotrymž so naležnosće lětušeje protyki dowujednachu. Kaž je hižom znate, je so naš wustojny spisowar protyki zasy k spisowanju zwólniwy wuprajil; nětko pak je hižom dźěl rukopisa wubjerkeje připoslał. Lětsa čišći so 4000 exemplarow. Wjacore wobrazy budža tež přidate, tak zo budže so našemu ludej tež lětsa jara lubić.

* Kaž so zda, přetrjechi pruska serbska strona w krótkim našu saksku w nastupanju serbskich šulskich knihow. Po poručnosći pruskeho knježerstwa w Liegnitzu maja so najprjedy a bjez dołheho komdženja wudać: 1. Knižka k přěnjemu wuknjenju pismikow a čitanju; 2. Wendelowe bibliske stawizny w dobrym přeložku; 3. mały katechismus z „wustajenjom zboža“ a 80 khěrlušemi; 4. rozryčowanja z dźěćimi. Na spomnjenych knižkach dźělaja k. wučer Mrózak we Wulkich Zdžarach, k. farar Krušwica w Dolhej Boršći, k. wučer Wařko w Džěwinje a k. wučer Jurk z Klětnom a někotři druzy wučerjo. Sława wšitkim!

* Přěni tydžeń oktobra budže w Budyšinje pyšny serbski spěwanski koncert. Smy programm hižom widźeli, zo su wosebje tež serbske a druge słowjanske narodne spěwy zastupjene. W přichodnym čisle podamy džeń wotdźerženja koncerta, zo bychy nas tež hosćo z daloka wopytać móhli.

* Nowa serbska wjes je nastala, kiž budže w přichodnych statistiskich zapiskach wjacy. Na namjet k. fararja Stangi w Čornym Khołmcu a nětko po poručnosći pruskeho knježerstwa ma so nowa kolonija při běłoškim młynje pola Taćec (Ptaćec?) „Běłošicy“ (němski

Bieloschig, nic z „i“) mjenować. To je rozomne, zo su na serbskim territoriu serbske mjena. Radžimy, zo by so nowa kolonija, kotruž chce wysočanski knjez w kralowskej holi z boka Wojerec załožiť, njemjenowała němski po namjetowanym mjenje tamneho knjeza „Johannisthal“, ale „Tornow“, kaž tam zbity kruch lěsa rěka. Dolha „Margarethenhütte“ pola Dubrawy mohła so snadź po serbsku „Maratka“ mjenować.

* Na kóncu zańdženoho měsaca pobu tudy a w hornjołužiskich wsach k. kandidat professury Nydrle z Prahi, zo by serbski kraj a lud nawjedził.

Słowjanski rozhlad.

Polá Fr. Lipsa w Prazy wukhadža dospołny zemjopisny atlas česki we 48 wulkich khartach pod redakciu někotrych wustojnych profesorow. — Tam je tež wušla wubjerna kharta europiskeje Turkowskeje, Čorneje Hory atd. — K znamjenitemu „Slovníku náučnému“, kotrehož je třetí tolsty zwjazk dokončeny, pócnje bórzy wukhadžeć „Názorný atlas“; přeni wotdžěl „Wutworne wumjeństwo“ je we dowjednych wobrazach wušło. — Programm k wulkemu narodnemu spěwanskemu swjedženju w Brnje 25. a 26. augusta bu njedawno wozjewjeny wot brnjanskeje „Besody“. Přeni dzeń dopoldnja budže so 8 chorow zhromadnje spěwac; druhí dzeń připoldnja budže spěwanje na přemo a popoldnju w redutnym salu narodna bjesada ze wšelakim spěwom a hudźbu. Wšitko budže wěsće wulkotne! — Znaty česki mæcenas k. Ferd. Náprstek, měsćan w Prazy, je zasy 100 šěsnakow myta na spisanje jenoaktoweje wjeselohry a dwaj akcesitaj wustajil. — Česki komponist Dr. Ludowit Procházka wudawa po zešiwkach zběrku štworospěnow za mužske hłosy pod mjenom „Kytice“.

Dzeń 4. augusta bu w S. Martinje w Turčanskej stolicy slowaska Maćica dozałožena na jara swjedžeńske wašnje. Bě tam na 6000 Slowakow ze wšitkich stronow. Wotewrjenisku ryč měješe dotalny nakhwilny předsyda redaktor J. Francisci. Při wólbe předsydstwa a zastojnikow bu katolski biskop Moyses z B. Bystricy, kiž tež rjanu ryč dźeržeše a 2100 šěsnakow Maćicy dari, za předsydu, a superintendent Dr. Kuzmаны z Pressburga za městopředsydu wuzwoleny. Tež na druhich čestnych městach su horliwi narodowcy z wobeju wuznaćow. Hdyž bu wozjewjene, zo je rakuski kžěz 1000 šěsnakow Maćicy darił a tak swoju přikhlilnosť slowjanskemu narodej z nowym skutkom wopokazał, wolaše so móčna slawa. Zamoženje w pjenjeczach je hižom blisko 100,000 šěsnakow, darjenych wot jenotliwcow, městow, gmejnow, wot bohatych a mjenje zamožitych. Dotalnaj hromadźerjej pjenjecz za Maćicu, duchownaj Viktorin a M. Chrástek, dostaťaj dźakownu slawu. Swjedžen založenja spoča so w 8 hodź. w katolskej a 9. w protestantskej cyrkwi z Božimi službami, a wuradžowanja, ryče atd. trajachu na to wot 10.—4. hodź. popoldnju. Slawa Slowakam! Našim Serbam přejemy jich horliwosć! — Nazajtra bě zhromadźizna wubjerka noweje Maćicy pod wjedženjom Jeho Excell. biskopa Moyses a pozdžišo k. Dr. Kuzmаны we farskim domje. Wobzamknjene bu mjez druhim, zo dyrbi wjelezaslužbny k. Jan Francisci za čestnoho městopředsydu na čas žiwjenja mjenowany być. Do čišća přihotuje so I. zwjazk „Letopisa slovenskej Matice“; tři druge rukopisy buchu k rozsudženju podate. Wěsće tež naša khuda a wot Serbow hišće přemalo podpjerana Maćica z tutej slowaskej do zjenoćenja stupi.

Iliiski narodowe a spisowac, zastojnik dalmatinskeje Maćicy Fr. Nakić bu před někotrymi njedželemi wot njeznateho šlowjeka blisko wsy Lepury zatřěleny. — „Društvo za jugoslovjensku powiest i starine“ je 6. a 7. zwjazk „Arkiva“ wudało. — Zhromadne spisy pěsnjerja Stanka Vraza so čišća. — Krasne album k tysacletnemu jubileju SS. Cyrilla a Methoda je w Zahrbjeje wušło.

W Carjohrodže wukhadžeja nowe bolhafske nowiny „Světnik“, a w Ibrajliji wudawa k. Mihajlović dobry politiski časopis „Błgarska Pčela“.

Hdyž we wójsku słužach, mějach dobrego a worakaweho towařa Zakrajina. Běchmoj mjez sobu jara přečelnaj; při džělenju dari mi wón na spomnjenje hóckowane rukajcy z rjanym wušiwkom a wobšićom, wosebnje a překrasnje džěłane. To běše w zymje a rukajcy buchu bórzy trjebane na pučowanje.

W tej samej zymje sta so, zo dyrbjach cyle njenadžicy druge pučowanje nastupić, a mějach te rukajcy sobu. Na zamróčenym, zymnym nazymskim dnju wuhłódnjwiši so kaž wjelk přijědžech na štaciju w štwórtej hodžinje; prašam so za jědzu a słyšu, zo wulkeho posta dla wyše najhubjenišeho khlěba runje ničo nimaja, ani zeloweje poliwiki! Mój Božo, kak so stróžich: njejeđši wot ranja běch cyły džeń so wjeselił na wosebny wobjed, kotryž po mojich myslach mje na tutej štaciji wočakowaše, hdžež, kaž mi prajachu, so derje wobjeduje, — a njedostach ničo. Rozžlobjeny přikazuju zapřahnyć a nuzowany wobzamknu hłódnny dale jěć.

W tym času běži z knjejskeho dwora słužobnik a praša so khwatniwje, što je tu přijěl a potom wobroći so na mnje z prašenjom, njejsym-li ja rukajcy zhubił? Ja pohladach a prajach: sym zhubił. — ‚Tak sće jim padnyć dali při jědženju nimo knježeho dwora, pokračowaše słužobnik: a knježna — to je knjeni chce wjedzeć, wot koho je maće, mój knježe.‘ — Wot jeneho wyška; a što ma to rěkać, mój luby?

Słužobnik wjerćeše so sem a tam, a skónčnje mi praji, zo su te rukajcy džěłane wot jich knježny, kotrež je wona swojemu bratřej darila, a teho dla je je při sebi wostajila, a přeprošuja pučowaceho wyška k sebi. Pokaza so, zo běch w hrodže staršeju Zakrajina. Nan sam přińdže na tele wujasnjenja, a póznawši, zo sym stary towař a sobusłužer jeho syna, přeprasy mje k sebi a praji, zo dyrbitej mje tež mać a džowka widzeć. Ja, kaž so rozemi, džěch — a zo hakle njeryču wo někotrych přihodnych hodžinach w towařstwje staršeju Zakrajina a jeho lubeje sotry, pohosćichu mje mjez druhim z tajkim wjesnym wobjedom, kajkiž sym čas žiwjenja njewiđzał a do smjerće njewuhladam.

— To teho dla, poča mi druhi, dokelž běše hłódnny. To je wěrjomne. Tak chcu ći ja powjedać, kak je rukajca nasycila hłódného pólskeho hajduka (knjejski słužobnik), a to tak, zo bu hajduk runje tak spokojeny kaž ty, jeli nic bóle.

Mi znaty pólski knjez, jedyn z najwosebnišich zemjanow tehdomnišeje Pólskeje, džeržeše sej mjez druhim někotrych hajdukow, wubjernih pachołow w kozakskej drasće, kotřiž po rjadu z nim sobu jězdžachu, zady na wozu sedžicy. Druhdy mjenowachu jich kozakow, a druhdy jěcharjow, dokelž husto svojich knjezow na konjoch přewođzachu. K wšědnej jich drasće přisłušachu tež jěrchowje rukajčki. W léču jězdžeše hrabja skoro kóždy džeń z Waršawy na swoju blizku wjes, hdžež měješe hród ze wšitkej móžnej powólnoću. Druhdy wobjedowaše tež tam a přeprasy tam hosći.

Přejevši po třea mile na wóznym zadku abo přetřasowawši so na konjoch přijědžechu hajdukojo na wjesny hród přecy hlóдни kaž wjelki, a po přiwučenju k blidolizařstwu dojedowachu kucharjam kóždy raz a žadachu ze swojimi stajnymi próstwami, zo bych jim něšto pojěsě dali. Njech wodnjo, njech w nocy, njech při połdnju, njech na ranje, hdyžkuli hrabja přijědže, přecy džěše stajnje jeho přewodžaty hajduk runy puć do kuchnje a postrowješe kucharjow tak dołho, doniž jemu něšto z wčerawšeho blida stajichu, štož wón tež do čista zjě.

— A što, praji po swojim wašnjju hajduk, pót sej z woblića trějo: pojědž tu budže?

— Dži, ja će prošu, wotmołwi kuchař: nic prjedy knjeza nětk. Dyrbju hrabi hnydom snědanje přiřadować.

— Haj budž wšak tak dobry, pokročowaše hajduk połožiwši swoju rukajčku na blido a juž, woprawdže, tak tež sym so spušćał na knjeza a njejsym doma k jědži přišoł tak smy khwatali za to pojem na strowjo knjeza!

— Pěknje, pěknje, přiřdž za poł hodžiny: nětko je njemóžne. Hajduk podžakowawši so woteńdže.

Wuhnowši na khwilu wobćežneho hosća wjeseleše so kuchař přiležnosće, zo by sej z nim žort sćinił: wón wza jěrchowu rukajčku, rozřěza ju na nudle a na přiřadne wašnje je přiřadowawši zwari je, pola z butru a korjenjowej jušku, a poda je z nowa přiřhadžacemu hajdukej.

— Hlej za tebe, praji wón, nudle z khałdonami: wosebna jědž!

Hajduk wučisěi wšo do poslednjeje nudlki a wuhłodawši ze žžicu po kromje wšě zbytki slódnje juški stany, podžakowa so, wutřě so a wobhladujo so pytaše něšto.

— Što? woprašā so kuchař.

— Haj ja sym tu něhdže moju rukajcu wostajił: a njewohladam ju, što to?

— Kajku rukajcu? twoju, jěchařsku?

— Haj, hlej k teje přiřlušnu; njeje mała, myslu, zo so njezaćisnje.

— Šibako, ty! što dha sy jědł?

— Kak, što? khałdony!

— Nó haj, khałdony! ty džě sy swoju rukajcu tež zjědł, kajkaž je była, z khałdonami, do cyła!

Hajduk rozdaješe hubu, pohladowaše na kucharja, wohladny so hišće njewěriwje wokoło; ale hdyž wyšši kuchař jemu wospjetowaše so roćo, zo je wón woprawdže cyłu rukajcu zjědł bjez zbytka, a zo so njeje ničo wjacy wohladać — njebě wot njeje ani rjemješk wostał —, wuńdže wbohi hajduk mjelěicy, swój brjuch sej hladkujo, přewodžany z powšitkowym směchom kuchařskich pomocnikow a hólćatow.

Z ruskeho M. H.

Zajtra.

Žeň ten swita,
Škobronk wita
Južne zorja wjasole;
W lěsach chłodnych,
W lukach młodnych
Njejo wižeš gibanje.

W mlogich městach
Hyšć we gnězdach
Lažy gnile wustrjety,
Jom' jo spanje
A smarcanje
Lubše, ak' swět zajutřny.

Slyńca pruga
Potom stupa
Górej, bužit měrny swět;
Tog'dla blyšći
A se šišći
Do kuždego rožka nět.

Wšo což spašo,
Wót se dašo
Znamje noweg' žywjenja;
Bloty, póla,
Wóda, rola
Jo pólnego gibanja.

Na wsach luže
Pak se zbuže
A stawaju z póstolki,
A wjasole
Se nět strowje
Stare, mlode, susezi.

Bukowinski.

Hlinjane džěco.

(Z ludu.)

Junu běštaj dwaj bratraj, jedyn bohaty a druhi khudy. Tón bohaty njeryčeše ženje z tym khudym a njeda jemu tež ženje nič; přetož hdyž khudy přińdže k njemu prosyć, wuswari jeho hnydom z domu. Tak přińjesechu bohatemu džěco, a khudy praješe při sebi: ‚Hdyž budža jemu kmótrić, dha ja póńdu a kranu jemu woła.‘ Po tajkim dze wón po nizkim puću a jow widžo, kak čert w tej hlinje džěco pječe, rjekny: ‚Pomhaj Bóh, čerće, za koho to budže?‘ a wón praješe: ‚Twojemu bratrej su dzensa kmótra. Hosćo budža za blidom sedžeć a džěco w heli ležeć. A hdyž budža wšitycy jara wjeseli, třichnje te džěco a nichtó jemu njerjeknje: ‚Bóh daj strow!‘ hač jenož ja. A potom sej te džěco wozmu a do hele połožu te hlinjane.‘ To pak činješe temu khudemu žel a duž zalěze tam spody hele. Te džěco třichny a khudy praješe: ‚Bóh daj strow!‘ přjedy čerta. A duž so čert rozhněwa a režny hlinjane džěco do jstwy prajicy: ‚Čert je će mudreho činił.‘ Hdyž to tón bohaty slyšeše a widžeše, wujedna wón so ze swojim bratrom a dari jemu teho woła.

M. K.

Cogodla w Wochozu žednogo torma njamaju.

(Dolojenołužycke powjedanje.)

Po starych powjesčach běšo Wochoz přjedna wjas, kotraž w cełej wokołnosći při cerkwi torm mějašo, wót kótręgož se zwónowe zuki daloko do wokołnych wsow a gólow rozlegachu, a wěrjece křesćany k Bóžej službje wólaču. To mucašo carta wušej měry wjelgi. Togodla přijze wón, aby torm skóńcował. Wón stupi na górk k pólnocy při wsy lažecej. Tam weze wón wjelicki kamjeň, a wuwolowašo se, aby do torma chyšił. Kamjeň pak se jomu wusunu slědk lěsocy, a padnu w góli do jadnogo doła, na kótrymž su hyšći žins depki wot cartowych palcow wušišćane k wizenju. — Cart

weze drugi kamjeń, zapřimje jen twarzej, wuwolowa se, a chyši jen z cełej mócu. Kamjeń pak lěšešo wušej torma dalej do póla; tam lažy hyšći žins, a ma teje rownosći znamjenja cartoweje ruki. — Cart weze třeši kamjeń, přimje a chyši jen wěscej, trjeři torm tak jědernje, až se gned do kopicki sypnu. Kamjeń pak padnu při tormje do tympališća, pódmuri se w parje, žož hyšći žins lažas dej. — Wot tego casa how njejo w Wochozu žeden torm, ale nizka wjažka při cerkwi, w kótrež zwóny wise. *Bukowinski.*

W o d a.

(Skónčenje.)

Smy tudy z krótká dwoju wažnosć wody naspomnili: woda ma so wo zežiwjenje wšech čělnych džělow postarać, ma pak tež jich žiwjenje w hibanju a přeměňenju dyrbkow so wopokazowace móžne sčinić. Žiwjenje je jenož móžne we organiskich zjenotkach, a tute su w rostlinskim čěle małe, we zwěrinskim pak hišće mjenje wobstajne; w tutym přeměňenju a wuměňenju přerjotnych zestawkow z druhimi přeběhnje do čěla zastupjena zjenotka dolhi porjad móžnych zjenočenjow a w kóždym swój wosebity nadawk dokonjawi wustupi jako poslednja, juž čětu njewužitna zjenotka, zo by pak w roli, pak w rostlinskim čěle wšelake druge přeměňenja wobstarala, doniž so něhdy zas do někajkeho zwěrinskeho čěla njevróci, a tudy zas stajny swój kołoběh njewospjetuje. Přec pak je woda nošerka tutech zjenotkow a jenož z wěstej mnohosću tuteje je tež móžne wěste přeměňenje, kajkež je strowe čěto trjeba. Myška¹ n. př. móže jenož w tymle přeměňenju a měšenju přerjotnych zestawkow so žiwic, přez te same jenož pak móže tež swoje žiwjenje w hibanju stawow dopokazać; je snadž wažny džěl swojeje wody wotedała, je z tym tež swoju sčězliwosć (contractilitas) zhubiła a je po tajkim, runjež nic we sebi, tola za čěto mordwa, dokaž njemóže wjac stawy hibać. Štož tudy wo myšcy prajachmy, plaći pak tež wo kóždym druhim čělnym džělu w jeho wosebitym nadawku. Hišće druhi, z tutym džělom sobuwisny nadawk ma woda přez juž naspomnjenu imbibiciu; přez tutu jenož je twjerdomejškosć mnohich stawow, přewidžomnosć (n. př. wočkowych kóžkow), pružnosć druhich (n. př. krymptokow rjebłowych), bubonki (Tympanum, Trommelfell) a z tutym tež jich džělawosć móžna. — Tak wažna hać woda za zežiwjenje a přez to tež za čělnu čoplotu je, dha by tola swoju nadawk, ‚zdžerženje žiwjenja‘, přez to špatnje wuwjedła, zo by w krótkim času přez sylnu oxydaciju telko čoploty so napłodžilo, zo by so čěto w tutej spalilo, to je: tajke chemiske zjenotki plóžilo, kotrež so ze strowym wobstaćom čěla njeznjesu. Je teho dla stajneje runoměry dla wěsty regulator čoploty abo po prawym khlódnik trěbny; tutón je woda. Něšto wody zhubi so při tež nizkej čoploće

¹ Na měsće dotalnego ‚njasna žila‘ wobkhowamy slowo ‚myška‘ za ‚musculus, Muskel‘.

stajnje přez wupar; k wuparjenju pak spožči sebi woda susodnjeje ćopłoty, a wokhlódni přez to susodstwo; čím ćopliše pak susodstwo je, čím wjacj wody móže so wuparić, čím bóle tež wokhlódni so přeniše. Je pak ćelny mechanizm tak zestajeny, zo, čím wjetša tu ćopłota, čím husćišo a móćnišo hrona ćepaja, čím wjacj wody pak tež so do ćelneje periferie a do płucow zećeri a wupari, abo kaž hewak prajimy, wupoći. Poćimy so n. př. w léce najbóle, mamy tež tehdy najsylnišeho wokhlódnjenja trjeba. Přez to pak so po mału ćelna woda zhubjuje a přiměrna nasada je trěbna; tutón njedostatk ćelneje wody čuje so w lačnosći. Lačnosć množi so přeco při přetrěbje mnoheje wody, teho dla při sylnym napinanju a hibanju, po mnohej wuparje we rée, kaž pola ryčnikow, spěwarjow, při přebywanju we suchim, ćopłym powětrě, teho dla tež džělačerjam wokoło wohnja, kowarjam atd., dokelž so tudy wupar we płucach množi; lačnosć pak přiběra tež po wužiwanju wšelakich jědzow a napojow, kotrež pak wjele wody k přecyrowanju trjebaja, pak póžeradło, žořdk a črjewa wabja, n. př. tej, khofej, palenc, wino, wěste piwa, selene, hórke, suche jědze a napoje. Druhe pak, n. př. słabe kisaliny, pomjeńša lačnosć přez to, zo wodu w ćele zdžeržuja.

Ważnosć, haj wulku wažnosć wody naspomniwši, pohladajmy hišće z krótka na zastup a wukhod wody we ćele. Woda sama je njeorganiska, dostanjemy ju teho dla tež w njeorganiskim napoju, kotryž někotři ‚husace wino‘ mjenuja; ale tež w druhich napojach a jědzach je woda hlowny džěl; mało, jara mało wody snadź sebi ćelo samo twori; tuta je skónčna zjenotka wodžika a kislika při wšelakich oxydaciach. Wša naspomnjena woda zastupi přez ert, móže pak tež přez kožu n. př. we kupjeli zastupić. Ale wukhod je wšelaki, pak přez jěrchenje, płuca, pak přez kožu a črjewa; polojca nimale wustupi přez jěrchenje w moču.

Lipinski.

B a ž a n t.

(Pokračowanje.)

Knjeni bažantowa pokračuje dale: Mamy tež bratrowca, slěborneho bažanta, kotrehož drasta je z čisteho kowa (Erz) wutkana; a na Sumatrje je blizki při wuzny žiwy, tež statny pachol, štož do postawy je skoro wjetši dyžli tule naš přecel khapon, ale jenož z rědka so pola nas pokazuje; hordže so wupina na dołhimaj nohomaj a jeho kabat blyšći so w čerwjnym wohnju; je njesměrnje rjekowskeje mysle a přetrjechi w tym nastupanju někotrehožkuli z našich wulizanych knježikow. — Po tychle wótrje wunjesenych słowach zebra so we wosebnej bjesadze spodziwne hibanje. Knjez mandzelski knjenje bažantoweje so pozběhny wo cyłu pjedź do wysokosće, pjerjo so jemu na ćele šepjerješe a z jeho woćow sapaše džiwi hněw. Knjezej kokotej zala so rjemjeń tak z krewju, zo

cyły zmódrí. Knjz trutak spuści křídla a hněwnje zahudrowa, při čimž jeho nós wo dwaj palcaj so podlěšiwši mjedžanu barbu dosta. Paw wurazy ze swojeho hordla tak strašny škrěk, zo so to daloko a šěroko rozlěhowaše. Běše to strašny wokomik a džiwyj njewjedro hrožeše wudyrić. Tu so za kerkom něšto šustny. We wokomiku rozleća nadobna bjesada na wšě strony a za skaliskom pokaza so bojazny wuchač, wuzkostnje swojej wuši nastajejo. Běše jara wjesoły, zo je so bjez přičiny tak jara nastróžał. — Knjeni bažantowa wotleća z knjezom bažantom, zo by na druhim měsće ze swojej nadobnej wosobu so wukhwaliła; mjez tym pak wozmjemy ny rozmiłej mandželskej do krosnow.

Přez cyłe léco, nazymu a zymu njestara so bažant wo ničo dyžli sam wo sebe. Wysoki jeho ród a wašnje wysokorodzenych knjezow dowolujetej jemu, zo by sej w mandželskim nastupanju žanu namóc nječinil a sej dobro być dał w swobodomyslnych zasadach, njedawajo so zwjazać ani z miłej přečelnosću bažantki ani z přikihlnym zadžerženjom młodych bažantow, svojich potomnikow a herbow. Samotny, bjeze wšěch swójbných přislušnosćow dunda wot ranja hač do wječora po cyłej wobhodže za swojej zabawu a wulětuje jenož druhdy na mału překhodžowanku na blizku łuku, hdžež słódné skopčki poskakuju. Hewak ma rad čišinu a měrne klima, lubuje šučace rěčki, plódné pola, ma po tajkim zmysł za romantiku; za swoje bydło wuhlazuje sej nizke huste kerki z wysokimi lisćowými štomami, na kotrychž najbóle w nocy spi. Jeho pica wobsteja we wšelakich jahodach, kotrež sebi po kerkach sam pyta, w žitnym zornu a hrochu, kotryž so jemu w bažantarni sypa, a we wšelakich překasancach, kotrež na polach pyta; rady lušći tež mrowjace jejka, kotrež jemu njesměrnje słóžá a tež tyja.

Bažant je džiweje, spłóšiwjeje a bojazneje powahi a njedowěrja čłowjekej ani tam, hdžež kóždodžeńscy kormjeny bywa; njeje wšak to žadyn džiw; rozom njeje w jeho hłowje; zwuči drje so na znate hwizdanje abo hlós, zo by k žratwje přilećał, ale při tym tež wostawa jeho wučenosć, z něčim druhim sej njerady hłowu łama. Wosebje hlupje čini popadnjeny w kosydlach, hdžež so we njemdrosći čisnje na sobu popadnjeneho towařša a ze svojim pyskom mócnje do njeho pjerje, jako by tón winowaty był na jeho zajeću. Spěšnosć w nohomaj ma bažant dosć znamjenitu, ale čim njewobrotniši je jeho lećenje. Křídla su překrótkke, zo bychy jeho tučne čěło dołho njesć mohle. Při zlećenju wosebje čini ze svojim prócniwym napanjom wulki khróskot a hołk. Jeho hlós je sylny a přečiwny. Bažanty su stajne ptaki a přezymuja, hdžež su so zrodžile; dyrbjá pak so tež tam, hdžež so w poł džiwiw žiwjenju wostajeja, zorno na wusypy, hdžež so bažanty po zwučenju we wjetšej ličbje zhromadžuju. Tute wusypy su postajene na přilhodnych dornojtych kerkach; su to po prawym wulke kólnje, z hustej keččinu wobdate,

zo bychu rubježne ptaki njepytnyle, hdyž zorno pod kólnju zběraja. Při hłownym wusypje stoji najbóle buda, z kotrejež bažantar svojich kubłancow wobkedžbuje. Na přihodnym městnje je w bažantarni koš (korb) k lóženju jatřobjow a wrónjenc k třělenju mjeńšich rubježnych ptakow; wyše teho su w bažantarni wšelake pasle na liški, kuny, tkhórje, kohlicy a kóčki polečene.

W měsacu měrcu wopušća bažanty swoju cyłolětnu samotu a pytaja towarstwo. K temu kóncej přelětuja na druge městna, čemuž dyrbjaja bažantarjo zadžěwać, zo bychu jim nječěkće. Džiwja žarliwosć zmócní so na dobo skludženje mysle khaponow, kiž nětko za prawo a dobyće mjez sobu wojuja. Kóždy bažant wot njenasytnosće honjeny hlada po móžnosći najwjetšu črjódou sančkow za sebje dobyć. Posadžiwiši so na zdónk wysokeho štomu woła z wječora z prošacym hłosom na swoje sančki, čoka, praska z křídłomaj a zasy woła, zo bychu k radowanju přišle. Ale tu so často hajnicy přiwadža na džiwje bažanty, zo bychu horjenje roznujemdrjenych lubowarjow z wołojom a prochom hašuja. Na měsće, hdžež so rozkorjene bažanty kóždy ze svojim towarstwom w bažantarni posadža, přihotuje so jim wusyp, kiž so bjez přestaća wobnowuje. (Skónčenje přichodnje.)

Bawmowc.

Jena z najwažnišich rostlinow je bawmowc (gossypium). Přez njón dostawa wjetši džěl cyłego čłowjestwa swoje drascenja a z jeho plahowanjom tak derje, kaž tež z dališim přihotowanjom bawmy maja milliony čłowjekow dobre džěło, dušnu zaslůžbu. A za kak mnohich je bawmowc žórlo zamožitósće! Wulke fabriki su so přez bawmowc založile a w nich khumštne mašiny natwarile, kotrež so z wosebnym wužitkom nałožuja. Duž teho dla bawmowc bliže wobhladajmy. — Jeho domowina je Orient, Arabiska, Persiska, Egipťowska a Rańša India, tola so nětko tež we Wječornej Indii, w Americy a to wosebje w južnych krajach tamnišeje unie, kaž tež w połodnišej Europje bohaće plahuje. Z cyła móže bawmowc jeno w čoplych krajach, bjez 43 ° sewjerneje a 43 ° južneje šěrje ležacych, rosć a nadeńdžeš jón teho dla w tajkich krajach po wulkich ličbach na polach a w zahradach stejó. Po Linnéowym rostlinskim zestawje słuša bawmowc do 16. klasy a liči so k swójbje malwaceow. Wón ma so jako štom a kefk rozdžěleć. Jako štom (bombax gossypium) rosće w Rańšej a Wječornej Indii, 15—20' wysoki a něhdže kaž naše duby tołsty, z łopjenami, kotrež su lipowym podobne. Tola jeho bawma nima tu cunjosć, kaž ta wot kefkójtého bawmowca, wot kotrehož su wjele družinow. N. př.:

1) zelojty abo běly bawmowc (gossypium herbaceum), lětna rostlina, 2—3' vysokosće, kotraž je w Arabii a Persii domjaca, ale so nětkle tež w Rańšej a Wječornej Indii a w južnych europiskich krajach kultiviruje;

2) štomojty bawmowc (*gossypium arboreum*), z drjewjanym, něhdže 6—8' wysokim zdónkom w Rańšej Indii plahowany, kiž teho runja bělu bawmu podawa. Tola nic jeno wot tuteju dweju rostlinow so běla bawma dobywa, ale tež wot jara wjele druhich variantow a družinow teju sameju, kotrež so bjez wobroćnikomaj (Wendekreisen) w mnohich krajach, najbóle pak w unii sewjerneje Ameriki, bohaće plahuja. Jenož wot někotrych variantow so načerwjenojta bawma čehnje;

3) Chinesiski abo žolty bawmowc (*gossypium religiosum*). To je kerķ, 3—4' wysoki a w Chinje a Zadnej Indii domjacy. Z jeho derje dđeržaceje, žolteje wołmy, kotraž so tež něhdy při přibojских službach w Indii trjebaše, džělaja Chinesojo drohi nanking a druge wosebne pláty. Jeno mało wot tuteje wubjernje cunjeje bawmy dostanjemy njewobdžělaneje do Europy a to, štož dostanjemy, jeno jendželske manufaktury přetrjebaja.

Nimale wšitke bawmowcy maja pječlopješkaté kćenička blědo-žošteje barby, kotrež su na dnje purpurojteje čerwjeny. Z nich nastanu 3—5 pankojte tobołki (Kapseln), něhdže we wulkosci mjěšeho jabluka abo włóskeho worjcha abo hołbjaceho jeja. W pankach tutech tobołkow, z wopředka zamknjenych, namakaja so brune zorna, po wulkosci hrochatkam podobne; kaž w mjehkim łóžku leža te w lutej bawmje, kotraž je k zornowym zwjerchnym běliznam, koži podobnym, přirosćena a wopřija kóžda panká wjacore tajke zorna. Hdyž su tobołki zezralile — štož so wokoło septembra stanje — dha so do 3—5 kruchow rozpukaja a bawma so won žórli. Tu pak maja so tobołki na měsće zwotlemjeć, jeli slóncó bawmu spalić nje-dyrbi. Duž teho dla ludžo w tajkim času kóžde ranje z korbom w rucy pola a zahrody bawmowcow přeńdu a rozpukane tobołki tych samych zwottorhaju. Skomdzi-li so to, dha bawma nic jeno, kaž hižom naspomnjene, přez slónčne pruhi škoduje, ale po dospołnym wotewrjenju tobołki z teje sameje na zemju wupadnje a so wot wětra wotwjedže. Kak pak so nětko bawma wot zornow, ke kotrymž je přirosćena, džěli? K temu su mašiny wunamakane, kotrež z dweju cylindrow wobsteja a taj staj tak zjenoćenaj, zo, přečehnje-li so bjez nimaj bawma, zorna wróćno wostanjeja. Tajke rjedženje bawmy wot symjenja pak ma so při wložnym a jěrym wjedrje stać. Tež zorna, hdyž je jim bawma wotewzata, přinjesu dobry wužitk. Z nich mjenujcy so wolij bohaće wutłóčuje, kotryž ludžo k swěćenju a lěkarjo jako hojacy srědk nałožuja. Hdyž je bawma wot zornow wučisćena, dha so potom po 2—3 centnarjach zapakuje a do druhich krajow rozeseće abo so tež hnydom w Orićene samym wobdžěluje. Při transporće přez torža ma so bawma wosebje před wložnosću wobarnować, dokelž mohla so hewak lohko skazyć. Najwjacy bawmy so w Jendželskej wobdžěluje, hdžež so we wjele wulkich předžnych fabrikach k dołhim nićam zepředže, z kotrychž so potom w manufakturach wšelake mousseliny, kattuny, barchenty, manchestry, piquée,

pláty, nohajcy, rubješća, khapy a druhe drascénja tkaja. Kak wjele so samo w Němcach bawmy přetrjeba, z teho wiđizimy, zo je n. př. w lětach 1837—1841 do wokrjesa čloniskeho zjenočénja w přerězku kóždolětnje přišlo: njewobdžělaneje bawmy 250,814 centnarjow za 5,061,260 toleř, wobdžělaneje bawmy 405,813 centn. za 20,631,228 tol., w hromadze: 656,627 centnarjow za 25,692,488 toleř. Bawma je w nowišim času jedyn z najwažnišich wikowanskich artiklow, dokelž su bawmowe manufaktury, jako króna wšeje industrie, wosebje w Jendželskej, k tajkej mocy a wobšěrności přišle, zo Jendželčénjo z tutym fabrikatom nic jeno cyłu Europu powođza, ale tež wulke hromady bawmjanych drascénjow samo do prjedawšeje domowiny bawmowcow, do Indie a Chiny, sčelu, hdžež žanych předžnych mašinow nimaju. Přez tute mašiny, kotrež je w léce 1775 Jendželčan Richard Arkwright wunamakał a po swojej žonje Jenny-mašiny pomjenował, je plátowa pláčizna w posleńšich 50 lětach hač do $\frac{1}{10}$ spadnyła a kóždolětna potřeba bawmy w Jendželskej wot 5 millionow so na 60 millionow puntow powyšiła. Do Němcow nětkle kóždolětnje w přerězku do krajow čloniskeho zjenočénstwa něhdže za 5 millionow toleř njewobdžělaneje a za 21 millionow toleř wobdžělaneje bawmy přidže. W Rakuskej, hdžež so bawmowa industria poměrnje pozdže rozwiwač počinaše, wobstojachu hižom před 15 lětami na 180 předžnych fabrikow, kotrež kóžde léto na 25,000 centnarjow wołmy rozpředžechu a nimale 40,000 čłowjekam džělo dawachu; něhdže 320,000 čłowjekow ma jeno w Rakuskej přez bawmu swoju žiwnosť. Tola w nětčišim času je wjele wulkich bawmowych fabrikow džělač zastało a z tym wjele tysac ludži džělo zhubilo. A čeho dla? Dokelž z amerikanskeje unie, hdžež so hewak nimale wšitke družiny bawmowcow hač nanajbohatšo plahowachu a z kotrežež nam najwjacy bawmy do Europy sčelechu, žanu bawmu dla suroweje wójny, tam njewólnistwa dla wudyrjeneje, njedostawamy, tak zo so nětko pola nas tež pláčizna bawmjanych drascénjow dale bóle powyšuje. — Wyše techniskeho nałožowanja bawmy naspomnju tež hišće farmaceutiske. W lékafstwje mjenujcy so bawma jako charpie k zawjazanju a k wobalenju ranow a spalenyh čělnych džělow nałožuje, tež pola rheumatiskeje začeklizny a wíce lékar khore stawy do bawmy zawala.

W nowišim času z bawmy tež třělnu abo explodirowacu bawmu hotuja. Tu staj chemikaj Schönbein z Basela a Böttger z Frankfurtu nad Majnom w léce 1846 wunamakałoj, a wona přihotuje so na to wašnje, zo so bawma w hromadze změšanej šwablowej a salpetrowej kisalinje namočuje a na to ze zymnej wodu wuploče. Před nałožowanjom ma tajka bawma dospołnje w čopłym powětre wuskhnjena býč a skutkuje wona potom wjele sylnišo a spěšnišo, dyžli pólver. — Dale je Schönbein w léce 1846 wunamakał, zo z třělneje bawmy, jeli w šwablowym ætheru rozmoka, kolloodium nastanje. To je præparat, kotryž ma wubjernu lěpjacu móc a přez kotryž so

žadyn powětr a žana woda njepřečišći. Pomažeš-li z nim ćeńke płaty, dha wone žanu wodu njeprepušća a móža so teho dla z tajkich płatow dušne płašće za dešćowe wjedro hotowjeć. Tež chirurgii je kollodium přez tute swoje wosebnosće z wulkim wužitkom, dokelž je wosebje khmane, rany, kiž maja skerje a lěpje zažić, najkrućišo zamknýć. Sy so teho dla n. př. strašnje do ruki rěznył, dha liń ruče někotre krepki tuteho kollodia na ranu a hnydom tu samu ćeńka přewidomna kóžka hać najkrućišo zamknje, tak zo móžeš potom zaso z ruku džělać, štož chceš a so z wodu myć, kaž chceš; to wšitko wobalcy ničo nješkodzi. Pozdžišo, hdyž je rana zažita, so tale kóžka sama zhubi; jeli zo pak chceš tu samu prjedy wotstronjenu měć, dha pomaž ju ze sylnym kišalom. Fiedler.

Kraj Amur.

Tutón kraj ma mjeno wot wulkeje rěki Amur, kotrejež źórła so we mongolskej Asii namakaja. Wona je 500 milow dołha a wuliwa swoje žołmy jara šěroka do wulkeho morja. Amur słuša k ranišim krajinam přewulkeho chinesiskeho raja a je tři króc tak wulki, kaž cyle Němcy. Klima tuteho kraja je z cyla podobne temu, kajkež běše něhdže před tysac lětami w Němcach. Wón je jara bohaty na lěsach a zwěriny, liči něhdže połdra milijona wobydlerjow, kotřiž pak hišće na niskim skhodženku zdžětanosće steja. Tutón kraj njeslušeše mohńrjec dotal žanemu knjezej dospolnje. W najnowišim času su Rusojo so teho sameho mocowali a su jón bjeze wšeho ropota a napřečiwnjenja z džělom z měznikami wobdali a do rusowskich wobsedźeństwow přiličili. Woni su tam kolonije založili, kotrež přibjeraja, rostu a kćěja. Kaž so zda, budža te přeco bóle rosc a so rozšěrjeć, dokelž w blizkosći Kaliforniskeje leža a wěsće w krótkim času sobu do wulkeje zemskeje drohi přińdu, kotraž ma, hdyž budže parna ćěr cyle zradowana, cyłu zemju z twjerdym zwjazkom hromadu dzeržeć. Hižom je so wot Kalifornije bjez městomaj San Francisco a Nikołajewsk wódna droha založila, po kotrež bu na čichim abo wulkim morju přenja kročel k nowemu překupstwu a zjenočenju ludow do přědka sčinjena. Nikołajewsk je mjenujcy hłowny přistaw kraja a sydło rusowskeho knježerstwa.

Delni Amur ma jara roztorhany běh a je přez wšelake kupy do wjele wotnohow džěleny, teho dla hišće je na nim mało łódnistwa. To same budže hakle přibjerać, hdyž přez něčičše přepytanja najlěpšu wódnu drohu wunamakaja. We rěcy su krasne a wulke ryby (najwjetše su 10 łohćow dołhe), kotrež wjele dobreho požadaneho tuka poskićuja. Tež małych dobreho mjasa dla łojenych rybow je tam nadosć. Brjohi dopomnja husto na rjane strony Rheina, tola pak su hišće z wjetša wšudžom wyšše a spodziwniše, haj na někotrych městnach, najbóle hornjeho Amura, džiwiše a wulkotniše. Něhdže we srjedziznje čini rěka wulke koło, a kaž so powjeda, je tam krasny kraj, kiž ma miłe a rjane klima. Tam rostu figi, wino, citrony, aprikosy

a všelake južne plody bjeze všeho plahowanja, tež su tam pućowarjo tři městna wuslědzili, hdžež so kamjejtne wuhlo namaka.

Při brjohach delnjeho Amura je wjele wsow přenišich a rusowskich wobydlerjow, a k jich zakitanju su tu a tam wojefske stacije založene. Tež wojacj kraj wobdžětaja, dokelž jich prózny čas k džětu nući. Přez to sebi tež všelaku položnosć žiwjenja zhotuja. Teho dla džeja wojacj radži na tajke mjezne stacije; wyškam pak su wone čím njespodobniše, dokelž maja mało zabawy. Njezdžětani kolonistojo su jim přehrubi a hońtwa a rybyłojenje so jim tež wostudži, teho dla mjenuja tajke přebywanje „načasne wustorčenje do Sibirskeje“.

We rjanych mlódných lěsach, kotrež z najkrasnišich brězow, wjerbinow, wosycow, worjehow, dubow, lipow, klonow, šmrěkow a jědlow wobsteja, je džiwny nadosć a na zelených wupřestřjených lukach pase so we cyłych stadłach sam, ale džiwi, z wjetša wšitkón naš domjacj skót. W horach namakaja so bohaty pokłady mjedžow.

Přeni abo prawobydlerjo kraja džěla so do třoch wotnohow, a rěkaja Maguntsojo, Goldojo a Giljakojo. Přenišich krajina je 300 wjerstow dołha a wopřija 40 wsow; druhich ma 800 w dołhosći a je na tej krajinyje 114 wsow; posledni maja 39 wsow na 230 wjerstow dołhej krajinyje. Wo měsće Aignu powjeda so, zo ma 1500 wobydlerjow. Dale horkach njeje dotal hišće kraj přepytany, tež njejsu žane powjesće wot tam hač k nam došle.

Z wjetša su tam bydlacy ludžo přibožnicy a pohanjo a maja najbóle wšě wosebnosće abo njepočinki Mongolow; tež jich zwonkowny napohlad runa so jim. Muž je knjez a kupjene žony su potłóčene njewólnicy, kotrež maja najćežše džěla we domje a na polach wobstarać. Muž pak honi, łoji ryby abo wikuje. Najnižši skhodzenk zdžětanosće je dotal pola Giljakow; woni njewjedza nič wo Bozy a słuža džiwnym přiboham, kiž złych duchow woznamjenjuja. Jich měšnicy (šamanojo) wobknježa jich cyle a přez nich pytaja sebi hnadu a lubosć přibohow dobyć a wobkhować. Tež mjedžwjedž plaći za tajkeho złeho přibožneho ducha, kotrehož teho dla mlódeho derje wothladaja, zo by jim nješkodžił. Hdyž pak je dorosćeny, jeho ze všelakimi wašnjemi abo ceremonijemi zarězaja a zjědža. Jich najwjetše bohatstwo su psy, kotrež k čehnjenju trjebaja a kotrež maja stajuje wokoło sebje. Psy a jich wěra stejitej we wěstym zjenoćenju. Hdyž je mjenujcy Giljaka wumrjel, dostanje pos, kotrehož je při žiwjenju najlubšo měł, nanajlěpšu cyrobu a potom jeho na rowje zemrjeteho zarězaja. Při tym so zawostajeni modla a wěrja, zo je zemrjeteho duša po smjerći do tuteho psa zajěla, nětk pak runy puć přez psowju smjerć do paradiza došla.

Charakter Giljakow je njelubozny, čmowy a kruty; woni lubuja dobytk a maja teho dla wulku lubosć k wikowanju.

Goldojo steja najwyše bjez wotnohami tutych ludow, přetož přez swoje wobkhadženje z Chinesami a Mandschurami su woni mysličku wo wyšším byću dostali, modla pak tež so k všelakim zwěrinskim znamjenjam. Tute swjećata złych duchow woznamjenjeja jich boha, a ša-

manojo su střednicy bjez nimi a jich bohami. Woni wěrja, zo duša po smjerći do středka zemje začehnje, hdžež wosebite slónco a měsačk swěćítej a zo žiwjenje tak dale wjedze, kaž je so tudy na zemi spočało. Powšitkowna hela po jich wěrje žana njeje, ale kóžda duša dostanje swoju wosebitu helu, kotraž je émowa a z hadami napjelujena. Zemrjeteho položa do kašća a pohrjebaja jeho, při čimž jédža a pija a dary přecelstwa přinjesu. Charakter Goldow je podobny sewjernym Tungusam. Woni maja wjeselu wutrobu, su pak póđla bojazni a léni. We nich wotpočuje nahon k džělanosći, ale k wikowanju njeje wjele khmanosće we nich pytnýc. Jich khěže runaja so mandschurskim, tola natwarja sebi při bijohach rěkow skorowe hěty, w kotrychž přez nalěčo bydla, a to rybylojenja dla.

Dokelž je kraj Amur wot Słowjanow (Rusow, a snadž založi so hišće wulka kolonija Čechow) wobsadzeny a do wulkich ruskich krajinow zamjezowany, budža so tež tužiscy Słowjenjo za njón intresować a teho dla sym tute powjesće pod dobrych źórłach podať.

Horisław Mućink.

Hišće wo molerju Wehli.

W borščanskich cyrkwinych knihach pod čisť. 11. narodzenych a křćenych lěta 1762 steji: Nunc sequuntur baptizati a Johanne Wehlio Baschiza Lusato legitime vocato pastore ad eccles. Förstgensem.

Tónle J. Wehla je kónc lěta 1781 do Krjebje pričahnył. Pod čisťom 12. narodzenych a křćenych we lěće 1778 steji: Heinrich Theodor, meu, des Pastors loci Johann Wehlens, und meiner Ehefrau Rahel Dorotheen, geb. Rieschkin, ehel. liebes Söhnlein, ist geboren am 7. Martii und getauft am 10. ejusd. Sydom kmóťro su na to zapisani.

Hdyž z krjebjanskeje fary přez puć na keřchow wuńdžeš a so na prawicu winješ, namakaš njedaloko durjow do drastkomory tež tónle wopomnik, ležacy kamjeń z khětro blukim napismom, kiž słowěko wot słowa so tak ma: Sanft ruht hier an des Vaters Grabe ein thätiger Jüngling weil. Herr Heinrich Theodor Wehle atd. (hl. č. 7. t. 1., str. 110).

Rjenišeho rowoweho napisma njejsym nadešoť. Tu njeje žane słowěko podarmo stajene, kóžde je wěrnosć poetiscy wuprajena, a česći teho, kotrehož sparnu komorku woznamjenja, a tež teho, kiž je jo spisať; to pak bě pječa potomnik Jana Wehle we krjebjanskim duchownym zastojnstwje, Bräuer, kiž tež tam njedaloko Wehlow spi.

H. Th. Wehla je w tym farskim domje rodzeny, w kotrymž mi tón Knjez skoro dwaj džesatkaj přebywać dawa. Wón dha je serbskeho duchowneho syn a ma mjez mužemi swojeho powołanja hišće džensa khwalobne mjeno. Dołho njebudže trać a napismo na jeho rowowym kamjenju budže lědom k čitanju. Je hač dotal wonowjane byťo, ale z Wehloweho přecelstwa wotemrje jedyn po druhim; duž je móžno, zo wjele lětdžesatkow so njeminje a H. Th. Wehlowy pomnik njebudže nikomu ničo wjacy powjedać.

Hač je H. Th. Wehla w Draždžanach wuknył, na wěšte njewěm; wěšte pak je, zo bě něšto ducha nawuknył, kaž jeho pomnika pismo praji, kaž tež powostanki jeho skutkowanja, kiž drje su w Ruskej a snadź tež w Sakskej. Wot njeho mješe nětk njeboh inspektor Gühler w Krjebi, kotrehož maćerny bratr H. Th. Wehla bě, mały wobraz, jeli so njemolu, jeneho Persiskeho klóštra, to jeničke wot tehole młodźenca džěta we Gühlerec swójbje zbytkne. Wjacy hač jedyn wustojny je ze spodźiwanjom před tymle wobrazom stejo wostał, so prašejo: Z wotkal to? kak to jow přińdže? a su pěkne pjenjez na tón wobrazk sadželi, njeje pak na předań był; hač jón zwudowjena inspektorka Gühlerowa (z bydlenjom w Mužakowje) hišće ma, njewěm.

Je-li H. Th. Wehla serbski mohł, dha je w Ruskej zhonił, zo serbska ryč njeje wusluženy čapor. Khěžor Alexander I. běše H. Th. Wehlu na swój dwór powolał a je jemu wulcy jara přečelny był, haj mi je prajene, zo je so z nim za ruku wodžo wukhodžował. To je k wěrje podobne, dokelž je wěšte, zo jeho wysocy dwórnicy H. Th. Wehlu na krjebjanskim keřchowje česćachu. Poslednja wójna wjedžeše tež ruske wójska na serbske hona, a jich wysocy wyšši (njepraju, zo wšitcy) su k H. Th. Wehlowemu rowej přikhadželi a wotpisk jeho rowoweho napisma pak sami wzali pak přez adjutantow wzać dali. Tajkeje kedžby njebudźichu jeho měli, njeby-li jeho mjeno pola jich wjercha we wulkej česći bylo. Z khěžora Alexandra póselstwóm běše H. Th. Wehla we tych krajach a krajinach přebywał, kotrež napismo mjenuje, a w swojim powołanju z wušiknej ruku duchapołnje pilnje skutkował. Najskeřšo je tež sej při tym na strowosći zeškodził, dokelž bě pječa husto dosć pod hołymi njebiesami nocował. Khorosć je jeho nuzowała, so dom wrócić, w Budyšinje je lěkowanja dla přebywał a tež tam swoje młode žiwjenje na črjowne wujětrjenje wobzanknył. Hišće na swojim khorym ložu je tak dołho hač móžno džětał a je pječa naćiski, poł hotowe atd. wobrazy zawostajił, kotrež su zawostajeni byrnje za rjany, dha tola, kaž je so pozdžišo pokazało, za snadny pjenjez předali. Lěta po jeho smjerći je so z Draždžan překhadžacy knjez po jenym džělu z wjacorych džělow wobstějaceho wobrazu naležnje naprašował a 1300 toleř lubił, hdy by jenož naćisk so namakał. W Krjebi njeje ničo wjacy bylo. Duž chce so zdać, zo su H. Th. Wehlowe wobrazy do Draždžan docpile, k najmjeńšemu jedyn. W Ruskej, w Pětrohródže abo Móskwje, abo druhdže w hrodach wysokich su wěšće H. Th. Wehlowe wobrazy.

J. Krušwica w Boršći.

Z Budyšina a z Łužicy.

* Pola J. Kulmana we Wojerecach je ‚Bóh w pschotowanju žnjow‘ atd., starše ale rjane předowanje njeboh J. Möhnja, we nowym wot k. W. porjedženym wudawku wušło.

* Čísło 9. Katholskeho Pósta podawa dwaj staraj khěrlušej z ludu, dotal njećisćanaj.

* W Serb. Now. so wóndy něchtó wobćežowaše, zo so na tudomnym gymnasiu, hdžež su po zakonju serbske hodžiny, mało serbski nawuknje. Z teho je tam polemika nastala. Lěpje by było, hdy by tamniši wučer ‚promemoria‘ wysokemu kralowskemu ministerstwu pósłał z próstwu, zo by so kóždemu wotdželenju wjacy hač jena hodžina k serbskemu wučenju poskićila, tola dvě abo tři.

* Džeń 29. augusta měješe přirodospytny wotrjad Maćicy Serbskeje posedženje, na kotrež běchu so kk. Rostok, Fiedler, Wjela, Kocor, Pohoně, Dučman a Kral zešli. Nastawki běchu podali kk. Wjela, Fiedler, Dučman a Mučink.

* Džeń 26. augusta měješe zhorjelcske towarstwo wědomnosćow swoju druhu hłownu zhromadźiznu, na kotruž bě přez 40 sobustawow přišlo. Towarstwo ma nětko 68 čestnych, 71 woprawdžitych (do nich bu w poslednjeje zhromadźiznje tež naš k. Smolef přijaty) a 94 dopisowacych. Na město njeboh sekretarja zaslužbneho k. Hirche bu k. gymnasiálny wučer Wilde wuzwoleny.

* Serbski spěwanski swjedžen spócnje so srjedu 7. oktobra na wječor w hosćencu k ‚třom lipam‘, po spěwanju budže hosćina a bal. Nadžijamy so wopytanjow ze wšěch rózkw Serbowstwa a z da-lišich stron.

* K wulkemu słowjanskemu narodnemu swjedženju w Brnje pósłaštaj dwaj měšćanaj z našeho dwórnišća w mjenje lužiskich Serbow telegramm, kiž bě w čěskich nowinach potom tež wočišćany. Při swjedženju běše tež jedyn lužiskoserbski spisowaf.

Słowjanski rozhlad.

Znaty čěski komponist J. L. Zvonář je wubjernu theoretiskopraktisku wučbu piana z narodnymi pěsnjemi jako wučobnymi kruhami za mladosć wudał. — Fr. Šimáček pócnje z přichodnym měsacom ‚Pósła z Prahi‘ z nowa jako politiski tydženjownik wudawać. — Jena z wjetšich čěskich protykow je hižom wušla ‚Českomoravská pokladnice‘ pod redakciu V. Vávry. — Pr. Chocholoušek je swoju zberku historiskoromantiskich wobrazow z južneho Słowjanstwa dokončil. — Wubjorny přeložk Götheowego ‚Fausta‘ wot J. J. Kolára je wušoł. — W Racinu w Sewjerneje Americy je zasy nowy čěski časopis ‚Zvon‘ wukhadžeć počal za zabawu a powučenje; čěske politiske nowiny tamniši wosadny tež maja. — Šćedriwy słowjanski maenas biskop Józef Jurij Strossmayer w Diakovaru je słowaskej Maćicy 1000 šesnakow daril.

W New-Yorku wukhadža pólski časopis ‚Echo z Polski‘.

W knježeskej čišćerňi w Cetinju dočišćuja so pěsne wójwody Mirka Petrovića; wón skoro kóždy džeń pěni a to wosebje wo historiskich podawkach a bitwach w Čorneje Horje. — Serbska Maćica w Pješće je wjetše pěsniske džělo wot derje znateho Joksimu Novića Otočanina wudała pod mjenom ‚Душанија или знатни догађаји српског царства‘. — Nikola Krstić je historiu serbskeho naroda spisał. — W Bělohrodze je historiski roman wot mlodeho spisowarja V. Džordževića wušoł. — W Zahrbeje wuidže kniha: Crna gora i knez Danilo I. — Даница wozjewja w č. 33 próstwu na wšitkich słowjanskich spisowarjow a tež towarstwa, zo bychu po exemplaru swojich džělow do knihownje južnosłowjanskeho ‚Collegium Cyrillo-Methodianum‘, jeničkeje to słowjanskeje knihownje we wěčnym měsće, darili a k. dr. Fr. Račkemu, šulskemu radžičejej w Zahrbeje, připósłali.

Aleksij Toroński, wučer ruskeje ryče na lwowskim gymnasiu, je rusku čitanku za

wyšše rjadownje zestajał. Su tam přikladne kruchi wot časa Iwana Kotlarewskeho hač do njejšeho z přidatymi krótkimi žiwjenjopisami haličanskich a ukrajinskich spisowarjow.

Cibka a Mudroń.

Cibka. Mam za přislušnosť, z wami po dlěšej přestawcy poryčeć.

Mudroń. Što dha je noweho w serbskim pismowstwje?

Č. W Serb. Nowinach je žalostna, zrudnosměšna wójna wudyrila.

M. Haj, ja sym to tež čitał a boju so, zo sej mój přećel při tym „špakow“ nakole.

Č. Woprawdže porokuja jemu nic jenož prawopisne brachi, ale tež ryčniske, kaž: nad nim so porjedža, wopačne futura (njebudža namakać, budža dostać atd.!) atd.

M. Mudrje budžiše było, hdy by sej prjedy Smolerjowy nastawk w Časopisu abo č. 4. lětušeho Łužičana přečitał, prjedy hač swoje nastawki přez čišć kriticy podawa.

Č. Spodžiwnje je tež to, zo ma wón słowo „hodžina“ za bóle njeznate dyžli, filologa, konsequentny“ atd.

M. Při tym čini tón knjez, kaž by jeho stary prawopis jenož domjacy był a lěpši, jako tón nowy

z cuzby! Njeh tola dopokaže, zo je stary lěpši.

Č. Myslu, zo budže wón mjelčec, hdyž so jeho wo „čehodla“ woprašamy, kaž wón druhemu wutykuje.

M. Hišće dziwniše je, zo w tym nastawku před „njewučenyj ludom“ wěru sobu nutř měša atd.

Č. Hlejeć dale te słowa, jako bychu družy za tymi „štundami“ hłódnici byli, mjez tym zo tola čí, na kotrychž wón mjeri, wjele wjacy bjez pjenježneho plaćenja Serbowstwo podpjeraja a za Serbowstwo džělaja a pisaja hač tón byrnje mało plaćen y wučer.

M. Skónčuje přińdže słowo samsneje khwalby z wěšćenjom: Za šym ju (wuczbu) na šo wšat, tač dołho hač nebudža žaneho druhého křmaneho (??) a šwjedomliwego (??) muža ktemu namafacž, kř by wjazaj křwile mjek, dyžli ja mam. Čži, křkřž sa tej šamej steja, budža ju „gješko“ (?) dostacž.

Chor. Knježe wučerjo serbskeje ryče, pisajće lěpje serbski!!

ŁUŻIČAN.

ČASOPIS ZA ZABAWU A POWUČENJE.

Polletnje
7½ nsl.

Redaktor: Wudawař:
Michał Hórnik J. E. Smoleř
w Budyšinje.

Cykolétnje
15 nsl.

Č. 10.

Oktober.

1863.

Pachołowe zelenje.

Bě w loni miłe nalěco,
Duž rjana Hanka pasta je
Na brjózku ćiche jehnjatko,
A při nim rjenje spěwaše:
Mój Božo, njech sym sama tola
Tak ćicha, kaž je jehnjatko,
A njech su moje mysle, wola
Tak miłe, kaž je nalěco. —
Sy, Hanka, hižom čista, rjana,
Kaž Bože džěco dokonjana.

Bě lětsa zaso nalěco,
Duž k lubej Hancy pokhwatach.
Na jeje rowje jehnjatko
A złote pismo namakach:
Tu naša Hanka wotpočuje,

Ta ćicha, miła, pobožna,
A wšitkich wóčko zasylnuje,
Hdyž spomni na nju wutroba;
Tu dlěje wostać njesmědžeše,
Za mazany swět čista běše.

Hdyž přindže hdy zas nalěco,
Mi ženje miłe njebudže,
A žane ćiche jehnjatko
Mje zwjeselić wjac njemóže.
Chcu nětko khodžo zrudnje płakać
Při Hancy, kiž bě najrjeńša,
Na přikhad smjerće wjes'le čakać,
Kiž mje zas z njeju zjenoća;
Mój row do jeje wuhrjebajće,
A mje do njeho při njej stajće.

K. Kulman.

Z a c h o d.

Prajće, hdže su wostali
Fijałki we zahrodzi,
Kotrež holčo šćipaše,
A je lubom' darješe?
Nalěco je zachodne —
Fijałki su zwjadnyłe.

Prajće, hdže su wostałe
Rózički we zahrodze,
Kotrež pachol łamaše,
Swojom' holču dawaše?
Lěco je tež zachodne —
Róže su wšě wukětle.

Prajće, hdže je wostała
Holca, w wóčku fijałka?
Hdže je pachol zawostał,
Kiž je holču róže dał?
Wona, wón — tu wjacy njej' —
Wopuščiloj zachod stej.

Prajće, hdže mi spěwał je,
Kiž wot kwětkow spěwaše?
Wot holčki a pachola
Zrudnu powjesć podawa?
Ach! tež wón tu wjacy njej' —
Wušol je wšom' zachodej!

K. Kulman.

Božemje.

Hdžež so hory pozběhuja,
Wjeřški šmrjokow koša so;
Tam so moje čuća hnuja,
Tam mi bydlu wutroba.

Hdžež tam rěčki žołmy čěrja,
Z kwětaškami hrajkaja,
Hdžež so młódne hona šěrja:
Tam je moja wutroba.

Moja lubosć, moja žadosć
Na wěčne tam přebywa,
Wšak najkrasniša je radosć,
Hdžež mi zlětwje wutroba.

Hdžež mi róža rjeńša kćěje,
Róža mojih' žiwjenja,
Tam, hdžež wětrik „Bož'mje“ wěje:
Tam, haj tam je wutroba.

Zrudoby a horja zańdu,
Młoda radosć zakćěwje;
Zboža lubosće tam nańdu,
Derje tam je wutrobje.

Duž dha bož'mje, město miłe,
Statoko mój khwaleny!
Wšitko lube wostań čile;
Bož'mje, bydło čišiny!

Junkróć hišće wóčko hladaj
Na kraj serbsko-łužiski;
Junkróć wutroba šće žadaj,
Wohladać kraj wótcowski!

J. Čěsla.

Pokhěrlušć.

Kaž stari ludžo powjedaju, běše w jonej delanskej wsy wjesoły študenta žiwy. Junu běchu tam reje. Tež wón dzěše na nje a rejowaše za cyło jara. Potom pak da hercam piskać a wróci so domoj tónle pokhěrlušć spěwajo. Na zajtra wopušći wótcny dom a nihtó njeje ženje wjac wo nim słyšał.

Ja chcu tebje požohn'wać
Ty zły, falšny swěće.
Te zle a hrěšne žiwjenje
So mi wjac njelubi.

Ja chcu radšo k njebjesam,
Hdžež Bóh tón knjez bydlu.
We njebjesach je bydlenje,
Tam je moje žadanje.

To w cylej mojej wutrobje,
Moje mjeno a wšón křiž
Mi swědči kóždy čas a štundu:
Teho so ja zwjeselu.

Zwjesel so, mój Božo, zo mnu,
Tróštuj mje we nuzy.
Dyrbju-li tu ćerpjeć nuzu,
Pomhaj mi z nuzy won.

Zdžerž mi moje mjeno twjerdže
Do słowa Božeho.
Zapiš moju dušu zbóžnje
Do knihow žiwjenja.

Štóz će, mój Božo, khwali,
Při tebi zwostanje:
Ja će, mój Božo, khwalu,
Při tebi zwostanu.

Měrcin Krečmar.

Bratrowstwo a služba.

Wot Wladimira Dale.

W jenym z derje zarjadowanych kubłow Simbirskeje gubernie běše swójba Worošilinec. Woni běchu zamožići a porjadni; doma

běchu hišće při nanje pječo synojo a tři džowki. Swójba bě měrnje a spokojnje žiwa; Bóh žohnowaše prócu džěławych synow a starosćiwosć stareho nana; woni njeznajachu ani horja ani zrudoby, hač bu na dobo rekrutowanje přikazane. Worošilinecy, dokelž mějachu pječ synow, dyrbjachu jeneho k wojeřskej službje dać; młodži hólcy počachu sej přemyslować, a holcy a žony přimachu so swojeho rjemjesta, płakanja.

Pohladoju na to powoła starc njedzelu po kemšach wšěch synow hromadu, a holcy a žony pósta wón, zo by rozomnje ryčeć mohł.

— Hlejeće džěci, praji wón, khěžor trjeba wot nas wojakow; njemóžemy ničo činić, hač jedyn z was dyrbi hić. Njebudźće zrudni; swět njeje před wami z deskami zabity; dobry čłowjek móže wšudze žiwy być, njech je tu abo tam; tu sće džěłali za sebje a za khěžorske dawki, a njejsće za skoru leželi, a tam poslužiće khěžorej, za čož was wón zežiwi. Hdzežkuli budže mój syn jako wojak žiwy, zasuži da-li Bóh khěžorowu miłosć, dokelž sće wšitcy dobry hólcy; a jelizo tam jeho kosće zahrjebaju — a to je w božej mocy — wón smili so tež nad nim. Ale kotryž pónǵze, tón njebudže mje starca wjacy widzeć, dyrbi so na přecy džělić; ja hižom sym na přidawku, dyrbju to wjedzeć. Budźće wy bratrowscy a měrnje žiwi, zo by swar a přistodnistwo mjez wami njebyło, zo by bratr bratřej pomhał, zo by jedyn za druhého so k Bohu modlił, njech sće różno abo hromadze žiwi; česćće wyšnosć, kajkužkuli žadyn změje, a poslučajće jej; česćće staršeho po mni, česćće jedyn druhého. Nó, što dha wot was pónǵze?

Młódši syn Ščěpan padže hnydom nanej k nohomaj a žadaše požohnowanje. ‚Dwaj staršej bratraj‘, praji wón, ‚staj ženitaj, třeći je so hižom z njewjestu slubił, a štwórty Grigorij je słaby a k wojeřskej službje so njehodzi. Ja du.‘ —

Zaǵdže nimale dwacyći lět; stary Worošilin bě dawno w zemi; jeho synojo šědziwjachu a mějachu kóždy džěćipołny dom; Bóh žohnowaše tež jich zamoženje, tak zo nuzu njeznajachu; běchu dobre mandželske dostali a žiwjachu so bjez horja. Ale wo Ščěpanje njebě ničo słyšeć wot tego časa, hdyž bě wuslužiwši wojak z jeho połka (regimenta) nimo ducy powjedał, zo je žiwy a strowy a zo jeho wyšnosć lubuje. Tale powjesć přindže hišće při nanowym žiwjenju, a wón bě so nad njej zwjeselił; ale wot tego časa njebě ničo wjacy wo Ščěpanje słyšeć.

Jenu nazymu, hdyž chcyše starši Worošilin hižom džowku wudać a wječor z nawoženju a cyłym přecelstwom we jstwě sedžeše, kłapaše so něchtó do zadnich wrotow; a hdyž jemu bórzy njewotewrichu, klepaše z kijom do wokna; tu běžeše młódša džowka, wotewri wrótka a přiběžawši k nanej praješe, zo je tam wusluženy wojak přišoł, kiž wo přenocowanje prosy. — ‚Zawoľaj jeho sem k wjeselu‘, praji Worošilin; ‚hdyž Bóh hosća k našemu swjedženju

póscele, njesměmy jeho wotpokazać. Mój bratr Šćěpan je tež něhdy wojak był, budź jemu Bóh hnadny; myslu, zo je dawno wumrjel.'

Wusluženc zastupi, po zdaću hišće strowy, něhdže štyrcyci lět stary. Wón so pomodli, popostrowi, podzakowa so za připušćenje, wotpołoží swój wačok. Stupi srjedź jstwy a hladaše na ludži, hač by někoho z nich spóznał. Hladaše dołho na nich a woni na njeho a potom so woprašá: „Moji lubi bratra, dopomniće so na nanowu radu, sće so wy za mnje k Bohu modlili? Ja sym so za was modlił!“

Tu zběhny so tajki křik po cyłej jstwě, zo nchtó druhého njezrozemi, haj sam sebje njeslyšeše. Wšitcy spóznachu Šćěpana — jedyn jeho wobjima, druhi k nohomaj pada — tón z přědka, tón zezady, tón z boka — z jenym słowom, přijachu Šćěpana jako wučahnywšeho z tuteho swěta, woprašowachu so wo wšim hač do počnocy, a potom rozeńdžechu so domoj.

Njezandže měšac, a Šćěpan praji k staremu bratrej Handrijej: „Bratře Handrijo Onisimowičo, namakaj mi njewjestu, njech je wudowa, ale dobra hospoza. Pjenjez sym něšto mało sobu přinješ z wojeŕskeje služby, wyškojo su mi, Bohu džakowane, zbytkne pjenjezy nakhowali; snadź mi tež wy pomoc poskićiće, dyrbjala-li mi nuza być; njejsym, Bohu džakowane, hišće stary a dotal strowy, njebudu tež lěnjeho pasć, wobstaram sej swoje hospodaŕstwo a budu tak derje žiwy kaž wy. Ty sy nam nětko město nana; požohnuj mje, a džěło je hotowe.“

Tak so tež sta. Šćěpan natwari sej jstwu, wobstara sej hospodaŕstwo, woženi so a njebě hubjenišo žiwy dyžli jeho bratra. Běše mudry pachol, měješe dobru wutrobu, rozemješe wšitko zarjadować, dokelž bě sebi wšelake wěcy wobhladał; běše na wšěch kóncach macerje Ruskeje přebywał a wšudžom wšo widzał a spóznał, k čemu što je a kak so džěła. Ludžo widžachu, zo Šćěpan Worošilinec njeje ničo zle ze služby přinješ; kóždy jeho rada, kóždy jeho słowo bě k dobremu. Šćěpan tu lětko pobu a wjesna hromada wuzwoli jeho za starostu a knježerstwo jeho wobkrući. „Ja chcu zasy služić; što mam činić, hdyž džěci na swoje město hišće nimam?“

Wuzwoliwši Šćěpana Worošilina za starostu njebě so hromada zjebała; štož bě móžno dobre sčinić w burskim žiwjenju, to wšitko dopjelni wón po swědomju a swojej nowej přisazy. Na konikranjerjow a na jich pomocnikow, kotřiž za jenu nóc wboheho burika zahubja, hdyž jemu poslednjeho konja wot pluha kranu, zloží swoju kedžbnosć a njepřelutowa jich. Jeli tajkeho paducha znaje, kotryž so derje tajić wě, zo by před sudom přepokazany njebył, powoła wón jako starosta bórzy hromadu, a po jeje wusudženju póscele tajkeho paducha na rěku Jenisej. Je-li korčma we wsey, w kotrejž so burjo wopijeja a tak hospodaŕstwo zanjerodža, bywa starosta dwaj abo tři króc za tydžeń při nich a hlada, što štó džěła; njeda jim prjedy měř, doniž jich njenanući k rozomnišemu žiwjenju; jedneho póscele dla zastatych dawkow na džěło, druhého staji pod

nakedžbwanje starskeho muža, třečeho přima z dobrým słowom, zo by so zhrjebał; znate je, bur so sam njeprēmēnja, ale potom so sam za powučenje džakuje. Naš starosta zawjedže sadowe zahrody pola burow a položi, hdžež bě nuzne, drohi; zasypa strašne wužlobiny; natwari haćenja, přikry třechi — z jenym słowom, činješe wjele dobrego, a wšitcy jeho žohnowachu.

W tej samej wsy, w kotrejž bě Šćěpanowy štwórty bratr Grigorij žiwy, bě woda wužlobinku wumlěla a z wužlobinki bu za lěto a džen wužlobina, haj hižom tajka, zo so w dešćowych časach počachu khěžki podmlěwać. Hlej, naši burjo so zeńdu, hladaja na tu wužlobinu, drapaja so za wušomaj, powjedaja, zo by skoro nuzne bylo tam něšto sćinić, — ale rozeńdu so, a ničo so njezanje. Bur je mudry, ale hromada je hlupa; kóždy sam tež widži, zo je trjeba něšto džělać, ale wšitcy hromadže rozom njezjednoća a spušća wot swojeho.

Přinǰže pak naš starosta, pohlada a ryčeše k buram: Moji bratřa, wy zdaće so młodzi, hačrunje sće zestarili; maće wulku brodu, ale mało rozoma. Njewidziće dha, zo k nalětu wumlěta džěra pod khěžki pónǰže? Što potom započnjeće? Was je tu 76 burskich swójbow, po pječich wozach zemje na 70 burow je do hromady 350 wozow, a to je dosć: a šesćo narubaja a přiwjezu hažy k haćenjam — a džělo je hotowe. Potom pónǰže woda swój prawy puć a wjes budže přelutowana. Hladajće, zo by to za mě-sac sćinjene bylo.

Miny so čas, kotryž bě starosta postajił, ale wužlobina njebě hišće zasypana. Nichtó njechaše so přeni džěla přimać, jedyn hladaje na druheho; a kaž štwórty Šćěpanowy bratr Grigorij, kiž bě jenož lěto starši dyžli Šćěpan, nochcyše starostu posłuchać, tak tež družy na jeho hladajcy wot džěla pušćichu.

Starosta žadaše hospodarjow nětk před wyšnosć k zamołwjenju. Khodžachu tam a sem, a jedyn tež wuńǰe a praji: Čeho dla, Šćěpanje Onisimowičo, sy na nas samych wujěl? Čeho dla dha so swojeho bratra njeprašeš, hdyž wón z nami dzerži?

— A hdže je bratr Grigorij Onisimowič? woprašaja so starosta a da jeho powolać.

— Haj wón njeńǰže, praja.

Šćěpan pošla za nim a přikaza jeho přiwjesć. A přiwjedzechu jeho.

— Bratře, woprašaja so Šćěpan, čeho dla dha njeńǰžeš, hdyž starosta po tebe sćele? To njeje rjany přikład za wjes. Ja njejsym tebe domoj k sebi powolał, ja bych tež sam k tebi přišoł; ale ja sym će powolał před wyšnosć k zamołwjenju. Praj, sy ty swoje pječ wozow pjeršće přiwjezl k tej wužlobinje?

— Ně, wotmołwi bratr; a čeho dla bych wozył? Njeje dha tež bjeze mnje ludži dosć? Sym ja twój džělaćeć? Sy dha ty mój poručeć, hdyž sym ja twój starši bratr? Ty maš mje posłuchać a nic ja tebe.

Tu praji Ščėpan: ‚Nó, luby bratře, njebudź zły; ale ja dyrbju tebje powučić, zo by wjedzał, kak maš ze starostu ryčėc a kak jemu posluchać.‘ Bórzy položi Ščėpan swojeho bratra a namėri jemu před wšitkimi telko pukow, kaž bě zaslužil; a skónčiwši tole džėlo před wšitkimi so jemu pokłoni a rjekny:

— Wodaj, bratře Grigorijo Onisimowičo, njebudź zły; ja sym mlódši dyžli wy wšitcy, to wěš; ja sym, njepraju to k porokej, za was tež do wojakow šo!; haj ty sy jenož jenu položcu nanoweje poslednjeje wole dopjelnit, ale druhu sy pozaby!; wuži waj rozom, a njehnė waj so; ja čėscu we tebi staršeho bratra, kaž je nan prikaza!; čėsc tež ty we mni wyšnosć, kaž je wón, budź jemu njebieske kralestwo, prikaza!.

Bratr Grigorij přińdže k rozomej, zjedna so z bratrom Ščėpanom, prošeše jeho wo wodaće a dopjelni, štož starosta kazaše; a hladajo na njeho njesmědžachu tež druzy wjesni starosće njeposlušni wostać, tak zo wot nětka kóždy jeho słowo čėscachu a kóždy poručnosć dopjelnjachu.

Z ruskeho *M. H.*

Če w myslach mam!

(Wot Göthy.)

Če w myslach mam, hdyž w žołmach slóncu krasni
So na morju;

Hdyž slėborojty mėsačk cunje jasni
Mi studničku:
Če w myslach mam!

Če wuhladnu, hdyž w dalokich so stronach
Proch pozbėha;

Hdyž dótka so we nocy ěmowych honach
Strach putnika:
Če wuhladnu!

Če zasłyšam, hdyž šumjo žołma zbėha
So w jėzoru;

Du k ěichemu, hdyž so wšón ropot lėha,
Ja k hajnišću:
Če zasłyšam!

Přel. *Fiedler.*

Zlož ličko swoje.

(Wot Heiny.)

Zlož ličko swoje k mojemu,
Zo zjenoća sylzy so naju,
A k mojej přitlůč wutrobu
Zo lubosće płom'nja zwjazk maju.

A hdyž do tutih' płomjenja
Čeć sylzyčki naju wšė zmėju,
Če moja ruka wobjima:
Před žedženjom potom ja mrėju!

Přel. *Fiedler.*

Požedanje.

Gaž kwětki wupytam,
 Žeńsku seb' požedam;
 Njekwitu samotnje,
 Derbje byś w gromaže.
 Kwětk we lěsu
 Ma žeńscyku.

Gaž ptaški wupytam,
 Žeńsku seb' požedam;
 Koše se wutřobnje
 Tam na tej wobnožce.
 Ptašk we gnězdku
 Ma žeńscyku.

Gaž rybki wupytam,
 Žeńsku seb' požedam;
 W wóze tam płuwaju
 Jadna za drugeju.
 W truze rybka
 Žeńscyku ma.

Gaž žeńske přegłědam,
 Žednu njepožedam;
 Njesu wše janzele,
 Mogli byś hynakše.
 Njok mės swaźbu
 Ze žeńskeju. *Bukowinski.*

Turkowska a Juhošlowjenjo.

II.

Mjez słowjanskimi narodami w Turkowskej su hižom wěstu politisku samostatnosć sebi dobyli Serbja. Serbske wjeřchowstwo ma něhdze tysac štyriróžknych mil a snadź milion wobydlerjow. Najbóle wobydlena je krajina při Dunaju. Běłohród (Belgrad, Beograd) ma 30,000 wobydlerjow a Smederevo 10,000. Druhe města nimaja wjacy dyžli 2000 dušow. Serbojo su swój zastarski domjacy porjad wobkhowali. Tak ma kóžda swójba swojeho ‚starešinu‘, wšitcy ‚starešinojo‘ wsy wuzwola sej ‚kneza seoskeho‘ (burskeho), kiž ma podobnu móc jako pola nas wjesny rychar abo šołta. Wokrjesy maja zasy wyššeho ‚kneza‘. Cyły kraj wuzwola zasy ‚kneza‘ abo wjeřcha. Wyššu móc z nim džěli ‚skupština‘ (t. r. zhromadžizna) abo sejm; skupština wobsteji najbóle ze swójbných starešinow, wjesnych a wokrjesnych ‚knezow‘, kotrychž wólba trjechi.

Wójsko je w Serbskej dwoje. Přenje wójsko tworí wšitkón woborny lud, druge je stajne. Wojeřska služba traje šěsć lět a rekrutowanje wotwisuje takrjec z cyla wot ‚knezow‘. Wyškow wuzwola sej wójsko samo a generalny stab jich wobtwjerdźuje. Wojeřscy hudźbnicy dostawaja dowolenosć po třoch měsacach a hdyž so domoj wróćeja, wozmy tež swoje instrumenty sobu, kotrež jim knježerstwo dari, zo bychu lubosć k hudźbje w kraju rozšěrili. W časy potrjeby zběhnje so krajna hotowosć t. r. wšitcy woborni mužojo.

Nětčiši serbski kraj bě w přěních lětstotkach po Khrystusu z dziwimi narodami wobsadźeny, kiž wot ranja k wječoru a wot pońocy k połodnju čahachu; wosebje pobuchu tam Hunnojo, Ostgothojo, Longobardojo atd. Uralski narod Awarow zběhny so ze swojich sydow při Wolzy w l. 577 a po wučehnjenju Longobardow z Wuheřskeje zasydli so w płódnym wuheřskim kraju, z wotkelž přez 250 lět swojich susodow z hrózbu napjelnjowaše. Najwjacy

jich surowoscow su Słowjenjo začuli. — Pod krutym sprahom Avarow žaloscacy Słowjenjo w nětčišich Čechach, w Morawje, w Rakuskej hač k Alpam a Tatram bydlacy, přimachu so přeni brónje, zo bychu pod wjedženjom slawneho Sama tónle sprah ze sebje wottrāsli. Hižom l. 623 wučēze Samo na Avarow a porazywši je w někotrych wulkich bitwach bu woswobodžer wjele słowjanskich splahow. Wot teho časa poča móc Avarow spadowač. Hižom zesłabjeni bijachu so Avaroj z Boňharjemi, kotřiž jich wyšše knjejstwo nochychu dale čerpič. Tale wójna traješe wot l. 634—641, w kotrymž času so wječhej Boňharjow Kubratej radži, Avarow z Wulkeje Boňharškeje, mjez Donom a Woľhu so přesceraceje, wuhnač a kraj wot spraha cuznikow woswobodžić. Khorwatojo a Serbojo, w Běłokhorwatskej a Běłoserbskej, w nětčišej wukhodnej Galicii bydliwši, wužichu bórzy na spočatku boňharškeje wójny přiležnosť k swojemu woswobodženju a zryčiwši so z grichiskim khěžorom Herakliom wojowachu přečiwo Avaram. Khorwatojo wuhnachu Avarow z Dalmacie, kotruž běchu sej čile w l. 630 podčisli, Serbojo pak přewynychu Avarow při rěkach Drinje, Bosnje, Verbasu, Neretvyje a Morači, a založichu tam wosebite knježerstwo. Hačrunje dyrbjachu Serbojo hišće wjele bitwow ze susodnymi Boňharjemi wutrač, zmócni tola jich knjejstwo, a woni rozdžěllichu swój kraj na sydom župow. Hdyž knjejstwo Boňharjow přesta, wobročichu so Serbojo přečiwo byzantinskemu khěžorstwu, zo bychu dospołnu njewotwisnosť dobyli; přetož Słowjanow přeni počink bě přecy lubosć k swobodže. W jich krajnym zarjadowanju pokazowaše so powšitkowna swoboda a runosć wšitkich krajanow před zakonjom. Rozdžěl stawow njeběše, jenož zdžželanosć a nazonjenosć dawaše jednotliwcam wjetšu móc. Tak běše to w pohanskich časach, a znutřkowne zarjadowanje je so pola Słowjanow z křescanstwom mało přeměniło, dokelž so křescanstwo z měrnej powahu (charakter) Słowjanow derje znjese a w zarjadowanju słowjanskich krajow dobru pōdu nadeńdže. W lěće 1018 bu Serbska do provincy byzantinskeho khěžorstwa přewobročena, ale tale wotwisnosť njetraješe doľho, přetož hižom 1043 zahna Ščėpan Bojislaw byzantinske wojsko a založi samostatne serbske wjeřchowstwo. — Hižom jeho synej Michaľej (1050—80) radži so wot bamža Hrjehorja VII. sej připoznače za krala dobyč, kotryž titul wšitcy jeho nastupnicy hač na Dušana wobkhowachu. Ščėpan Dušan (1335—56) rozšėri serbske knjejstwo tak, zo k njemu wyše serbskeho wjeřchowstwa, Bosny, Hercegoviny tež Boňharška, Thesalia, Macedonia a sewjerna Grichiska sľušėše. Dušan, přijawši mjeno cara, spytowaše svoje carstwo přeco bole pozběhnyč. Wumjenstwo, wjedženstwo a překupstwo podpjeraše wšomōžnje a da krajaj nowe zakonje. Swoj wulki kraj rozdžėli do provincow a da kōždej swojeho naměstnika. Z tajkim rozdrjebjenjom swojeje mocy založi přičinu k přichodnemu njezbožownemu padu swojeho tak slawneho knjejstwa. W swojim zbožu a w swojej sľawje njemysľeše

Dušan na wobtwjerdženje swojeje mocy tež na přichodnosť, a běše sej wěsty, zo tajke carstwo kaž jeho přez nóc njespadnje. Duž ani swojemu synej tajku sylnosť njezaščěpi, kajkaž běše jemu trjeba ke knježenju nad serbskim carstwom; Uroš bu přepodaty kubłarjam, kiž z njeho stabaška sčinichu.

(Pokračowanje.)

Swjateje Mařcynne dźečo.

(Z ludu.)

Wšitke zwónčki kemški klinkaju, wšitke duški kemški běžachu. Wołachu tež mje khudu, hubjenu hrěšnicu sobu. Ja so zhotowach a tam tež běžach. Přiběžach do cyrkwički, cyrkwička bě čisće wumjećena, wołtafk běše přikryty, a sedžeše tam swjata Mařka ze swojim synkom Jězuskom. Hdže so tam wzachu hrěšni Židža, wutoržechu jeje synka Jězuska, njesechu jeho na tón pambuch (?); tam jeho křižowachu a martrowachu. Šła je swjata Mařka po pustych holach a dźiwich lěsach, nadešla je běły kamušk, tam je so dele sydnyła a sedžała tři dny a tři nocy. Přišoť je tam k njej jeje luby synk Jězusk. (A wona praješe:) „Mi so takle dźiješe, zo tebj e ći hrěšni Židža popadnychu, na štryki će wuwjazachu, k jenemu — druhemu će wodžachu k Anasej a Kajfasej, tam će woni šwikachu a z černjemi krónowachu. Na twoju swjatu hłowu černjowu krónu položichu a na twoje swjate ramješko ćežki křiž; tón dyrbješe ty njesć na tu kalwarsku horu, tam će woni wupřestrjechu, po třoch štundach twoju wutrobu z lebju překłochu, hač krej a woda na mnje kapaše.“ „Haj, moja luba maći, to je wěrne a swěrne dźečo bylo. Štož je tři razy za džen z wutrobu wuspěwa, njewumrje bjez sakramenta a teho wozmjemoj za prawu ručku a powjedžemoj jeho do njebjeskeho kralestwa.“

M. R.

B a ž a n t.

(Skónčenje.)

W druhej položcy hapryla počínaja bažantki w skhowanych nje-nahladnych hnězdach jejka klasć; často so stawa, zo z wusadženych bažantow wjacy kokoškow do jedneho hnězda jejo znjesu. Hdyž je bažantka 10—16 jeji znjesła, syda na nich z prawej starosću a wobstajnosću maćerskej. W tymle času su tele ptaki najwjetšim stracham wustajene, dokelž so lohcy na hnězdze dosahnyć dadža, a mać z młodźatami škódněj zwěrínje a druhim škódnikam najlóžo jako popad připadnu. Zo by so temu po móžnosći zadžěwało a wulka ličba bažantow kóžde lěto škodu njewzała, wozmje bažantař dališu starosć wo młodźata na so. Rozhladnje wupytuje a zběra w meji jeja bažantki a kładže je po 30—45 pod kokoše we wosebitych budach a stara so wo jich porjadne wulehnjenje. Po sydnom dnach so jeja přehladaja a prózne so wotstronja, štož so za něšto dnow wospje-

tuje, dokelž so tež pozdžišo hišće mnohe jejo skazy. Jeli bažantka we swobodže hnězdzi, dyrbi so jeje hnězdo z krutej murju, z čerņjom a kefkami wobhrodzić, zo by tak před njepräčelemi trochu skhowane było.

Po 25—26 dnach so młode bažanty wulahnú. Nowe sobustawy knjejskeje bažantafnje zamysla drje sej bórzy po swojim narodženju běhać a žrać, ale tola wostajeja so dwaj abo tři dny w budže pod starej, zo bychú bóle zesylniše. Je-li runje mokrozymny čas, dyrbi so jim wobydlenje měrnje wutepić. Njejsu woprawdže bóle spleńčene a wobožniše młodžata pod božim slóncom dyžli młode bažanty. Dyrbi so z nimi wobkhadžeć jako z drohej žalbu, a bažantaf ma drje džesaćkróć wjacý na nje kedžbować dyžli na swoje samsne džěci. Zo bychú jemu w přěních třoch dnach hižom njezahyněle, dyrbi je kormić z drobnje rozsykanym jejowym bělkom, potom dyrbi jim něhdže 8 njeđzeli dawać warjene jeja z přiměšanej retwičku, a k temu dla wuměņjenja dwójcy za džěň, najbóle w 8 hodž. dopođnja a w 5 hodž. popođnju něšto suchich mrowjacých jejkow. Pozdžišo móža so jim dać tež cały w smjetanje rozmokane a ječne krupy w mlócy rozwarjene. Bažantaf smě je jenož w ćopłym počasu na přelětanje pušćeć a dyrbi swoje stadla zakitować před dešćom a njewjedrom a wosebje w nocy před wšělakimi njepräčelemi; při tym je nuzne, zo by je zwučował na swój hlós, tak zo bychú so na jeho zawoľanje ‚put put‘ wokoło njeho kaž wokoło paty so zhromadžiše. Mjehka čista woda njesmě bažantam ženje pobrachować a mała njekedžbnosć móže lohcy cyły splah zahubić. Před podawanjom mrowjacých jejkow dyrbi so woda kóždy króć ze sudobja wuleć. Hdyž je přezměrnje horco, wozmjě rozhladny bažantaf na kóněk noža kusk winoweho kamjenja, kotryž w sudobju z čerstweje wodu napjelnjenym rozpušći, a tu poda swojim wobkedžbowancam, zo bychú so wokhlódzili. Hlejće, snadž jim tež šumiwe pulverki z malinowej limonadu njebychu škodžiše?! Zo bychú je hlistwy njemorije, dyrbi so jim z časami jako lékařstwo poskićić drobnje rozsykana kobołkowa nać a je z cyła třěbne, zo by so jim dosć činiło kaž najbóle přepleńčenym pryncesnam. Dobry bažantaf mohł skoro starosćiwiji býć dyžli najlěpša mać, kedžbniši dyžli najrozomniši pädagog a rozhladniši dyžli najwućeniši doktor, a při wšim tym móže jeho často stajna khorowatosć małych putkow hać k zadwělowanju přiwjesć. Kelkož ma lěto dnow, telko maja bažanty khorosćow; ćipk (Pipps), wostabjenje, běžawa, zatykanje, wokhromjenje stawow a druhe khorosće su husto. Duž so tež najlěpša bažantafnja ženje njewuplaća a móže jenož k wjeselu džeržana býć. Hdyž su bažanty skoro dorostle, wuhanjeja so na łuki abo na pastwu, dokelž młodu trawičku jara lubuja. Z kónc julija přěni króć wotbarbuja abo linaja, štož je přecý z khorosću zjenoćene. K cyrobje so jim pódla jeji přidawa warjeny hroch, twaroh, krupički a jahły. W augusće počinaja hižom bažanty so na swoju

hrjadu zwučować, tola so kóžde ranje zasy won čérja; w tymle měsacu linaja druhi króc ze zjawnej plóšiwosću. W nazymje a zymje žiwja so z hrochom a pšenicu; w oktobru třěleja so najbóle na hońtwach dziwje bažanty z pomocu psa, kotremuž na polach a w keřkach wudžerža. W bažantafnjach třěleja so bažanty při přihonjenju kaž zajacy. Su-li w bažantafnjach přesyki (Durchhau) abo šěroke puće, wuleća bažanty, prjedy w husćinje skhowane, do powětra, hdžež wot hajnikow z třělbu powitane bywaja. Je-li pak keřčina husta bjez pućow a přesykow, njeje tak lohko bažanty wuhnać, dokelž jara spěšnje čekaja a w lećenju swój wuček pytaja. W tajkich padach postaji so třělc do rozestajeneho rynku w zdalenosći 20—30 kroćelow wot syće, něhdže dwaj stopaj wysokeje. Bažanty wot honjerjow scěhowane zastanu před syćemi w běhu, dokelž jim zadžewaja, a zběhnu so do powětra, hdžež je hońtwarjo třěleja. Bažanty łoja so tež do kosydlow. Składne łoja so na wusypach.

Pola nas bažanty wjacy njejsu. W Čechach je wokoło 190 bažantafnjow z něhdže 25,000 bažantami. W léće 1858 zatřěli a popadny so w Čechach 50,609 bažantow. Česke bažanty su juž dawno po cyłym swěće znate, dokelž su słódníše dyžli bažanty druhich krajow.

Přełožil M. H.

Z Budyšina a z Łužicy.

* Zasy smy rjany džen dočakali, na kotrymž so zhromadne Serbowstwo žiwe a zahorjene wopokazuje a na kotryž dołho hišće radosći wje spominaja po cylych Serbach. Džen 7. oktobra bě mjenujcy spěwanski swjedžen we wulkim, z wěncami a pletwami, kaž tež ze serbskimi a lužiskimi khorhowjemi wudebjenym salu, k třom lipam. Wjedženje a zarjadowanje swjedženja běše tudomne serbske spěwanske towarstwo „Lumir“ na so wzało, a k přećelskemu sobuskutkowanju wšelakich knjezow spěwarjow a najlěpše spěwarki ze wšěch stronow Łužicy, kaž tež sławneho českeho spěwarja k. Lukesa, sobustawa towarstwa „Hlahol“ w Prazy, přeprosyo. Wječor w 7 hodź. započa so před bohaće zhromadženym poslucharstwom, měščanskim a wjesnym, přni džěl swjedženja — koncert, kotryž naš sławny mistr k. kantor Kocor z Ketlic ze znatej wustojnosću wjedžeše. Lětuši koncert dyrbeše po zaměru k. wjedźicerja serbsku pšeń, nowišu (kompozicie k. Kocora) a wosebje narodnu, poslucharjam předwjesć, kaž tež někotre druhosłowjanske hłosy. Tajki zaměr bě wosebiteje khwalby hódne a je tež wšudže derje připoznaty był. Přenje čisło, kotrychž bě z cyła 18 (w textowych knižkach „Šesty wěnc serbskich spěwow“ 19), běše husitski hłos „Njepušćmy nadžiju rjanu, zo so wróća złote časy“. Hdyž bě so tónle mócný spěw dospěwał, bu wjelečesćeny hósć k. Lukes předwjedzeny a z wjesolým pokleskom powitany; z přednošowanjom českeje pěsnje ze serbskim textom „Hdže statok mój“ zahori cyłe poslucharstwo, kotrež so jemu z dołhotrajacym „sława“ džakowaše. Na to spěwaše

knježna Mathilda Stangec z Čorneho Khoľmca jako přenja sopransolistka jasnje a mile ruski hlós z podloženyim textom ‚Hdžež so módrja, zelenja‘ atd. a wustupi pozdžišo tež w soloquartetach. W soloquartetach wustupichu z khwalobnej wustojnosću k. kantor Cybla ze Smilneje, k. kantor Bajef z Hućiny, k. wučef Šolta z Kemnity, k. wučef Fiedlef a k. stud. theol. Guda z Komorowa. Šeste čislo textowych knižkow ‚Trompjetaf na krwawnišću‘ přednošowaše k. Kocor sam ze znatej wustojnosću. Tež sedme narodne ‚Přadla je Marja kudžeľku‘ a wosme ‚Z dychom swjatoch‘ Jana, kotrež tenorsolista k. wučef Šolta spěwaše, so jara lubještej. Nětk wustupi k. Lukes druhi króc, zaspěwa słowasku (Aj čo by bola), morawsku a česku narodnu pěseň z tajkim mištrstwom, zo dyrbjachu tež či, kiž jeho słowam njerozemjachu, w jeho spěwje wopřiěće pěsnje do drobna spóznać; znajerjow hudźby pak móžeše wón wo wulkej hódności narodnych pěsničkow přeswědčić. Zawěrnó tež my dyrbimy wo k. Lukesu to wobkrućeć, štož Čechowje praja: ‚Kdo má pisně jako my, kdo je zpívá jako Ty‘. Duž njebě žadyn dziw, zo bu jemu ze zahorjenjom ze wšěch stron ‚sława‘ přiwolana. Na to přidže jene z najrjenišich serbskich čisłow ‚Syrotka‘, narodna pěseň wobdžěłana za tři sola a chor (jako wubjerna altsolistka wustupi tudy a tež w druhich spěwach knježna Hilžbjeta Nächstec z Budyšina); k. Kocor je z tymle wobdžěłanjom jednory hlós krasnje pozběhnył a jasnje pokazal, kak so tež naše narodne pěsnički za wumjołcow přihodža. Hdyž běštaj wótčinskaj choraj ‚Wěš ty tón kraj‘ a ‚Naše Serbstwo‘ wuspěwanaj, přidže přeni króc z delnjołužiskim textom spěwana narodna pěseň ‚Tři wo jadu‘, z kotrež sej k. seminarski wučef Fiedlef mócnu ‚sławu‘ dobu. K temu přida so z delnjołužiskim narodnym hlósom ‚A přez hory měsáčk so pozběhuje‘. Slědowacy ‚spěw žnjejcow‘ žnjeješe tež zasluzenu ‚sławu‘. Pjatnate čislo bě zasy hornjołužiski narodny spěw ‚Ja stejach horkach na horje‘, a jeho spěwarka, knježna Hermina Stangec z Čorneho Khoľmca, wjedžeše sej z wurazopoľnym přednošenjom připoznaće dobyć. Tež krasna narodna pěseň ‚Hoľbik dvě bělej nózcy ma‘ so posłucharjam jara lubješe. W scěhowacym spěwje ‚Sym Serbow serbske holičo‘ wot H. S. w duchu narodnych pěsnjow zloženyim wustupi přeni raz jako solistka knježna J. Kanigec z Wósporka a dosta ze wšěch stron připoznawacu ‚sławu‘. Nětko pokaza so k. Lukes třeci króc a spěwaše někotre česke narodne pěsnje. Hdyž bě wotstupił, traješe hrimotne ‚sława‘ tak doľho, doniž so wón zasy njewozjewi pěseň přidajo. Skónčnje spěwaše so ‚Serbska meja‘, z nowa za 6 solow a chor zestajana. Po koncertu, kiž z cyła přez dvě hodzinje traješe, woteńdže něhdže polojca posłucharjow. Druzy wčakachu tež druhi a třeci džěl swjedženja — zhromadnu wječef a bal. Při wječeri hraješe hižom hudźba a wosebje bu wjele sławow přiwolanych. Přeni připitk wunješe k. ryčnik Rychtaf, předsyda Maćicy a Bjesady, našemu milosćiwemu kralej Janej, kotremuž wšitcy přítomni horliwje přihłosowachu. Druhi připitk wot k. Smolerja płaceše k. kantorej Kocorej jako wjedzičerjej wšitkich dotalnych spěwanskich swje-

dženjow. Na to wupraji M. Hórník džak knjezej Lukesej jako zastup-
 nikič Pražskeho Hlahola a přěnjemu słowjanskemu bratřej, kotryž je
 při serbskim koncerće sobu skutkował a tak tónle swjedžeň wuznamjenił;
 třikróčna ,sława čěskemu Słowjanej, sławnemu spěwarjej' bu z radosću
 přijata. Při tym bu wozjewjene, zo je towafstwo ,Lumir' k. Lukesa
 za čestny sobustaw wuzwolilo; duž poda jemu sekretar čišćany diplom,
 a přěnja spěwařka lawrjencowy wěňčk. Hdyž bě k. Kocor wšitkim
 druhim solistam a solistkam a k. Fiedlerjej hako hłownemu přihoto-
 warjej swjedženja džakownu ,sławu' wunjesł, ryčeše k. Lukes horliwje
 a mócnje za wzajomnosť, wupraji nadžiju na zasywidženje w Budy-
 šinje, džakowaše za připoznače, a skónči ze sławu ,Lumirej a lužiskim
 Serbam'. Po nim wunjese k. J. Buk sławu wšitkim Słowjanam, wo-
 sebjje tym, kiž běchu džens jako naši hosćo mjez nami wostali. Tu
 postany najprjedy professor Wasilij J. Jarockij z Kijewa a wupraji w
 ruskich słowach swoju radosć nad derje radženym swjedženjom. Potom
 ryčeše k. hrabja Radolinski, kiž bě w tych dnjach wjetše hospodařstwa
 na ryčeřskich kublach w našej wokołnosći z tež přítomnym k. hr. Wa-
 lewskim wopytował, a přeješe serbskemu ludej w pólskej ryči wšitko
 dobre. K njemu přizamkny so w Budyšinje přebywacy bolhařski wučenc
 a spisowař Awerkij Petrow w bolhařskej ryči, w kotrejž so dotal při
 žanym spěwanskim swjedženju njeje ryčało. Hdyž bu delnjolužiskim
 serbskim bratram, wosebjje přítomnym k. fararjej Rychtarjej z Bukowa,
 k. kantorej Kopfej z Lutola, k. wučerjej Lenikej z Borkowa a k. wučerjej
 Nazdalej z Hajnka, móčna sława wunjeseana, džakowaše so přěni z mje-
 nowanych knjezew w delnjolužiskej naryči a wupraji ,sława górejno-
 lužyckim bratřam'. Kaž hewak bu tež tón króc přítomnym Němcam
 sława přiwołana, a k. Dr. jur. Hœckner wotmołwi na nju z jara pře-
 čelskimi słowami. Sławy jednotliwym Serbam wunjeseane, njejsu nam
 wšě w pomjatu wostale; duž mjenujemy jenož někotre. Přěnju dosta
 k. ryčnik Rychtar jako předsyda Mačicy a Bjesady, potom naš poeta
 k. farar Seileř, kk. Smoleř a Hórník, k. progymnasialny direktor J. Buk,
 k. Jenč atd. atd. W přestawkach mjez spomnjenymi sławami buchu
 telegrammy a postrowjenja z listow čitane. Lětsa su Čechojo přěni
 króc naš swjedžeň z telegrammami počesćili. Z Prahi přiřdže telegramm
 z redakcie wulkich nowin ,Narodnych Listow' takle postrowjacy: ,Słow-
 wjanskim bratram, při narodnym swjedženju zchromadženym, synam něhdy
 mócných polobskich Słowjanow, wutrobne ,sława'. Tute słowa buchu
 z džakownej ,sławu' wotmołwjene. Druhi telegramm bě z Noweje Paki
 w Čechach tajkeho wopřiječa: ,Wutrobne postrowjenje wot nowopak-
 skeho spěwanskeho towařstwa Hlasonja a turnařskeho Sokola. My smy
 z dušu pola was. Mócné słowa na zbože! Postrowjenja wašim wót-
 čincam. Dr. Kosinka, Vokotek, Milický, Záhorský, Keislár, Vlasina'.
 Woběmaj towařstwomaj bu horliwa ,sława' wunjeseana. Třeći bě z Lipska
 wot kand. duchownstwa a wučerja k. Jenka tajki: ,Tebi, drohi so wje-
 selacy serbski narodže, sława!' Z listom zdžěli so postrowjenje k. Ler-
 neta z Pardubic, kiž bě tón samy džeň pjenježny dar našej lubej Ma-

ćicy Serbskej poslať a w swojim lišće ‚wšëm Serbam na spěwanskim swjedženju‘ sławu připisať; na tu samu bu ‚sława čěskim Pardubicam‘ wotmołwjane. Na to bu němske postrowjenje čítane, w kotrymž wjewlewučeny k. Dr. H. Lotze, znaty přečel Serbow a wosebje serbskich studentow w Lipsku, mjez druhim takle piše: ‚Ich wünsche, dass alle der Erhaltung wendischer Sprache und Nationalität gewidmeten Bestrebungen von dem besten Erfolge begleitet sein mögen, und jeder, der irgend im Stande ist, diese Bestrebungen zu unterstützen, sollte es als eine heilige Pflicht ansehen und in Ausübung dieser Pflicht nie ermüden. Darum ein Sława allen denen, denen es wahrhaft Ernst ist um die Beförderung wendischer Sprache und Nationalität!‘ Tele přečelske a horliwe słowa buchu z hrimotnym ‚sława k. Dr. Lotze‘ přijate. Njeje žadyn dziw, zo so při telko ryčach a postrowjenjach čas jara spěšnje miny, a zo wječef něhdže połtřeća hodžiny traješe. Tola wulki džěl přitomnych chceyš tež třeće wotdželenje swjedženja — bal wužić. Duž dyrbjachu so reje započec wokoło 12 hodž. Knjez Smoleť je wotewri z polonaisu ‚Serbska meja‘. Našim hosćom z druhich słowjanskich krajow so wosebje lubješe, zo bu wot něhdže 16 rejowarjow a rejwarřow tež serbska narodna reja rjenje wuwjedžena. Knjezojo, kotřiž njerejowachu, zabawjachu so w pódłanskimi jstwomaj. Kaž powjedachu, je bal hač do ranju w 6 hodž. traľ. Wšitkim, kiž so lětsa na spěwanskim swjedženju wobdžělichu, je so wšitko jara lubiło a wšudže spomina so na njón z připoznaćom. Njeh wšitkich wutroby, kiž su so tam za serbski a słowjanski spěw zahoriće, dale za serbsku narodnosć bija! Džak wšitkim, kiž su tónle swjedžen přihotowali, wjedli, podpjerali, ze swojim skutkowanjom abo swojej přitomnosću porjeňšili. Sława serbskim spěwarjam a spěwarřam, wosebje tež čěskemu spěwarřej k. Lukesej. — Přispominam hišće, zo bu k. Lukes nazajtra w 9 hodž. na dwórnišćo přewodžany a zo bu jemu při wotjězdze čaha ‚sława‘ wunjesena wot tam zhromadženych Serbow a Serbowkow. Na zasywidženje!

* Runje je wažna nowinka wušla, šesty zešiwk k. Dr. Pfuloweho serbskeho słownika, kiž słowa Włosowki — Zahubny wopřija. Skónčenje a dodawk mataj před jutrami 1864 wuńć. W dodawku, kiž je w kóždej žiwej a so dale tworjacej ryči trěbny a ćim bóle w přnim wjetšim serbskim słowniku, podadža so zapomnjene a dobre nowotworjene słowa a twórby. Duž je kóždy lubowarř serbskeje ryče lubje prošeny, zo chceť tajke w słowniku pobrachowace słowa, kaž tež serbske ležownostne (t. r. pólné, lěsne, hatne atd.) a swojbné mjena zhromadžowac a je k. Dr. Pfulěj abo wikarej Hórnikej přepodać. Wšitko so z džakom k lepšemu našeje maćeřšćiny wužije.

* Za serbske šule je wysokodostojny knjez fararř Wjelan w Slepom rjanu wěc wudať, mjenujcy předpisy abo přiřadadne ‚serbske pismička‘. Jenotliwe pismiki su na wosebite kóstkki zľěpjene, zo móža so wšelako zestajeć; potom přińdu cyłe sady, najbóle z dwěmaj rjadkomaj, na kotrychž su wubjerne serbske přisłowa napisane; skónčnje stej tam dvě wjetšej tafičcy z hrónčkowanej modlitwu před jědzu a po jědži. Khwa-

lobne je, zo je k. wudawař nowy prawopis nałožował z lačanskimi pismikami; přetož němske pismiki dyrbjaja džěci w našich šulach bjez teho w němskim pisanju wuknyć. Džakna sława jemu!

* Serbska protyka ‚Předženak‘ so dočišćuje.

* Džeń 7. oktobra měješe starožitnostny wotrjad Maćicy Serbskeje posedženje, w kotrymž k. farař Jeně wjetši nastawk wo přibohu pola Budyšina po najstarších žórlach čitaše. Jeho zajimawy nastawk najskerje za našeho Łužičana dostanjemy.

* Naš sławny wučenc knjez Dr. Pful, wučef na Vitzthumskim gymnasiu w Draždžanach, je njedawno za profesora pomjenowany. Serbja so nad takjim powyšěnjom zraduja.

* Džeń 16. septembra měješe ryčespytny wotrjad Maćicy Serbskeje posedženje. Po wotewrjenju zhromadźizny złoži dotalny starši k. Dr. Pful swoje zastojnstwo do rukow wotrjada, na což bu k. knihafnik Smolef jenohłósnje za staršeho wuzwoleny. Ryčespytny předmjety běchu jara zajimawe. Knjez Dr. Pful čitaše ‚Leibnitzowe zběrki słowjanščiny‘, kotrež wobsteja we wótcenašu z přispomnjemi, w někotrych nabožnych hrónčkach, we pokazkach, kak lüneburgscy Słowjenjo němscy ryčachu, a we němskosłowjanskim słowničku. Druhi jeho nastawk nastupaše ‚Laziowy wótcenaš‘, kiž je so prjedy za słowjanski měť, kotryž pak je lettiski. Wotrjad wupraji so za to, zo by k. Dr. Pful wšitke znate zběrki połobščiny tak wobdžěłał, zo bychu so skerje lěpje w Časopisu towarstwa Maćicy Serbskeje wočišćec mohle. Skónčnje bu na namjet k. Hórnika knjez farař Imiř w Hodźiju, kiž je jene ryčespytny džěto wozjewił a hewak swoju ryčespytnu wustojnosć při wopytanju posedženjow wopokazował, jako sobustaw wotrjada jenohłósnje wuzwoleny.

* Pola J. Kulmana we Wojerecach čišća so někotre knižki za serbske šule po poručnosći pruskeho knježeřstwa. Jutry dyrbjaja hotowe być, zo bychu so z nowym šulskim lětom zawjesć mohle. Sława!

Drobnostki.

— (Čěski móst.) Pola Małych Debsec a Mnišonca (pod horami w budesčanskej wosadze) wjedže stary, khětro wuzki, ale w polnym wobłuku twarjeny a teho dla tež wysoki, kamjeńtny móst přez rěku Šprowju, kotremuž ‚čěski móst‘ rěkaju. Tak wjele hač smy nazhonić mohl, je wón tole mjeno kaž wot swojeje blizkosće k čěskemu krajej a jeho mjezam, tak wosebje wot stareje drohi dostał, kotraž wot Budyšina přez Mnišonc, dale přez wjelećínsku horu, přez Wjelećin atd. do Čech wjedže a hišće džens ‚čěska droha‘ rěka. Najskerje je tale droha we zastarsku přěnja a najwážniša była, kotraž je do Čech wjedła. Wona wjedže hač do Schönewy z boka Slanknowa a rěka wot Němcow z čěskeho boka ‚Bautzenscher Steeg‘. Zjawnje pokazuje a dopomnja tež hišće tale droha ze spomjenym mostom na stary wuzki zwjazk, we kotrymž wobě Łužicy hač do lěta 1635, hdžež pak na Saksku přěndžestej, z Čechami steještej. W.

— (Wosoł a koł.) Hdž 21. oktobra w lěce 1683 wot woblehńjenja města Wina někotre wotdžělenja jězdnych do Łužicy so wróćichu, a pěškojo hlownu strazu w Budyšinje wobsadźichu, bu před tej samej drjewjany wosoł a koł (kolik) stajeny, štož wo boje ke khostanju wojeřskich přestupnikow. Hižom 13. decembra 1683 dyrbjěše wěsty wojak khostanje na wósele wutrač. Wosoł bě 9—10 stopow wysoka drjewjana připrawa w podobnosći wóslika. Khostanc dyrbjěše so na tule připrawu sydnyć abo na wósliku jěchać; štož pak bě bóle wohanibjacy dyžli bolozne. Khostanje traješe hodźinu;

dyrbješe-li powjetšene być, bu sedlo wotewzate a tež kanonske kule k nohomaj jězd-
nika přiwjazane. Tónle wosoł bě na budyskim torhošću hač do sydowlětnjeje wójny,
w kotrymž času bu wotstronjeny. — Koł, kiž před hłownej stražu hišće do lěta 1808
stejo wosta, bě 10 stopow abo lohći wysoki a mješe horjeka železne rynki. Wokoło
kola bě dzewjeć mjenšich kolikow, kotraž běchu jenož stop wot zemje a z horjeka kón-
čojte. Wotsudženy bu z woběmaj rukomaj k tym železnym rynkam přiřamknjeny a
steješe z nohomaj na mjenšich kolikach. Hdyž chcychu khostanje skrućić, dyrbješe
wopak bosy na kolikach stać.

M. H.

Słowjanski rozhlad.

Město přestawjeje ‚Oswěty‘ počnje z nowym štwórtlětom wukhadžeć belletristiski
časopis ‚Beseda‘ pod redakciu Fr. O. Mikša. — ‚Rodinnu Kroniku‘ powjede nětko Jan
Neruda. — Česki komponist Th. Bradský je zasy někotre česke pěsnje skomponował a
wudał. — Fr. Šebek je česku fraseologiu spisał, kotraž w Pisku wukhadža. — Džeń
9. t. m. wumrje we Wyočanach blizko Prahi horliwy česki narodowc a spisowar Ru-
dolf Skuherský, professor na pražskej technicy, krajny zaposlanc, sekretar jednoty
w zbudženju přemysla (industrie), sobustaw wšelakich towarštwow atd. w 35. lěće swo-
jeje staroby. Jeho pohrjeb 11. t. m. bě wulkotny. Jeho bratr Franc Zdeněk, direktor
hudźbneje jednoty w Innsbruku je nowu česku spěwohru ‚Vladimir‘ skomponował, ko-
traž bu wónandjo w českim nakhwilnym dźiwadle z khwalbnym připoznaćom dawana.
— Sedmy wobraz českosłowjanskich wulkotnikow wot Dr. Přečetěla je wušoł, jako
přidawk žiwjenjopisy wšěch na dotalnych wobrazach woznamjenjenych mužow. — Z na-
kladom Dr. Grégra je wušla: Algebra čili počtářstwi obecne pro vyšší gymnasia od
V. Šimerky, faráře.

Slawny pólski basnjeř Józef Korzeniowski wumrje 17. septembra w Draždžanach
w 66. lěće. Wón je jedyn najlěpsich novellistow pólskich a najznamjeničiši pólski
dramatik. Jeho čelo bu do Warszawy přewjezene.

Za Serbow stej dvě wjetšej protyky wušlej ‚Godišnjak‘ a ‚Lasta‘. — ‚Šimun Po-
savac‘ rěka serbske předželanje spisa ‚Je Téliémaque moderne‘. — Archimandrit Gerasim
Petranović je předplaćenje wupisał na ‚Srbskodalmatinski magazin za 1863‘. — Wučer
Truhelka je wudał ‚Zoru, učiteljski godišnjak za 1864. godinu‘.

Starosłowjanskeho słownika prof. Miklošića we Winje wudawa so třeći zešiwk.

Čibka a Mudroň.

Čibka. Sym list dostał wot je-
neho w mjenje chora, w kotrymž sej
tón samy prawo zjawneje kri-
tiki serbskeje ryče w serbskich
knihach a čišćanych nastawkach
wobkhowa a dale nałožować chce
tež přećiwu ‚řojždemu šamostatnemu
....., dokelž ma ftemu šwoje dobre
žamošny‘.

Mudroň. Tajke prawo kritik
nichtó přeć njemóže.

Č. Tež mam prajić, zo so tamna
dobra rada kritikow: Pisajće lěpje
serbski! njezepjera na čišćeřski
zmylk ‚čjěšty‘, ale na druhe naspom-
njene a njenaspomnjene wěcy, kaž:

nad nim so porjedža (wopačne fu-
tura) atd.

M. Po tajkim je Łužičan nje-
prawje w Serb. Now. přimany.

Č. Na druhim boku budže snadž
zasy Łužičanej pomhane, dokelž no-
weho korektora ‚wjele a nic jeno
čišćeřskich zmólkow‘ dostanje, kiž
změje jenož tu přislušnosť, dvě nje-
dželi po wudaću kóždého čisla swoje
korektury k wočišćenju do přichod-
neho čisla redakcii abo wudawařni
přećelnje poskićeć.

M. Čitarjo a redaktor Łužičana
tajke sobudželařstwo z džakom při-
poznaja. Duž ničo za zło!

LUŽIČAN.

ČASOPIS ZA ZABAWU A POWUČENJE.

Polletnje
7½ nsl.

Redaktor: *Michał Hórnik*
Wudawař: *J. E. Smoleř*
w Budyšinje.

Cyřlotletnje
15 nsl.

Č. 11.

November.

1863.

Hanjerjam kóždyje nowoty.¹

Pythagoras bě Gricha nawjedžity
We starodawnym času pohanstwa,
Tón wěrnosć twerdu, kaž jich
wójske škity,
Za wšitke časy ludam wunamka.

So po času pak kóždy d o d o m a s a,
Zo tuta wěrnosć kruta wěrnosć je,
A wostanje tež do wšitkeho časa,
Kaž jim, tak wšitkim mužam mu-
drosće.

Či ludžo tajku wěrnosć njemóžachu
Jom' wěrić, dokelž so jim njewěrna
A błudna zdaše; tola nje hanjachu
Dla teho swojoh' sobukrajana.

A woni swojim boham woprowachu
Dla teho hekatombu džakomnu,
A zradomni so při tym wjeselachu,
Zo Kronos krónuje jich z mudrosću.

Wot časa tamneho je do wšoh' kraja,
Do wšitkich wołow bojósć zajěta,
Zo nětko we nim tyšnje zaruwaja,
Hdyž slónco wěrnosće tam zeskhadža.

K. Kulman.

Cernjowy wěnc.²

Plěješe len za hunami
Rjana Leńka pobožna,
Mačeše jón ze sylzami
Jako rosa wječorna;
Z čistej dušu zdychuje:
Luby Božo, wumož mje!

Wona jemu njewěrješe
Z Božej kaznju w wutrobi,
Na puć jemu njekhodžeše,
Wóčcy před nim zaždželi:
Cestna być chce před swětom,
A tež wostać před Bohom.

Młody pan sej zhladał běše
Leńku rjanu póćiwu;
Po wšěch ščežkach za njej džěše,
Wobryčeć ju z lesnosću:
Pjenjezy jej lubješe,
Haj, tež ložo mandželske.

Radžiła jej stara četa,
Zo by wolu činiła
Panej, kiž jej złoto mjeta
Z horšćemi do šórcucha:
Wšako kóždy lubuje,
A ze swětom w swěće dže.

¹ Basnjeř myslí drje wosebje na nowu zhromadnu serbsku pismowsku naryč a na nowy zhromadny serbski prawopis, wo kotrymajž wěcomaj je so w najnowišim času z nowa wótrišo w zjawnym a potajnym jednało a pisało. Redaktor.

² Hodži so spěwać po hłosu: Khwalena budž rjana kwětka.

Na tu hroznu staru babu!
By ju rada zawjedla;
Kajku jědowatu blabu
Ma ta helska ješćeřca:
Česć a pócćiwosć chce dać,
Swětny mamon za to brać.

Leňka, syrota na zemi,
Boha ma za přećela.
Na swěće njej', kiž tu zlemi
Zawjedźerske kosydla.
K Bohu wona zdychuje
Z hóřcej próstwu nutnje.

A hlaj, před nju stupi z miłym
Hłosom posoł z wěncomaj,
Z černjowym, a z rjanym bětym:
Bjez nimaj sej wubjeraj! —
Leňka sej bjez komdženja
Černjowy do ruki wza.

Ty sy derje wuzwolila,
Posoł smějo praješe.
Pomoc ći tón budže žiwa,
Hdyž će jebak zawjesć chce.
Druhi b'dže ći darjeny,
Hdyž swět přewinyła sy.

Leňka wjac njeprakaše,
Ma nětk sylnoh' přećela,
Kiž ju mócnje zakitaše,
Wšitkej zlóscí wobara:
Černjowy wěnc na lacu
Widzi pan ze strachotu.

K. Kulman.

Pacholo w cuzbje.

O nalěčo miłe,
Wšo zwjeseliš ty;
Ty činiš wšo žiwe,
Ty wožiwjef sy.

So rózicka směje,
Je nalětny čas,
A najrjeńšo kćěje
We dolinje zas.

Mi podarmo woła
Haj, hora a doł:
,Pój, wjesel so z nowa!
Ja přeju sej row.

Drje sołobik spěwa
Mi najcuńšo tu;
Mi fijałka kćěwa;
So njewjeselu.

Dži, wjeselosć, radosć,
Će njetrjebam ja,
Hdyž wutroby žadosć
So njedopjelnja.

Tu holičo rjane
Wjac njewidžu ja,
Duž wjesele žane
Mi njeprikhadza.

Šala.

Šibak a Mudrak.

Z ředka drje je podružnik w tak łoskoćiwym postajenju napřečo swojemu domjacemu knjezej był, w kajkimž kralowski krajny sudnik Mudrak napřečo bohatemu khěžnikkej a přećelej Šibakej. Mudrak bu w njeměrnym lěće 1848 do Burdacha, němskeho městačka, přesadzeny, hdyž bě zrokoćeny lud jeho prjedownika wuhnał. Zastojnske wobydlenje tam njeběše, a žadyn khěžnik nochcyše nowej hłowje burdachskeje prawdy wobydlenje wotpušćić, doniž ta sama njebě dopokazała, zo rozemi, kak ma sej w njeměrnym času čežko dobywajomnu lubosć zawěsćić.

Haćrunje bě spodźiwne žadanje burdachskich khěžnikow derje přemyslene, dokelž bu tym, kiž běchu prjedawšeho sudnika hospo-

dowali, wjele woknow wot jeho njepečelow rozbijanych, dha tola knjez Mudrak njewjedžeše, kak mohł jich žadanje dopjelníc, hdy by jeho jedyn přenajimař wobydlenjow najprjedy bjeze wšeho tajkeho wuměňjenja a wočakowanja do swojeho domu njewzał.

Bohаты Šibak, kiž měješe wulku khěžu, ale hewak ani najmjeňši kučik njeřenaja, smili so nad wobohim sudnikom a dobu sej z tym jeho přečelstwo.

Šibak wotpušći jemu wobšěrne bydlenje za tak nizki pjenjez, zo bychy draždžanscy khěžnikojo tole zhoniwši knjeza Šibaka za hłupeho wuwolałi.

W cyłym městačku njebě rjeniša přezjenosć a znjesliwosć dyžli mjez knjezom Mudrakom a knjezom Šibakom. Dokelž knjeni Šibakowa tobakowy kur njemůžeše znjesć, khodžeše knjez Šibak kóždy wječor k swojemu podružnikej horje, hdžež pak wobaj do 11 hodžinow hromadže kurještaj, wino piještaj a piquet hraještaj. Dokelž bě sudnik Mudrak z wudowcom a jenož nan dweju džowčičkow, kotrejž jenož na worakawych sobušulerjow skoržeštej, njeměještaj so našej přečelej žaneje žónskeje zakaznje při swojim činjenju bojeć. Lěto běštaj hižom Mudrak a Šibak w najlěpšej přezjenosći přežiwiłoj, hdyž so sudnikej w jeho zastojnstwje wěc poda, kotraž bě njemało łoskočiwa. Jeho luby hospodař bu přestupjenja dla wobskorženy, kotrež dyrbješe so z wósomdnjowskim jastwom khostać. Prózna bě sudnikowa nadžija, zo jeho lubowany wobskorženc w postajenym posedženju spodžiwne a po zdaću njemóžne wobskoržowanje jako njewěrne wotrazy. Šibak so ani před sudom njewozjewi a duž dyrbješe, in contumaciam' wotsudženy być, a tež napołożene khostanje přetráć.

Ale sudnikowa bojosć, zo budže nětko kónc přečelstwa z wjesołym domjacym knjezom a zo budže sej druhe bydło pytać dyrbjeć — myslička, kiž jeho jara znjeměri — so tola njewobtwjerdži.

Po wustatym khostanju přińdže Šibak zasy na kurjenje, hraće a piće, jako by so ničo njestało, haj wón ani na tón podawk njespomni.

Hačrunje běše to tež sudnikej lubo, dokelž česćomne samownosće swojeho přečela přeco bóle sej wažić nawukny, dha njemůžeše so tola nad tajkim měrnym přijecom tamneho wusudženja změrować, a pytaše přičiny tuteje nječućiwošće wuslědźić.

To njebě čezka wěc, dokelž jemu přeni sudniski přisyda, kotrehož so za tym prašeše a kotryž měščanske poměry nadrobnje znaješe, wótre so smějo wupowjeda, zo sej knjez Šibak, hewak wšudžom rad widžany a lubowany, kóžde lěto jenotydzěnske jastwo wobstarać wě, byrnje so druhdy jara wo to prócować dyrbjał. Přičinu tajkeje wrótnosće knjeza Šibaka, zo so kóždolětnje na tydžeň złošteje swobody wotrjeknje, njemóžachu sej lužno wuklasć, dokelž knjez Šibak hewak excentricki njeběše, ale za praktiskeho čłowjeka płáčeše.

Z wěštymi podawkami, kotrež knjez Mudrak w aktach jako wobswědčene nadeńdže, hdžež běchu někotre wotsudženja jeho hospo-

darja z prjedawšeho časa zapisane, njemóžeše so česćomny knjez změrować, dokelž wšitke přestupjenja, kotrychž dla bě jeho přećel wotsudzeny był, běchu přećiwo jeho znatemu charakterej.

Dobre mjeno jeho přećela dyrbyeše, jeli zo bychu so tajke hlušosće wospjetowale, čím bóle ćerpić, hdyž so hižom tajkej starobje bližeše, w kotrejž so hłupe kusy za njemóžne dzerža.

Zo by tajke zło zahojil, dyrbyeše sudnik přičinu teho sameho znać. Běše pak přejara zdwórliwy, zo by při wječornej bjesadze tu loskociwu wěc k ryčam přinjesl. Duž wočakowaše w měrje, što so přichodne lětko snadź poda, a běše ze swojim hosćom wjesele žiwy.

Hačrunje běše na to přihotowany, stróži so sudnik tola njemało, hdyž bu po wotběženju lěta zasy hlupy kus jeho přećela k pokhostanju přeradzeny, kotryž wšě druge wobeńdžene w njemdrosći přetrjechi. Sprawny sudnik so woprawdže boješe, zo mohł jeho hospodař, kotrehož sej přeco bóle wažeše, na někajku chronisku wrótnosć ćerpić.

Tón króć pak dyrbyeše, njech płaci štož chce, pomhane być; přetož knjez sudnik njemóžeše tu mysličku znjesć, zo mohł tak luby muž skónčnje za wrótneho wuwolany być, štož dyrbyeše so stać, hdyž so hłupe kuski we prawidłownje wotměřených časach wospjetowachu a přičiny tych samych potajne wostachu.

Do Šibakec swójbneho žiwjenja njebě móžno pohladać, dokelž běše knjeni, hačrunje miła a přećelna při připadnym zetkanju, a po swojim pohladnjenju jandžel dobroćiwosće, dla wobstajneje khorowatosće, kotraž bě na njej tež widzeć, w samoće žiwa a wšitke towarstwo hidžeše. Džěći njeměješe, a duž pobrachny přiležnosć, kiž mohla ju bjez jeje wole z domjacymi do bližšeho zwjazka a znajomstwa přiwjesć.

(Skónčenje.)

Turkowska a Juhošlowjenjo.

(Pokračowanje.)

Njenadžice překhwaťa Dušana w najmóćnišich lětach, něhdže 40—46 lět stareho, njezbožowna smjerć, po kotrejž serbska sława spěšnje spadowaše. Susodni Grichojo běchu w stajnym njepräćelstwje ze šlowjanskimi Serbami, a jich hłowne prócowanje bě, zo bychu sej jich z nowa podeisnyli; grichiski khěžor, kiž chcyše mocy cara Dušana kónc sćinić, powoła džiwje črjódy Turkow z Asie přećiwo njemu. Car Dušan widžeše derje njezbožo, kotrež cyłej Europje hrožeše, hdy by so zahnězdženju Asiatow kruće njezadžěwalo. Duž předewza sej so Konstantinopola zmocować, takrjec kluča k cyłej balkanskej połkupje, a po móžnosći Turkow wróćo wotrazyć. Wšitke wobstejnoscě běchu carej Dušanej přichodne, 80,000 wojowarjow přizamkny so k jeho khorhowjam, kiž běchu hotowi padnyć hač do poslednjeho za wobkhowanje serbskeje sławy; w Konstantinopolu bě spjeranje, w grichiskim wójsku wulke rozkorjenje. Car Dušan by

dyrbjať dobyť, hdy budžichu Grichojo Iudaŕski srědk njenažili. W grichiskej wsy Diaboli skhorje car Dušan njenadžicy a za někotre dny wudychny swoju wulku dušu. Najskerje běchu jemu Grichojo zawdali. Po smjerći cara Dušana wotebjeraše serbska slawa bóle a bóle, a to z winu wulkeho hrěšnika Vukašina a druhich bojarow (zemjanow). Hdyž Dušanowy syn Uroš knjejstwo nastupi, dyrbjachu bojarowo, jeho slabosć znajo, zestupić, jeho podpjerać a ze zjenočenymi mocami carstwo před hanibnym padom zakitować; ale bohužel činješe kóždy po swojej woli, loješe za zamoženjom a kubłani, a Vukašin zapleće Uroša do sycow swojeje lesće. Uroš takrjec sam ani njeknježeše, Vukašin měješe knjejstwo dospołnje w swojimaj rukomaj. Wón so bórzy tak wobkrući, zo móžeše Uroša z tróna wotstorčić, bjez teho zo bychu so druzy bojarowo temu spječowali. Ale njeběše ani dosć na wotstorčenju, wón skóncowa Uroša a bu tak z mordarjom svojeho knježerja a svojeho naroda. Lud hižom njemóžeše z lubosću so přikhilić k mordarjej jeničkeho potomnika Dušanoweho, z kotrymž slawna dynastia abo knježeŕska swójba Šćěpana Nemanje (1165 založena) wotemrje. Bjez pohnuća hladaše lud na překory mjez zemjanstwom a na njezbože, z turkowskeje strony hrožace. Turkojo mějachu hižom puć do serbskeho kraja wotewrjeny a stajnje bližeše so čas wojowanja mjez narodom serbskim a turkowskim. Po smjerći Vukašina, kotryž bu po krutej bitwje při rěcy Maricy wot svojeho služobnika zabity, pozběhny so Lazar, městodžerzićel Sremski, na carski trón (1374), jedyn z najpóćíwišich serbskich zemjanow. Lazar da so krónować z krónu Nemanje a prócowaše so, zo by rjekowskeho (heldenmüthig) ducha Serbow zmócnil. Budžiše so jemu wěsće poradžilo kóždeho njeprěcela přemoc, hdy budžichu so serbscy zemjenjo bóle wo zbože naroda starali, dyžli wo swój samsny wužitk. Tež w najwažnišim wokomiku, hdyž běše Serbska w najwjetšim njezbožu, so njepolěšichu, a zwada přichodnych synow carowych Vuka Brankovića a Miloša Obilića wusudži nad wosudom Serbow.

Hdyž w l. 1389 sultan Murat II. z 300,000 mužemi do serbskeho kraja přiceže, powoła Lazar Serbow do bitwy, a wobroći so tež k europskim knježerjam ze žadosću wo pomoc we wažnym času, w kotrymž tež jim tón samy strach hrožeše. Ale žadyn wot nich njewuslyša hlós njezbožowneho serbskeho knježerja, a na Kosowym polu w južnej Serbskej dokrwawi wulki narod, kusnjeny wot zmijicy, kotruž na swojej wutrobje wohrjewaše, rozdrjeny wot šelmow, kotřiž w njesměrnej mnohosći na wočakowany popad njemdrje so walichu. — Vuk Branković slubi Muratej, zo serbske wójsko přeradzi, jeli jemu knježerstwo zawěsí po poraženju Lazara, a zo by do najmješneho podhlada njeprjšoľ, lišćeše carej a wšitkim hlównym serbskim wjednikam, a začornjowaše často lubowaneho Miloša, kotrehož jeho wulkomyslnosće dla hidžeše, pola cara Lazara, storkajo na jeho swój samsny hrěch. Wječor před rozsudnej bitwu pře-

prosy car Lazar serbskich wójdow k sławnej hosćinje, a hdyž běchu wšitcy hromadu, pozběhny car złoty kheluch vysoko a wunjese připitk: „To tebi na strowjo, syno Milošo, džsana swěrna a jutře přeradniko!“ Wšitkich woći wobročihu so na Miloša, kotryž w sprawnym hněwje so zahoriwši pokaza na Vuka Brankovića a zawoła: „Přeradnik sedži pola twojeju nohow!“ Nichtó njewěrješe, zo by Miloš najkhrbliši a najnadobniši ze Serbow mohł svoju wóćinu přeradzić — a car Lazar so přepozdže a na bolosćiwe wašnje přeswědči, kotry z jeho přichodnej synow bě přeradnik. Miloš, wuńdžo z hosćinskeje jstwy, khwataše k swojemu stanej, a z nim wěrnaj jeho přećelej wójdowže Milan z Toplice a Ivan Kosančić. „Přećelej“, praji wón, „znajetaj moju lubosć k wóćinje a wěstaj, zo sym w kóždym wokomiku hotowy jej žiwjenje woprować. Dyrbješe mje překlóc carowe njedowěriwe slowo jako jědojty mječ, kotryž je moju česć tak zajědojčil, zo móže jenož z najzjawnišim skutkom přjedawšu čistotu nadobyć. Sym sej předewzał, do lěhwa njepřećela hić a sultana zabić wosrjedž jeho stražnikow.“ Podarmo prošeštaj přećelej Miloša, zo by wot swojeho zamysla wotpušćil; žane dopokazmo njebě tak móčne, zo by jeho wo něčim lěpšim přeswědčilo. Miloš widžeše jeničke wumoženje swojeje česće a swojeje wóćiny w mjenowanym skutku; wón wjedžeše, zo njepřećelajo wšitko zhubja a wot bitwy snadž wotpušća, jeli swojeho wjedźicerja zhubja. Teho dla poda so do lěhwa a jeho přećelej džěštaj z nim. Wot straže buchu za wupósłancow dzerženi a duž bjez zadžěwkwow před sultanowy stan přiwjedzeni. Miloš, hordže zakročo, postrowi sultana. Hdyž sultan wot Miloša žadaše, zo by jemu na znamjo ponižnosće po turkowskim wašnju porémo a črije wokošil, zahori so hněw Miloša, wón pokhili so k asiatskemu tyranaj, wutorhny mječ z nóżnjow a potepi jón w sultanowej krewi. — We powšitkownej mjerwjeńcy wuńdže Miloš ze stana. Před stanom wočakowaštaj jeho přećelej a napominaštaj k spēšnemu čćkanju. Ale bórzy dopomnichu so Turkojo a pušćichu so we wulkej mnohosći za čćkacymi. Přećiwu nje-směrnej přemocy postajichu so Serbowje ze zwažnosću k bitwje, ale podležachu njepřećelam. Hižom bě Milan a Ivan morwy k zemi padnył a Miloš hišće statnje so wobaraše, ale zeslabjeny wot přewulkeho napinanja padny z wjele ranami pokryty k zemi. Tak padže najslawniši serbski rjek do zajeća. Džeń s. Vita 15. julija 1389 bu krawna bitwa na Kosowym polu bita. Turkowje zawyskachu nad dobyćom, a serbska wóćina zapłaka nad swojej hańbu a wupraji klatbu na swojeho přeradniskeho syna Vuka Brankovića, kotryž serbske wójsko w bitwje přeradziwši serbsku slawu do procha zatepta a narod do wotročskich rječazow zezamka. Po padže serbskeho carstwa přidachu Turkojo Serbam, zo móžachu so z poddanstwa wumóc; wě-zo njećinjachu to z dobreje wole, ale nuzowani, dokelž njemóžachu při wójnje na wšěch stronach wjedzenej wjele wójska w Serbskej wostajić. Lohke bě Turkow pře-

winyć, a sej wěstu njewotwisnosć dobyć. Ale k temu njebě do-
sahaca přezjenosć mjez knjezami jednotliwych krajinow. Albania,
Čorna Hora, Přimorjo, Hercegovina a Srjem, wšitke tele serbske
kraje kedźbowachu mało na Serbsku; jich knjezojo buchu pak samo-
statni, pak hladachu přecelstwo Turkowskeje. Wyše toho běše we
swójbje Lazarowej zwada. Car Lazar zahiny w turkowskim zajeću
a jeho bratr Šćěpan dosta knježerstwo w jenym džěle kraja. Ale
Lazarowy syn njebě spokojom a wobroći so k Turkam, zo bychu
jemu na wječhowski stoł dopomhali. Duž přeprosey Turkow a woni
wobtwjerdźichu wotročstwo hišće bóle. — Po smjerći despota Šćě-
pana, kiž wot Turkow wotwisowaše, nastupi despot Čurad Branković,
syn přeradnika Vuka, knjejestwo. Tcho so wšitcy wosobni jako pře-
radnikoweho syna zdalowachu. Zo by so po tajkim sam mohł pře-
ćiwo swojemu wujej Šćěpanej dzeržeć, a snadź tež z wolu luda,
zjenoći so z Madžarami, kotřiž runje krutu wójnu z Turkami wje-
džechu. Madžarskoserbske wójnska dzeržachu so statnje a porazychu
Turkow, ale Branković nječěrpaše z toho žadyn wužitk za Serbsku.
Po krótkim času wotmyslichu sej Madžarjo zasy na Turkow wudyrić,
ale čile naryčachu ze slubami Čurdu Brankovića, zo wón Madžarow
wot wójny wotdzeržowaše. Turkowje mějachu w tym času w Asii
wjele k narunanju, a duž běše to čas, w kotrymž budźichu jich Serbjo
w zjenoćenju z Madžarami lohcy móhli z Europy wuhnać, ale Bran-
ković khablaše z jeneje strony na druhu. Zasy bě po tajkim wina
na knježerju, zo so Serbska z poddanstwa njewutorhny. Madžarjo
a Serbjo w zjenoćenju z Boħarjemi a wšěmi křesćanami poškupy
budźichu lohcy Turkow z Europy wučišćeli a jich nawróćenje wot-
džerželi. Wot bitwy na Kosowym polu je so často Wukašinowy
hrěch wozjewjał, wosebjje bjez potomnikami Vuka Brankovića. Lazar
najmłódsi ze synow Čurdowych, wuhnawši swojeju slepeju bratrow
přija despotske knjejestwo, ale w krótkim na to zemrje (w počojcy
15. stotka). Tu khwataše do wječchowstwa starši z dweju bratrow
Lazarowych, Šćěpan, kotryž w Srjemje, wyše Čorneje Hory jeničkej
njewotwisnej krajinje, knježeše, zo by despotske knježerstwo po
bratru přewzał. Nawróćiwiši so zasy do Srjema, pomjenowa so za
serbskeho despota. Wot tychle časow bydlachu serbscy despotojo
w Srjemje a knježachu pod wliwom (einfluss) wuherskich kralow.
Po Šćěpanje pozběhny so na despotstwo Zmaj, kotryž sej ze swo-
jimi rjekowskimi skutkami a dla zaslužbow wšelakich serbskich wje-
dzićerjow wot wuherskeho krala skoro dospołnu njewotwisnosć do-
bu. — Tak mjenowane despotske knježerstwo běše do cyła njewobmje-
zene; despot sam po swojej woli knježeše nad swojim narodom, a
po swojej woli sćečeše wuherskim kralam wójsko na pomoc. Tola
měješe tež narod swój hłós při nastupjenju noweho knježerja. Hdyž
poslednja ze splaha Brankovićow, despotka Helena, Šćěpana Ščilja-
novića na despotstwo powoła, bu wón tež wot naroda přijaty. A
Ivan Černojević bu tež wot naroda za despota přijaty. Ze wšeho

je widžeć, zo běše serbski narod pod despotami, wołwisowacymi wot wuherskich kralow, we sebi zjednočeny a dosć wulke prawa wužiwaše, tak zo móžeše tež nad swojim knježičerjom rozsudzić, a sej teho wubrać, kotryž so jemu najdostojniši ke knježenju być zdaše. To pak traješe jenož tak dołho, hač mějachu Wuherjo swójeho samsneho krala. Po smjerći Ludwika (1526) zhubichu Wuherjo swójeho wosebiteho krala a Serbjo swójech despotow.

Dla wulkich zaslužbow, kotrež běchu sej Serbowje wo swójbu Habsburgow we bitwje přećiwo Janej Zapolju a we wójnje z Turkami dobyli, nadzjachu so, zo budža z přiskutkowanjom Habsburgow jich knježičerjo zasy postajeni, a zo budže narodne žiwjenje Serbow z cyła zawěšćene. Ale nadzije wostachu njedopjeljene. Ani wulke pričahowanje do Srjema, Banata, Khorwatskeje, ani z nowa wopokazana swěrnosć w rokoćenju Rakocy'a, kotrehož zamyslam Serbjo zadžewachu, žane wopory njezamožachu serbskemu ludej stare prawa zasy wrócić a jemu knježerja dać, kiž by rozdžěleny kraj do jedneho zjenočil. Hdyž běchu Serbjo hišće pod wliwom maďarskich kralow, radžachu mnozy z wosobnišich maďarskich magnatow, zo by so Serbam zadžewalo w zasydobyću jich kraja, a zo bychu wosebiteho knježičerja abo naměstnika njedostali. Tež pozdžišo so tajke hłosy často slyšć dachu, wosebje za Leopolda I. Za Leopolda II. zaswita Serbam nadzija, zo sej zasy swoju móc wudobudu a swójeho knježičerja, ale Maďarjo wjedžachu to skazyć. Tež to dokonjachu Maďarjo, zo bu za khěžora Franca wjetša połojca Banata, skoro cyła Bačka, połojca Srjema, delnja Sławonska k wuherskemu kralestwju přiwdata. Serbska dwórna keńcla, kotruž khěžor Leopold II. po žadosći serbskeho naroda l. 1790 zradowa, bu bórzy po nastupjenju na trón khěžora Franca zběhnjena. Wojejska Hranica bu rozdwojena, na provincial (wuhersku hranicu) a na wojejsku hranicu. Serbjo w provincialu wotwisowachu wot kralowskeje wuherskeje keńcle, a Serbjo w hranicy wot khěžorskeje wojejskeje keńcle. Serbojo w hranicy (hraničarojo) buchu we wšěch wójnach jako porjadne wojsko wužiwani. Z kónc 18. stotka po turkowskej wójnje wudyri francowska wójna; 150,000 Serbow bu w tutej wójnje powužitych, bjez teho zo by z teho Serbam někajki wužitk wukčěl. — Serbski narod w nětčišim wjerchowstwje, w Bosnje, Hercegowinje, Albanii a Macedonii wosta w turkowskim wotročstwje. Žedženja w narodže z cyła wočichnychu, jeho mocy so minychu. Hrózbné wójny rakusko-turkowske, w kotrychž so Serbjo kóždykróć horliwje wobdžělichu, mějachu zle scěhi za cyły narod. Po kóždyj tajkej wójnje kóncowachu a wotwjědžechu Turkowje tysacy znamjenitych serbskich wosobow. Z druheje strony bu narod zeslabjeny přez přechěnnjenje mnohich do rakuskich krajow. — Turkowske knježerstwo, kotrež bě telko europskich krajow přewinyło a zahubiło, kaž carstwo serbske, bołhaŕske a grichiske, poča w druhej połojcy 18. lětstotka wosłabować a spadować. Ruske brónje scěnichu Turkowskej někotružkuli

bolostnu ranu. Hižom Pětr Wulki spózna, zo móže njez potlóčenými křesćanami Turkowskeje Rusowskej wjele přecelow dobyć. We swojej wójnje z Turkami trjechi so přeni z jenakwěrnyymi, žalóscacyimi pod surowym turkowskim spřahom, a napominaše jich k zběžkej. Khrobli Čornohorjenjo poslušachu tajkemu hłosej a zběhnychu so tehdom přećiwo Turkam. A tež Grichojo wočakowachu we wójnje l. 1770 swojeho wumožerja w ruskim caru. Na kraju a na morju přistupowachu k ruskemu wójsku, zo bychu z nim zjenoćeni swojemu nje- přećelej škodžili. Walachia, Moldawa a Bessarabia zjenoći so z Rusami. We wójnje Rakuskeje a Ruskeje přećiwo Turkowskej l. 1788 buchu turkowsky křesćenjo wot wobeju mócnarstwow do brónje powołani. Serbow nětćišeho wjerchowstwa napominaše khěžor Józef II., Ruska pak Walachow, Bołharjow a Grichow.

Hdyž Rakušenjo Sawu a Dunaj přeńdžechu, přidachu so Serbjo k nim. Hdyž bu Běłohród (Belgrad) wot Turkow wupróznjeny, poča tam general Michajłowič ze serbskich dobrowólnikow wójska zesta- jować, kotrež wubjernje poslužichu. Pod Michajłowičom zjewichu so z kanonami před městami, w kotrychž dotal kanona njebě widžeć byla. Bjez pomocy druhich wójskow wotrěznychu Turkam puć z Ču- prije do Japodiny, a wzachu jim Karanovac a Kruševac. Běše wosom tajkich črjódow serbskich dobrowólnikow, njeličo ani tych, kotřiž w rjadach rakuskich wójskow abo druhdze samostatnje z Turkami wojowachu. Po smjerći Józefa II. sćini Rakuska w augustu l. 1792 měr w Šistowje, w kotrymž buchu Turkam prjedy wotdobyte kraje zasy wróćene, a nadžija Serbow na wuswobodženje wot turkowskeho poddanstwa zaničena. Jenož to je w Šistowskim měru spomnjene, zo by sultan swojim křesćanskim poddanam wodať, zo su so z ra- kuskim wójskom byli zjenoćili, a zo by Janičarow w Serbskej su- rowje zakhadzacych z kraja wzať. Ruska pokračowaše we wójnje hać do februara 1793, hdžež tež wona měr wobzamkny, požadajo za Walachow a Grichow někotre polóženja.

(Skónčenje.)

Swjateho Pětrowa zawisć.

(Z ludu.)

Hdyž hišće Bóh luby Knjez ze swjatym Pětrom po swěće kho- džeše, přebywaše we Wonecach mały hólc. Nan a mać běštaj jemu hižom dawno zemrjelej a bratrow a sotry njeměješe, duž bě na pastyrni. Wón běše pilny a pobožny pachoť. Zo njeby buram dlěje na šiji był, přistaji so jim za pastyrja a dósta za to małe gmejske polo, kotrež jemu burja po rjadu džěłachu a syjachu. Dokelž bě jara pobožny, prošeše wšědnje swjateho Jakuba wo nadobne žně. Swjaty Jakub jeho tež wusłyša a zamołweješe jeho pola Boha a Bóh da jeho žitej rjeišemu narosć, hać druhim. Tu džěše Bóh luby Knjez ze swjatym Pětrom nimo teho žita a swjaty Pětr praješe:

„Knježe, kak dha to, zo je tele žito wjele rjeiše, hač wšě druge?“ Bóh jemu wotmołwi: „Je to žito khudeho, pobožneho hólčka, kotryž jow za pastyrja služi.“ Na to swjaty Pětr: „A Knježe, daj, zo bych krupy tele žito zbilé.“ Bóh luby Knjez džeše: „Twoja wola so stań, a wonaj džěštaj dale. Swjaty Jakub pak přistupi k hólčkej a praješe jemu, zo by swoje žito předał tak ruče hač móžno. A hólčik je předa jenemu burej. Na to pak pričahny mała mrócel z wulkim wichorom a z krupami a krupy pobichu wšitko. Po krótkim času džěštaj tam Bóh luby Knjez a swjaty Pětr zas nimo. Swjaty Pětr pak zabywši na swoje prjedawše požadanje džeše: „Knježe, kak je so tola stało, zo su tele honka žita srjedz rjanych tak zbite?“ a Bóh luby Knjez jemu wotmołwi: „To je džě žito teho khudeho hólčka, ale wón bě je prjedy předał.“ „To je jebař,“ džeše swjaty Pětr, „daj tola, zo by te žito dwójcy tak rjane narostło, hač prjedy bě, a Bóh praji: „Twoja wola so stań!“ Swjaty Jakub pak stupi zas k hólčkej a zjewi jemu, zo by te žito zas za tuni pjenjez kupił. A hólčik je sebi zas kupi za poł pjenjez. Bórzy na to džěštaj Bóh luby Knjez a swjaty Pětr zas nimo a tutón so woprašá: „A Knježe, što su tele honka tak rjane?“ a Bóh jemu wotmołwi: „To je džě žito woneho khudcho hólčka, kiž bě je prjedy předał, ale nětk je zas kupi.“ „To je jebař a z jebarjom wostanje“, džeše swjaty Pětr; „Knježe, daj, zo njeby fóra wjac dała dyžli kórc“, a Bóh luby Knjez jemu slubi, zo to žadanje dopjelni. Swjaty Jakub pak zjewi so hólčkej a praješe jemu: „Nadžěłaj sebi małych wozyčkow, kładz na nje swoje žně a daj je małym wjesnym džěčatkam domoj zwozyc.“ Na žnjach pućowaštaj Bóh luby Knjez a swjaty Pětr zas nimo a widžeštaj dolhi čah džěci z wozyčkami. Swjaty Pětr so temu spodzija a džeše: „Knježe, što tola tam tajki čah džěci?“ a Bóh luby Knjez wotmołwi: „Su to fómani woneho khudeho hólčka. Ty sy prosył, zo by kóžda fóra kórc dała, a nětko ma wón telkole fórow.“ Swjaty Pětr bě zas zjebany a praješe: „A Knježe, daj tola, zo by so z přěnim kuskom khlěba, kotryž z teho žita pjče, dajil“, a Bóh jeho z nowa wusyša. Swjaty Jakub pak k hólčkej přistupiwiši praješe: „Přěnju pokrutu, kotruž wot noweho žita napječeš, donjes rano zahe do cyrkwe a sadz je na wołtarjowe trepenja (skhodžeńki)“. A hólčik wšitko tak sčini. Rano pak měješe Bóh luby Knjez sam Božu mšu a swjaty Pětr jemu k wołtarjej služeše. Bórzy pak cheyšě so swjatemu Pětrej wot rjenje wonjateho khlěba jěsě a kušk wotkusnywši poča so dajíc. Bóh luby Knjez to pytnywiši zadumpa jemu do khribjeta a swjaty Pětr wubluny zas tón kusk. Po Božej mši pak prašeše so Bóh luby Knjez swjateho Pětra, čeho dla so daji, a swjaty Pětr wuzna so. Bóh luby Knjez pak džeše: „Pětrje, to bě dót khlěba, z kotrymž měješe so tamny khudy hólčik dajíc, a hlej, ty so nětk sam z nim dajiš.“

Mércin Krečmar.

Carica Milica a wójtowa Władeta.

(Narodna přeśeň, hl. Vuk Stef. Karadžić, kn. II. str. 307.)

Překhodžeš carica Milica
So pod hrodem bělym Krušewčanskim,
A z njej džěštej luboznej dvě džowcy:
Wukosawa a Marija rjana;
Přijěcha k nim wójtowa Władeta
Na krošatym, na dobrym to konju;
Konja bče započil Władeta;
Napjelnil bě jeho z bělej pěnu.
Prasa so joh' carica Milica:
„Božedla će, knjezowy wójtowa!
Što sy takle započil ty konja?
Njejdžes dha z Kosoweho pola?
Njesy widzał česćeneho knjeza?
Luboh' cara mojeho a twojoh'?”
Powjeda jej wójtowa Władeta:
„O mój Božo, carica Milica!
Haj ja jědu z Kosoweho pola,
Njewidžach pak česćencho knjeza,
Ale widžach knjezoweho konja,
Honja jeho po Kosowym Turey,
A knjez — myslu — zo je pomynl so.“
Hdyž to slyši carica Milica,
Roni sylzy po běluškim lieu,
A so hišće praša wojvodu Władetu:
„Hišće praj mi, knjezowy wójtowa!
Hdyž sy był ty na Kosowym polu,
Njewidžeš džewječ Jugowićow,

Džesatoh' tež staroh' Jug-Bogdana?“
Powjeda jej wójtowa Władeta:
„Haj, ja přeňdžech přez Kosowe polo,
A ja widžach džewječ Jugowićow,
Džesatoh' tež staroh' Jug-Bogdana:
Woni běchu na Kosowym polu,
Krwawe běchu ruki do ramjenjow
A jich mječe zelene do črńkow;
Ale stej jim womuňnylej rucy
Porubacej Turkow po Kosowym.“
Hišće rjekny carica Milica:
„Wočakaj šće, knjezowy wójtowa!
Njewidžeš přichodnej mi synow:
Brankowića, Miloš-Obilica?“
A powjeda wójtowa Władeta:
„Haj, ja přeňdžech přez Kosowe polo,
A ja widžach Miloš-Obilica:
Steješ wón na Kosowym polu,
Na wójsku so lebju zepjerašć,
Wójska jemu lebja přelama so,
Turkowje so na njoh' nawalichu,
Nětko — myslu — zo je pomynl so;
Njewidžach pak Wuka Brankowića,
Njewidžach joh', njewidži joh' slńco!
Přeradži wón česćencho knjeza,
Luboh' cara mojeho a twojoh'.“

Z južnoserbskeho přeł. M. H.

Móc maćeřskeho žohnowanja.

Hdyž bu pólski zemjan Stanisław Rupniew Ujejski wot swojeho krala Sigmunda III. z wažnym wobstaranjom ke khěžorej póslany, njechašće wón prjedy swój wóteny kraj wopušeć, hač by swoju mać, kiž bě hižom wudowa, wopytał a jej so poručil. Jako so po krajnym wašnju před njej pokloni, zo by jeje ruku wokošal při wotsalenju, tykny jemu wona drohotny pjeršćen na ruku a praješe: „Wobkhowaj tónle pjeršćen kedžbniwje k mojemu wopomnjenju jako zawdawk, kotremuž sym swoje maćeřske žohnowanje připožila.“ Tónle mlody zemjan, kotryž bě hižom někotrym njeporjadnosćam podaty, běše tola swědomity we wšěch winowatosćach k swojej maćeri, a nastupi z wutrobitosću swoje pućowanje, a za někotre dny hospodowašće pola přecelnijeje swójby. Hačrunje česćownje za hosća přijaty, dyrbyešće tudy tola wulku zrudobu zhonić. Nazajtra rano zastrózi so jara, dokelž njeměješće wjacý swój pjeršćen, a hdyž bě wšě pytanje podarmo, dyrbyešće swój puć dale nastupić so změrnjujo ze słabej nadžiju, zo tu wosebnu drohotnosć hišće namaka, hdyž budže domoj wróciwši tudy zasy hospodować. Zo pak jeho nadžija njebě jebaca, dopokaza so k jeho najnutnišej wjesołosći, hdyž wón po dopjelnjenju swojeho wobstaranja po někotrych měsacach zasy

w tymle hrodže přenocowaše. Přetož hdyž bě na swojim lěhwje rozpominał, hdže mohł hišće rano pilnje pytać, dopomni so, zo je tam, hdžež bě tehdom při ranišim myću swój pjeršceń wotpołożił, škalba byla, kaž tež małeje starosće, kotraž bě jeho tehdom přeběhnyła, zo swoju drohotnosć na dobre město njekładže. Khwatajcy zhraba so z loža, zaswěći swěcu, přehlada škalbu, a hnydom namaka swój pjeršceń, kotryž tehdom wo dnjo njebě widzał.

Ale k wjesolości zbožowneho namakanja stowařsichu so w jeho wutrobje bórzy nowe mysle. Wón poča ze sobu radzić, we čim drje po prawym to žohnowanje być mohło, kotrež běše jeho maćeř po swojim přeswědčenju temule pjeršćenjej přidala; hač je snadź runje teho dla tón samy w tymle domje zhubił a zasy namakał, dokelž tež žohnowanje na tón samy položene tudy jeho dočakuje? Jeho rozmyslenje njebě dołho podarmo; jemu bě, jako by jasne swětko w duši zeskhadźalo, a w tymle swětle steješe dzowka staršeju teho domu, kotruž bě dotal jenož zwjeřšnje a khwatniwje wobkedźbował. Hdyž bu dzeń, žadaše wón za jeje ruku, jako staršimaj witany nawoženja. Z njej da so zwěrować přez tón samy pjeršceń; a wona bě ta, kiž jeho přez swoju pokornosć a dobroćiwosć wot jeho towařsnych zabłudzenjow, wot njewěry a někotrehožkuli njepočinka k prawje křescánskemu žiwjenju wjedžeše. Tež skubła jemu synow, kotřiž běchu wšitcy hordosć wótcneho kraja; jedyn bě biskop, a při wujednanju krajnych zakonjow dobry radźićeř. Hišće w swojich starych lětach powjedaše Stanisław často ze sylzami wutrobného hnuća wo wulkich skutkach, kotrež su so přez potajnu móc maćeřskeho žohnowanja w jeho žiwjenju dopjelniše. W.

Kral Bjedrich Wulki w Rodecach.

Znate je, zo pruski kral Bjedrich Wulki w tamnej nocy, w kotrež bu jeho wójsko pola Bukec wot Dauna nadpadnjene, w Rodecach, poł hodžiny niže Bukec, ležeše a to w tamnišim knježim hrodže. Mjenje znate snadno je, zo w Rodecach hišće džensniši dzeń na tuto Bjedrichowe přenocowanje dopomnjacy wopomnik šteji. Je to štyriróžkata kamjeńtna tafla, zamurjowana do zadnjeje murje jeneje knježeje kólnje bjez deleńcami a bjez bróžnju stejaceje, na kotrež so scěhowace němske napismo čita:

Hier, wo sonst das Herrenhaus stand, nahm Friedrich der einzige, König von Preussen, im siebenjährigen Kriege verschiedenemal sein Hauptquartier. Hier wurde er bei dem nächtlichen Hochkircher-Ueberfalle, den 14. October 1758, durch Canonen-Donner und schreckliches Gemetzle im erholenden Schläfe geweckt und entkam glücklich der Gefahr.

Knjejska khěža, w kotrež je Bjedrich tehdom nocował, wjacy nješteji, ale je pozdžišo wottorhana. Před wjele lětami, jako hišće steješe, namaka so w njej hišće druhe dopomnjeće na tamnu nóc — woknowa škleńca, kiž měješe swoje wosebite stawizny. Jako běchu so mjenujcy Rakuscy 14. oktobra 1758 rano w pječich na Pruskich pola Bukec

walili a mójnje třelec započeli, njechaše sebi kral Bjedrich, kiž bě při přenim třelenju stanyl, doryčec dać, zo su Rakuscy jeho wójsko nadpadnyli, ale wukładowaše třelenje, kiž bě slyšeć, jako snadne wojowanje bjez předstražemi a wustorka při tym w swojej jstwje, jako temu napřećiwo přeco hórše a hórše powjesće přiúdzechu, poľny hněwa jenu woknowu škleńcu po druhej ze swojim krykatym kijom, kotryž měješe stajnje při sebi. Hakle jako pola Bukec počachu kanony hrimotać a k Rodecam dele kule lětać, přeswědči so Bjedrich, zo je woprawdže nadpadnjeny a lečeše nětko khrobly do bitwy k Bukecam horje. Na druhi dzeń, jako bě Bjedrich hižom tlochyl, přiúdze njepřecelski wyšk do teje sameje jstwy w Rodecach, w kotrejž bě Bjedrich nocowaľ. Jako tutón slyšeše, kak bě Bjedrich rozhněwany do wokna biľ, zarěza wón do jeničkeje škleńcy, kiž bě hišće njerozbita, scěhowace:

Wie? Friedrich schlug dies Fenster ein?
 Und just auf diese Fensterscheiben
 Wollt' ich einst Friedrichs Thaten schreiben!
 — So muss er unbesungen sein.

Pod tute štučki zarěza pozdžišo jedyn pruski wojak, kiž bě, jako bě Bjedrich zaso Rakuskich zbiľ, ale tola hišće w sydowlětnjej wójuje, do Rodec přišoľ, jako wotmolwjenje:

Um Friedrichs Thaten zu beschreiben,
 Erwählt man keine Fensterscheiben,
 Die gräbt man nur in Marmor ein.

Hač je tuta škleńca hišće něhdže skhowana, njewěm; w lěce 1786 měješe ju mündirektor Lessing we Wrótsławje, kiž bě ju w Rodecach khětro droho kupiľ.

z D.

Swětło slónca wo połnocy we sewjernih krajinach.

Amerikanski pućowař Bayard Taylor wopisuje to same tak: „Běše w nocy 11 hodž., hdyž wokoľo Sveabolta so na łódzi wjezechmy. To same so blyšćeše kaž rozeškrjene mjedže a cyľe mróčele ptačkow so dom wróćichu, rozjasnjene a pozľóćene wot nócnych pruhow slónčka, kaž brězowe liséo we měsacu oktobru. Daloko wonkach k połnocy steješe slónco na jasných njebiesach wyše lodoweho morja. Pas mróčelow, krasny žoľty, čehnješe so wyše njeje na njeju dale, hdžež jasna žoľtosć do čerwjeny a módriny so přewobroći, a kaž přewidžomny šlewjeř blyščate zľote pruhi přepušćiwši so blěda čerwjenosć a slěbrojta šěrosć přeblyškowaše. Morjo runaše so slěbornej plachće, na kotrejž so krasna žoľtosć tysacow barbnych mróčalkow wotznamjenjowaše. Cyľ powětr bě kaž přecěhnjeny wot spodziwného płomjenja, a samo južne njebo měješe napohlad, jako by pod nim pozľóćena plachta wisala, přez kotruž so wulcy překrasni. Wšelake předhory (Vorgebirge) wulkotnje roztorhanych brjohow — předhory Lakse a Prosanger Fjord a Magerøe — ležachu z hobrskimi hľowami před našimaj woćomaj a wokoľo tych samých so wotblyškowaše spodziwna swětlina. Daloko won k doľhemu ranju ležeše Nordkyn, najsewjerniši kónc europiskeho twer-

deho kraja we rózojtej čerwjenosći a runje jako naše časniki dwanatu hodžinu pokazowachu, wohladachmy sewjernu předhoru (Nordkap) we dołhim skałojtm wobrubje, kotryž so purpurnje blyšćeše a něhdže 450 lohców vysoko k njejbu pozběhowaše. Srjedz tutech blyšćatych wšelakobarbnych předhorow steješe slónco nocy w dwanaćich. Wono nas wobswěći z pychu, kotraž so wopisać njehodži; přetož pola nas nima jeje skhadženje kaž zakhadženje runjeća.

Hačrunje je krasny a rjany tajki napohlad, dha njemóže tola čłowjeka dołho spokojić. Taylor pisa někotre dny pozdžišo: „Ja sym tuteho njeskónčneho swětla prawje syty, a bych rady cyłu pychu sewjernych krajinow za hwězkojasnu čemnotu našeje domowiny dał. Zo cyle žana nóc njeje, to nas we času moli a nas bludži. My njejsmy ženje prawje sprócní a mučni a tola stanjemy, hdyž smy wósom hodžinow spali, mučniši hač při lěhanju. Spanje je njeměrne a njestajne, a je často jenož krótke drěmanje, kotrež so husto wospjetuje a žane wokřewjenje njedawa, kaž nócny měř našeho tudomnišeho wotpočinka.

W spočatku zda so nam nócna swětlna jara přihodna. Wšitku wokolnosć móžemy sebi wobhladać; móžemy čitać a pisać, kaž domach wo dnjo, a njetrjebamy khwatać, wšako je přeco časa dosć. Po krótkim pak so nam to myslenje, wobkedźbowanje a hladanje wostudzi. My mamy žadanje po tamnym měrje, kotryž nam naša nóc a čemnosć nakładže, po tym slódkim samobyću, kotrež je najlěpše wokřewjenje našeho spanja.

Podat *Horisław Mučink.*

Bethlehem.

A ty, Bethlehem Ephrata, kiž ty małe sy bjez tysacami we Judze, z tebe dyrbi mi přińć, kotryž na Israelu knjez budže, kotrehož wukhod je wot spočatka a wěčnosće był. — Bethlehem, kajke rozjasnjenje leži we tutej słowje! Hnujće přima to same do dopomnjecow džěćatstwa, dopomnjujo na swjate hody a na zeleny štomik božeho džěsća.

Ja sym widzał to městno, hdžež kolebka našeho zbóžnika steješe, hdžež džiwy křesćanstwa žiwjenje dostachu. Cyła wokolnosć je rozkwěkana a spody roztorhana, tak zo so wjele škałobow we kalkowych skałach pokazuje, kotrež pućowarjej a pastyrjam z jich stadlami podstup a khlódk poskićuja. Woni njemějachu žaneho městna we hospodže, praji swjaty Lukaš, hdyž nam wo pućowanju powjeda, kotrež běštaj Józef a Marija do Bethlehemema sćiniłoj. Wyše městna naroda našeho zbóžnika pozběhuje so hižom na poldra lěttysacow cyrkej, kotraž bě junu krasny architektoniski a rězbařski twar, prjedy hač wšelake roztoržki a zanjerodjenje zhoni. Zwada tamnišich křesćanow su wšelake njewužitnosće přihotowale a wšelake tamnych swjatyh městnow wonječesćile. Tak je na přiklad hlowny wołtař a khór přez mazany deskowy zabitk wot druheje cyrkwje džěleny, we kotrež 40 marmorowych krasnych stołpow horni twar podpjera. Tutón džěl je nětk město, hdžež nawjedźići abo kleskarjo wokoło khodža, hdžež so hermank dđerži,

hosćiny hotuja, haj we kotrymž putnikojó přenocuja, hdyž so jich tam wjele zeńdže. — Při hłownym woltarju wotewrja so dno a dwaj marmorowaj skhodaj wjedžetaj dele k městnu, hdžež je so naš zbóžnik narodžit. Je pak to natureska škaloba ze wšelakimi čmowymi khodami, kotrež junu swětło wot horkach dostawachu, nětko pak přez sta lampow so rozjasnja. We škalobje su tři swjate městna. To same, hdžež so zbóžnik narodži, žlob a to, na kotrymž mudri z rańšeho kraja zbóžnikowej hořdowachu. Dwaj krasnaj wobrazaj njeznatych mištrov debitaj maľaj, nizekaj woltarzej we wuzkim rumje a na městnje naroda je slěborna hwězda. Njeskónčny měř pak knježi we maľej škalobje, we kotrež so najwjetši podawk na tutej zemi sta. Křesćanej so tudy poniznosć a dopomnjeće na jeho nizkosć prawje hłuboko do wutroby zaryje, a wšitka hordosć, wšitke pozběhnjenje čłowjeskeje njedokonnosće spadnje a leži we prošě. — Bože džěčo je přišlo! O, kak slódky zynk leži we tutej słowach za wutrobu. Džěčo a młodženc zapřija tuto słowo, haj sama wutroba muža njewostanje njehnuta, hdyž zady so pohlada na puć swojeho zańdženého žiwjenja, we kotrymž so hořdownička jasni, kaž hwězka, kotraž so tehdom pastyrjam zablyskowaše.

Přek. *Horislaw Mućink.*

Z Budyšina a z Łužicy.

* Serbske lutherske knihowne towarstwo je druhe čisło swojich pismow (13 listnow) wudało, kiž ma tajkele napismo: *Recjažb list ewangelskich słowow na młodžinu wo sbožnosći tajkich djecji a młodych lubji, kiž so sabje wobrocja, z přistawkom: Krótti žimenjobej nebo E. Bohumiša Woltersberga.* Tutón přeložk z němskeho wot Woltersdorfa (1725) je wobstarany wot k. fararja Imiša. Ryč serbskeho wudawka je dobra. Prawopis wotkhadža mjez druhim wot njeprawopisa biblije a spěwařskich, zo ,čj‘ a ,cj‘, ,ó‘ a ,o‘ rozdzěla (tamnej knizy nimatej ,čj‘ a ,ó‘) a tež jotowane sobuzynki nałožuje, štož je tola kročaľka k trěbnym reformam. Jenož dale! Wěmy derje, zo je česćeny knjez přeložer jara za porjedženje stareho prawopisa; ale hač tež towarstwo? Katholske towarstwo ,SS. Cyrilla a Methoda‘ je wjele wjacj reformirowało. To same je tež runje knižku (4½ listna) wudało: ,Sněhowka‘, powjedańčko po němskim (original je jendželski wot Miss Cadell) wot H. Dućmana. Prawopis je kaž w Katholskim Pósle. Hdyž K. Pósła 8 listnow (wulkich) ličimy, dha stej wobě nowej serbskej towarstwje w tutym léce jenak wjele wudało.

* Serbska protyka ,Předějenat‘ (5 listnow) je z nakładom Maćicy Serbskeje wušla. Spisaćel zasluži džak serbskeho luda a Maćicy wosebje. W ,přidawku‘ su wšelake zabawne wěcy a tež štyri wjetše drjewočišćowe wobrazy. Najwobšěrniše je wopisanje bitwy pola Lipska. Prawopis, w kotrymž tak pomaľu so zjednočamy, je w protyce porjedženy t. r. tajki, kaž w Serbskich Nowinach. Je nětko čas, zo so knihi za šulu a cyrkej w prawopisu tež porjedža!

* Dzeń 22. oktobra mējachu serbscy evangelscy duchowni w Budyšinje zhromadziznu, kotraž bě w němskich nowinach wozjewjena z přistajenjom, zo maja so ‚firchtlich-nationale‘ naležnosće wuradźowac. Jednanja a wobzamknjenja tuteje zhromadzizny su dotal wulke potajnstwo. *Nous verrons!*

* Naši študowacy w Lipsku maja tež w tutym semestru dobru a witanu přiležnosć, zo bychy swoju maćersku ryč lěpje zeznali a přepytowali. Mjenujcy znaty jich a naš přećel k. Dr. Lotze čita z nimi psalmy a wukładuje je wobšěrnje.

* Tež naši študowacy w Prazy maja dobru přiležnosć so w serbskej ryči wudokonjeć a druhe slowjanske ryče a jich literaturu zeznać. W serbskim seminaru je w tu khwilu wjacy Serbow dyžli w někotrym druhim prjedawšim lěće; ale w theologii jich wjele njeje, jenož dwaj. Seminaristojo su jara pilni we wuknjenju serbskeje ryče, kotruž w swojim času w zastojnstwje trjebaja. Dohlad na jich prócowanju w serbsčinje ma nětko wjelowučeny a wjelezaslužbny čěški spisowar knjez K. J. Erben, archivar města Prahi. Džakownje spominaja na tuteho knjeza Serbja w Prazy a we Łužicy.

* W ‚Čitancy‘ wot M. Hórnik, kotraž chce jako ‚wubjerk z pisowstwa‘ na wšelakosć hladać, su čile serbscy spisowarjo z originalnymi wudźělkami zastupjeni: progymnasialny direktor J. Buk, njeboh vikar Cyž, študent Česla, kapłan Dučman, seminarski wučer Fiedler, vikar Hórnik, farař Imiš, njeboh kapłan Jacšawk, farař Jenč, wučer Kř. Kulman, Pětr Młónk, wučer Mučink, professor Dr. Pful, študent Róla, wučer Rostok, farař Seiler, knihikupc Smoleř, farař Sykora, wučer Wehla, aktuar Wjela, farař Wjelan a Herta Wićazec. Nětko dočičuje so dospołny ‚Słownik‘ k tutej Čitancy, tak zo so ta sama za tych, kiž chcedza serbsku ryč wuknyć abo zeznać, snadź derje přihođi. Doniž druzy Słowjenjo žane wosebite Čitanki z našeje naryče njezměja (za Čechow je dobry započatk w Erbenowej ‚Słowanská Čitanka‘), posluži mjez tym tuta Čitanka ze serbskoněmskim słowničkom.

* W Smolerjowej kniharni je hišće k dostaću: ‚Šesty wěnc serbskich spěwow‘ (19), spěwanych dzeń 7. oktobra 1863 w Budyšinje na serbskim spěwanskim swjedženju, z pódlastejacym němskim přeložkom. Prawopis je porjedzeny kaž w Serbskich Nowinach.

* Barlinska ‚Victoria. Illustrierte Muster- und Modezeitung‘ podawa w č. 34 teho lěta krótki nastawk ‚Die laufiger Wenden‘ wot S., w kotrymž so wo drasće Delnołužičankow a wo přazach ryči. Přidataj staj dwaj rjanaj wobrazaj: ‚Drasty serbskich žónskich‘ a ‚Serbska přaza‘. Před dlěšim časom čitachmy tež w barlinskej ‚Nationalzeitung‘ nastawk wo Serbach, kotryž potom jene sakske nowiny wočišćachu. Duž su Serbjo drje w Barlinje interessantni.

Porjedženka (ale wot redaktora). W pokhěrlušku w čisle 10. sym spočatk 3. strofy takle slyšal: We mojej cyłej wutroby. We 5. strofje pak: zwjěz město zdđerž.

LUŽIČAN.

ČASOPIS ZA ZABAWU A POWUČENJE.

Polletnje
7½ nsl.

Redaktor: *Michał Hórnik*
Wudawař: *J. E. Smoleř*
w *Budyšinje.*

Cyřolletnje
15 nsl.

Č. 12.

December.

1863.

Prěpasene ,haj'.

Rjana Leńka, chceš mje měć?
Nětk mam swoju třěchu. —
,Časa dosć je mi, so drěć
Pod tej khudej wěchu.'

Chceš mje, Leńka, nětko měć?
Nětk so khěžnik pisam. —
,Moje zbože njecha kěćć,
Njeha ja hišće wisam.'

Nětko pak mje, Leńka, wzmi,
Zahrodnik buch dušny. —
,Lětsa k kwasam njehoji,
Muž mi njeje wušny.'

Wuštýš lětsa, Leńka, mje,
Nětk mi polleńk praja. —
,Ach, njeha lětko nimo dze,
Mi šće mysle hraja.'

Kubler sym nětk, Leńka, praj,
Hač bur hódz ći budže. —
,Boju so z tym mojim haj,
Njekhodźiš ty druhdže?'

Nětk měch kubło wiecežne,
Wzmi mje, Leńka, tola. —
,Měla kubło hotowe,
Byla moja wola.'

Zemjan buch a zemjana,
Leńka, budžeš rodzić. —
,Haj, haj! nětk chcu zemjanka
Z tobu jězdzić, khodzić.'

Leńka, ćis do kadołba
Twoje ,haj' ty nětko;
Čakaj, kak zo kralowa
Přichodne sy lětko!

H. S.

Potajnstwo hwěžkow.

Hwěžki, hwěžki daloce,
Kak so jasnje swětliće;
Zjewće, kajku maće ryč,
Móžu ja ju nawuknyć?

Šće snadź kwětki njebjeske
Na šěrokej módrinje?
Njejsće drje, wšak jenička
Njeje wot was zwjadnjena.

Abo šće snadź złoćane
Sylzy, kiž dzeń plakaše
Zrudžby dla a wjesela,
Kiž jom' slónčko wobradža?

Njejsće sylzy złoćane,
Kiž dzeń plače wšelake.
Sylzy so zas pominu,
Wy nic z wašej jasnosću.

Šće snadź za mnje pismiki
Na njebjeskej twerdžizni,
Z kotrychž dyrbbu nawuknyć,
Kak mam tudy žiwy być?

To tež njejsće, hwězdzički.
Žiwe słowo zjewi mi:
Koho lubować mam ja,
Zo bych přišoł do njebja.

Hwězki, što dha tola sće,
Štodha wot so prajće,
K troštu mi a k wjeselu,
Kajku daće nadžiju?

My smy Boži wajchtarjo,
Kiž tu wobkedžbujaj wšo
Z wjele tysac wóčkami,
Štož so stawa na zemi.'

My smy domy rjaneho
Bydlenja, hdyž minje so
Twój dom, zemja nětčiša,
Kiž ěi časne bydło da.'

My smy Boži swědkojo,
Stejimy ěi za znamjo:
Twoja jasnosć njebjeska
Budže našej podobna.'

O, wy lube hwězdzički,
To mje jara zwjeseli;
Mějće džak, zo zjewjeće,
Što mi sće — a budžeće.

K. Kulman.

Na piwo!

Aj, luby bratře, piwo toč,
Wšěm Šerbam mócne sława!
To wěsće lěpje zesłodži
A wutroba nam stawa:
Haj spěwajće při piwje,
A njehladajće křiwiwe,
Hdyž so tež časy pokhmurja.

A wjesoly naš serbski spěw
Njeh zaklinči po kraju,
Džě zahrěje spěw wutroby,
Hdyž zymne dyrkotaju.
A při spěwje wy pijće,
Tak wjes'le přeco žijće,
Njeh slěpcy nož so zazymja!

Ty herco wjes'lu štučku hraj,
Wy holčki serbske k rej!
Mój bratře, přimů najrjeńšu sej,
Z njej k serbskej lesnej mej!
Nož piwo, spěw a reja
Njeh wšěch nas přewodžeja
A Serbow młodych zwjesela.

Ď.

Serbski kraj.

Hdže nadeńdžeš lud mi tak měrny,
We dźerženju zakonja swěrný,
Krutý a horliwy?
Hdže slyšiš to ,pomhaj Bóh' miše,
Hdže namakaš křesćanstwo žiwe,
Hdže je lud pobožny?

We Łužicy tajki lud nam'kam,
Do wutroby mojej' jón zamkam,
Bohu jón poruču;
Hlej, kak bjez nim křesćanstwo kćěje,
A kak jemu horliwosć hrěje
Narodnu wutrobu!

Hdže pacholo nadobne khodži,
Kiž swětlý mječ mužiće wodži,
Žada so do bitwy?
Hdže rózička młódnišo kćěje,
Hdže holičo milšo so směje,
Runa je fjałcy?

We Łužicy, serbowski kraju,
Tam pacholow mužitych znaju,
Młódzencow nadobnych;
Tež pěkne tam holiča khodža,
Kiž za tajkich hólcow so hodža,
W swěće wšim khwalenyh.

So rozšěrjej, Łužica rjana!
Njeh horjo a zrudoba žana
Tebje so njedótka.

Wšěch Serbow a moja sy radosć
A wótčinskich wutrobow žadosć
Stajnje, o Łužica.

Šata.

Šibak a Mudrak.

(Skónčenje.)

Sudnik da swojemu hosćej přez sudniskeho pósła, kiž dyrbješe jeho k sudnistwu skazać, wutrobnje wjele dobrego prajić a jeho w mjenje přecelstwa prosyć, zo chcył tola hodzinu před postajenym terminom k njemu přińć, dokelž ma něšto wosebje wažne z nim wučinjeć. Knjez Šibak přińdže na tole přeprošenje, a tak běše sudnik we Łoskoćiwym postajenju, kotrež w zawodže tuteje wěrnej stawizny naspomnichmy. Lubosćiwje hladaše kralowski zastojnik swojemu přecelaj do swěrneju módreju woćow, wza jeho za prawicu a praješe nanajwutrobnišo: „Wy sće mi psychologiske hudańčko, drohi přecelo. Mojemu prjedownikej bě snadź lóžo, dokelž was mjenje znaješe; woprawdže njerady přikročuju druhi króc k zrudnemu džělu, zo dyrbju temu, kotrehož lubuju a sej wažu, jastwo přisudzić dla přestupjenjow, kotrež so tak jara jeho zdžělanosći a powazy (charakterej) napřećiwne zdadža a kotrychž podawanje je mi njedohladana wěc.

„Junu nabišće wy, hewak měř lubowacy knježe, wam cyle njeznateho čłowjeka bjeze wšeje přičiny; a swědkowje wobkručihu, zo při tymle činjenju ani wopily njeběšće. Druhi króc wołašće wy, hewak wěrnosćiwu měšćano, ze zamyslom bjez přičiny k wohnju a napjelnišće z tym svojich sobuměšćanow podarmo z najwjetšim strachom. K třecemu wobenďžešće snadne padušstwo na polu, byrnje kóždy wjedzał, zo maće sam wšeho poľnu dobu a na klyptomaniu (nakhilnosć ke kranjenju) hewak njećeřpiće. Waše poslednje přestupjenje je hišće wjetša wrótnosć; wšitke hólčiska w Burdachu wam je zawidža. Před tydženjom sće pječa na swětłym dnju wokna tuteho sudniskeho domu z mjetanjom kamjenjow rozbijeli, — tajka je džensniša skórzba přećiwu wam. Ja sym w žalostnym postajenju, drohi přecelo. Po prawym dyrbjał was nětko do polěpšěrnje (korrekcie) zasudzić, dokelž so přestupjenje štwórty króc wospjetuje. Tola to mje najmjenje znjeměruje, dokelž móžu na swoje zamoľwjenje tajkele zasudjenje přeměnić. Waše duchowne zadžerženje mi wjacy njeměra čini, najlubši knježe Šibako, dokelž njemóžu přičiny tajkich njeprawidłownosćow wotkryć. Šćinće mi móžne, mój přecelo, zo bych tajke překročjenja wašeje natury po wěrnosći rozsudzić mohł, a budźće přeswědčeny, zo budu wšitko nałožowac, z čimž mohł tuto nowe wobskorženje za was po móžnosći zdobnje naprawić, kaž tež wospjetowanje podobnych podawkow, kotrychž sudniske pokhostanje njeby najposledniša scěha za was była, z mojim

nazhonjenjom wotwobarać; přetož njebych so žanych woporow za was bojał, hdyž sće mi tola tak luby a drohi, knježe Šibako!“

Knjez Šibak, kotrehož wutykowanje přestupjenjow bóle wjeseleše hač poniži, a kotryž to zjawnje we swojim pohladowanju pokazowaše, bu tola přez sprawnu horliwosć swojeho podružnika, w kotrež chcyše jemu pomhać, skónčnje hnuty. Wón přimny sudnika džakownje za ruku a praješe: „Mjez namaj prajene, česćeny knježe sudniko a přećelo, moje hłuposće maja swoju dobrou přičinu, kotruž pak w zjawnym sudženju njemóžach k plaćiwosći přinjesć a za kotrež radšo khostanje bjez wobaranja na so wzach; přetož mi bě bóle wo khostanje dyžli wo wuwjedźenje hłupych kuskow činić. Bohužel njemóžach khostanje bjez tajkich kuskow dostać, hewak bych džens hišće bjez přestupjenjow před wami stał. Waša dowěra zaslužuje, zo ju z dowěru zaplaćam, a tak dyrbiće bórzy to po zdaću nje-wuhudajomne hudańčko zhudać.“

Wy sće snadź pytnyli, lubši přećelo, kajke jehnjatko moja žena je. Wona je sama dobrota. Hač je nětko powšitkowna khorowatosć, abo naše bjezdžěčne mandželstwo na tym wina, kóžde lěto junu napadnje tule měrniwu žónsku mała wrótnosć, a sćini z njeje potom cyły tydzeń kaž žiweho satana. Njeje tehdom móžno w jeje blizkosći wutrač. Hdyž běch periodiske wróćenje jeje wadžiwosće dvě léce wobkedźbował — šěsć lět smoj nětko zjenoćenaj — a wjele při tym wutrač, běše mi móžno, spočatk zleho, kotremuž wěste znamjenja předkhadžachu, kóždy raz tydzeń prjedy profecií.

Nětko mam wot młodosće tak swěrnú přikhlilnosć k swojemu wótcnemu městu a tajku wotkhlilnosć wot wšeho pućowanja, zo so dotal njemóžach na milu wot Burdachu zdalić. Wy snadź tole podźiwnosć pomjenujete, ale wěste je, zo ja radšo tydzeń při suchim khlěbje w jastwe sedžu, hač bych tajki čas w najpřenišim hosćencu w Parizu přećinił.

Zo bych sej po mojim zdaću trěbne jastwo w tydženju wrótnosće mojeje žony zaslužil, nałożowach srědki wot was jako excen-triske spóznate, kotrež pak so dotal jako přihodne wopokazachu. Po přetratym khostanju nadeńdžech zasy njebjesa při swojej wustrowjenej mandželskej. Wy sće přeni, kiž tuto mi — mojeje lubwaneje žony dla — swjate potajnstwo zhoni. Wobkhowajće je, luby přećelo, a činće hewak, štož waše zastojnstwo žada, ja wostanu waš wěcnje džakowny přećel při wšitkich khostanskich wusudženjach.“

„Tak, tak“, posměwkowaše so sudnik a prašeše so po zdaću bjez wosebiteho zamysła: „Hdy spócnje lětuša wrótnosć wašeje knjenje mandželskeje, kotrejež dla sće nam prænnumerando wokna wubili?“

„Najpozdzišo džensa wječor, knježe sudniko.“

„Hm, hm; pójeće něk dobroćiwje za mnu do sudniskeho posedzenja, luby přećelo!“

Po zwučenych formaliach a wuradženjach bu skónčnje tajkele wusudjenje čítane:

Wopominajo, zo zeznaće domjacych wobstejenjow knjeza Šibaka nam rozsudzić dowola, zo so přestaće policajskich přestupjenjow, we wštych časach so wospjetowacych, wot dališich zasudzenjow k postajenemu jastwu wočakować njeda a wjele bóle z tymi samymi so wospjetowanju polěkuje, wuznawamy w předležacym padže za prawo: ‚Knjez khěžnik Šibak je za wobskoržene přestupjenje domjacy arrest wosmich dnjow a zawrjenje do měščanskeho jastwa zawynůl. Přeniši spócnje so džensa wječor a posledniše ma so bórzy po přetraću domjaceho arresta wukonjeć.‘ Tak wusudžene po prawje atd.

(L. S.)

N. N. Mudrak, sudnik.

My směmy čitarjam tuteho podawka wobojenje wzać, jako mohłe so zwjazki mjez Šibakom a Mudrakom roztorhnyć po trochu zlósciwym lěkowanju, kotremuž posledniši přenišeho podćisny. Šibak a Mudrak staj najlěpšej přećelej wostałoj, pachataj, pijetaj a hrajetaj piquet, jako by so ničo njestało. Šibak bu runje před zastupjenjom do tak mjenowanych šwabskich lět wot zleho wulěkowany, do kotrehož njewuhojnosće bě so hižom podať. W času horceju tydzenjow, kotrejž bě jemu wusudženje jeho přecela přihotowało, přińdže wón k mudremu spóznaću, zo dyrbi mandželskemu, kiž ma jedynapjećdzesat tydzenjow lěta njebjesa při swojej mandželskej, tež dwajapjećdzesaty tydžeń znjesomny być, byrnje žiwjenje mjenje hladcy šło, a zo jemu njeje dowolene, zo by temule zlemu tydženju přez kaženje měra druhich wuńc spytował.

‚Mudrak wobsteji tola dlěje dyžli Šibak, praješe bohaty khěžnik k swojemu sudnikej po wotpokucenju khostanja, a podawaše mudremu znajerjej čłowjekow wutrobnje ruku k znamjenju nutrneho zjednanja a dališeho přecelstwa.

Přel. M. H.

Hamjeń.

(Wot Heiny.)

Hdyž k swojemu du ložu
A hłowu k měrej zložu,
Sej zdychnu: ‚Zdžerž mi lubeho,
O Božo, stajnje swěrneho!‘
A hamjeń w jeho mjenje
Je moje wobzanknjenje.

Duž w wutrobje měř kěče
A kóžda bolosć mrěje,
Ja žiwjenje sej rozpomnam,
Što sym a što sej požadam.
A hamjeń w mojim mjenje
Je moje wobzanknjenje.

Přel. Fiedleř.

Sylza.

(Wot Brandesa.)

To něhdy čas bě zbožowny,
Bě slódke wjesele,
Hdyž wotpočowach radostny
Na Twojej wutrobje.
Nic jeno lubosć, bolosć je
Tež naju wjazala! —
Ach Tvoja sylza wostanje
Mi njezapomnita.

Spěw ptačkow w haju woněmja,
Wšón swět bu k puscínje,
A slóńčna pruha poslednja
Mi zloči žiwjenje.
Njech zbožownosć tež zašla je,
Kiž je mje křewila; —
Hlej, Tvoja sylza wostanje
Mi njezapomnita.

Přel. Fiedleř.

Turkowska a Juhošlowjenjo.

(Skónčenje.)

Hdyž we februaru l. 1804 zakhadženje njeswědomitych dahjow (wjednikow janičarow), kotřiž so knježenja w běłohródkim pašaliku mocowachu, najhórje wustupi, postanychu w serbskim narodže razni mužojo, zo bychu dospołne zahubjenje wotwobročili, kajkež jemu wot tamnych krewjelačnych rubježnikow hrožeše. Prěni z nich bě Kara-Džordže (Čorny Jurij, Džordže Petrović), muž wot Turkow jara hidženy, ale wot Serbow wysokowaženy. Při Kara-Džordžu stejachu Stanoje Glavaš, Hajduk Veljko, Janko Katić, Vaša Čarapić, Jakub Nenadović, Milenko Stojković, Pětr Dobrinjac a mnozy druzy. Na woběčowanja serbskich 'knjezow' a samych Turkow w pašaliku bydlacych pósła sultan dahjam ferman (wukaz), w kotrymž jim hrožeše, zo raju (křesćanow) přećiwo nim wobroni, jelizo swoje zakhadženje njezměrnja. Zo bychu temu předešli, wobzamknychu dahjowje wšitkich knjezow a znamjeničišich serbskich mužow zahubić, a hižom we februaru přikročichu k surowemu mordowanju. Prěni wopor jich krewjelačnosće bu Stanoje z Begalicy, po nim Čarapić z Libnicy a wjele stow druhich. Wsy a města wurubichu a palachu — a z mužemi, žonami a džěćimi wobkhadzachu nanaj-surowišo. Serbowje, zo bychu swoje žiwjenje zakitali, čekachu do hor, z kotrychž statni hajdukowje často Turkow nadpadowachu, wjećicy na nich surowosće na bratrach činjene. W Šumadii, srjedz kraja, hdžež surowe mordowanje spoča, wudyri tež najprjedy přećiwienie. We Libnicy, ródnej wsy Čarapića, dopokazachu postanjeni Serbowje najprjedy, zo su wašnje spóznali, na kotrež moža so jeničcy wot wěcnje jich dušacych pijelcow wuswobodzić. Nadpadnychu Turkow tudy pod pašu zhromadženych, wotbrónichu a zabichu někotrych z nich; ze Serbow pak wobronichu statnišich a rozmnožichu tak swoju móc. Na to pak wupóslachu svojich póstow k značišim Serbam, zo bychu jich přeprósyli k powšitkownemu postanjenju, bjez kotrehož narod wěsće k zahubje khwataše. Bórzy běchu so wšě dzewjeć nahije (wokrjesy) zběhnyłe a wjele městow a wsow bě w mocy postanjenych. W zhromadźiznje najwažnišich Serbow bu Kara-Džordže za komandowaceho wuzwoleny. A bě tež hižom najwyšši čas, zo bu razny a k najkručišemu spječenju přihotowany muž postanjenju přećiwo dahjam předstajeny, přetož čile dostachu runje wot swojeju přecelow Pazvan-Ogla z Vidina a bosnjanskeho Gušanca- Ali wulku pomoc. Kara-Džordže přimaše so mócnje wjednistwa jemu dowěrjeneho; tu pomhaše z radu, tam zasy z příkladom wojakam w bitwje, a běše přeco přěni w rjadach přećiwo musulmanam; jeli dowěra na skónčne dobre scěhi spadowaše, wjedžeše wón womučnjenym ruče nowu zmužitosć dać. Sultan so bojo, zo mohło so postanjenje tež přećiwo njemu zběhnyć, da bosnjanskemu vezirej Bekirpaši poľnomóc, zo by dahjow wotstrónil a serbsku naležnosć w do-

brym wurunał. Dahjowje, w Oršawje Serbam wudaći, buchu sćeći a z tym Serbska wumožena wot přěních najhóršich njepräčelow. Tónle zběžk traješe wot februara do augusta a Serbjo do buchu za tónle krótki čas jara wjele. Woni wubudźichu so ze swojeje zapanosće, w kotrejž šiju kłonjachu, zo bychu kóždy tyranstwo sćěpnje znjesli, a dodžěľachu so zasy k tajkemu skhodženku, zo móžachu khroble nawróćenje svojich starych prawow žadać, přetož hižom steješe 35,000 k bitwje hotowych a derje wobronjenych Serbow při narodnej wěcy, hižom mějachu 50 kanonow a jednu ze znamjeni-čišich twjerdžiznow, mjenujcy Šabac.

We februaru 1805 wobzamkny narodna skupština (zhromadźizna) k sultanej wotposłancow pósłać, kotřiž bychu wujednali, pod kaj-kimi wuměnjajemi Serbowje k zložěnju swojeje brónje zwola. Za wotposłancow buchu wuzwoleni Šćěpan Živković z Niše, Prot a ze Šopica a Čardaklja z Bukurešta. W času jich pobyća w Konstantinopolu wotmyslichu sej serbscy wjedźicerjo wóćčinu wuswobodźić wot wšěch přěcelow a přiwisnikow dahjow. A woprawdže woblehny Kara-Džordže Karanovac, kotrehož posada (besatzung) so bóry podda, a Jakub Nenadović z 3000 mužemi dobu 20. julija 1805 Užicu. Tež druge twjerdžizny so poddachu a kraj bě wučisćeny wot mordarjow Janičarow. — Serbjo pak hišće njezložichu brón, a bě jim to k wulkemu wužitku, přetož sultan njewuslyšawši žadosće Serbow, da jich wotpósłancow jako statnych přeradnikow wobkedźbować a rozkaza Afispaši w Niši Serbow wotbrónić. Tutón zakroči do serbskeho kraja z 20,000 mužemi, po přěnim nadběhu pak wróci so domoj bjez wuskutka. Z wotraženjom wójska Afispaše wobroci so dotalny poměr. Serbowje, wojowawši přeciwo dahjam a Janičaram, wojowachu za wužitk sultana, přetož čile běchu jeho knježenju jara škódní; hdyž pak brónje wobročichu na wójska wot sultana pósłane, poča wójna přeciwo sultanej — wójna za dospołnu njewotwisnosć Serbskeje. — W léće 1806 rozwinu so wójna za serbsku swobodu k najwjetšej krutosći a Serbska bě w najwjetšej strašnosći. Kóždy Serb derje čuješe: jeli tónkróć njedobudže, zahinje serbski narod we wěčnym wotročěstwie. Bosniski vezir postupi w nalěcu 1806 hač k Drinje, minister wójny Kulinkapetan a stary Mehemet z 300,000 mužemi bě hižom do srjedz kraja zaměřil, Ibraimpaša wozjewi so pola Niše z wójskom 4000 mužow. Wulki strach přez to nasta mjez Serbami. Nenadović poča jednac z Kulinom a jeho wojowarjo rozběhnychu so, nočeyjo w tajkich wobstejenjach swoje žiwjenje woprować. Ale tu so Kara-Džordže jako Phönix wujewi, zo by budził spadowacu zmužitosć, tam zas zo by nowe wójska zrjadował, hač na džen s. Eliasa na spočatku augusta 1806 pola Mišara bliže Šabca ze slawnym dobyćom nad Turkami dowěru naroda zasy pozběhny. Pětr Dobrinjac pola Deligrada tež statnje Turkow wotražowaše, tak zo Ibraimpaša po dohlím pospytowanju wo dobyće Deligrada měř sćini. Džen 12. decembra 1806 dobu Čorny Jurij

Bělohród a do počejky l. 1807 njebě ani jedyn Turka w serbskim wjerchowstwje. A nětko, hdyž bě wótčinski kraj woswobodzeny, wobroći so kedźbnosć tež na bratrowske susodne kraje. Jakub Nenadović prócowaše so Bosnu do zběžka přiwjesć, namakawši pak sylne wobaranje wot Turkow cofny hač za Drinu. Mitenko z ruskej pomocu prócowaše so podarmo Mollapašu w Krajinskej přemóc. Ale lěpje wjedžeše so Hajdukej Veljkej na Riecy; w krótkim, hdyž bě so zmocnił z najmjeńšimi srědkami krajiny nad Małym Timokom, mjezowaceje k Bołhańskej, a bjez wjedženja serbskeho senata za riečkeho wójvodu wuwolał, zawjedže tam mału republiku. Tutón sławny rjek (held) woprowaše serbskej sławje cyłe žiwjenje a swoje kubło, a hdy budžiše jeho hidženstwo njehnało na městno, hdžež njemóžeše swoju móc dosć rozwiněć, budžiše we wulkej strašnosći, do kotrejež serbska wótčina w l. 1813 zapadže, zawěsće woswobodźer swojeje wótčiny był. W l. 1809 spytowaše so Čorny Jurij wo woswobodenju Bosny a Hercegoviny z turkowskich rukow a wo zjeńćenju z Čornohorcami, chcyjo tak rozšěrić serbske wjerchowstwo hač k adriatskemu morju. Statnje poražowaše Turkow a w krótkim přecišća so hač k Novemu Pazaru; juž chcyše rucy podać khrobłym Čornohorjanam, hdyž wo njepřezjenosći mjez Milenkom a Nenadovićom powjesće dosta, kotrež jeho nawrót žadachu. Tež bě hižom Kuršidpaša ze 4000 mužemi do kraja začahnył. Kara-Džordže předu bu jeho 5. oktobra a dopjelniwši z tymle dobyćom swoju sławu a móc běše nětko najmocniši muž w Serbskej. Dla sławy, česće a mocy, kajkuž Kara-Džordže pola wšěch wěrných Serbow wužiwaše, postany přeciwo njemu mnohosć zawistnikow, kotřiž ze wšelakimi kleskami jeho móc podkopać pytachu. Z toho da so trochu wuswětlić woslabjenje Kara-Džordže w najwjetšej strašnosći, do kajkejež Serbska w nalěcu 1813 zapadny. Wopomnimy-li hišće khorosć, kotraž jeho wot razneho wustupowanja wotdžeržowaše, a přezměrne so-spušćowanje na rusku pomoc, dorozymimy, kak móžeše so stać, zo tak wubjerny a statny wjedzićer, kiž l. 1806 swoju wótčinu bjezdnuje a zahubje wutorže, w l. 1814 ze załoženymaj rukomaj na jeje zahubu hladaše a z wótčiny woteńdže, hdyž bě najhórje.

W léce 1812 bu mjez Turkami a Rusami traktat Bukureštski wobzamknjeny, z kotrymž bu wšelaki wužitk zawěsćeny. Ale Turkowje njedziwachu na traktat a Serbowje njeběchu z tym spokojom. Z toho nasta nowa wójna. W l. 1813 trjechi so najprjedy Hajduk Veljko, kiž bu z protekciju svojich njepřecelow za komandanta do Negotina daty, z 18,000 Turkami pod Redzepagu, něhduším zakitarjom dahjow. Tu wobeńdžechu wjedzićerjo serbskeho postanjenja přenju a wulku přeradu, dokelž statneho a horliwego wojowarja bjeze wšeje podpjery wostajichu. Při wšim napinawym wobaranju njemóžeše so Veljko wobdžeržeć; wón padny a z nim twjerdžizna Negotin, bórzy potom Kladovo, a turkowske wójska čěrjachu w dziwim rozwinjenju kaž rozžoľmjene morjo, wšitko wokoło sebje roz-

bijo hač k Smederevu. Mladen pola Deligrada njewuda ani jenički wutřěl z buškwe přečiwo Kursidpaši, komdžity Sima na Drinje cofaše před Turkami hač do Šabca, zawostajo wójvodu Stojana Čupića, Miloša Obrenovića a Protu Nenadovića bjez pomocy, hdyž so čile při najwjetšim njedostatku třěliwa, jědže a napoja 17 dnjow ze zadwelowanjom bijachu. — Džeń 3. oktobra 1813 woteńdže Kara-Džordže z ruskim agentom do Rakuskeje a jeho přikład scěhowachu skoro wšitcy serbscy wójwodowje. Wótčina steješe wopušćena, a džiwi jatřob rozpinowaše swoje dothe křidła — Turkojo rozběhnychu so po kraju, zo bychu po dzewjećlětnej wójnje zasy dobytu Serbsku wurubili, njedziwajcy na žane traktaty. Podarmo wobročachu so Serbjo europskim mócnosćam z próstwami wo pomoc w času tak złeho potłočowanja; ani při kongressu we Winje njebuchu wuslyšeni. Pohnachu sej potajkim zasy sami z nowym postanjenjom. Boľmońčnu njedželu l. 1815 powoľa Miloš Obrenović, krajny „knez“ serbski, mnohosć ludu do Takoweje, a wopisujo jim hubjenstwo, kajkež njesu, a přeswědči jich, zo móže jich z teho wumožić z postanjenjom; wón poswjeći hnydom khorhoj, wokoło kotrejež dyrbješe so wojować hač do poslednjeho muža. Bórzy bu zběžk powšitkowny. Ale steješe tež 10,000 Turkow pola Rudnika. Z pomocu khroblych Čorno-horjanow přemochu jich Serbojo, a dobuchu Čačak, Rudnik, Kragujevac a Palež. Spěšnje sćeše porta jene wójsko za druhim; Kursidpaša překroči Drinu, Alipaša Marašli pak Timok, Kara Mustafa a Delipaša walištaj so wot Vidina do kraja; ale Serbjo porazychu statnje tele sylne črjody a dopokazachu z tym, zo maja hišće dosć mocow k dospołnemu woswobodženju. Teho so porta njemało stróži a poča ze Serbami jednać. Přińdže k zryćenju, po kotrymž smědžachu Serbjo brón nosyé, swoju narodnu keńclu zarjadować a we wosebitych svojich sudach so sudzić. W l. 1817 wróci so Kara-Džordže do wótčiny, a dokelž bě napjelnjeny ze slubjenjemi ruskeho knježerstwa pytaše Miloša k nowemu postanjenju přinjesé a k dospołnemu wottorhnjenju wot Turkwoskeje. Ale Miloš boješe so wo swoju wuwolanu mudrosć a wo swoju prjednosć, kotraž budžiše njemało čerpila pódla wulkeho Čorneho Jurija; duž njeprija wón jeho namjety. Džeń 12. julija bu Čorny Jurij podskočnje (meuchlings) morjeny a praji so, zo měješe Miloš na tymle zamordowanju wulki podžěl. Hišće w tym samym léće powoľa Miloš narodnu skupštinu a da so za zarjadowarja serbskeho kraja wuzwolić (6. novembra), a w l. 1827 bu za herbskeho wječha serbskeho wuzwoleny. Tak dosta Serbska zasy samsneho knježerja, jenož škoda, zo skutkowanje Miloša njebě tajke, zo by Serbska pod jeho knježenjom zasy k swojej starej wysokosći dospěła. Jeho knježenje bě hubjene a lud, w dołhim wotročstwje zeslabjeny, njenamaka we nim wótca, ke kotremuž by so mohł z prawej lubosću přitulíc. Wašnje Milošoweho knježerstwa mohło skoro absolutnym knježerstwam za přikład služić, a duž njemóžemy so džiwać, zo Serbjo póznawši, zo njeje žana nadžija na

polěpšenje, často so zrokočichu, haj w l. 1824 třikróc. — W l. 1835 na wjacyróce nuzowanje naroda da Miloš tak swobodomyslnu wustawu, zo so jeje wšitke susodne knježerstwa stróžichu; haj wone portu čišćachu, zo by ju Serbam wzała, dokelž hewak wšitke susodne narody skaža. Na tuto žadanje wuda turkowske knježerstwo same konstituciu, kotruž wozjewić da džen 13. februaru 1839. Hdyž pak Miloš ani tehdom po konstitucii sameje porty so nje-džeržeše, wudyri hněw naroda ze žiwym płomjenjom a Miloš bě nučeny, k lěpšemu svojeho najstaršeho syna so tróna wzdać. To sta so 13. julija 1839.

Miloš poda so ze swojim synom Michałom do Bołhařskeje. Hdyž pak Milošowy najstarši syn Milan hižom 8. julija 1839, njepodpisawši ani jenu knježersku listčinu wumrje, bu jeho druhi syn Michał z Bołhařskeje za knježerja powołany. Michał, byrnje hakle 17 lět stary, bě tak daloko dorostł, zo budžiše po swojej woli knježić mohł, ale porta přida jemu dweju radzićerjow Vučiča Perisića a Petronjevića a z tym bu zakład k nowemu njedorozymjenju a k šmjatam w knježenju položeny. Michałej njeradži so sebi dowěru luda dobyć, a tak poda so hižom 27. augusta 1842 do Zemuna, zawostajiwši radši wopróznjeny trón, dyžli by sej z mocu poslušnosť wunuć. Na to wotrjekny jemu skupština herbski trón a wuzwoli syna Kara-Džordže Alexandra (Kara-Džordžewiča) za dožiwejskeho wjercha. Knježenje Alexandra tehorunja njeposkići polóženje njezbožownemu narodej, kotryž njemóžeše dołho wotťyknjeny kónc dospěć — dobreho, sylneho a sprawného knježerja, praweho Serba z čěłom a z dušu, lubowaceho wótčinu wyše wšitkeho zemskeho zboža.

Tež Alexandra Kara-Džordžewiča trjechi dońt jeho prjedownikow; 22. decembra 1858 bu wón z wjerchowskeho tróna storčeny a stary Miloš bu zasy naspjet do wótčiny powołany. Miloš přińdže we wótčinje jenož hišće dvě léce přežiwić a zemrje 26. septembra 1860, kotryž džen knježenje nastupi jeho syn Michał Obrenović III., tón samy, kotryž bě so l. 1842 dobrowólne knježerstwa wotrjekł.

W Michału skónčnje widža Serbjo wutyknjeny kónc svojich nadžijow, přetož wón je Serb po rjedže Miloša Obrenovića; we nim widža svojeho zakitarja a swoje wumóženje tež druzy potłóćeni Słowjenjo balkanskeje połkupy; přetož wón je jara zdžělany a swobodomyslny muž. W léce 1862 bu narodna wobora zrjadowana a w juniju přińdže k njeměrej mjez Serbami a Turkami w Běłohrodže, tak zo Turkojo z twjerdžizny město bombardowachu. Zdaše so, zo wójna wudyri, ale druhe mócnosće wurunachu zwadu tón króc hišće tak, zo dyrbjachu so wšitcy Turkojo z města do twjerdžizny přesydlit a wyše teho tři małe twjerdžizny w kraju wopušćit. Tola wójna je jenož wotstorčena; serbske knježerstwo dosta w lóni a lětsa wjele noweje brónje z Ruskeje, tak zo budže w swojim času přiřotowane, swój podžěl — ze Serbami wobydlene krajiny — wot Turkow sebi wudobyć a tak z bratrami Bołharjemi a z Grichami

do balkanskeje poškupy so sprawnje rozdžělic z dowolnosću wulkomocow, pod kotrychž zakit snadź so Konstantinopol z bližšej woškołosću wostaji!

Podał M. H.

Sakski kurwjerch Bjedrich August I. abo Sylny.

Sakska běše hač do lěta 1806 kurwjerchowstwo; jeje knježerjo rěkachu ‚kurwjerchojo‘. W spomnjenym lěće bu pak Sakska na dnu 20. decembra kralstwo sčinjena a jeje wjerchojo su, hačrunje je so kraj wo dobru položcu w lěće 1815 pomjeńšił, wot teho časa ‚kralojo‘. Kralowski dom abo swójba je ta sama wostała. Późniši sakscy kralojo su potomnicy prjedawšich sakskich kurwjerchow, runje kaž je to tež nětčiši sakski kral Jan. Tak je so po prawym jenož mjeno kraja a jeho wjercha přeměnilo. Swójba, kotraž hišće džensa w Sakskej knježi, sedzi pak hižom lětstotki dołho, staw po stawje, na tymle trónje. Wona běše tež wot lěta 1635, hdžež wobě Łužicy wot Čech k Sakskej přińdžeštej, hač do lěta 1815 z knježerjom nad tymajle markhrabinstwomaj. Sakscy kurwjerchojo běchu lužiscy markhrabjojo. W lěće 1815 buchu kaž wjetši džěl Sakskeje tak tež bohužel cyła Delna Łužica a wulki džěl Horneje wot Sakskeje wottorhnjene a Pruskej přińdžělene.¹ Wot tehole zrudneho časa, kotryž tež nas Serbow politiscy roztorhny, su sakscy kralojo tež hišće w tym džěle Horneje Łužicy, kotryž je při pomjeńšenej Sakskej zawostał, z knježerjom. Z jich swójby, z kralowskeje tak derje kaž prjedy z kurwjerchowskeje, su pak we wšěch časach a lětstotkach mužojo wušli a knježili, kotřiž su so wšelako wuznamjenjowali. Stawizny wupokazaju nam mnohich tajkich knježicerjow sakskeho roda, kotřiž su pomnjeća hódni.

Jedyn tajki z nich je tež kurwjerch Bjedrich August I. abo Sylny, kiž běše tež wěsty čas w Pólskej pod mjenom August II. z kralom. Jeho mjeno je daloko znate a hišće w njezabytym wopomnjeću. Běše tež wón hižom z wubjernymi duchownymi darami bohaće wobdarjeny a jeho žiwjenje wšelakim wažnym podeńdženjam poděisnjene, dha wuznamjenjowaše so wón tola wosebje přez swoje čěło a swoju, mohrjec hobrsku, čělnu sylnosć, wot kotrejež je z počnym prawom přimjeno ‚Sylny‘ dostał. Jeho nan bě kurwjerch Jurij III., kotryž ze sakskim wójskom w lěće 1683 pola Wina runje tak mužiwje a khrobte kaž zbožownje přečiwo Turkam wojowaše. Bjedrich August (w lěće 1670 rodzeny), tehdy hakle 15 lět stary prync a hižom wot swojeje młodosće so swojeje sylnosće a wutrobotosće čujo, prošese swojeho nana naležnje, zo by jemu z nim sobu do wójny čahnýć dał; ale tón jemu to kóždy raz zapowjedzi, dokelž jeho nočyšće do strašnosće přinješć, zo by džiwim Turkam do rukow padnył.

¹ My dopominamy pak při tej skladnosći z nowa na to, zo my Serbja po prawym ani w Sakskej ani w Pruskej, ale we Łužicomaj, w Hornej a ‚Dolójenej‘, a po małym džěle w Mišonskim bydlimy. Na to njechamy khrobte ženje zabyć, wjele bóle chcemy to wšudze wuzběhnýć. To ma swoju wažnosć!

W léce 1694 docpi August knježerstwo a bu kurwjerch, dokelž bě jeho starši bratr Jurij IV. džen 24. hapryla 1694 w Dreždžanach w starobje 26 lét njenadžicy na jětra wumrjel. W swojej najzažisej mladosci posylnjowaše a kručese wón swoje čelo z wojowanjom, jěchanjom a z druhimi ryčerskimi počinkami. Přez to dosta wón tajku čelnu sylnosć, zo jemu nichtó runja njebě. Na svojich pučowanjach, kotrež často činješe, zo by w Španiskej, Francowskej, we Italii atd. swjeho ducha hišće bóle wudokonjał, daše wón druhdy najspodziwniše wopokazma swojeje sylnosće. Jako běše raz we Winje, poda so na wysoku Šćěpanowu wěžu. Ze zamyslom wza dweju trompetarjow sobu horje. Přišedši na najwyšši wutwark wěže, sadzi jeneho na prawu a drugeho na lěwu ruku, wutykny a dđeržeše jeju tak khětru khwilu won a daše jimaj w tajkej strašnosći piskać. Přebywajo raz w Španiskej běše tam raz při nahotowanym smjertnym bodženju a bėdženju roznjemdrjenych a rozzłobjenych wołow abo bykow (hra, kotruž, kaž je znate, Španjenjo, jej přihladowajcy, pře wšo jara lubuja) pódla. Bórzy prošeše wón, zo bychy jemu wrota lěsycow wotewrili, zo by na najsylnišeho a najdziwišeho woła hić a jeho morić mohł. Nichtó nochcyše to za možné dđeržeć. Tola prync August kročeše wutrobiće na to zwěrjo, a hlaj! we wokomiknjenju padže na jedyn raz hlowa teho zwěrjeća wotčata k zemi. Cynowe šklě a talerje jako papjeru w hromadu zwíč, běše jemu za něšto cyle snadne. Runje tak rozlemješe wón tež konjacy podkow bjeze wšeho wulkeho napinanja. Wo tym daše wón raz wopokazmo we Wuheřskej. Jeho kón bě mjenujcy podkowy zhubił; duž chcyše jeho w jenym měsće zaso wobkować dać. Kowař přinjese podkowy, prync wza je pak do rukow, rozłama je na małe kuski a čisny je z tymi słowami k zemi: ‚Kajke hubjene železo maće tu w kraju?!‘ Tak derje mištr kaž kowařski wuwalowaštaj wulkej woći a wobkowaštaj konja z druhimi podkowami. Za to dostaštaj dwaj speciesterlej. Nětk chcyše August wotjěchać; ale kowařski, tež žadyn słabušk, ale masylny čłowjek, prošeše jeho, hišće tak dołho wočaknyć, hač je teju spciarjej pruhował. Wza teho dla jedyn po druhim, rozłama wobaj na połojcu, čisny jeju na zemju a džeše: ‚Kajke hubjene slěboro do tych pjenjez!‘ To doby jemu pryncowu lubosć tak, zo jeho tón na měsće do svojich službow wza. Jako junu město Nürnberg a tamnišu brónjernju wobhladowaše, spyta tam swoju hobrsku móc na přezměrnje wulkej železnej kuli, kotruž jedyn muž z cyla ani pohibnyć njemóžeše a kotraž móžeše so jeno w štyrjoch sylnych mužich z najwjetšej prócu nožowy brjenk tolsto pozběhnyć. Kak jara spodziwachu so pak wšitcy, jako August tutu čezu dvě dłoni wysoko wuzběhnywši w rukomaj dđeržeše. Tež w druhich čělnych wustojnosćach a počinkach běše wón jara daloko přinjest. Wón bě runje tak dobry třělc kaž khrobly jěchař. W jenym salonje w Nürnbergu přilubi, zo chce swěcu trjechić, kotraž na drugej stronje salona so swěco steješe, z kulku, z pistoliju třělenej; wón so měrješe, spuści

a wutřěli z pistolije, a swěcaty sužoh wuhasny. Ze swojim bratrom jěchaše raz wot Wurzena do Lipska na přemo a dokonja tónle puć, kiž je tři mile daloki, za krótki čas pjeičich štwórchodžinow.

Na kralowskich dworach w Lissabonje, Madridže, Parizu kaž tež w Italii běše August w swojej mlodosći dołho přebywał. Tam bě wón mysl a wutrobu za rjane wobrazy, za krasne twarjenja a z cyła za wšo, štož móže so rjane, nadobne a pyšne mjenować, nadobył a we sebi přisporił. Wón nałožowaše teho dla wulke summy pjenjez na to, zo by swój sakski kraj porjeńšił. Jemu ma so dzakować za twar šwarneho hońtwařskeho hroda Hubertusburgu pola Oschatza, kaž tež za porjeńšenje hońtwařskeho hroda w Moritzburgu. Wosebje darniwy wopokaza so wón přeciwo swojemu sydla, Draždžanam. My dopomnimy tudy jeno na Japanski pałac w Nowych Draždžanach, na drohe krasne zahrody, khody a ščežki, kotrež tu w měsće založi a zhotowa, na wulku operowu khěžu, na krasny zwěrjenc (zwinger), na porjedženje a polěpšenje Łobjoweho mosta, kotryž wón ze železnym wobloženjom wobda, na wšelake lěpše naprawjenja w Friedrichstace. Pódla teho njelutowaše wón ničo, zo by zeleny wjelb, wobrazownju, brónjěrnju a naturalski kabinet ze žadnosćemi wobohačil. Najwjetšu pychu daše pak we wjeselým wojeřskim lěhwje pola Zeithajna nje-daloko Mühlberga w léce 1730 widzić, kotrež w juniju ze swojim 30,000 muži sylnym wojskom wobčahny. Tu njepobrachowaše na ničim, štož móžeše přitomnych wjerchow zwjeselić. Přez cyły měsac běchu kóždy dzeń nowe hry, zradowanja a wokřewjenja, kotrež nimala million toleř khoštowachu. Wosebje spomnjeća hódna bě wulka wohnjohra. Na róstach, k njej potrjebnych, bě 200 česłow poł lěta dołho džělało a twariło; k temu bu 18,000 štomow drjewa a 300 kop deskow přetrjebanych. Róšty same běchu 96 łohći wysoke, 244 łohći šěroke a w přědku ze 6000 łohći noweho, z namolowanymi wobrazami wudebjeneho plata přikryte. Zady nich steješe 60 kanonow, 48 mjeržlow a 42 kašćow poľnych raketow. Při illuminaciji (poswětlenju) paleše so přez poł milliona swěcow a lampow. Na Łobju pluwachu łódže, wot kotrychž najwjetša přez 20,000 toleř khoštowaše; wšitcy łóžnicy na nich běchu kaž hollandscy matrosojo zwoblekani. Haj, jena džěłba wojska předstaješe samych janičarow, kiž běchu do turkowskich drastow a brónjow zhotowani. Najspodziwniše pak bě wulki tykanc, 14 łohćow doľhi, 6 łohćow šěroki a poł łohća toľsty; 8 koni wježeše jón na 10 łohćow šěrokim wozu a jedyň česla rozkra jón z nožom 3 łohće doľhim. Do njeho běchu 17 kórcow muki, 4 tuny mloka, 82 kop jejow a poł tuny droždžow přetrjebali. Na poslednim dnju měješe cyłe wojsko, 30,000 muži, hosćinu a jědzeše z drjewjanych talerjow, kotrež wojacy po zběhnjenej hosćinje na dostate kiwnjenje na jene dobo do Łobja čisnychu. Wo tutej pyšnosći a krasnosći powjedaše so po cyłej Europje.

Při wšitkej teje krasnosći widžeše pak August Sylny swoje knjejestwo tola tež často do njeměra stajene. W léce 1697 běchu

jeho mjenujcy w Pólskej za pólskeho krala wuzwolili. Žadyn protestantiski wjeřch njesmědžeše pak na pólski trón kročić. August wotpřisaha teho dla 2. junija 1697 w Badenje pola Wina swoju wěru a bu katholski. Wot teho časa su sakscy knježerjo romsko-katholskeho wěruwuznaća. Bórzy pak zawadží tón nowy pólski kral z młodym šwejskim kralom Karlom XII. do dolhotrajaceje wójny. Karl, kotremuž běchu wudmo „sněžik“ nadali, zbi w l. 1706 ze swojimi khroblými wojakami njeprěćelow, přičahny do sameje Sakskeje, daše sebi tudy 6 millionow toleř zapłaćić a wobsteješe w měrje, kotryž so 24. septembra w Altranstaće wobzamkny, na tym, zo dyrbyeše August pólskeje króny so wotrjec a ju zložić. Tola tež teho dobycerja přescěhaše wšelake njezbože, a wotsadženy kral wza po bitwje pola Pultawy w l. 1709 Pólsku zaso do swojeho wobsyda, kotruž na to hač do swojeje smjerće wobkhowa. Wón wumrje 1. februara 1733 we Wařawje, we hłownym měsće pólskeho kralestwa. Jeho podobu, z mjedze latu, widžimy w Draždžanach njedaloko wulkeho mosta, hdžež August Sylny, k ranju na Pólsku wobročeny, na runje tak sylnym mjedžowym konju sedži.

Přispomnić chcemy tudy, zo pod nim w l. 1706 wěšty Jan Bjedrich Böttcher ze Schleitzu w Voigtlandže porcellan wunamaka. Z woprjedka bě tón samy brunoćerwjeneho napohlada, hač pomału tu rjanu bělu barbu dosta, přez kotruž so hišće džensa wuznamjenja. Hižom w l. 1710 bu porcellanowa fabrika w Mišnju založena, ta jenička, kotruž w Sakskej mamy.

H. F. W.

Drobnostki.

— (Augusta, wjelwójwodka meklenburg-schwerinska.) Hač do teho časa, hdžež je před mnohimi lětami njeboh komornik z Watzdorf ryćerškubla w Lichanju, Klukšu atd., kotrež z nětko wobsedženstwo jeho wudowy a džěćí, kupił, wobsedžeše, kaž je mnohim w pomjatkju, tele kubla prync Reuss. Tutemu mnohozdělanemu mužej bu na dnju 26. meje 1822 na jeho hrodze w Klipphausenje pola Draždžan džowěčka narodžena, kotraž w kupjeli swjateje křćenicy mjena Augusta Wylemina Mathilda dosta. Pozdžišo, 3. novembra 1849, je so ta sama na meklenburg-schwerinskeho wjelwójwodu Bjedricha Franca, kotryž bě ju lěta prjedy w Draždžanach zeznal a bjez tym 1842 knježerstwo doepił, za mandželsku wudała a bu tak meklenburg-schwerinska wjelwójwodka. W lóni, 3. měrca 1862, je pak k wulkej zrudobje swojich zawostajenych a cyleho swojeho kraja číše wumrjela. Džeň 10. měrca 1862 bu khowana. — Jeje mandželstwo běše jene z najzbožownišich, polne wšelakeho žohnowanja; swojemu krajaj a ludu je wona njewustawaca čas swojeho cyleho žiwjenja dobroty na dobroty wopokazowała a wšudže šćedriwje pomhala. — Tu budže pak so někotryžkuli prašać: Ale što ma wona ze Serbami činić, hdyž so njeje ani mjez nimi narodžila, ani pola nas žiwa byla? Čeho dla tu na nju spominamy? — Njeje tež na dlěše a w pozdnišim žiwjenju mjez Serbami žiwa byla, dha je tola w swojich młodych lětach w lubyh Serbach, w lubej serbskej Łužicy khwilu přebywała. Jedyn z najwažnišich momentow jeje žiwjenja leži w našich Serbach. Wona wuzna a spěwaše mjenujcy 6. oktobra 1838 w Božim domje w Klukšu swoje wěruwuznaće, kotrež bě sama zestajała a napisala, a bu tam zjawnje konfirmowana. Jej je tutón akt čim wažniši a swjećiši był a wostał, čim wjetša a žiwša je ta wěra, ta wutrobna, horca lubosć k zbožnikaj a ta pokorna, ponižna pobožnosć byla, wo kotrež jeje cyle žiwjenje w najpołnišej měrje swědčeše.

H. F. W.

Z Budyšina a z Łužicy.

* Dzeń 9. decembra bě 150 lět, zo so w Hornjej Hórcy pola Budyšina dobroćel serbskich khudych Jan Michał Budař narodži. Zdaše so zdobne, zo by na tym samym dnju wubjerk, kiž je so zestupił k postajenju wopomnika na Budarjowym rowje w Budesticach, posedzenje měł. W tutym posedženju poda knjez překupc Jakub rozprawu, zo je pola njeho na wopomnik so wotedało 142 tol. a hižom 4 tol. danje přibyło, pola knjeza pokładnika Henča pak nimale 48 tol. Wšelake wosady w Hornjej a Delnjej Łužicy njejsu dotal dary posłałe, tak zo je nadžija na wjetši kapital k wuwjedženju wopomnika. Městno, k temu wot budyskeje rady jako knjejestwa darjene, je k. farař Bróska hižom wotykał.

* Naš slawny krajan k. Dr. Pful, třeci wučer na nětko statnym Vitzthumskim gymnasiu w Draždžanach, je před někotrym časom za profesora pomjenowany. Duž podachu so kk. Smoleř a Hórník z Budyšina a k. Buk z Draždžan 23. novembra k njemu, zo bychu jemu ze strony Maćicy, za kotruž je knjez professor tak wjele hižom pisał a skutkował, najpřećelnišo a najdžakownišo zbožo přeli. **МНОГОМ ЛЕТА!**

* Lutherske knihowne towarstwo rozesećela runje druhi lětník Bibliskeho pućnika, wot k. fararja Kaniga w Klukšu zestajenoho.

* Kaž słyšimy, počnjeja so po hodžoch čitanki za serbske šule w Sakskej čišeć, zo bychu za nowe šulske lěto k jutram hotowe byle. Qui vivera, verra!

* Pólske ‚towarzystwo przyjaciół nauk poznańskie‘ je do knihownje Maćicy Serbskeje přeni tołsty džěl swojich ‚roczników‘ (lětopisow) posłało.

Słowjanski rozhlad.

Nowiny ‚Pozor‘ w Prazy, kiž klerikalnu stronu zastupowachu, su zašle; za to započnje so kóždodzeński časopis ‚Národ‘ wudawać, kiž chce wosebje tež zemjanstwo z narodnej českej stronu zjenoćić a hewak so programma wubjernih nětko tři lěta hižom wukhadžacych Národných Listow dźeržeć. — Šesty a posledni zešiwk wažnjeje zběrki K. J. Erbena ‚Prostonárodní české písně a říkadla‘ je wušoł. — We składze słowjanskeje kniharňe w Prazy wuńdžechu: ‚Arabesky. Od Jana Nerudy‘. — W Třemošnjacach wumrje 22. novembra lékař Dr. F. F. Prokop, khwalobnje znaty česki spisowar a wosebje novellist. — Basnje Bólesława Jablonskeho (t. j. klóštrskeho probsta Tupeho blisko Krakowa) su w štwórtym rozmnoženym wudaću wušle. — Josef Čejka a Wjacław Nebeský přepoložištaj wubjerk španskich basnjow, kiž so pod napismom ‚Kytice ze španělských romancí‘ wudawa. — J. Malý je wubjerne džěło zestajał ‚Dějepis národu Českého. — Pilny wudawař českých knihow Kober w Prazy wozjewja přeni zešiwk noweho wobrazkoweho wudaća ‚Rukopis Kralodwórskeho‘, wot K. J. Erbena po originalu z nowa přehladaneho. — Professor Šembera we Winje je wulku khartu Morawy zdžěłał; k lětu wuńdže. — We Winje budže česki časopis wukhadžeć. — Přichodny syn slawneho slavisty P. J. Šafařika je ze zawostajenstwa tuteho wudał stawizny juhosłowjanskeje literatury.

Zo by ‚Matica Srbska‘ čím skerje z Pješta do Noweho Sadu přenjesena byla, je jej biskop Platon w swojim hrodže městno darmo wotpušćil. — Džordže Rajković je počal periodiskeho ‚Humoristu‘ wudawać. — W Zahrjebje wuńdže druhi zwjazk ‚Milo-

vana, zbirki narodnych hlosow. — Belletrist Wladimir Nikolić prihotuje dvě knizy k wudaću. — W nowym léce počnje w Zahrebje pod mjenom „Književnik“ časopis za nawuku a kritiku z bibliografiju we wjetšich zešiwkach wukhadžec; jeho redaktorjo budža Rački, Torbar a Jagić. — Miroslav Kraljević, wudawař Slavonca, podžupan w Požegu, čišći w swojej čišćeřni roman, „Požeški džak“ ili: ljubimo milu svoju narodnost i grlino sladki narodni svoj jezik. — W Bělohrodže bu „Državopis Srbije“ wudaty. — W Goricy wuńdže słowinski „Goriški letnik“, powučneho a zabawneho wopriječca.

We Lwowje je počal wukhadžec maloruski literarnopolitiski časopis „Meta“ pod redakciju Ksenofonta Klimkowića. Na nim džělaja najlěpši spisowarjo. — W Pětrohrodže wuńdže zberka ukrajinskih pěsnjow z notami. — Malorus A. Potebnja, professor na universiće w Charkowje, je pojednanje spisał „o někotorych simwolach w slawjanskoj narodnoj poeziji“.

Bolharski spisowar T. Ikonow je originalnu komœdiu, přeni dramatiskei kruch w bolharskej ryči, pod napisom „Lovčanski vladika“ w Bělohrodže wudał. — Tón samy je tež Kralodwórski rukopis přeložil. — Bolharjo pisaja nětko jara pilnje wšelake šulske knihi. — Lětsa je w Carjohrodže tež přeni satiriski časopis „Gajda“ (kózlo) pod redakciju basnjerja Slavejkova wukhadžec počal.

Druzy wo nas.

* Dokelž je němski nastawk wo Serbach, w poslednim čisle spomnjeny, zasy do wjelečitanych nowin přešoł, mamy za dobre něšto wo nim prajić. Je to jenož wičny wudžěłk, kiž něštožkuli prawe, ale wjele wjacy njepraweho wobsahuje. Smy wot němskich nowinarjow a spisowarjow hižom zwučeni słyšec z nadutosću wuprajenu sadu, zo za 100 lět Serbjo wjacy njebudža. To njech je naša starosć! Je dha jim tak jara wopak, zo w tych krajinach, kiž woni „Deutschland“ mjenuja, hišće Serbjo a z cyła Słowjenjo bydla? Nam so cyle džiwne njezda, zo su w serbskich krajinach tež Němcy. Zo serbske holey, kiž su w městach pobyłe, serbsku ryč zapřeja, njeje wěрно. Tež njemóže so prajić, zo so wšitey Serbjo cyłu zdželanosć Němcowstwu džakuja. Što do germanisacie słuša, njewě tamny spisowar rozsudzić. Dale wón njeprawje wobkruća, zo knježerstwo serbske šulske knihi wudawa. „Die Wenden sind über das neue Aufblühen ihrer Nationalität nur ungen gegen die Deutschen mittheilsam.“ Jelizo nas rad zaslyši, chcemy jemu wšo nadrobnje powjedać. Zo so Serbjo na wyššich šulach germanisuja, dyrbymy bohužel přidać. Zo sej Serb z Němcom druhy žort zečeri, je tak derje móžne kaž na němsko-francowskich ryčnych mjezach; ale tehodla je njedostojne, sprosteho Serba „dumppffig“ mjenować.

* Danica ilirska podawa w čisle wot 3. novembra stronu dolhi nastawk: „Serbi u Lužici“, w kotrymž literariske žiwjenje Serbow wopomina a někotrych serbskich spisowarjow mjenuje.

* Serbska „Danica“, w Nowym Sadže wukhadžacy tydžeński časopis, spomina tež často na nas po powjesčach we Lužičanu abo po nastawkach a powjesčach z českich nowinow wzatych. Žiwili Srbi (Sława Serbam)!

Wot redakcie.

Dokelž su so moje zastojniske džěla jara rozmnožile a Łužičan dotal husto wjele časa za so žada, wzdamam so redakcie a wozjewjam, zo ju wudawař k. Smoleř sam dale powjedže. Njech sobudžělarjo a čitarjo Łužičanej swěřni wostanu! Sława jim a našemu cyłemu Serbowstwu!

W Budyšinje, 15. decembra 1863.

Michał Hórník, redaktor Katholskeho Pósla,
jako dotalny redaktor Łužičana.